

გენიბენობაში

1610

2012

'12

۱۵۹۳

az. 4 mg

150

მწიგნობარი

'12

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელობის
მწიგნობართა
ასოციაციის
მოქმედებით
ორგანო

გამოდის
1980 წლიდან

K 1610/09
K 1610/099
F 1285

თბილისი
2012

ალმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის შექმნელებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
ძიებებზე წიგნის სამყაროში, სხვადასხვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრებზე.

მთავარი რედაქტორი
ნოდარ ტაბიძე

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი

რევაზ ბალანჩივაძე

შოთა კოზიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)

ალექსანდრე ლორია

ლადო მინაშვილი

ლია ნადარეიშვილი

მისეილ ქავთარია

კელო ღელეშვა

როსტომ ჩხეიძე

ზურაბ ჭუმბურიძე

იოსებ ჭუმბურიძე (მთ. რედაქტორის მოადგილე)

მხატვარი

ანზორ თოდრია

გარეკანზე: დავით კლდიაშვილის ფოტო.

ვეფხისტყაოსნის პირველი, ვახტანგისეული,
გამოცემა – 300

მარიამ კარბელაშვილი

ვახტანგ მეექვსე – რუსთველოლოგიური მეცნიერების ფუძემდებელი

2012 წელი ქართული კულტურისთვის ღირსშესანიშნავი თარიღია – წელს გასრულდა სამი საუკუნე ვახტანგ მეექვსის მიერ შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსნის გამოცემიდან, რითაც საფუძველი ჩაეყარა რუსთველოლოგიურ მეცნიერებას.

ვახტანგ VI თავისი დროის დიდი ინტელექტუალი – თავად იყო შესანიშნავი პოეტი. პოეტთა მეფეს მეფე-პოეტის სახით კონგენი-ალური მკვლევარი აღმოუჩნდა.

1996
გვ. 36
ბაგრატიონთა დინასტიის ერთ-ერთ უშესანიშნავეს წარმომადგენელს – ვახტანგ მეექვსეს (1675-1737) ქართველმა ერმა სჯულმდებელი უწოდა. ამ დიდმა პიროვნებამ თავისი მრავალმხრივი – სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური, სამეურნეო-ეკონომიკური, კულტურული მოღვაწეობით წარუშლელი, ღირსსახსოვარი კვალი დატოვა სამშობლოს ისტორიაში. მიუხედავად რთული, დაძაბული საშინაო და საგარეო პოლიტიკური ვითარებისა, მისი საგანგებო ყურადღება კულტურის აღორძინებისკენ იყო მიმართული: სწავლა-განათლების საქმის ახლებურ ნიადაგზე წარმართვა, სამართლის წიგნთა კორპუსის შედგენა და ადმინისტრაციული წესდების – „დასტურლამალის“ – შექმნა, „სწავლულ კაცთა“ კომისიის – „მცირე აკადემიის“ – მიერ მისი ხელმძღვანელობით პროგრესული ხასიათის ისტორიული ნაშრომის – „ახალი ქართლის ცხოვრების“ – ტექსტის ჩამოყალიბება, ევროპული დონის სტამბის დაარსება, დაბოლოს, ამავე სტამბაში ვეფხისტყაოსნის მის მიერვე დადგენილი და კომენტირებული ტექსტის დაბეჭდვა.

საოცარია, როგორ მოასწრო ამდენი რამ, როდესაც არც ირანში შაჰის „საპატიო ტყვეობა“ მოჰკლებია და არც რუსეთში პოლიტიკური ემიგრანტის მწარე ხვედრი: 1737 წელს ვახტანგ VI სჯულმდებელი, სამშობლოში მომავალი, ასტრახანში მიიცვალა.

მისი რთული ცხოვრების ლაიტმოტივად ჟღერს სპარსეთში დაწერილი სიტყვები: „ჩემი ჭირი ქვას ჰქონებოდა, დადნებოდა, ჩემი ფიქრი და ნაღველი ზღვის ალაგს აავსებდა“.

შოთა რუსთაველის პირველი იუბილეს დროს, 1937 წელს, ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის გამოცემიდან 225 წლის შემდეგ, ვახტანგის პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსანი ხელახლა გამოიცა (რუსთაველი 1975).

აკადემიკოსი აკაკი შანიძე, რომელმაც დიდი შრომისა და ჯაფის ფასად ალადგინა და გამოსცა ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, წერს: „შოთა რუსთაველის უკვდავი ქმნილების პირველი ბეჭდური გამოცემა 1712 წელს გამოვიდა. იგი დაიბეჭდა ვახტანგ მეექვსის მიერ თბილისში დაარსებულ სტამბაში და მხატვრულად გაფორმებული იყო პოემის მდიდრული ხელნაწერების მსგავსად. მისი გამოცემა დიდი ზეიმი იყო ქართული ლიტერატურისა და ქართული ბეჭდვითი საქმისა... ეს გამოცემა თავისი მეცნიერული ღირებულებით ხელნაწერებს ედრება“ (შანიძე 1975: წინასიტყვაობა მეორე გამოცემისათვის).

აღდგენილი ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი აბსოლუტური სიზუსტით ემთხვევა დედანს, „ვახტანგურ შრიფტს“ (აქ უნდა შევნიშნო, რომ „ვახტანგური შრიფტი“ ძალიან ჰგავს ვეფხისტყაოსნის გიორგი მეთერთმეტის კუთვნილი ხელნაწერის – H 54, 1690წ. – ასოების ნახაზობას. იქნებ „ვახტანგური შრიფტის“ ნიმუში მდივან-მწიგნობარ ბეგთაბეგ ავთანდილის ძე მარტიროზაშვილის უმშვენიერესი კალიგრაფია იყო?); როგორც ა. შანიძე წერს, რუსთაველის პირველ, 1937 წლის იუბილესთან დაკავშირებით „... დაისვა საკითხი, რომ ვახტანგისეული გამოცემა აღდგენილიყო იმ სახით, როგორც იგი დაიბეჭდა 1712 წელს. ეს საქმე მე მომენდო. დავახატვინე ვახტანგისეული მხედრული ასოები და აღვადგენინე სასტამბო შრიფტი, ორნამენტები და სასვენი ნიშნები. წიგნი გამოვეცი ორ ფერად, როგორც ეს არის პირველ გამოცემაში“ (ა. შანიძე, 1975: წინასიტყვაობა მეორე გამოცემისათვის). ვახტანგისეული ვეფხის-

ვახტანგ VI

ტყაოსნის 1937 წლის გამოცემისათვის დართულ წინასიტყვაობას ბატონი აკაკი ამთავრებს საოცარი განცდით და გრძნობით აღბეჭდილი სიტყვებით: „დასასრულ, არ შემოიღია სიამოვნებით არ აღვნიშნო კმაყოფილების გრძნობა, რომელიც საკმაოდ მძიმე სამუშაოების ტვირთს ამ წიგნის აღდგენის ყველა მომენტში მიმსუბუქებდა. ამ გრძნობას მისაზრდოებდა მტკიცე რწმენა, რომ ეს გამოცემა მცირე, მაგრამ მაინც სასურველი ძღვენი იქნება მგოსანთ-მგოსნის საიუბილეო ზეიმისთვის“.

ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის აღდგენისას „მძიმე სამუშაოების ტვირთი“ რეალურად ასახავს იმ ვითარებას, რაც დიდ მეცნიერს პირველნაბეჭდი ტექსტის რესტავრაციის დროს დააწვა: მას ხელთ ვახტანგის გამოცემის მხოლოდ თვრამეტი ხელნაწერი ჰქონდა. როგორც შემდგომ გაირკვა, არსებობს ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის კიდევ ორი ეგზემპლარი: ერთი პეტერბურგში (ლენინგრადში), ერთიც პარიზში (ბარამიძე 1964: 3). დიდი რუსთველოლოგი წერს: „პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსანი ჩვენამდის ძალიან ცოტაა მოღწეული. მე ვიცნობ სულ 18 ცალს... არც ერთი ამ ცალთაგანი სრული არ არის: ზოგი მეტად არის დაზიანებული, ზოგი ნაკლებად, მაგრამ ისე, რომ ერთიმეორის დანაკლისს ავსებენ და კაცს მთელი გამოცემის აღდგენის საშუალებას აძლევენ“ (შანიძე 1975: 396). ეს იმდენად მნიშვნელოვანი რამაა, რომ ბატონი აკაკი მეორე გამოცემის წინასიტყვაობაშიც საჭიროდ თვლის საგანგებოდ აღნიშნოს: „ამ პირველი გამოცემის ცალებმა, სამწუხაროდ, ჩვენამდის ცოტამ მოაღწია და რაც გადარჩა, ისიც დაზიანებულია. თითქმის ყველას აკლია ან

თავში, ან შუაში, ან ბოლოში. არა და ეს გამოცემა თავისი მეცნიერული ღირებულებით ხელნაწერებს ედრება და სავალალოა, რომ დაუზიანებელი ცალი ჩვენში არსად მოიპოვება“.

ამრიგად, რუსთაველის პოემის ვახტანგის 1712 წლის გამოცემიდან, რომლის ტირაჟი მკვლევართა მიერ 150 ან 400 ეგზემპლარის რაოდენობით ივარაუდება (შანიძე 1975: 395), მხოლოდ ოცი არსებობს, ისიც დაზიანებული და ნაკლული, და რომ არა ისინი, ვახტანგის პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსანი ჩვენთვის სამუდამოდ დაკარგული იქნებოდა...

Habeat sua fata libelli – ეს ძველთაძველი ლათინური გამოთქმა – „ნიგნებსაც თავისი ბედი აქვთ“ – საოცარი სიზუსტით ესადაგება ვახტანგის მიერ გამოცემულ ვეფხისტყაოსანს: მსგავსად მისი გამომცემლისა, ნიგნსაც საოცრად ტრაგიკული ბედი ხვდა წილად: არსებობს სარწმუნო ისტორიული ცნობები კლერიკალური წრეების მიერ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის შეგნებული, მიზანმიმართული ფიზიკური განადგურების – აუტოდაფეს – შესახებ, რომელთა თანახმად XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ვეფხისტყაოსნის 80 ნაბეჭდი ეგზემპლარი დაწვეს და წყალში გადაყარეს (შანიძე 1975. 394 – 403).

ისტორიული ცნობებით, ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის განადგურება XVIII საუკუნეში ქართული ეკლესიის ორ საჭეთმყრობელს, ორ უგანათლებულეს პიროვნებას ედება ბრალად – მე შეგნებულად არ ვასახელებ მათ; მთავარია გაირკვეს, რა იყო მიზეზი ამ „სამარცხვინო ამბისა“ (ა. შანიძის გამოთქმამა) – იყო ეს დევნა შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსნისა, თუ, კერძოდ, ვახტანგის მიერ გამოცემული ვეფხისტყაოსნისა?

ერთი მხრივ გვაქვს პლატონ იოსელიანის ცნობა, რომ კათოლიკოსმა „...რადგან ვერ სცნო ღირსება შოთასი,... დღესა ერთსა 80 დაბეჭდილი წიგნი ვახტანგ მეფისავე დროსა შთააყრევინა მტკვარსა, ვითარცა წიგნნი, მავნებელნი მკითხველთათვის, მომწამვლელი ქრისტიანეთა გონებისა და გრძნობისა“ (იოსელიანი 1936: 181), ხოლო მეორე მხრივ – ტიმოთე გაბაშვილის საგულისხმო ფრაზა: „...ხოლო უწინარეს ჩვენსა უმეცართა სამღვთოთ თარგმნეს ბოროტი ლექსი მისი“ (გაბაშვილი 1956: 80), რაც უშუალოდ ვახტანგის „თარგმანს“ ეხება და იმპლიციტურად ვახტანგის მიერ გამოცემულ ვეფხისტყაოსანს გულისხმობს.

პლატონ იოსელიანის ცნობაში პირდაპირაა დასახელებული „დაბეჭდილი წიგნი“ შოთასი ანუ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, ტიმოთე გაბაშვილის ინვექტივაც ვახტანგის კომენტარის წინააღმდეგ არის მიმართული. ამ ორი ცნობის ურთიერთშეჯერება შუქს ჰფენს ისტორიულად დამოწმებული ფაქტის – ვეფხისტყაოსანის ვახტანგისეული გამოცემის მიმართ განხორციელებული აუტოდაფეს – ჭეშმარიტ მიზეზს.

XVIII საუკუნეში ვეფხისტყაოსნის აუტოდაფეს მიზეზი არის არა შოთა რუსთაველის პოემის დევნა სამღვდელოების მიერ – ამ შემთხვევაში ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერებიც უნდა გაენადგურებინათ – არამედ კონკრეტულად ვახტანგის მიერ გამოცემული და კომენტირებული ვეფხისტყაოსანი, რომლის ზოგიერთი სტროფი კომენტატორმა სიმბოლურ-ალეგორიულად „სამღვთოთ თარგმნა“.

მიზეზი მიზეზად, ფაქტი კი ფაქტად რჩება: როგორც ბატონი აკაკი ბრძანებს, ეს ამბავი სამარცხვინოა.

მაინც უნდა ითქვას მთავარი: რომ არა ის თვრამეტი ეგზემპლარი, რომელთაც ჩვენამდე მოაღწიეს, დღეს ა. შანიძის მიერ აღდგენილი და გამოცემული ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი არ გვექნებოდა, ხოლო იმის უბრალო გაფიქრებაც კი, რომ ეს შეიძლება მომხდარიყო, უბრალოდ, შემადრწუნებელია. სიტყვის გაგრძელებას აზრი არ აქვს: ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის ამ თვრამეტი ეგზემპლარის აუტოდაფესგან გადამრჩენთ და შემდეგ ორი საუკუნის მანძილზე შემნახავთ საერთოდ ქართული კულტურა, კერძოდ კი ქართული კულტურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განძი გადაარჩინეს განადგურებას (მაქვს საფუძველი ვივარაუდო, რომ ერთ-ერთი ამ ეგზემპლართაგანი ადრე ჩემი ოჯახის კუთვნილება იყო).

ისე, რამდენჯერ მიფიქრია, ვახტანგისეულ ვეფხისტყაოსანთან დაკავშირებით რა საინტერესო რიცხვებთან გვაქვს საქმე: თუ განადგურდა დაახლოებით 80, ხოლო დღეს 20 ეგზემპლარი არსებობს, ჯამში 100 გამოდის. რატომ მაინცდამაინც ასი? პირველი გამოცემის ტირაჟი 100 ეგზემპლარი ხომ არ იყო?

როგორც ზემოთ ითქვა, ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია არის საფუძველი რუსთაველის პოემის ყველა შემდეგდროინდელი გამოცემებისა; ამიტომ XX საუკუნის პირველ ათწ-

ლეულებში რუსთველოლოგიის უაქტუალურეს პრობლემად იქცა საკითხი, თუ რას წარმოადგენს ვახტანგის მიერ გამოცემული ტექსტი, რომელიც 1587 სტროფს შეიცავს და სტროფთა რაოდენობით მკვეთრად განსხვავდება ვეფხისტყაოსნის უძველესი ხელნაწერებისგან, რომელნიც დაახლოებით 2300 სტროფს შეიცავენ ჩანართ-დანართთან ერთად. ამ საკითხში ერთმანეთს დიამეტრულად დაუპირისპირდა ორი თვალსაზრისი: ერთნი უკომპრომისოდ იცავდნენ აზრს, რომ ვახტანგმა უცვლელად დაბეჭდა მის ხელთ არსებული რომელიღაც ძველი ხელნაწერი (დ. კარიჭაშვილი, ს. კაკაბაძე, ი. აბულაძე, ნ. ინგოროყვა), მეორენი კი ამტკიცებდნენ, რომ ვახტანგმა ვეფხისტყაოსნის ვრცელ ხელნაწერთა შესწავლის საფუძველზე თავად დაადგინა პოემის კრიტიკული ტექსტი (ე. თაყაიშვილი, კ. კეკელიძე, კ. ჭიჭინაძე).

რუსთველოლოგიის მეცნიერებისთვის ეს უაღრესად არსებითი, მკვლევართა შორის საცილობლად ქცეული საკითხი აკაკი შანიძემ მეცნიერული საბუთიანობით საბოლოოდ გადაჭრა; მისი დასკვნაა: „ვახტანგს გაუცხრილავს ვეფხის ტყაოსნის ტექსტი. პირველი გამოცემა ვეფხის ტყაოსნისა არის ხელოვნურად შემოკლებული ტექსტი და არა უცვლელად დაბეჭდილი რომელიღაც ძველი ხელნაწერი, ვახტანგის ვეფხის ტყაოსანი არის შეძლებისამებრ კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი“ (შანიძე 1975; 393).

აკაკი შანიძეს ეკუთვნის რამდენიმე მნიშვნელოვანი დებულება ვახტანგის მიერ ვეფხისტყაოსნისათვის დართული „თარგმანის“ შესახებ: დიდმა მკვლევარმა პირველმა უწოდა ვახტანგის „თარგმანს“ მისი მაღალი მეცნიერული ღირსების აღმნიშვნელი ტერმინი — მონოგრაფია: „პირველი გამოცემა, სხვათა შორის, იმ მხრითაც არის საყურადღებო, რომ მას ვრცელი გამოკვლევა ახლავს პოემის შესახებ. ვახტანგის „თარგმანი“ ქრონოლოგიურად პირველი მონოგრაფიაა, რომელსაც ჩვენამდე მოუღწევია უკვდავი პოემის შესახებ“.

ვახტანგის „თარგმანში“ აღძრულ უმნიშვნელოვანეს საკითხთა შორის ა. შანიძემ ასევე გამოყო მეფე-რუსთველოლოგის პრინციპული პოზიცია ვეფხისტყაოსნის „ავადმჩხრეკელთაგან“ დაცვის თვალსაზრისით: „ამ მონოგრაფიაში ბევრი რამეა საყურადღებო: უპირველეს ყოვლისა, ავტორის მკაცრი კრიტიკა „ზოგიერთების აზრისა“ (უთუოდ სამღვდელოების წრიდან). ვახტანგი რამდენჯერმე უბრუნდება პოემის იდეოლოგიის საკითხს და ყველგან

ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ვეფხის ტყაოსანი არ არის სამედიკალინური, როგორც ეს ზოგიერთებს ჰგონიათ". ამასთან ერთად ა. შანიძე არც იმას ტოვებს უყურადღებოდ, რომ ვახტანგი „ერთი მხრით უკიდურესობაშიც ვარდება, როდესაც პოემაში გამოთქმულ იდეებს მიჯნურობის შესახებ ალეგორიულად ხსნის“.

აკაკი შანიძემ აღნიშნა ვახტანგის „თარგმანის“ ისეთი არსებითი ნიშანი, როგორიცაა პოემის აღმზრდელობითი მიზანდასახულება: „ვეფხისტყაოსანი ვახტანგს სასწავლო და სახელმძღვანელო ნიშნად მიაჩნია საზოგადოებრივი თუ კერძო ცხოვრების სხვადასხვა შემთხვევისათვის“.

ვახტანგისეული ხელნაწერის შესწავლისას ა. შანიძის საგანგებო ღრმა კვლევის საგანი ის სალექსიკონო მასალაა, რომელიც ვახტანგის კომენტარებშია გაბნეული და ამიტომ „...დაჩრდილული და მიჩქმალული იყო თარგმანში. საჭირო იყო ახსნილი სიტყვების კომენტარებიდან ამოკრეფა, ანბანზე განყოფილება და შენიშვნების დართვა. ასეთი გადამუშავების შემდეგ (დამატება, გვ. 367-387) აღნიშნული მასალა გარკვეულ ადგილს დაიჭერს ქართული ლექსიკოგრაფიის ისტორიაში“ (შანიძე 1975: წინასიტყვაობა).

აკაკი შანიძის მიერ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის 1937 წელს აღდგენილი გამოცემისათვის დართულ ვრცელ გამოკვლევაში „დამატებანი“ (შანიძე 1976: 343-409) უმდიდრესი მასალაა წარმოდგენილი რუსთაველის პოემის შემდგომი შესწავლისათვის.

ქართული ენის მესაიდუმლოს აკაკი შანიძისთვის მთელი მისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი – მისი მარადი და უცვლელი სიყვარული-გულმოდგინე კვლევის საგანი იყო, რითაც დიდმა მეცნიერმა ფასდაუდებელი ღვაწლი დასდო რუსთაველოლოგიურ მეცნიერებას. ამ ღვაწლის ერთ-ერთი უმთავრესი შემადგენელია ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის პირვანდელი სახით აღდგენა, რასაც განუზომელი მნიშვნელობა აქვს რუსთაველოლოგიის პროგრესული განვითარებისთვის; მისი ეს ღვაწლი საგანგებოდ აღნიშნა აკად. კორნელი კეკელიძემ: „რუსთაველოლოგიურ მუშაობას შენ ნიადაგი მოუმზადე ვახტანგის ცნობილი გამოცემის რესტავრაციით (1937წ.), რითაც 1712 წლის გამოცემა პოემისა ყველასათვის ხელმისაწვდომი გახდა“ (კეკელიძე 1974: 230).

ვახტანგის რუსთველოლოგიური ნაშრომი „თარგმანი პირველი წიგნისა ამის ვეფხის ტყაოსნისა, თქმული ბატონისშვილის გამგებელის პატრონის ვახტანგისა“ საფუძვლიანი მონოგრაფიაა, რომელშიც პოემასთან დაკავშირებული უმთავრესი საკითხებია განხილული. გ. იმედაშვილის შეფასებით, „ვახტანგმა ამ კომენტარიებში თავი მოუყარა ლიტერატურულ ნრევებში ჯერ კიდევ არსებულ ცოცხალ გადმოცემებს შოთა რუსთაველის პიროვნებისა და მისი პოემის დანერის შესახებ, შეეცადა გაერკვია ვეფხისტყაოსნის მხატვრული ღირებულება და მნიშვნელობა, მოეცა კრიტიკული ტექსტი სადაო ადგილებისა... გადაეჭრა ძირითადი საკითხები პოემის ორიგინალობისა, ბოლოს ავტორის მსოფლმხედველობის და რელიგიის შესახებ და სხვ. ამავე კომენტარებით მან საფუძველი ჩაუყარა ვეფხისტყაოსნის ლექსიკოლოგიას“ (იმედაშვილი 1941:30)

წინასწარ უნდა აღინიშნოს ორი რამ: პირველი: ვახტანგის კომენტარებს პოლემიკური პათოსი ახლავს, რომელიც მიმართულია ვეფხისტყაოსნის იმ „ავად მჩხრეკელთა“ წინააღმდეგ, ვისაც რუსთაველის ქრისტიანულ აღმსარებლობაში ეჭვი შეჰქონდა; მეორე: იმ მიზნით, რომ რუსთაველის პოემა ამ „ავად მჩხრეკელთაგან“ დაეცვა, „ვახტანგმა ტენდენციურად განმარტა ვეფხისტყაოსნის იდეური შინაარსი. პოემის ნათელი აზაროვნება რელიგიურ-მისტიკური გაგების საბურველში გახვია; „თარგმანის ეს მხარე ნაძალადევი და ტენდენციურია“, ოღონდ უნდა ვიცოდეთ, რომ კომენტარს კეთილშობილური მიზანდასახულობა ამოძრავებდა“ (ბარამიძე 1985:27). ასევე უნდა ითქვას, რომ ზოგიერთ სტროფთა რელიგიურ მისტიკური ხასიათის კომენტარი მკვეთრად განსხვავდება ვახტანგის „თარგმანის“ საერთო, უაღრესად რაციონალური აზროვნებით აღბეჭდილი კომენტარებისგან.

მსოფლიოში არც ისე ბევრია მეცნიერების დარგი, რომელსაც სამსაუკუნოვანი ისტორია აქვს, მით უმეტეს, თუ დარგის ფუძემდებელმა სწორი ორიენტირი დაუსახა მომავალ მკვლევართ. ვახტანგმა თავისი მიგნებებით შუა საუკუნეთა სარაინდო რომანის სფეროში ასწლელულებით გაუსწრო თავის დროს, რაც ცხადად ჩანს, როდესაც მის „თარგმანს“ უახლესი დასავლეთ ევროპული მედიევისტიკის კონტექსტში განვიხილავთ. ამჯერად ჩვენი ინტერესის

საგანია სარაინდო რომანის გენეზისი, მთავარი მორალური მიზანდასახულება და ინდივიდუალური მხატვრული იმაგინაციის როლი რომანის შექმნაში.

მხატვრული ლიტერატურის განვითარებაში ფოლკლორის შემოქმედებით ათვისებას სრულიად განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ვახტანგის ანალიტიკურ-სინთეტიკური აზროვნების ერთ-ერთ შესანიშნავ ნიმუშს მის მიერ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის ფოლკლორული პირველსაფუძვლის მიგნება და ზუსტი მითითება წარმოადგენს: ვახტანგმა პირველმა დაუკავშირა ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტი „სოფლო ზღაპარს“ რაც საგანგებოდ აღნიშნა ალექსანდრე ბარამიძემ: მკვლევარმა „სოფლიო ზღაპარი“ რუსთაველის პოემის შინაარსს დაუკავშირა: „ვახტანგის „თარგმანის“ მიხედვით ვეფხისტყაოსანი ზღაპრულ თემატიკაზე აგებული საერო-მხატვრული ნაწარმოებია, რომელიც გვასწავლის მაღალ ზნეობას“; „თავისი პირდაპირი შინაარსით პოემა „სოფლიო ზღაპარი“, მაგრამ ამ „სოფლიო ზღაპარში“ ჩაქსოვილი სამღვთო და საერო სწავლანი“ (ბარამიძე 1964 : 30-31); „არც იმის უგულებელყოფა შეიძლება, რომ ვახტანგის შეხედულებისამებრ ვეფხისტყაოსანი შინაარსით „სოფლის ზღაპარია“ (ბარამიძე 1985 : 28). ალ. ბარამიძის აზრით, „სოფლიო ზღაპარი“ და „სოფლის ზღაპარი“ თავისი შინაარსით „საერო ნაწარმოებს“ ნიშნავს (ბარამიძე 1964 : 31; 1985 : 28).

ვახტანგი თავის კომენტარებში „ზღაპარს“ ხშირად ახსენებს და ვეფხისტყაოსნის ერთ-ერთ უმთავრეს კომპონენტად თვლის: „სჭირს რუსთვლის ლექსსა სამი ესე საქმენი, სამზედ უბნობს: ერთს სამღვთოდ, მეორეს – საცოლქმროდ, მესამედ – რასაც ზღაპრის მიზეზზედ ეს ლექსები უთქვამს“ (გ/3); ვახტანგს ჩამოყალიბებული აქვს აზრი, რომ ეს ზღაპარი რუსთაველმა თავად „მოიგონა“, ანუ, თანამედროვე ტერმინოლოგიით თუ ვიტყვით, საკუთარი მხატვრული ფანტაზიით შექმნა: „იმ თავის მოგონილის ზღაპრის ტარიელისას და ავთანდილისას უბნობს: იმათს ქებაზე შევეწიოო, რომ ტურფად სახსენებელნი არიანო“ (3/6). მოვიყვან კიდევ რამდენიმე მაგალითს: „ამას ამბობს: მოდით, დავსხდეთ ტარიელისთვის ვისაც ცრემლი შეუშრობლად გვდის, რომ ამას იქით დაბადებული იმის-თანა ვინ ყოფილა! ამას ამისთვის ამბობს, იმ ამბავს ზღაპრად ხდის: არც დაბადებულან და არც ვის დაბადებულს იმას უდრის, თვარა

დიამც გმირები იმათთანა არ ყოფილიყოს!... მაგრამ უბნობს: ზღაპარია, არა იყვნენ რაო" (ზ/7); „თვითონვე როგორ ზღაპრად ხდის თავის ნათქვამს!.. უნახავიც არის და არცა-რა იყო“ (სპ/202); „ესეები ამ ზღაპრის მიზეზით კაცის სასწავლოდ უთქვამს“ (ფლბ/532); „მართლა ფიცავს, ზეითაც დამინერია: იმათთანა არა შობილა რაო; დიღ ხშირად ხდის თავის წიგნს ზღაპრად“ (უკდ/862).

მაგრამ „ზღაპარი“ არ არის ერთმნიშვნელოვანი სიტყვა, ამიტომ გასარკვევია, რა მნიშვნელობას სდებს მის შინაარსში ვახტანგი, როდესაც ვეფხისტყაოსნის კომენტარებში 12 სტროფთან დაკავშირებით თვრამეტჯერ ახსენებს: არის ვახტანგისეული „ზღაპარი“ ზოგადი მნიშვნელობის სიტყვა, თუ კონკრეტული ტერმინი, რომელიც ერთმნიშვნელოვანია? ამ მიზნით კომენტარებიდან ზღაპრის ვახტანგისეულ სემანტიკაში გამოვყავით ისეთი მნიშვნელოვანი ელემენტები, როგორებიცაა, ერთი მხრივ, „მოგონილი“, „ტყუილი“, „უნახავი“; ხოლო მეორე მხრივ, „არცა რა იყო“, „არა იყვნენ რაო“, როგორც „სოფლიოდ თქმის“, „სოფლის ზღაპრის“ მახასიათებელი ელემენტები. ეს კონკრეტული ნიშნები უკავშირდება ზღაპრის სულხან-საბასეულ განმარტებას: „ზღაპარი არის მოგონებული ტყუილი, ამბავად შემჭყერებული და არა ქმნილი მყოფობით“, ხოლო განსაზღვრებანი – „არცა რა იყო“, „არა იყვნენ რაო“ – პირდაპირი მინიშნებაა ფოლკლორული ზღაპრის ისეთი სახეობისა, როგორიცაა ჯადოსნური ზღაპარი.

მაშასადამე, ვახტანგის კომენტარში ზღაპარი ამორფული მნიშვნელობის სიტყვა კი არ არის, არამედ ლიტერატურათმცოდნეობითი ტერმინია და კონკრეტულად ჯადოსნურ ზღაპარს გულისხმობს.

ის, რომ ვახტანგის „თარგმანში“ „სოფლიო ზღაპარი“ მართლაც ტერმინია, ზედმიწევნით ცხადად მოწმობს კომენტარი ვეფხისტყაოსნის ქრესტომატიული სტროფისა „იყო არაბეთს როსტევან“, რომლის პირველი სიტყვა მოგვაგონებს ჯადოსნური ზღაპრის საწყის ფორმულას „იყო და არა იყო რა“, ხოლო კომენტარი ჯადოსნური ზღაპრის ფაბულის გადმოცემა: „რადგან სამღვთო ნახა, რომ არავინ კითხულობდა, სოფლიოს ზღაპარს უფრო ნაიკითხვედენ, სოფლიო ზღაპარი მოიგონა. მაგრამ ასეთი ზღაპარი არ უთქვამს, რომ საცოდავი იყოს: ხელმწიფენი უშვილონი იყვნენო და თვითო ქალის მეტი არა ჰყვანდათ რაო და იმათმა უფროსის ყმის შვილებმან ისინი ქვეყნის ხელმწიფობის გულისათვის ცოლად მოინდომე-

სო, რომ არც ქვეყანა ნახდესო და არც მეფობა მოიშალოსო. და იმ ქალებმა თითო სამსახური დაადებინა, რომ თუ ხელმწიფობას ღირსაო, გამოაცდევინა და ამ სამსახურზედ დიდროანი სახელი აქნევინა, რომ ქალებს მოანდომა".

ყოველივე ზემოთქმული მონიშნავს, რომ ვახტანგს ვეფხისტყაოსნის კომენტირებისას პოემის „ამბის“ ხალხურ ჯადოსნურ ზღაპართან კავშირი წინასწარ სრულიად გარკვეული და გაცნობიერებული ჰქონია (კარბელაშვილი 2003 : 29-34), რაც შეუძლებელი იქნებოდა, ვეფხისტყაოსნის დაბეჭდილი ტექსტი პირადად მისი დადგენილი რომ არ ყოფილიყო; ამასვე ადასტურებს რიგი სხვა არსებითი ხასიათის კომენტარები, რომელნიც ლოგიკური აზროვნების ჯაჭვს – მთლიან დისკურსს ქმნიან ამ ბრწყინვალე მოაზროვნის „თარგმანში“.

როგორც შემდგომ ვნახავთ, ვახტანგის მიგნებას, რომ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტი ფოლკლორულ ჯადოსნურ ზღაპართან არის დაკავშირებული, ლიტერატურის თეორიის თვალსაზრისით შეუდარებლად უფრო დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს: ეს მიგნება შეუვალ ავტორიტეტს სძენს ვახტანგის ამოსავალ თეზას ვეფხისტყაოსნის ორიგინალობის შესახებ, რომელიც ორჯერ არის დაფორმულებული პოემის „საბედისწერო სტროფის“ (იმედაშვილი 1941 : 66) – „ესე ამბავი სპარსულის“ – კომენტირებისას: „ეს ამბავი სპარსში არ არის“, „თვარამ სპარსშიდ ეს ამბავი არსად იპოება“ (რასაც ვეფხისტყაოსნის ორიენტალიზაციის თეორიის ფუძემდებელმა „великая царственная ложь“ უწოდა), რადგან არა მხოლოდ პრაქტიკულად, არამედ თეორიულადაც ასაბუთებს, რომ არამცთუ ვეფხისტყაოსნის „ამბავი სპარსში არ არის“, არამედ თეორიულადაც სრულიად გამორიცხულია არსებულობა. აქ დგება პრინციპული საკითხი ამა თუ იმ ტიპის ლიტერატურის (კონკრეტულად – ქართულისა და სპარსულის) წარმოშობისა და განვითარების კანონზომიერებათა შესახებ.

რაც შეეხება დასავლეთ ევროპას, საფრანგეთში, XII საუკუნის მეორე ნახევარში, შეიქმნა ვეფხისტყაოსნის დასავლური ტიპოლოგიური პარალელი – სარაინდო რომანი (ე.წ. არტურის ანუ მრგვალი მაგიდის ციკლის რომანები), რომელიც შოთა რუსთველის ფრანგმა თანამედროვემ კრეტიენ დე ტრუამ შექმნა. მედიევისტებმა დასავლური სარაინდო რომანის გენეზისი ფოლკლორულ ჯადოსნურ ზღაპარს დაუკავშირეს, ოღონდ ეს უკვე XX საუკუნის

პირველ წლებში მოხდა. შუა საუკუნეთა ფრანგული სარაინდო რომანის ცნობილმა მკვლევარმა გასტონ პარიმ 1905 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „შუა საუკუნეთა ფრანგული ლიტერატურა“ არტურის ციკლის სარაინდო რომანთა მაგისტრალური სიუჟეტი ამგვარად მოხაზა: „ახალგაზრდა, უცნობი, ობოლი რაინდი არტურის კარზე სწორედ მაშინ მივა, როდესაც ყველას ყურადღების ცენტრში რალაც სათავგადასავლო ამბავია; იგი მაშინვე ერთვება ამ ავანტიურაში, რომელიც საყოველთაო აზრით, უიმედო და განწირულია. იგი მიატოვებს სამეფო კარს, ერთიმეორის მიყოლებით სჩადის საგმირო საქმეებს, გადალახავს მრავალ წინააღმდეგობას და ბოლოს ცოლად ირთავს ქალწულს, რომელიც ერთ-ერთ თავგადასავალში იყო გახვეული და ჯილდოდ იღებს სამეფოს“ (პარი 1905 : 104). გ. პარის მიერ ფაქტობრივად ჯადოსნური ზღაპრის ფაბულაა გადმოცემული პერსონაჟის სახიფათო თავგადასავლებითა და საცოლესთან ერთად სამეფოს მოპოვებით განხორციელებული Happy end-ით.

შუასაუკუნეობრივი ევროპული სარაინდო რომანის გენეზისის ფოლკლორული ძირები XX საუკუნეში სავსებით დადასტურებული ფაქტია და საგანგებო კვლევის საგანს წარმოადგენს. როგორც აღმოჩნდა, არტურის ციკლის რომანების ერთ-ერთ მთავარ ფოლკლორულ წყაროს უძველესი კელტური მითოლოგიურ-ფოლკლორული გადმოცემები წარმოადგენს: 1849 წელს ინგლისში გამოქვეყნდა გამომცემლის მიერ საბავშვო ზღაპრებად მიჩნეული სადევგმირო ჟანრის უძველესი უელსური თქმულებები – მაბინოგი, რომელთაც შემდგომში გადამწყვეტი როლი შეასრულეს არტურის ციკლის რომანების გენეზისის კვლევაში, თუმცა, როგორც ცნობილი ინგლისელი მედიევისტი როჯერ ლუმისი აღნიშნავს, მათი გამოქვეყნების დროს „ცოტანი თუ მიხედნენ მაბინოგის მნიშვნელობას არტურის ციკლის რომანთა შესასწავლად“. (ლუმისი 1963 : 23; ლუმისი 1959).

ამრიგად, როგორც ცხადად გამოჩნდა, ვეფხისტყაოსანიც და დასავლური სარაინდო რომანიც გენეტიკურად ფოლკლორულ ჯადოსნურ ზღაპართან არიან დაკავშირებულნი, ე. ი. საერთო ფესვები აქვთ. XII საუკუნეში ქრისტიანულ სამყაროში შექმნილი რომანის ეს თავისებურება ვახტანგმა ორი საუკუნით ადრე აღნიშნა, ვიდრე ევროპულმა მედიევისტიკამ.

XX საუკუნის მედიევისტის განმაზოგადებელ სიახლეთა რიცხვს მიეკუთვნება კრეტიენ დე ტრუას მიერ შექმნილი სარაინდო რომანის მთავარი მორალური მიზანდასახულობის გარკვევა: რა მიზანს ისახავდა ავტორი, როდესაც ამ რომანებს ქმნიდა? როგორც ადრეც აღვნიშნე, ხანგრძლივი დროის მანძილზე ვახტანგის „თარგმანში“ ალეგორიულ-მისტიკური ფონის გაზვიადებულმა შეფასებამ ისე მოაქცია ჩრდილში კომენტარის მთავარი, არსებითი მხარეები, რომ მის გადაღახვას ასწლეულები დასჭირდა და მხოლოდ XX საუკუნის ოციან წლებში ერთადერთი მკვლევარი კორნელი კეკელიძე აღმოჩნდა, რომელმაც ვახტანგის „თარგმანს“ „მორალურ-დიდაქტიკური“ უწოდა, რითაც ახალი სიტყვა თქვა მის შეფასებაში და ხაზი გაუსვა იმ რეალურ ვითარებას, რომ ვახტანგი ვეფხისტყაოსანს აღმზრდელივით ნაწარმოებად თვლიდა (კარბელაშვილი 2003 : 38-39); მისი მოსაზრება შემდგომ სხვა მკვლევრებმაც გაიზიარეს. მართლაც, ვახტანგის კომენტარში, როგორც პოემის მთავარი მიზანდასახულების განზოგადება, ყველაზე ხშირად სიტყვა „სწავლა“ ისმის და ვახტანგი მთელი „თარგმანის“ მანძილზე თანმიმდევრულად, გამიზნულად იმეორებს, რომ რუსთაველს პოემა „ჩვენად სასწავლოდ დაუწერია“ (სჟზ), რაც ადამიანის ცხოვრება-მოღვაწეობის თითქმის ყველა სფეროზე ვრცელდება. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს ის კომენტარი, რომელიც ვახტანგმა ავთანდილის ანდერძს წაუძღვარა: „ან ამას იქით გაშინჯეთ, თუ ეს ანდერძი რა კაცის სასწავლოდ-სამღვთოდ თუ საეროდ – როგორ თვითონ რიგით უსწავლებია! და ეს საქმეები ზოგი საცოლქროდ, ზოგი საკაცოდ და ზოგი სალაშქროდ და სანადიროდ ყოვლი რიგები უსწავლებია!"; მოვიყვან კიდევ რამდენიმე ნიმუშს იმის საჩვენებლად, რომ მეფე-მწიგნობარი ვეფხისტყაოსანს ზოგადად ადამიანის აღმზრდელივით თხზულებად თვლიდა: „იმათი ქება სულ კაცის სასიკეთოდ მოიყვანა, რომე ვინც იკითხვიდეს, ისწავლონ, თუ ქმარს ცოლზე როგორი სიყვარული მართებს ან ცოლს ქმარზედ, ან ქალს რა საქციელი მართებს, ან კაცსა“ (ლბ); „რაც ამ წიგნს უკან მეფეები ყოფილა და იქნებიან, ყველას სწავლა ამ ამბის მოყვანიოთ და თქუმიოთ მეფის საქციელი უთქუამს, რომ ისწავლონ“ (მთ); „გაჭირვებულს კაცს ასწავლის – ჭირში ასრე მაგრა უნდა იყოსო“ (რაც); „ამას ფილასოფიურად ისწავლება“ (სლვ) და მრავალი სხვა. ვეფხისტყაოსნის

აღმზრდელობითი მნიშვნელობის შეფასებაა განზოგადებული: „რუსთაველის წიგნი სულ სასწავლებელი არის“ (სმე), „ესეები სულ სწავლება არის“ (ყმდ), და, როგორც საერთო დასკვნა ვეფხისტყაოსნის ამ მხრივ შეფასებისა, ისმის სიტყვები: „რაც ამას დაუწერია, თუ კაის გზით ისწავლით, ერთს ოსტატად გეყოფათ“ (ყნგ).

ვახტანგის მიერ 1712 წელსა ამრიგად აქცენტირებული დებულება, რომ რუსთაველს ვეფხისტყაოსანი „ჩვენად სასწავლოდ დაუწერია“ (სჟზ), უახლესი მედიევისტიკის თვალსაზრისით უაღრესად თანამედროვედ ჟღერს, რაც შესანიშნავი საბუთია ვახტანგის ანალიტიკური აზროვნების სიღრმისა და მასშტაბურობისა.

ამ კონტექსტში თუ განვიხილავთ, დასავლური „კრეტიენის ტიპის“ სარაინდო რომანები ძალიან დიდხანს მოხეტილად რაინდის ავანტიურულ, სათავგადასავლო ამბების შემცველ გასართობ ნაწარმოებებად იყო მიჩნეული. დასავლელი მედიევისტიკები მხოლოდ XX საუკუნის მეორე ნახევარში მივიდნენ დასკვნამდე, რომ დასავლური სარაინდო რომანი ადამიანის სულიერი აღზრდის პრობლემატიკას შეიცავს, მაგრამ აქაც არის პრინციპული განსხვავება, ერთი მხრივ – ვეფხისტყაოსანს, ხოლო მეორე მხრივ, დასავლურ სარაინდო რომანს შორის: თუ ვეფხისტყაოსანი ზოგადად ადამიანის ზნეობრივ აღზრდას ისახავს მიზნად, გამოჩენილი ფრანგი მედიევისტის, სორბონის პროფესორის ალექსანდრე მიშას აზრით, კრეტიენ დე ტრუას „პერსევალის“ მიზანი საკუთრივ კურტუაზიული რაინდის აღზრდაა.

სარაინდო რომანის მიზანდასახულების ამ სრულიად ახლებურ შეფასებას ა. მიშამ მიუძღვნა 1951 წელს გამოქვეყნებული ნაშრომი „კრეტიენ დე ტრუას პერსევალი (აღმზრდელობითი რომანი)“. ნაშრომში პირველადაა გამოთქმული აზრი, რომ სარაინდო რომანი აღმზრდელობითი რომანია. ა.მიშას მიაჩნია, რომ „პერსევალი, ანუ გრაალის ამბავი“, შექმნილი დაახლოებით 1182 წელს, გარკვეული ეტაპია ნაციონალურ სულიერ ცხოვრებაში და, ამ აზრით ჰგავს რაბლესა და რუსოს დიად ქმნილებებს. ავტორი „პერსევალს“ განიხილავს, როგორც რაინდის აღზრდისა და ჩამოყალიბების რომანს; აღზრდას სამი ეტაპი აქვს: საკუთრივ რაინდული ხელოვნების შესწავლა, ხოლო შემდეგ – სიყვარულისა და რელიგიისა; ასეთია ნაწარმოების კომპოზიციის შინაარსობრივი საფუძველი. როდესაც ახალგაზრდის ჩამოყალიბების პირველი სტადია დამთავრებულია

და მის სიმაძაქეს ყველა აღიარებს, პერსევალი იწყებს მეორე მეცნიერების – სიყვარულის მეცნიერების სწავლას და მხოლოდ ამის შემდგომ აღმოჩნდება შინაგანად მომზადებული, შევიდეს უფრო მაღალ სულიერ სფეროში, რაც შეუძლებელი იქნებოდა, მანამდე მისი გრძნობები სიყვარულით რომ არ ყოფილიყო აღზრდილი; ამასთან ხაზგასასმელია, რომ რაინდს რჩეულ საზოგადოებაში ღირსეული ქცევის წესებიც უნდა ჰქონდეს შეთვისებული. რაინდის აღზრდა ამით არ მთავრდება – იგი მთელი სიცოცხლის მანძილზე გრძელდება (მიშა 1951: 122 – 131).

შემდგომში ა.მიშას შეფასება „პერსევალისა“, როგორც აღმზრდელობითი რომანისა, კრეტიენ დე ტრუას ადრინდელ რომანებზეც („ერეკი და ენიდა“, „კლიუესი“, „ივეინი, ანუ რაინდი ლომით“, „ლანსელოტი, ანუ ურმის რაინდი“) განივრცო და გამოტანილ იქნა საინტერესო დასკვნა, რომ რომანები, რომელთა მთავარი გმირები ახალგაზრდები არიან, ყოველთვის აღმზრდელობითი თხზულებებია.

გავიმეორებ ჩემსავე ადრინდელ დასკვნას – თუ ზემოთქმულს საერთო კონტექსტში განვაზოგადებთ, უნდა ითქვას შემდეგი: XII საუკუნეში შექმნილი სარაინდო რომანი რომ დიდაქტიკურ-აღმზრდელობითი ხასიათის მხატვრული თხზულებაა, ვახტანგმა XVII საუკუნის გარიჟრაჟზე ბრძანა.

ვახტანგის ჭეშმარიტად პროგრესული აზროვნების შესანიშნავი ნიმუშია მის მიერ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის განმარტება, როგორც რუსთაველის ინდივიდუალური ფანტაზიის, მხატვრული წარმოსახვის ნაყოფისა.

რუსთაველმა ვეფხისტყაოსნის „ამბავი“ რომ „თვითან გააკეთა“, ვახტანგი ორი სხვადასხვა სტროფის კომენტირებისას ორჯერ საგანგებოდ აღნიშნავს: პროლოგის სტროფის „მიბრძანეს მათად საქებრად...“ კომენტირებისას წერს: „ლექსიც იმას გაუკეთებია და ამბავიცა“, ხოლო სტროფის „ესე ამბავი სპარსული...“ კომენტირებისას – „ამბავიც თვითან გააკეთა და ლექსადაც“. ვახტანგისეული „ამბის“ სემანტიკაში რუსთაველის მიერ „მოგონილი ზღაპარი“, „სოფლიო ზღაპრის“ გამოგონება, „სოფლიოს ზღაპრობა“ ანუ, სულხან-საბას შესაბამისი ტერმინოლოგიით, „მოგონილი ტყუილი“

იგულისხმება, რაც ფანტაზიასთან არის დაკავშირებული. აქ ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ პოეტის მიერ „ამბის გაკეთებას“, ანუ მხატვრულ იმაგინაციას, ვახტანგი მაღალ შეფასებას აძლევს თავის პოეზიაში:

„ლექსი მას უქეთ, ვინც იყოს ამბისაც თვითვე მოქმედები“.

სიბრძნე მაღალობელი, 810,1.

ვახტანგის ამ პოზიციას მხატვრული გამონაგონის მიმართ ჭეშმარიტად ეპოქალური მნიშვნელობა აქვს არჩილისეული „მართლის თქმის“ პრინციპის ფონზე, რომელმაც „ზღაპრულ ამბავს“ დაუპირისპირა „მართალი ამბავი“, „მართლის თქმა“, როგორც მხატვრული შემოქმედების ერთადერთი მისაღები მეთოდი (თუმცა თავად არჩილიც ვერ ასცდა მხატვრულ გამონაგონს, როდესაც რუსთაველი და თეიმურაზი „გააბაასა“! (ნაჭყებია 2009 : 80). ამგვარად, გვირგვინოსანმა რუსთაველოლოგმა მის დროს დაკანონებული ლიტერატურული ტრადიციის ყრუ კედელი გაანგრია და მხატვრული ლიტერატურის განვითარებაში შემოქმედის ინდივიდუალური ფანტაზიით შექმნილ მხატვრულ სინამდვილეს მიანიჭა უპირატესობა.

ინდივიდუალური მხატვრული გამონაგონი, ინდივიდუალური ფანტაზია არის ევროპული რომანის წარმოშობისა და განვითარების საფუძველი. ინგლისურ ენაში სარაინდო რომანსა და თანამედროვე რომანს ტერმინოლოგიურადაც განასხვავებენ: სარაინდო რომანს ეწოდება *romance* ან *romance of chivalry*, ხოლო თანამედროვე რომანს – *novel*.

ევროპულ მედიევისტულ კონტექსტში 1957 წელს უმნიშვნელოვანესი გამოკვლევა გამოქვეყნდა, რომელშიც დასაბუთებულია, რომ კრეტიენ დე ტრუას სარაინდო რომანები ავტორის მხატვრული ფანტაზიის ნაყოფია და ლიტერატურაში მხატვრული ფიქციის შემოტანის გამო აღნიშნული ავტორი თანამედროვე რომანის (*novel*) გამომგონებლის პატივს იმსახურებს. მედიევისტ ე. გაიერის წიგნს ასეც ეწოდება: „კრეტიენ დე ტრუა – თანამედროვე რომანის გამომგონებელი“.

ე. გაიერი წერს: „პირველი გალექსილი რომანი წარმოადგენდა ამბებს რაინდთა შესახებ, რომელნიც დაკავშირებულნი იყვნენ არტურის კართან. ეს პირველი სარაინდო რომანები დაწერილია უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის ავტორის მიერ, რადგან ის თანამედროვე რომანის გამომგონებელია. მისი სახელია კრეტიენ დე ტრუა და იგი ცხოვრობდა საფრანგეთში XII საუკუნეში... მისი

თხზულებები განსაკუთრებით თანამედროვეა მრავალი თვალსაზრისით: ისინი ხუთი საუკუნით უსწრებენ წინ ფიქციურ, გამოგონილ თხზულებებს" (გაიერი 1957 : 7, 8).

საფრანგეთის პარალელურად საქართველოში, ევროპისგან დამოუკიდებლად, იშვა რომანი – ვეფხისტყაოსანი, კრეტიენის რომანებისაგან განსახვავებით ურთულესი ორგანიზაციით, რომელიც შოთა რუსთაველის მხატვრული გამონაგონის, ფიქციის, ფანტაზიის ნაყოფი, რაც ასე ზუსტად შეიცნო და შეაფასა გენიალურმა ვახტანგმა ჯერ კიდევ 1712 წელს, თუმცა მის ამ ბრწყინვალე მიგნების მნიშვნელობას მხოლოდ ახლა ვხვდებით.

როგორც ამ კონკრეტული მასალით ცხადად გამოჩნდა, ვახტანგის მიერ სამასი წლის წინ შექმნილი ნაშრომის ჭეშმარიტი არსის შემეცნებას XX საუკუნის ევროპული მედიევსტიკის მასშტაბი დასჭირდა, რადგან მხოლოდ ამგვარ კვლევათა ასპექტში ხდება შესაძლებელი ვახტანგის „თარგმანის“ რეალური რაობის გაცნობიერება, რომელიც არსებითად ევროპული ტიპის აზროვნების იდენტურია.

ახლა დროა დავუბრუნდეთ მთავარ საკითხს იმის შესახებ, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ვეფხისტყაოსნის ორიგინალობის ვახტანგისეული თეზის თეორიული დასაბუთებისთვის მისსავე შესანიშნავ მიგნებას, რომ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტის საფუძველი ფოლკლორული ჯადოსნური ზღაპარია.

ახალ დროში ასწლეულთა მანძილზე ევროპის – და, შესაბამისად, საქართველოს, როგორც ქრისტიანული ქვეყნის – შუა საუკუნეთა კულტურა სასულიერო ხასიათისა იყო: ქრისტიანულმა რელიგიამ სულიერი და მატერიალური კულტურის სფეროში გრანდიოზული ძეგლები შექმნა, მაგრამ როდესაც დადგა დრო საერო ლიტერატურის წარმოშობისა, ეროვნულმა შეგნებამ საკუთარ ფოლკლორს მიმართა. ცნობილი კულტუროლოგის ოლგა ფრეიდენბერგის თანახმად ევროპული ტიპის ლიტერატურის განვითარების ზოგადი ფორმულაა: მითი – ფოლკლორი – ლიტერატურა (ფრეიდენბერგი 1978 : 9).

მთელ მსოფლიოში გახმაურებულ გამოკვლევის „ზღაპრის მორფოლოგიის“ ავტორი, შესანიშნავი ფოლკლორისტი ვ. ი. პროპი ევროპის საერო ლიტერატურის წარმოშობისა და ჩამოყალიბების

პროცესში ფოლკლორულ ზღაპარს გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს, რადგან „ზღაპრის შესწავლა არა იმდენად კერძო დისციპლინა, რამდენადაც ენციკლოპედიური ხასიათის დამოუკიდებელი მეცნიერებაა“ და ამ დებულების საილუსტრაციოდ საგანგებო თავს უძღვნის პრობლემას „ზღაპრის როლი ევროპული ლიტერატურის ჩამოყალიბებაში“. ვ. ი. პროპის ეს დებულება ევროპული საერო ლიტერატურის ფოლკლორული ფესვების შესახებ მრავალმხრივ საყურადღებოა: „ზღაპრის შესწავლის სურვილს არა მხოლოდ მისი ხალხურ-პოეტური ხასიათი და ესთეტიკური ღირებულებები აღგვიძრავს. ზღაპრის ცოდნა აუცილებელია ყველა ლიტერატურათმცოდნისათვის, განსაკუთრებით ლიტერატურის ისტორიკოსებისათვის. ზღაპარმა უდიდესი როლი შეასრულა ევროპული ლიტერატურის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში“; მკვლევარი ევროპის ქვეყნებში საერო ლიტერატურის აღმოცენებას საკუთარი ფოლკლორისკენ მიბრუნებით განმარტავს: „ახალი საერო ლიტერატურა ნაციონალური ფოლკლორის და, უპირველეს ყოვლისა, ზღაპრის ბაზაზე იქმნებოდა“ (პროპი 1984 : 27, 29) მისივე დასკვნით, „... სარაინდო რომანი ის სფეროა, რომელიც თვითონ მომდინარეობს ზღაპრიდან“ (პროპი 1984 : 143).

ის, რომ, ფოლკლორი, როგორც ხალხური შემოქმედება, შუა საუკუნეთა ევროპული საერო ლიტერატურის წარმოშობისა და განვითარების სამთაგან ერთ-ერთი ფაქტორია, ქრესტომათიულ ჭეშმარიტებას წარმოადგენს: „ადრეული შუასაუკუნეობრივი ლიტერატურის ჩასახვა და განვითარება დასავლეთში აიხსნება სამი ძირითადი ფაქტორის ურთიერთქმედებით: ხალხური შემოქმედების ტრადიცია... და ანტიკური სამყაროსა და ქრისტიანობის კულტურული ზემოქმედება“ (ისტორია 1947 : 9).

მეცნიერული რუსთაველოლოგიის უბრწყინვალესმა ფუძემდებელმა — მეფე ვახტანგ მეექვსემ ვეფხისტყაონის „თარგმანი“ ჯერ კიდევ სამასი წლის წინ დაგვისაბუთა, რომ ქართული კულტურა და მისი გვირგვინი — შოთა რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი — ევროპული კულტურის ნაწილია.

დამონებანი:

ბარამიძე 1964: ბარამიძე ა. ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი (გამოცემის 250 წლისთავის გამო). // ბარამიძე ა. ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. IV, თბ., „მეცნიერება“, 1964.

ბარამიძე 1985: ბარამიძე ა. ვეფხისტყაოსნის შესწავლის ისტორიიდან. // ბარამიძე ა. ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. VIII, თბ., „მეცნიერება“, 1985.

გაბაშვილი 1956: გაბაშვილი ტ. მიმოსლვა. ელ. მეტრეველის რედაქციით. თბ., „მეცნიერება“, 1956.

გაიერი 1957: Guyer. Chretien de Troyes – Inventor of the Modern Novel. New-York, 1957.

იმედაშვილი 1941: იმედაშვილი გ. რუსთველოლოგია. ისტორიულ-კრიტიკული მიმოხილვა. თბ., სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1941.

იოსელიანი 1936: იოსელიანი პ. ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა. აკაკი გაწერელის შესავალი წერილით, რედაქციითა და შენიშვნებით. ტფილისი 1936.

ისტორია 1947: История Западно-европейской литературы. Ранне средневековые и возрождение. М., 1947.

კარბელაშვილი 2000: კარბელაშვილი მ. რუსთველოლოგია XX-XXI საუკუნეთა მიჯნაზე: XX საუკუნის პრობლემები და XXI საუკუნის პერსპექტივები. // შოთა რუსთაველი. სამეცნიერო შრომების კრებული. I. თბ., 2000.

კარბელაშვილი 2003: კარბელაშვილი მ. ვახტანგის „თარგმანი“ ვეფხისტყაოსნისა და დრო. // რუსთველოლოგია. II. ეძღვნება ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული გამოცემის 290 წლისთავს. თბ., 2003.

კეკელიძე 1974: კეკელიძე კ. სიტყვა წარმოთქმული თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საექტო დარბაზში აკაკი შანიძის დაბადებიდან 70 წლის საიუბილეო ზეიმზე 1957 წ. // კეკელიძე კ. ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. XIII. თბ., გამომც. „მეცნიერება“, – 1974.

ლუმისი 1959: Arthurian literature in the Middle Ages. A Collaborative History. Edited by Roger Sherman Loomis. Oxford. Clarendon Press, 1959.

ლუმისი 1963: The Development of Arthurian Romance. Roger Sherman Loomis. London. Hutchinson University Library.

მიშა 1951: Misha A. Le Perseval de Chretien de Troyes (Roman educatiff). – Lumiere du Graal. Paris, 1951.

პარი 1905: Paris G. la litterature francaise au Moyen Age. Paris, 1905.

პროპი 1984: Пропп В. Я. Русская сказка. Л.: Изд. Ленинградского университета, 1984.

პროპი 1984: პროპი ვ. ზღაპრის მორფოლოგია. თარგმნა და წინასიტყვაობა დაურთო მ. კარბელაშვილმა. თბ., „მეცნიერება“, 1984.

რუსთაველი 1975: რუსთველი შოთა. ვეფხისტყაოსანი. პირველი ბეჭდური (ვახტანგისეული) გამოცემა, 1712 წ. აღდგენილი ა. შანიძის მიერ 1937 წ. ფოტორეპროდუქციული გამოცემა. 1975 წ. თბ., გამომც. „მეცნიერება“, 1975.

შანიძე 1975: შანიძე ა. წინასიტყვაობანი და დამატებანი. – შოთა რუსთველი. ვეფხისტყაოსანი. პირველი ბეჭდური (ვახტანგისეული) გამოცემა. 1712 წ. აღდგენილი ა. შანიძის მიერ 1937 წ. ფოტორეპროდუქციული გამოცემა. 1975 წ., თბ., გამომც. „მეცნიერება“, 1975.

ვეფხისტყაოსნის პირველი ინგლისური თარგმანის გამოცემა – 100

მარიამ კარბელაშვილი

წმინდა ასული დიდებულის ალბიონისა

სიმბოლურია, რომ წელს აკადემიური რუსთველოლოგიური მეცნიერებისათვის ორი უმნიშვნელოვანესი თარიღი დაემთხვა ერთმანეთს: 2012 წელს 300 წელი შესრულდა ვახტანგ მეექვსის მიერ ვეფხისტყაოსნის პირველი ბეჭდური გამოცემიდან და 100 წელი – პოემის მარჯორი უორდროპისეული ინგლისური თარგმანის პირველი გამოქვეყნებიდან ლონდონში.

დიდმა ილიამ რუსთაველის გოლიათობის საზომ ეტალონად უილიამ შექსპირი დასახა: „ვიწრო მოედანი მარტო პატარა ფალავნის სარბიელია და არა იმისთანა გოლიათისა,

როგორიც შექსპირია და თუნდაც ჩვენი რუსთაველიცა“ (ჭავჭავაძე 1941: 66); ამიტომ ისიც საგულისხმოა, რომ როდესაც ინგლისში მარჯორი უორდროპი ინგლისურ ენაზე თარგმნიდა რუსთაველის პოემას, საქართველოში ივანე მაჩაბელი ქართულად თარგმნიდა შექსპირის ტრაგედიებს; მარჯორი უორდროპისა და ივანე მაჩაბლის თარგმანები, შესრულებული საოცარი ნიჭიერების პიროვნებათა მიერ, უდიდეს კულტურულ მოვლენებად არის აღიარებული. ამ მხრივ საყურადღებოა მოსაზრება, რომელიც ერთი საუკუნის წინ გამოითქვა: „ვარდროპი სცდილობდა „ვეფხისტყაოსნის“ ენა, ორიგინალობა და განსაკუთრებული სული გადაეტანა ინგლისურ ენაზედ, მისი მიზანი „ვეფხისტყაოსნის“ სიტყვებისა და ფრაზების თარგმნა კი არ იყო, არამედ „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნა ინგლისურად, როგორც ივანე მაჩაბელმა შექსპირი შექმნა ქართულად“ (ციტირებულია: შარაძე 1984: 195).

მარჯორი უორდროპი

მარჯორი უორდროპმა ამქვეყნიური ცხოვრების მხოლოდ ოთხ ათეული წელი მიითვალა და აქედან 18 წელი „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურად თარგმნას მიუძღვნა – ჩანს, ეს მისი ამქვეყნიური მოვლინების მისია იყო და მშვენიერმა ინგლისელმა ქალმა ეს მისია თავდადებათ და ღირსეულად აღასრულა; ამიტომაც უნოდა მას თედო სახოკიამ „წმინდა ასული დიდებულის ალბიონისა“.

მარჯორი უორდროპი (26 ნოემბერი, 1869 – 7 დეკემბერი, 1909) წარჩინებული ინგლისური არისტოკრატიული საგვარეულოს ჩამომავალია; უორდროპთა საგვარეულო მამული და ძვალშესალაგი სევნოუქსი („შვიდი მუხა“) ლონდონის მახლობლად მდებარეობს.

უორდროპების საგვარეულოს ორ წარმომადგენელს – მარჯორისა და ოლივერს – დიდი ღვაწლი მიუძღვით საქართველოს წინაშე – ჩვენი სამშობლოს ამ დიდად მოყვარულმა და მოამაგე და-ძმამ ფართოდ გააცნეს ინგლისს საქართველო.

ცნობილმა დიპლომატმა ოლივერ უორდროპმა – მარჯორის უფროსმა ძმამ – საქართველოში პირველად 1887 წლის გაზაფხულზე იმოგზაურა და შთაბეჭდილებათა საფუძველზე დაწერა ნიგნი „საქართველოს სამეფო. ჩანაწერები მოგზაურობისა ქალების, ღვინის და სიმღერის ქვეყანაში“. საოცარ ემოციას იწვევს მისი ფრაზა: „საქართველო ჩემთვის ზღაპრული ქვეყანა იყო და სწორედ ახლა შევდიოდი ამ მომაჯადოებელი ქვეყნის საზღვრებში“. ცნობილი მეცნიერი გურამ შარაძე, რომელიც საგანგებოდ იკვლევდა და-ძმა უორდროპების მოღვაწეობას, მათ, სავსებით სამართლიანად, ინგლისური ქართველოლოგიის ფუძემდებლები უწოდა (შარაძე 1986 : 3); იგი წერს: „ასე გაიცნო ქართველმა ხალხმა უორდროპების გვარი პირველად, ოლივერ უორდროპმა კი ასე გააცნო ქართველი ხალხი და ქართული კულტურა ინგლისელ მკითხველს და, უწინარეს ყოვლისა, თავის უმცროსა და უსაყვარლეს დას – მარჯორი უორდროპს“ (შარაძე 1984 : 61).

მარჯორი უორდროპი საოცარი ნიჭიერებით დაჯილდოებული პიროვნება იყო; მან მიიღო შესანიშნავი განათლება და, ამავე დროს, ჰქონდა უცხო ენების ათვისების განსაკუთრებული უნარი; ისწავლა ფრანგული, იტალიური, გერმანული, რუსული, რუმინული ენები, ხოლო ქართული ენის ცოდნაზე აღარაფერს ვიტყვი: მარჯორის მიერ ინგლისურად თარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ თავადაა მეტყველი ფაქტი.

ქართული ენის შესწავლა მარჯორი უორდროპმა XIX საუკუნის

80-იანი წლების მიწურულს სრულიად დამოუკიდებლად დაიწყო დიდი ფრანგი ქართველოლოგის მარი-ფელისიტე ბროსეს „ქართული ენის თვითმასწავლებლის“ (პარიზი 1834 წ.) და ბიბლიის ძველი ქართული თარგმანის მეშვეობით და იმდენად კარგად შეისწავლა, რომ უკვე 1891 წელს შეუდგა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნას და 1894 წლის დასაწყისისთვის პოემის ერთი მესამედი უკვე ნათარგმნი ჰქონდა. რუსთაველის პოემის მარჯორისეული თარგმანის ერთ-ერთი პირველი მკვლევარი ლეილა თაქთაქიშვილი – ურუშაძე აღნიშნავს: „მარჯორი უორდროპი გულდასმით უდარებს ერთმანეთს ნაწარმოების სხვადასხვა გამოცემებს (კარიჭაშვილის, ჩუბინაშვილის, ქართველიშვილის), აანალიზებს ნაწარმოების ამა თუ იმ პასაჟისა და სიტყვის გამო გამოთქმულ სხვადასხვა მოსაზრებებს, ზოგჯერ ეთანხმება ამ მოსაზრებათა ავტორებს, ზოგჯერ კი თავის ინტერპრეტაციას გვთავაზობს“, „იმ შემთხვევაში, როცა შეიძლება ესა თუ ის სიტყვა ან ადგილი ბუნდოვანი აღმოჩნდეს მკითხველისათვის, მთარგმნელი ან სქოლიოში, ანდა ტექსტში ურთავს სათანადო შენიშვნას და ამხსნელ სიტყვებს“ (თაქთაქიშვილი – ურუშაძე 1965: 97, 103).

მარჯორი უორდროპის თარგმანს საგანგებო გამოკვლევები მიუძღვნეს ქართველმა მეცნიერებმა ნელი ანდრონიკაშვილმა, ზვიად გამსახურდიამ, სესილი გოგიბერიძემ.

მარჯორი უორდროპი მთელი თვრამეტი წლის მანძილზე თარგმნიდა ვეფხისტყაოსანს და ისეთი, მართლაც რომ ფანტასტიკური პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა ამ დიადი ნაწარმოების ინგლისურ ენაზე თარგმნის დიდ საქმეს, რომ კიდევ და კიდევ უბრუნდებოდა თარგმნის და ხვეწდა მას.

მარჯორი უორდროპმა ინგლისურ ენაზე თარგმნა და გამოსცა: „ცხოვრება წმინდა ნინოსი“, „განდევილი“ ილია ჭავჭავაძისა საუცხოვო თარგმანია ლექსად; ქართული სახალხო ზღაპრები; „სიბრძნე სიცრუისა“ ს-ს. ორბელიანისა (გადათარგმნილია ძმასთან ერთად)“ (ციტირებულია: შარაძე 1984: 192).

ეს დაუღალავი მოღვაწე ქალი სრულიად ახალგაზრდა გარდაიცვალა 1909 წლის 7 დეკემბერს ბუქარესტში, სადაც მისი ძმა დიპლომატიურ მისიას ასრულებდა; ბოლო ამოსუნთქვამდე მუშაობდა; „მუშაობა არ შეუწყვეტია 1909 წლის დეკემბრამდე, – წერს ოლივერ უორდროპი, – ამდენი შრომა გასწია, მაგრამ კმაყოფილი მაინც არ იყო, თარგმანი უნაკლოდ არ ეჩვენებოდა. მისი აზრით, ათი წელი მაინც დასჭირდებოდა, რომ თარგმანს საბოლოო სახე მიეღო“. ეს მართლაც თავგანწირული შრომა იყო იმ დიდი პიროვნე-

ბისა, რომელსაც ესოდენ უყვარდა რუსთაველი და საქართველო (რმლ 1976: 343,344).

* * *

მარჯორი უორდროპის ხანმოკლე ბიოგრაფია ღრმა და მრავალფეროვანი ცხოვრებისეული მოვლენებითა და დაძაბული სულიერი ცხოვრებით არის აღბეჭდილი. მან ორჯერ იმოგზაურა საქართველოში: 1894–1895 წლების მიჯნაზე – დეკემბერ-იანვარში და 1896 წლის ივნის-ივლისში. ამ მოგზაურობათა დროს ოჯახის წევრებთან ერთად თითქმის მთელი საქართველო მოიარა.

პირველი მოგზაურობისას მარჯორიმ 1894 წლის დეკემბრის პირველი სამი კვირა თბილისში გაატარა, ხოლო დეკემბრის ბოლო კვირა და 1895 წლის იანვარი დასავლეთ საქართველოში – იმერეთსა და გურიაში. ეს მოგზაურობა აღწერა დღიურში „ჩანაწერები 1894–1895 წლებში საქართველოში მოგზაურობის შესახებ“. როგორც დღიურიდან ვგებულობთ, თბილისის მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია: „თბილისი, სადაც სამი კვირა გავატარე, მომხიბლავი ქალაქია როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის დამახასიათებელი ნიშნებით. ინგლისელს გააოცებდა საუკეთესო ქართული ოჯახების ფუფუნება და დახვეწილი გემოვნება; გააკვირვებდა მაღაზიები გოლოვინის პროსპექტზე, რომელიც რიჯენსტრიტს წააგავს“, მარჯორი უორდროპს ყურადღებიდან არც თბილისის კულტურული ატმოსფერო გამორჩენია; იგი აღნიშნავს, რომ საქართველოში მრავალი მწერალია, რომელთა შორის ბევრია მწერალი ქალიც.

მდიდარი შთაბეჭდილებები დაუტოვა საქართველოში მეორე მოგზაურობამაც, როდესაც უფრო ხანგრძლივად და ვრცელი მარშრუტით მოიარა როგორც აღმოსავლეთი, ისე დასავლეთი საქართველო.

ამ მოგზაურობათა დროს მარჯორი უორდროპმა, ფაქტობრივად, მთელი ქართველი ინტელიგენცია, ქართული ინტელექტუალური ელიტა გაიცნო: იგი პირადად იცნობდა ილია ჭავჭავაძეს, მის მეუღლეს ოლღა გურამიშვილ-ჭავჭავაძისას, დას – ელისაბედ ჭავჭავაძე – საგინაშვილისას, აკაკი წერეთელს, ივანე მაჩაბელს და მის მეუღლეს ტასო ბაგრატიონ-მაჩაბლისას, ტასოს დებს – ბაბო და ნიცა ბაგრატიონ-დავითაშვილებს, იაკობ გოგებაშვილს, ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთლისას, ეკატერინე გაბაშვილს, ელისაბედ ჩერქეზიშვილს, ცნობილ „მშვენიერ ბაბაღს“ – კნეინა ბარათაშვილისას... ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია. თავის ქართველ მე-

გობრებთან მარჯორი უორდროპს ინტენსიური მიმოწერა ჰქონდა, რომლის წყალობით მდიდარი ეპისტოლარული მასალა შემორჩა.

თუ როგორი პატივითა და სიყვარულით ხვდებოდნენ საქართველოში უორდროპებს, კარგად ჩანს ილია ჭავჭავაძის წერილიდან, რომელიც თელავში გამოჩენილ ქართველ პედაგოგსა და საზოგადო მოღვაწეს ივანე როსტომაშვილს გაუგზავნა (1896 წლის 21 ივნისი): „ძმაო ვანო! ვამგზავრებ კახეთს სასიქადულო მეგობრებს და-ძმა უორდროპებს შენთან და აბა, შენ იცი, როგორ შენებურად დაათვალიერებინებ და გააცნობ ჩვენი მშვენიერი კახეთის ისტორიულ ნაშთებს, ჩვენი ხალხის ზნე-ჩვეულებებს, სანახაობას და სხვას“ (ციტირებულია: შარაძე 1984: 171).

მარჯორი უორდროპს თავის დღიურში ჩაუწერია: „ივერიელთა სტუმართმოყვარეობაში ეჭვი არასოდეს შეუტანია ვინმეს. მათი უდიდესი პოეტი რუსთაველი ამბობს: „რასაცა გასცემ შენია, რაც არა, დაკარგულია“ და მის თანამემამულეებს არასოდეს უღალატნიათ ამ ნაანდერძებისთვის“ (ციტირებულია: შარაძე 1984: 165).

საგულისხმოა გულწრფელობით აღსავსე წერილი, რომელიც მარჯორიმ ბუქარესტიდან ილია ჭავჭავაძის ქვრივს მისწერა: „არასოდეს არ დავივიწყებთ ილია და ილიას ცოლი და და, როდესაც პირველად გჰნახეთ მატარებელში მცხეთაში, თოთხმეტი წელიწადია, იმ წამში ყველა ჩამაჩნდი გულში და იქაც დარჩით სანამდის ცოცხალი ვიქმნები“ (1908 წლის 21 მარტი) (ციტირებულია: შარაძე 1984: 117).

მარჯორი უორდროპის სიყვარული საქართველოსა და ქართველების მიმართ მართლაც უსაზღვროა – იგი სულ საქართველოში ჩამოსვლაზე ოცნებობს: „კიდევ ვნახავ ჩვენი საყვარელი მეგობრები! ვაგლახ მე, რომ მხოლოდ სიზმარია!“ ანდა „ნეტა თუ ერთხელ კიდევ მოვდივართ საქართველოში? ვითა სამშობლო საყვარელი არს“ (ციტირებულია: შარაძე 1986- 168, 189).

„ვითა სამშობლო საყვარელი არს“ – ამაზე მეტი რა შეიძლებოდა ეთქვა ამაყი ალბიონის ასულს საქართველოსადმი თავისი გრძნობების გასამჟღავნებლად?

მარჯორი უორდროპისა და ქართველი საზოგადოების მიმოწერა იმითაცაა განსაკუთრებით საინტერესო და საყურადღებო, რომ საოცარი რეალობით აცოცხლებს იმდროინდელ საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვან დეტალებს.

ცალკე თემაა მარჯორი უორდროპის ქართველ მეგობართა მოგო-

ნებანი მის შესახებ, რომელთაგან მხოლოდ ორს მოვიყვან ნიმუშად:

ელისაბედ ჩერქეზიშვილი იგონებს: მარჯორი უორდროპი, ოლა (ჭავჭავაძე) და მე აივნიდან გადავყურებდით გიჟმაჟ არაგვს და მის გარშემო ლამაზ მიდამოს. მარჯორის შევეკითხე:

— როგორ მოგწონთ ეს ბუნება და მკვირცხლი არაგვი?

მარჯორიმ შვლის მსგავსი თვალები მიმოავლო ჩვენს ბუნებას და ღიმილით მიპასუხა:

— ფრიად!

მე მაშინ ძლიერ გამიკვირდა მისი ღრმა ქართულის ცოდნა“ (ჩერქეზიშვილი 1941: 24-25).

თუ როგორ შეისწავლა მარჯორი უორდროპმა ქართული ენა, ამის შესახებ კითხვა მას თავადმა ჩოლოყაშვილმა დაუსვა; ერთ შეხვედრას ეს უსახელოდ მოხსენებული „თავადი ჩოლოყაშვილი ესწრებოდა. ეს მოქეიფე, ბანქოს მოთამაშე, უეცი ადამიანი გაკვირვებით შეეკითხა მარჯორის:

— კი, მაგრამ, ასე შესანიშნავად ქართული სად ისწავლეთ?

— დაბადებიდან, — უპასუხა ქალმა.

— როგორ თუ დაბადებიდან?! — გაკვირვებით შესძახა თავადმა.

მარჯორიმ ღიჯად აუხსნა, რომ „დაბადება“ ძველი ქართული ნიგნიაო, ბატონო!

საუბარმა საერთო სიცილი გამოიწვია“ (ციტირებული: შარაძე 1984: 173).

სხვათა შორის, უნდა ითქვას, რომ „მოქეიფე, ბანქოს მოთამაშე, უეცმა“ თავადმა ჩოლოყაშვილმა ძალიან მნიშვნელოვანი და გონივრული კითხვა დაუსვა მარჯორი უორდროპს: ამ დიალოგს ჩვენ შემდეგ დავუბრუნდებით.

* * *

რა მიზანს ისახავდა მარჯორი უორდროპი ვეფხისტყაოსნის თარგმნისას? ამის შესახებ ამომწურავ პასუხს ვპოულობთ ოლივერ უორდროპის მიერ დის თარგმანისათვის წამძღვარებულ წინასიტყვაობაში: „ეს ნაშრომი ცდაა ზუსტად, სიტყვა-სიტყვით ითარგმნოს ის ნიგნი, რომელიც ბრწყინვალე წარსულის მქონე ერთი განათლებული ერის სულის სარკედ ითვლება“... „ინგლისურად მთარგმნელი ამ პოემისა ეცადა მკითხველისათვის გაეცნო ავტორის იდეა და მისი ენა, ამ იდეის გამოსატქმელად ნახმარი. ეცადა იმავე სისწორით, რა სისწორითაც ქართველ მკითხველს შეუძლია თვით დედანში გაიგოს როგორც ერთი, ისე მეორე“ (რმლ 1976: 334,343).

მხატვრული ნაწარმოების თარგმნა სხვა ენაზე — ხელოვნებაა,

და დღეს მის შესახებ მრავალი თეორიული ნაშრომი არსებობს, რომელნიც სხვადასხვა ასპექტით ამუშეებენ ამ რთულ პრობლემას. რუსთაველის „ენა-მუსიკობა“ რომ დაუძლეველი სიძნელეა ნებისმიერი მთარგმნელისათვის, სავსებით ცხადია; ამჯერად ჩვენთვის „სისწორით“ თარგმნის საკითხია მთავარი, რომლისთვისაც მარჯორი უორდროპს თავად უნდა მიეგნო, ანუ მას პოემის თარგმნის საკუთარი თეორია უნდა შეექმნა.

ვეფხისტყაოსნის „სისწორით თარგმნის“ პრობლემასთან დაკავშირებით ჩემთვის მეტად მნიშვნელოვანი და საყურადღებო აღმოჩნდა პოეტიკის ცნობილი სპეციალისტის მ. გასპაროვის მიერ ჩამოყალიბებული პრინციპი მხატვრული, სახელდობრ, პოეტური ნაწარმოების თარგმნისა. ეს პრინციპი შემდეგში მდგომარეობს: „ჩვენ გამოვიყენეთ ძალიან მარტივი და უხეში, მაგრამ, ვფიქრობ, დასაწყისისათვის საკმაოდ თვალსაჩინო საშუალება სიზუსტის საზომად: იმ მნიშვნელოვან სიტყვათა (არსებითი სახელი, ზედსართავი, ზმნა, ზმნისზედა) დათვლა, რომლებიც შენარჩუნებულია, შეცვლილია ან გამოტოვებულ-ჩამატებულია თარგმანში“ სა-თარგმნ ტექსტთან შედარებით (გასპაროვი 2001: 364), ამრიგად, თარგმანის ყველაზე დიდ ღირსებად სათარგმნი ნაწარმოების ამ მნიშვნელოვანი სიტყვების შენარჩუნება ითვლება.

ამ პრინციპის თვალსაზრისით მარჯორი უორდროპის მთარგმნელობითი ხელოვნება მართლაც სანიმუშოა. თვალსაჩინოებისათვის მოვიყვან ავთანდილის ანდერძიდან ერთ ტაქს:

„სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“
(800).

მარჯორი უორდროპი თარგმნის:
„Better a glorious death than shameful life“

(781).

მივაქციოთ ყურადღება, რომ რუსთაველის ტაქსში ხუთი მნიშვნელოვანი სიტყვაა, ასევე ხუთი მნიშვნელოვანი სიტყვაა მარჯორი უორდროპის თარგმანშიც, რადგან *than* („ვიდრე“), როგორც კავშირებითი სიტყვა, სათვალავში არ შედის.

თუ მარჯორი უორდროპის თარგმანს ამ თვალსაზრისით ყურადღებით შევისწავლით, ვნახავთ, რომ ეს წესი – მნიშვნელოვან სიტყვათა გადატანა ინგლისურ თარგმანში – მის მიერ განუხრელად არის დაცული.

ამის შემდეგ შეგვიძლია დავსვათ კითხვა: ჰქონდა თუ არა მარჯორი უორდროპს საკუთარი პრინციპი პოემის თარგმნისა და კონკრეტულად – რის საფუძველზე შეიმუშავა ამ უნიჭიერესმა პიროვნებამ ეს პრინციპი?

პასუხს მარჯორი უორდროპისა და თავად ჩოლოყაშვილის დამატებითი ვიზიტით, მაგრამ მანამდე უნდა გავარკვეოთ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც ინგლისელი ანდა ინგლისურენოვანი მკითხველის მიერ მარჯორი უორდროპისეული თარგმანის ესთეტიკურ აღქმას ეხება. ამ შემთხვევაში ერთი საგულისხმო ფაქტი უნდა გავიხსენო.

1983 წელს „ვეფხისტყაოსნის“ კომპოზიცია სამ ენაზე – ქართულზე, რუსულზე და ინგლისურზე – ფირფიტებზე ჩანერა ფირმა „მელოდიამ“. სამივე ენაზე კომპოზიციის შედგენა მე მთხოვეს. კომპოზიციის ინგლისურ ენაზე წასაკითხად მოიწვიეს ინგლისელი ჯიმ სკრივენერი, ინგლისური ენის სპეციალისტი, ამასთანავე არტისტული პიროვნება, რომელიც იმჟამად ლექციებს კითხულობდა თბილისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის უცხო ენათა სახელმწიფო ინსტიტუტში და მართლაც შესანიშნავი ჩანაწერები დაგვიტოვა (რა კარგი საქმე იქნებოდა ამ ჩანაწერთა გადატანა დისკზე! მართლაც ღირსეული საჩუქარი იქნებოდა). „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ ენაზე კომპოზიციის შესადგენად მარჯორი უორდროპის თარგმანი ავარჩიე, თარგმანში აღვნიშნე სათანადო სტროფები და წიგნი ჯიმ სკრივენერს გადავეცი. როდესაც ორი თუ სამი დღის შემდეგ შევხვდით, მითხრა: „იცით, მე მთელი „ვეფხისტყაოსანი“ სულმოუთქმელად წავიკითხე. მაღლობელი ვარ, რომ ამის შესაძლებლობა მომეცით – მარჯორი უორდროპის სახელი მანამდე არ გამეგონა. „ვეფხისტყაოსანი“ დიდებული თხზულებაა, მაგრამ ისიც უნდა გითხრათ, რომ თავად თარგმანია არაჩვეულებრივი – ეს უმშვენიერესი ინგლისური პროზაა“.

მარჯორი უორდროპის მთარგმნელობითი მეთოდის და, შესაბამისად, ვეფხისტყაოსნის მისეული თარგმანის ღირსების თვალსაჩინოდ ჩვენებისა და გააზრებისთვის შესანიშნავი ნიმუშია რუსთაველის ისეთი ორიგინალური ტროპის ინგლისური ექვივალენტის შექმნა, როგორიცაა „მზიანი ღამე“ ავთანდილის ხატოვან მეტყველებაში:

„იტყვის: „ჰე, ღმერთო, ვინ ხატად გოქვეს მზიანისა ღამისად“

836,1.

„მზიანი ღამე“ ოქსიმორონია – მხატვრული ტროპის სრულიად განსაკუთრებული სახეობა, რომელიც შინაგან ლოგიკურ წინააღმდეგობას და მასთან დაკავშირებულ მოულოდნელობას შეიცავს,

რადგან აერთიანებს საპირისპირო შინაარსის ურთიერთგამომრიცხავ ორ ცნებას („მზე“ და „ღამე“, „ნათელი“ და „ბნელი“); ამავე დროს „ვეფხისტყაოსანში“ იგი ერთ-ერთი ურთულესი მეტაფორაა.

ამ ორიგინალურმა მეტაფორამ, დიდი ხანია, მკვლევართა ყურადღება მიიპყრო და „მზიანი ღამის“ ინტერპრეტაციის შესახებ მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურა შეიქმნა, რომელიც XX საუკუნეში მოსაზრებათა სხვადასხვაობით გამოირჩევა. აქ უნდა ითქვას, რომ ამ მხატვრული სახის ჭეშმარიტი აზრის ახსნას სწორი გეზი მისცა ვახტანგ VI-ის შემდეგ რუსთაველის პოემის მეორე ბრწყინვალე კომენტატორმა თეიმურაზ ბაგრატიონმა, რომელმაც ნაშრომი „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა“ 1843 წელს დაასრულა. თეიმურაზმა „მზიანი ღამე“ პირველმა დაუკავშირა იოანეს სახარებას და შესაბამისი მუხლიც დაასახელა: „ნათელი ბნელსა შინა სჩანს“ (იოანე 1,5). თითქმის ასი წლის შემდეგ, თეიმურაზისგან დამოუკიდებლად, რუსთველური ოქსიმორონი ანალოგიურად განმარტა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატე ცინცაძემ (ფსევდონიმი – „კ. ეკაშვილი“) ნაშრომში „ვეფხისტყაოსნის ავტორის მსოფლმხედველობისათვის“, რომელიც 1936 წელს დაიწერა, მაგრამ გასაგებ მიზეზთა გამო, მხოლოდ 30 წლის შემდეგ – 1966 წელს გამოქვეყნდა.

კ. ცინცაძემ ასე განმარტა რუსთველური ოქსიმორონის ნარმოშობის საფუძველი და არსი: ეს არის მეტაფორა, „რომლის გაგება შესაძლებელია ღვთაების შესახებ ქრისტიანულ სწავლასთან დაკავშირებით. ამ სწავლით, ადამიანისათვის ღვთაება „გამოურკვეველი და მიუწოდებელია“, გაუგებარია, ბნელია, ღამეა, მაგრამ, მეორის მხრით, ღვთაება, რამდენადაც ის თავის თავს გამოუცხადებს ადამიანს – ნათელია, ღლეა, მზეა“. კ. ცინცაძემ ამ დებულების დასასაბუთებლად სახარებიდან დაიმონმა მთელი რიგი მუხლები, მაგალითად: „ღმერთი ნათელ არს და ბნელი არა არს მის თანა არცა ერთი“ (იოანე 1,5) და დაასკვნა: „საღვთო წერილის ზემორე მოყვანილი სიტყვები რუსთაველმა ორი სიტყვით ცხადყო: ღმერთი „ღამეა მზიანი“ და უკეთესად ადამიანის ენა ვერ გამოხატავს ცნებას „ღვთაება“ (კ. ეკაშვილი 1966: 135,136).

მარჯორი უორდროპისეული მთარგმნელობითი პრინციპის არსებითი მხარე უკეთ რომ წარმოვიდგინოთ, შევუდაროთ „მზიანი ღამის“ მისული თარგმანი ამავე მეტაფორის სამ ინგლისურ თარგმანს:

მარჯორი უორდროპი: „sunny night“ – „მზიანი ღამე“ (სტრ. 816).

რობერტ სტივენსონი: „who gives light over as darkness“ – „რომელიც გვფენს ნათელს როგორც ბნელს/(ბნელის დარს?)“ (სტრ.836)

ვენერა ურუშაძე: „God of the radiance beyond us“ – „ღმერთი
ნათლისა ჩვენს ზემოთ“ (სტრ. 836).

ქეთრინ ვივიენი: „sunlit night“ – „მზით განათებული ღამე“ (ვი-
ვიენი 1977: 125).

როგორც ცხადად ჩანს, მარჯორი უორდროპს მეტაფორა ზუს-
ტად, სიტყვასიტყვით აქვს თარგმნილი, სხვა თარგმანები კი პა-
რაფრაზებია: მთარგმნელებს სრულიად სხვადასხვაგვარად ესმით
„მზიანი ღამე“ და ცდილობენ მის თავისებურ გააზრებას, რეალუ-
რად კი სამთავან არც ერთი არ არის დედნის ადექვატური;

ლექსიკურად შედარებით მიახლოებულია ქეთრინ ვივიენის
თარგმანი, მაგრამ „დაიკარგა“ მისი მთავარი ღირსება – ოქსიმო-
რონი. სხვათა შორის, რ. სტივენსონმა გულწრფელად აღიარა, რომ
მას აბსოლუტურად არ ესმის „მზიანი ღამის“ აზრი.

უნდა ითქვას, რომ „მზისა“ და „ღამის“, ანუ „ნათელისა“ და „ბნე-
ლის“ ეს ანტინომია, როგორც XII საუკუნის ეპოქალური სააზროვ-
ნო სისტემის კომპონენტი, ჩახრუხადის ხოტბაშიც გვხვდება, რო-
გორც ოქსიმორონი: მის ცნობილ ოდაში „ქება მეფისა თამარისი“
არის გამოთქმები: „ნათელთა ბნელი“ (V, 29,4), „ნათელი ბნელი“
(XI, 69,4) – მთელ რიგ ხელნაწერებში), ასევე ოქსიმორონის „გავრ-
ცობილი“ ვარიანტიც: „თუ არს მთოვარე, რად მზეობს არე?“ (X,
63,1)(ჩახრუხაძე 1957).

რუსთაველის „მზიანი ღამე“ და ჩახრუხადის „ნათელი ბნელი“
თავისი ვარიაციებით მართლაც შუასაუკუნეობრივი სააზროვნო
კოდია, რომელიც მკვლევართა დასკვნით, დასაბამს ფსევდო დი-
ონისე არეოპაგელის Corpus Areopagiticum-იდან იღებს: აღმოსავ-
ლეთის ამ რელიგიურ-ფილოსოფიურმა მოაზროვნემ, „ანტიკური
ქრისტიანობის“ დამაგვირგვინებელმა, საბოლოოდ დააფუძნა ან-
ტინომური პრინციპი, სადაც საკრალურ-მისტიკური და ემოციურ-
ესთეტიკური სანყისები ერთმანეთს შეერწყა.

ცნობილ შექსპიროლოგს მ. მოროზოვს აქვს მნიშვნელოვანი მო-
საზრება თარგმანის თეორიასთან დაკავშირებით: თარგმანის შეს-
რულებისას ენის ცოდნა, „უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობს იმ
ასოციაციათა ცხად წარმოდგენაში, რომელთაც სიტყვა აღძრავს.
ჩვენ ვლაპარაკობთ არა შემთხვევით ასოციაციებზე, არამედ, ასე
ვთქვათ, იმ აუცილებელ ასოციაციებზე, რომლებიც ყოველთვის
ახლავს სიტყვას, როგორც მისი თანამგზავრი“ (ციტირებულია:
გასპაროვი 2001:399). საკითხის ამგვარად დაყენების შემთხვევაში
კულტურული ტრადიციების მსგავსება – განსხვავების პრობლემა
დგება და ამიტომ უნდა დაისვას აუცილებელი კითხვები: ჩვენთ-

ვის საინტერესო კონკრეტულ მაგალითთან დაკავშირებით აქვს თუ არა შეხების წერტილები ქრისტიანობის საერთო ფესვზე ამოზრდილ ქართულ და დასავლურ კულტურას? ახლავს თუ არა „მზესა“ და „ლამეს“, „ნათელსა“ და „ბნელს“ ქრისტიანული კულტურისათვის იმანენტური „თანამგზავრი ასოციაციები“ ევროპულ ენებში? და ასევე: ამგვარი შეხების წერტილის პოვნა მოუხსნიდა თუ არა მთარგმნელს ამ მართლაც რთული მხატვრული სახის უცხო ენაზე – კონკრეტულად, ინგლისურზე – გადატანის სიძნელეს?

პასუხი არსებობს: შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპულ ლიტერატურაში წმინდა გრაალის ციკლის ისეთ ცნობილ რომანში, როგორიცაა ვოლფრამ ფონ ეშენბახის „პარციფალი“ (1200-1210 წ.წ.), რუსთველისეული – ასევე ჩაბრუხაძისეული – ოქსიმორონის ზუსტი პარალელია დაფიქსირებული, რომელიც მის პროლოგშივე (1,10) გვხვდება: მისი ზუსტი ინგლისური თარგმანია „dark light“, ანუ „ბნელი ნათელი“, რომელსაც მკვლევარნი ჰერმეს ტრისმეგისტის – „ერმი სამდიდებულის“ (შავთელი 1964: 226-227) – ე.წ. ჰერმეტიკულ ტექსტებს უკავშირებენ, სახელდობრ, ლმერთის ჰერმეტიკულ ფორმულას „scoteinon fos“

საყურადღებოა, რომ „მზისა“ და „ლამის“, „ნათელისა“ და „ბნელის“ საფუძველზე შექმნილი ოქსიმორონები ქართულ კულტურაში ფსევდო-დიონისე არეოპაგელს უკავშირდება, ევროპულ კულტურაში კი ჰერმეს ტრისმეგისტს, რაც თავისთავად საინტერესო კულტურულ-ისტორიული პრობლემაა.

ყოველივე ზემოთქმულის შემდეგ მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ამ კონკრეტულ მაგალითზე გამოჩნდა მარჯორი უორდროპის მთარგმნელობითი მეთოდის განსაკუთრებული ღირსება, ასევე ამ შესანიშნავი პიროვნების საოცარი ინტუიცია და ნატიფი გემოვნება: მარჯორი უორდროპის მიდგომამ ვეფხისტყაოსნის ტექსტისადმი კულტურული ტრადიციის კონტექსტშიც გაამართლა: რუსთაველის ვეფხისტყაოსანი ევროპული კულტურის ნაყოფია.

(ფრჩხილებში მინდა შევნიშნო, რომ შუა საუკუნეებისათვის დამახასიათებელი ანტინომია „მზისა“ და „ლამისა“, ანუ „ნათელისა“ და „ბნელისა“ ევროპულ კულტურაში მეტად გამძლე აღმოჩნდა და XX საუკუნეშიც იჩინა თავი, ოღონდ ამჯერად „ნათელისა“ და „ბნელის“ სრულიად ახალი და ტრაგიკული გააზრებით: ნიშუშად დავასახელებ ფართოდ ცნობილ „მალევიჩის კვადრატს“ (შავ ანუ „ბნელ“ აგრესიულ ფონზე კვადრატის მარცხენა კუთხეში ოდნავ კიაფობს პანანინა ნათელი წერტილი) და ერთ ტაეუს ვ. ვისოცკის გახმაურებული ლექსიდან: „Света тьма – нет Бога!“ (ვისოცკი 1988 : 250).

ახლა მარჯორი უორდროპისეული მთარგმნელობითი პრინციპების საკითხს დავუბრუნდეთ და ვცადოთ მისი გარკვევა. ამისთვის უნდა დავსვათ კითხვა: კონკრეტულად რა უძევს საფუძვლად მარჯორი უორდროპის მთარგმნელობით მეთოდს?

ზემოთ მოვიხსენიე ერთი, თითქოს კურიოზული, სინამდვილეში კი ღრმა შინაარსის შემცველი ეპიზოდი მარჯორი უორდროპისა და თავად ჩოლოყაშვილის დიალოგისა, რომელიც დაბადებიდან ქართულის სწავლას ეხება. თავადი ჩოლოყაშვილი სულ ამაოდ არის მოხსენიებული დამამცირებელი ეპითეტებით და აი, რატომ: ამ კონკრეტულ შემთხვევაში სიტყვას „დაბადებიდან“ ორი სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს: ერთია დაბადება, ანუ შობა ადამიანისა, მეორე კი ბიბლიის პირველი წიგნის ქართული სახელწოდება: „დაბადება“ ანუ „შესაქმე“. თავადმა ჩოლოყაშვილმა, ასერიგად შეურაცხმყოფელი ეპითეტებით მოხსენიებულმა, მარჯორი უორდროპის პასუხი, სავსებით ბუნებრივად, სიტყვის პირველი მნიშვნელობით აღიქვა და ამიტომაც გაიოცა. მეეჭვება, დღესაც ბევრმა იცოდეს მარჯორისეული პასუხის ის განსაკუთრებული, სპეციფიკური მნიშვნელობა, რომელიც მასშია ნაგულისხმევი, რადგან იგი წმინდა ევროპულ ტრადიციას წარმოადგენს.

ბიბლია მსოფლიოს ხალხთა მრავალ ენაზეა თარგმნილი, ამასთან ამ საკრალური ტექსტის თარგმნის ისეთი განსაკუთრებული მეთოდით, რომ ყველა თარგმანი დედნის, და შესაბამისად, ერთმანეთის ადექვატურია. ამ განსაკუთრებული თავისებურების გამო რომელიმე უცხო ენის შესწავლა ბიბლიის თარგმანთა მიხედვით ევროპაში მიღებული და ძალიან პრაქტიკული მეთოდია; არსებობს ბიბლიის საგანგებო გამოცემები, სადაც წიგნის ყოველ გვერდზე პარალელურად არის მოცემული ტექსტის ინგლისური, გერმანული, რუსული და სხვა ენებზე შესრულებული თარგმანები.

რა თქნა უნდა, ბიბლიით ენის შესასწავლად მაინცდამაინც ასეთი გამოცემა აუცილებელი არ არის: მარჯორი უორდროპი ქართულ ენას „დაბადების“ ძველი ქართული და ინგლისური თარგმანების პარალელური ტექსტების მეშვეობით სწავლობდა და ამიტომაც იცოდა მართლაც ღრმა, მდიდარი ქართული.

მაგრამ, გარდა ამისა, მარჯორი უორდროპის პასუხი იმ თვალსაზრისითაც არის მნიშვნელოვანი და საყურადღებო, რომ იგი იმპლიციტურად შეიცავს მინიშნებას მის მთარგმნელობით მეთოდზე: იგი თარგმნის „ვეფხისტყაოსანს“ იმ კლასიკური მეთოდით, რომლითაც თარგმნიდნენ ბიბლიას – მაქსიმალური სიზუსტით – იგი

თარგმანში სიტყვებს არც უმატებს, არც აკლებს, არც ცვლის (გავიხსენოთ მ. გასპაროვის თანამედროვე მოსაზრება! გამოდის, მან „ხელახლა აღმოაჩინა ამერიკა“, ანუ ბიბლიის თარგმნის ძირითადი პრინციპი). მარჯორი უორდროპის მიერ თარგმანისთვის ნამძღვრებული მითითება „A Close Rendering from Georgian“ (ზუსტი თარგმანი ქართულიდან) სწორედ ამ შინაარსს შეიცავს: მარჯორი უორდროპი „ვეფხისტყაოსანს“ ბიბლიის თარგმნის პრინციპით თარგმნიდა!

თავისი საოცარი ინტუიციით და დიდი ნიჭიერებით მარჯორი უორდროპმა მიაგნო თარგმნის საუკეთესო მეთოდს – ბიბლიურ ტექსტთა თარგმნის მეთოდს და ამიტომაც ითვლება მისეული თარგმანი „ვეფხისტყაოსნისა“ ამ პოემის უცხო ენაზე თარგმნის კლასიკად: იგი თანაბრადაა მეცნიერულიც და მხატვრულიც.

ინგლისში ქართველოლოგიის ფუძემდებლებმა, და-ძმა უორდროპებმა, ღირშესანიშნავ მოვლენას დაუდეს საფუძველი: საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს მარჯორი უორდროპის სახელობის ფონდი ინგლისში, რომელიც დაცულია ოქსფორდის უნივერსიტეტის ბოღლის ბიბლიოთეკაში. იქ ინახება მარჯორი და ოლივერ უორდროპების მიერ შექმნილი მდიდარი კოლექცია ქართული ხელნაწერი და დაბეჭდილი – მათ შორის უნიკალური – წიგნებისა, ქართული პრესა, ფოტოალბომები, უმდიდრესი ეპისტოლარული მემკვიდრეობა – მიმოწერა გამოჩენილ ქართველ მწერლებთან, მეცნიერებთან, საზოგადო მოღვაწეებთან, მეგობრებთან: განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია, რომ მარჯორი უორდროპის ფონდში ინახება „ვეფხისტყაოსნის“ ორი უძველესი ხელნაწერი – ეგრეთწოდებული „მზებათუნისეული“ (W17), რომელსაც ძალიან საინტერესო ისტორია აქვს, და ასევე ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერი (W27), რომელიც XVII საუკუნეზე უფრო ძველი უნდა იყოს.

„ვეფხისტყაოსნის“ მარჯორი უორდროპისეულ თარგმანს ყველა სხვა თარგმანთან შედარებით სრულიად განსაკუთრებული კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც გადამწყვეტი როლი ითამაშა რუსთაველის პოემის სხვა ენებზე თარგმნის საქმეში. ცნობილი ფაქტია, რომ შესანიშნავმა რუსმა პოეტმა კონსტანტინე ბალმონტმა გემით მგზავრობისას ოლივერ უორდროპის-

გან შეიტყო საერთოდ რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“, კერძოდ კი, პოემის მარჯორისეული ინგლისური თარგმანის შესახებ და ეს იყო ერთგვარი ინსპირაცია, რომელმაც გავლენა მოახდინა მის გადწყვეტილებაზე რუსულ ენაზე – ამჯერად ლექსად – ეთარგმნა ვეფხისტყაოსანი.

ცნობილმა ინგლისელმა მწერალმა ჯეიმს ოლდრიჯმა ზუსტად შენიშნა: „მარჯორი უორდროპის თარგმანმა ინგლისურ ენაზე ხიდები გასდო სხვადასხვა ენათა, კულტურათა და ეპოქათა შორის“ (რმლ 1976: 350); ჩილელმა მწერალმა გუსტავო დე ლა ტორე ბოტარომ, რომელმაც ესპანურ ენაზე პროზაულად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“, აღნიშნა: „ჩემი ცხოვრების ბედნიერ შემთხვევად ვთვლი, რომ გავეცანი სარაინდო ეპიკურ პოემა „ვეფხისტყაოსანს“, რაც პირველად შევძელი ინგლისური თარგმანით, რომელიც მარჯორი სკოტ უორდროპის მიერაა შესრულებული“ (რმლ 1978:296); ინდოელი მწერალი და მეცნიერი ს. ჩატერჯი მადლიერების გრძნობით აღნიშნავს, რომ მარჯორისეულმა თარგმანმა საქართველოს ფარგლებს გარეთ გაიტანა „ვეფხისტყაოსანი“, რითაც მასაც, შორეულ ინდოეთში მცხოვრებს, მიეცა შესაძლებლობა გაეფართოებინა თავისი გონების ჰორიზონტი (რმლ 1978:350).

„გასაოცარი თარგმანი მ. უორდროპისა“ – ასე შეაფასა „ვეფხისტყაოსნის“ მარჯორისეული თარგმანი ჩეხმა მეცნიერმა და მთარგმნელმა იარომირ იედლიჩკამ, რომელმაც ჩეხურ ენაზე თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“ პროზითაც და ლექსადაც.

კიდევ მრავალი მსგავსი შეფასების დამოწმება შეიძლება, რაც ცხადად გვიჩვენებს, რომ მარჯორი უორდროპი რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ არა მხოლოდ ბრწყინვალე მთარგმნელად, არამედ დიდ პოპულარიზატორადაც გვევლინება.

* * *

ამ წერილს დავასრულებ დიდი აკაკის მიერ საქართველოს მოტრფიალე ქალბატონის, „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ ენაზე პირველი მთარგმნელის მარჯორი უორდროპის ხსოვნისადმი მიძღვნილი ლექსით, რომელიც ქართველი ერის მარადიულ მადლიერებაზე მეტყველებს:

„მაგრამ მაინც იმ ბნელიდან
მზის ციკაგად მოგვეყენს ნათელს,
და მიტომაც საქართველო
არ ივიწყებს იმის სახელს“.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გასპაროვი 2001: Гаспаров М. О русской поэзии. Анализы. Интерпретации. Характеристики. Санкт-Петербург. „Азбука“, 2001

ეკაშვილი 1966: ეკაშვილი კ. (კ. ცინცაძე). „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორის მსოფლმხედველობისათვის – შოთა რუსთაველი. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი. თბ., „მეცნიერება“, 1966.

თაქთაქიშვილი – ურუშაძე 1965: თაქთაქიშვილი – ურუშაძე ლ. მარჯო-რი უორდროპი. თბ., „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1965.

რმლ 1976: რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში, I, თბ., (თსუ გამომც.), 1976.

რმლ 1978: რუსთაველი მსოფლიო ლიტერატურაში II, თბ., (თსუ გამომც.), 1978.

შარაძე გ. ბედნიერებისა და სათნოების საუნჯე. უორდროპები და საქარ-თველო. თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1984.

შარაძე გ. საქართველოს მზე და სიყვარული ალბიონის კუნძულზე. თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1986.

ჩერქეზიშვილი 1941: ჩერქეზიშვილი ე. მოგონებანი. თბ., 1941.

ძველი ქართველი მეხოტბენი. ჩახრუხაძე. ქება მეფისა თამარისი. ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. თბ., საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, 1957.

ჭავჭავაძე 1941: ჭავჭავაძე ი. თხზულებანი. პავლე ინგოროყვას რედაქციით. ტ. II, თბ., სახელმწიფო გამომცემლობა, 1941.

ზაზა აბზიანიძე

ვახტანგ ორბელიანი

ვახტანგ ორბელიანის სახელი, ისევე, როგორც ბევრი რამ ჩვენი წარსულიდან, წელიწადი დავინწყებას მიეცა. დასაწინაა ეს დავინწყება, რადგან მისი შემოქმედება ქართული რომანტიზმის განუყოფელი ნაწილია, ხოლო მისი ბიოგრაფია გასდევს და ასურათხატებს თითქმის მთელს მეცხრამეტე საუკუნეს.

ერეკლე მეორის შვილიშვილმა მთელი ცხოვრება სათუთად გამოატარა, გამოიტირა და თავის „სოფლისგან დაწყლულს“ გულთან ერთად სიონის ტაძრის ლოდქვემ დაატანა ოცნება თავისუფალ ქართული სამეფოს აღდგენაზე...

ვახტანგ ორბელიანი თეკლე ბატონიშვილის ვაჟი იყო, ერეკლეს უმცროსი და უსაყვარლესი ასულისა. იმ თეკლე-ბიჭისა, მამამისი რომ მიმართავს – „ჩემო შინაგანო გულის ნათელი, თეკლევ!“ და სიმწრით აღმოხდება: „ჩემს ვაჟიშვილებს ჩემის თეკლეს სიკეთე რომ სჭირდეთ, ბედნიერი ვიქნებოდით“ (ორბელიანი 1894: XI).

საქართველოს წარსულისა და მწერლობის უბადლო მცოდნე, პოეტური ნიჭით დაჯილდოებული თეკლე იყო პირველი აღმზრდელი და გეზის მიმცემი თავისი ვაჟიშვილებისა – ალექსანდრესი, სიყმანელებში შერქმეული „პუპლიას“ მეტსახელით უაღრესად საინტერესო და თვალსაჩინო ფიგურად რომ დარჩება ქართულ ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, დიმიტრისა და ვახტანგის.

ვახტანგ ორბელიანს სულშიჩამწვდომი სტრიქონები, სწორედ ბავშვობისდროინდელი შთაბეჭდილებითაა ნაკარნახევი:

„სული მიკვნესის, გული ჩემი მწარედ ღონდება,
რა მაგონდება, რასაც დედა ნორჩს მომიტხოვდა.
ის ჟამი იყო, საქართველოს სული ხდებოდა...
აჰა, ირაკლი, გმირთა გმირი, კახი პატარა:
„ურწმუნოს მამულს არ მივცემო, არა და არა!“

„იმედი“ (ორბელიანი 1928: 19).

პოეტის მამა ვახტანგ ორბელიანი ერთ დროს საგარეჯოს მონაზვნად იყო. შემდგომ კი უკვე რუსულ სამსახურში პოლკოვნიკი გახდა. იგი უმცროსი ვაჟიშვილის დაბადებამდე ერთი თვით ადრე დაიღუპა აჯანყებულ კახელებთან შეტაკებისას – 1812 წლის მარტში. უმცროს ვახტანგს მან არა მარტო სახელი უანდერძა, არამედ ის შინაგანი გაორებაც, რომელიც შემდგომში, გარემოებათა ზეწოლით დამპყრობლის მუნდირში გამოწყობილ მამულიშვილთა მთელი თაობის განმასხვავებელ ნიშანთვისებად იქცა.

უმცროსი ვახტანგ ორბელიანის ბიოგრაფია სანიმუშოდ შეიძლება ჩაითვალოს: კეთილშობილთა სასწავლებელი; შემდგომ, პეტერბურგში – პაჟთა კორპუსი; 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობა; გადასახლებაში ნოსტალგიური ლექსების წერა; მონაწილეობა; სამშობლოში დაბრუნება; დაბოლოს, ზეალმაველი სამხედრო კარიერა: პრაპორშჩიკობიდან – გენერლობამდე...

ვახტანგ ორბელიანის ლიტერატურული მოღვაწეობა თავდაპირველად ოჯახური სალონის კედლებით იფარგლებოდა. ორბელიანებთან იკრიბებოდნენ დიმიტრი ყიფიანი, სოლომონ რაზმაძე, კონსტანტინე მამაცაშვილი, ელიზბარ ერისთავი, ივანე მუხრანსკი, ზაალ ავთანდილაშვილი – ქართული არისტოკრატიული ინტელიგენციის პირველი თაობა. გარდა თავიანთი ნაწარმოებებისა, დიდი გაცეცხებით უკითხავდნენ ერთმანეთს პეტერბურგიდან ჩამოტანილ რუსულ და ფრანგულ წიგნებს.

ვახტანგ ორბელიანი განსაკუთრებით ჰიუგოთი და პუშკინით იყო მოხიბლული – პუშკინის ლექსებიდან ზოგი თარგმნა, ზოგიც გადმოაქართულა. მას უთარგმნია აგრეთვე რუსი დრამატურგის – კარატიგინის პიესა „ნაცნობი უცნობი...“

მეგობრებმა ორბელიანების ოჯახურ სცენაზე რეპეტიციებიც კი დაიწყეს, მაგრამ 1832 წლის მიწურულს, ამ სცენისმოყვარულთა უმეტესობა უწყინარი ვოდვეილის ნაცვლად, საბედისწერო დრამის მონაწილე აღმოჩნდა და სახელმწიფო დანაშაულში ბრალდებით სამამოდიებო კომისიის წინაშე წარსდგა.

სხვათაშორის, 1832 წლის შეთქმულებაში არა მარტო სამნი ძმანი ორბელიანები მონაწილეობდნენ, არამედ მათი შთამავგონებელი თეკლე ბატონიშვილიც. ერთი კია, რომ არ დაუპატიმრებიათ შვილებთან ერთად.

საპატიმროში – „ავლაბრის ყაზარმებში“, ვახტანგ ორბელიანი ჯერ თავის მეგობართან, დიმიტრი ყიფიანთან ერთად იჯდა და კა-

ვახტანგ ორბელიანი

თოლიკე პატრისაგან ნასწავლად
ნავლ ფრანგულს ხვეწდა;
შემდგომ, უფროს ძმასთან
— ალექსანდრესთან გადაიყ-
ვანეს. პუბლიას და ვახ-
ტანგს ძალზე სერიოზული
ბრალდება ჰქონდათ ნაყე-
ნებული. თავდაპირველად
მათ სიკვდილიც კი მიუსა-
ჯეს, მაგრამ შემდგომში,
იმპერატორმა ლმობიერება
გამოიჩინა და სამივე ძმა
რუსეთში გადაასახლეს.
ვახტანგი კალუგას გაის-
ტუმრეს. ერთხანს მასთან
ერთად იყო შუათანა ძმაცა
და დედაც, მაგრამ თეკლე
ბატონიშვილი ხანდაზმუ-
ლობის გამო მალე დაუბრუ-
ნებიათ თბილისში.

ვახტანგი, რომელსაც გრიგოლ ორბელიანისაგან განსხვავებით,
წერილების წერა არ უყვარდა, იძულებული იყო დროდადრო მი-
ემართა დედისათვის მონივრული თხოვნით: „მონყალეო ბატონო,
თუ შეიძლებოდეს ერთი ოქრო მიბოძეთ, არ მინდოდა შემენუხები-
ნეთ, მაგრამ, რა ვქნა, საჭირო არის და აბა, სხვა თქვენს მეტი ვინა
მყავს, რომ შევანუხო. ღვთის მონყალებით მე კარგათ გახლავარ
და აღარა მიჭირს რა, მხოლოდ ამისთვისლა ვწუხვარ, რომ თქვენ
შეუძლოთ ბრძანდებოდით. ახლა არ ვიცი როგორა ბრძანდებით.
გთხოვთ სწორეთ შემატყობინოთ თქვენის ბარათით“ (ჟღენტი
1965: 15).

კალუგაში ვახტანგ ორბელიანმა ოთხი წელი დაჰყო და უნდა ით-
ქვას, რომ იქაურ საზოგადოებას დიდად შეუმსუბუქებია მისთვის
გადასახლების სიმძიმე: „ძალიან შევწუხდებოდი მარტოობით, თუ
აქაურს საზოგადოებას ასე მიღებული არა ვყვანდეთ, — წერდა იგი
თავის რძალს ეკატერინეს, — მე არა მგონია, საქართველოში რომ
მელირსოს მოსვლა, ჩემმა ნათესავებმა ასე მიმიღონ ყოველს სახლ-
ში ნათესაურად“ (ჟღენტი 1965: 15).

და მაინც, რალა თქმა უნდა, ვახტანგ ორბელიანს – „განდევნილს შორსა, შეუწყნარსა ამ წყვდიადს მხარეს“, გამუდმებით თვალწინ ედგა „ჩვენი სამშობლოს მშვენიერი მთანი და ბარნი“, „უამნი-დღენი ნეტარებისა, დღენი ღვინისა, შექცევისა და სიმღერისა...“

სამშობლოსთან განშორების ტკივილი გაუსაძლისი იყო, რაც მის ლექსებში კარგად ჩანს:

„მშვიდობით, ველნო, საყვარელნო, ზურმუხტნო ველნო!
ბორცვნო, ქალაკნო მშვენიერნო, ტურფა არენო,
მთანო ამაყნო, ახოვანნო, ცად მიბჯენილნო,
წყალნო აღმასნო, მოცინარნო, მოკამკამენო!
მშვიდობით, ჩემო გამომზრდელო, ჩემო მამულო!
მშვიდობით, მაგრამ შენთან მრჩება ოცნება ტკბილი...
გმირთ ძეთ სამარევ, იმათ წმინდა სისხლით მორწყულო,
სად გინდა ვიყო, რაც გინდა ვიყო, ვარ შენი შვილი!“

(ორბელიანი 1928: 3).

ასე მთავრდებოდა „გამოსალმება“ – ვახტანგ ორბელიანის ჩვენამდე მოღწეული ერთ-ერთი პირველი ლექსი. რუსეთში გადასახლების გამოძახილია კიდევ ერთი გამორჩეული გვერდი მისი ლირიკული რეპერტუარისა – „მოგონება“:

„სამშობლოსაგან ეტლით ვიყავ მოშორებული;
ვიყავ ჭაბუკი, სამშობლოსკენ იწევდა გული.
დღე და ღამ მედგა დაბუნდვილთა ჩემთ თვალთა წინა
ჩვენი მამული, მშვენიერი ჩვენი ქვეყანა.
შორს ვიყავ მისგან, მაგრამ გულით სულ ვიყავ მასთან,
ჩემს ღარიბ ქოხთან, ჩემს ვენახთან, ჩემს ველს ლამაზთან“.

(ორბელიანი 1928: 5).

აქვე ვიტყვი, რომ ეს „ეტლი“, არა როგორც ეკიპაჟი, არამედ როგორც ბედისწერის განმასახიერებელი თანავარსკვლავედი, გასდევს ვახტანგ ორბელიანის მთელ შემოქმედებას.

როდესაც 1837 წელს ვახტანგ ორბელიანი საქართველოში დაბრუნდა, შეწყნარებული და შემორიგებული, ვისმეს, ამ ბრწყინვალე თავადის შემყურეს, უთუოდ გაელიმებოდა „ღარიბი ქოხის“ ან „უიღბლო ეტლის“ მეტაფორებზე...

XIX საუკუნის 40-იანი წლებიდან გეოგრაფიული თვალწინიერის შენაცვლებამ ვახტანგ ორბელიანის ლირიკის ადრესატიც შეცვალა და ახლა იგი უკვე თავის თავს კი არ დასტიროდა, რომანტიულ ფერებში წარმოსახული სამშობლოსაგან მოცილებულს, არამედ თვით

ამ სამშობლოს, დიდებული წარსულის ხავსიანი ნანგრევებითა და
ამ ხავსს ჩაჭიდებული, განწირული ანწყოთი.

ამ რეფრენს საგანგებოდ მიაქცია ყურადღება ილია ჭავჭავაძემ თავის წერილში, რომელიც ნაუმძღვარა ვახტანგ ორბელიანის ლექსთა კრებულის პირველ გამოცემას (აქვე აღვნიშნავ, რომ ეს კრებული ილიამ და პეტრე უმიკაშვილმა 1894 წელს გამოსცეს. თვითონ ავტორი უკვე აღარ იყო ცოცხალი, მაგრამ ხელნაწერების შერჩევაშიც და წიგნის გამოცემაშიც მათ დიდად ეხმარებოდა პოეტის ქალიშვილი – გამორჩეული სათნოებითა და ნიჭით ალსავეს მარიამ ორბელიანი).

დავუბრუნდეთ ილიას წერილს: „უმთავრესი კილო თ. ვახტანგ ორბელიანის პოეზიისა, – წერდა ილია, – ერთი გულსაკდომი, მაგრამ გულწრფელი გოდებაა წარსულისათვის, თვითო სიტყვა მის უკეთეს ლექსებისა თვითო ცალკე მარგალიტია ცრემლისა, ღრმად ნატკენ გულისაგან წარმოდინებული. იგი დასტირის იმ წარსულის დამხოზბილს დიდებას, მაგრამ არც იმას გვიმაღლავს, რა ჭირი და ვაგლახი გადახდენია საქართველოს:

„ჩვენი ივერი მშვენიერი არს სისხლის კალო,

გმირთა აკლდამა, გულსაკლავი და სავალალო“,

– ამბობს იგი ერთს თავის სახელოვანს ლექსში, რომელსაც ჰქვია „იმედი“ და რომელიც ერთი უწარჩინებულესი მარგალიტია ქართულ პოეზიაში“ (ორბელიანი 1894: XVI-XVII).

ილიასა და ვახტანგ ორბელიანის ურთიერთობას თავისებური ელფერი ჰქონდა – ერთგვარი ნაზავი შინაგანი დისტანციისა და ერთმანეთისადმი პატივისცემის.

ვახტანგს, გრიგოლ ორბელიანის უმცროს კოლეგასა და ნათესავს, გრიგოლის ამპარტავნობის ნატამალიც კი არ ეცხო, და თუ, სიტყვაზე, იმავ ილიას ისტორიულ ოპტიმიზმს არ იზიარებდა, პოეტურ პოლემიკაშიც კი ხაზგასმულად დელიკატური გახლდათ. გავიხსენოთ მისი „სამშობლო ქვეყნის პასუხი“, ქვესათაურით – „ილია ჭავჭავაძის ლექსის გამო: „ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია?“:

„მკითხავ, ჩემო პოეტო: რაზედ მოგიწყენია?

ნება მომეც, მეც გკითხო: შენ კი მოგილენია?

მეუბნები, მარნმუნებ: „მომავალი ჩვენი!“

მაგვგვარი იმედები ჩემს ყურს ბევრი სმენია!“

და ა.შ.

(ორბელიანი 1928: 81).

ზემოთ, პოეტის დელიკატურობა ვახსენე. ვახტანგ ორბელიანი ამ თვისებას მხოლოდ თანასწორებთან როდი ამჟღავნებდა. მისი ერთგული მსახური პლატონ ამაშუკელი, რომელსაც როგორც თავის თანასწორს, ისე ეპყრობოდა, იგონებდა: „მადლობით და ბოდიშებით უფრო იღლებოდაო“ (ლიტერატურის მატრიანე 1949: 74).

ნუ დაგვაზიწყდება, რომ ესოდენ თავმდაბალი ადამიანი არის არა მხოლოდ რომანტიკოსი პოეტი, რომელიც მისტირის იმ დროს, როდესაც – „ყმას ყავს პატრონი, არა ბატონი: ერთნი არიან ყმა და პატრონი“, არამედ რუსეთის იმპერიის სამხედრო ადმინისტრაციის ერთ-ერთი დიდმოხელე: ორმოცდარვა წლის ვახტანგ ორბელიანი უკვე გენერალ-მაიორი იყო და მის სამსახურებრივ ნუსხაში მოიხსენიება ყუბანის მაზრის მმართველობაც, თერგის ოლქის უფროსის მოვალეობის აღსრულებაც, საქართველოში დაბრუნებისას კი – არანაკლებ პასუხსაგები თანამდებობა მომრიგებელი მოსამართლისა.

გადასახლების შემდგომ, ხელისუფალთაგან შეწყნარებული და პატივდებული ბრწყინვალე თავადის – ვახტანგ ორბელიანის ცხოვრების გარეგნული ქარგა არ ესადაგებოდა მისი ლირიკის მინორულ ტონალობას. ერეკლეს შვილიშვილს დაახლოებით სამოცი ლექსი დარჩა და მათგან უმეტესობა ისტორიის მუზითაა ნაკარნახევი. თანამედროვე მუზამ, ისეთმა მშვენიერმაც კი, როგორიც მისი ცოლი, ეკატერინე ილინსკაია იყო, შესამჩნევი კვალი ვერ დატოვა ვახტანგ ორბელიანის შემოქმედებაში.

„დედაჩემისთანა უნაკლო სილამაზის ადამიანი მე არასოდეს არ მინახავს. ის არ მისდევდა მოდას, ყოველთვის თავისებურად, სადად იცვამდა და ივარცხნიდა, ან კი რა შესაფერისი იქნებოდა ანტიკური ქანდაკებისათვის მოდის აყოლა?“ – იგონებდა მარიამ ორბელიანი (ლიტერატურის მატრიანე 1949: 73).

ანტიკის გახსენებაზე: ვახტანგ ორბელიანი ეთაყვანებოდა ანტიკურ სამყაროს, საზოგადოდ კლასიკას. არ არის შემთხვევითი, რომ ლექსში „ობოლი“ პოეტი „ელინთ მამულს“ ავედრებს „შეიშვილოს და იძმოს იგი ობოლი“, ანუ წარმოსახული გმირი ამ ლექსისა – შოთა რუსთაველი...

როდესაც ვახტანგ ორბელიანი ლექსით „ძველს მეგობარს“ ეხმიანება დიმიტრი ყიფიანს და მოუწოდებს „სული და გული დავიტკბოთ რუსთაველის ლექსით, გიოტე, შექსპირი, შილერი კვლავ ერთად გადავიკითხოთ“ – ეს პოეტური პირობითობა არ არის.

ქართული და ევროპული კლასიკა მხოლოდ წიგნის თაროზე როდესაც მეზობლობდა ვახტანგ ორბელიანთან – მის ესთეტიკურ იდეალსაც ძერწავდა. ამიტომაც, რომ სიჭაბუკიდან მიჩვეული „ბესიკის მღერას ციურსა“, გრიგოლ ორბელიანის გარდაცვალების ლექსით დამტირებელი, – ვახტანგი ერთი წლის შემდეგ (1884 წელს) სწორედ ბესიკისა და გრიგოლ ორბელიანის ტრადიციას ემიჯნება:

„მე არ მიყვარს კილო მუხამბაზისა,
კინტოთ კილო, კილო შუა-ბაზრისა...“

და ლოპიანასა და დიმიტრი ონიკოვს – რუსთველის, შექსპირის, შილერის სამყაროს უპირისპირებს.

აქ ვახტანგ ორბელიანი ერთობ პრეტენზიული ჩანს, თუმცა, საზოგადოდ, ლიტერატურულ ცხოვრებაში, იგი ისეთივე თავმდაბალი იყო, როგორც ყოველდღიურობაში. ნიმუშად მისი ერთი ტაეპი მინდა მოვიყვანო ბაქარ ქართლელისადმი (ანუ დიმიტრი ყიფიანისადმი) ლირიკული მიმართვიდან:

„არ ვარ პოეტი; წყობილის რითმით
დამშვრალს კაცის თვალს ვერ მოვგვრი ცრემლსა,
ლექსით ცხოველით, ძლიერით, მდიდრით
ვერ ავაღელვებ, ვერ აღვძრავ ერსა!“
(ორბელიანი 1928: 92).

ეს სტრიქონები რომ ინერებოდა, ვახტანგ ორბელიანი უკვე სამოცდაათს იყო გადაცილებული. შესაძლოა სიჭაბუკეში, მეფე ერეკლეს შვილისშვილი მართლაც ოცნებობდა ერის სულიერ წინამძღოლობაზე, მაგრამ ცხოვრებამ მას სხვა როლი არგუნა და უნდა ითქვას, მანაც ზუსტად განჭვრიტა თავისი პოეტური მისია – „გზად და შემაერთებელ ხიდად“ ყოფილიყო „ძველ რომანტიულ ლირიკასა და ახალ რეალურ პოეზიას შუა“ – ეს კიტა აბაშიძის სიტყვებია (აბაშიძე 1962: 108).

სახელოვან პაპას ვახტანგ ორბელიანმა მამულისათვის მეომრული თავგამეტებით ვერ მიბაძა, მაგრამ შთამომავლობას დაუტოვა პატარა კახის საარაკო გმირობის პოეტური სურათები („ირაკლი და კოხტა ბელადი“, „ირაკლი და იმისი დრო“); მან არა მხოლოდ გამოიგლოვა, არამედ დაასურათხატა იავარქმნილი დმანისი, ორბელიანთა ტრადიციული მაიორატი; გელათი – „დიდი თამარის“ წარმოსახული განსასვენებელით („არის ადგილი“); მან განავრცო ქართული რომანტიზმისათვის დამახასიათებელი მესიანისტური იდეა („ჯვარი ვაზისა“ და „იანვრის 14-ს“), დაბოლოს, თავის საუკე-

თესო ლექსში – „იმედში“ წარმოაჩინა საქართველოს ისტორიულ-
არსებობის კონცეფცია.

„აქ სჩანს მთელი სიდიადე, მთელი ძალ-ლონე მამულიშვილურ
სიყვარულისა, რომლის რისხვამ თვით სარწმუნოებაც კი აგმობინა
ღრმადმორწმუნე პოეტს“, – წერდა ილია „იმედის“ შესახებ (ორბე-
ლიანი 1894: XVIII).

„ნანგრევთა შუა მდინარებდა ჩვენი ცხოვრება“ – წერდა ვახ-
ტანგ ორბელიანი იონა მეუნარგიასადმი მიძღვნილ ლექსში – „ნან-
გრევთა შუა ლამპარი“.

სწორედ ამ ლამპარით წარსდგა „დიდის კარის წინ“ ვახტანგ ორ-
ბელიანი და სიმბოლურია, რომ მისი ბოლო, დათარიღებული ლექ-
სი, სიკვდილამდე ერთი წლით ადრე, 1889 წელს დაწერილი, სწო-
რედ ასეა დასათაურებული – „დიდის კარის წინ“:

„მიველ კარს დიდსა,
ველი ჩემს რიგსა,
სოფლისგან გულით დაწყულელებული, –
რაც მე გამტანჯა
და რაც დამსაჯა
მასა გრძნობს შენი ეგ წრფელი გული“.

(ორბელიანი 1928: 134).

მხცოვანი ვახტანგ ორბელიანი ამ პრეტურ ანდერძს თავის საყ-
ვარელ ქალიშვილს – მარიამ ორბელიანს უტოვებდა, მაგრამ ისე
მგონია, რომ წრფელ გულში ვახტანგ ორბელიანის მივიწყებული
სახელი დღესაც ჰპოვებს გამოძახილს.

დამოწმებანი:

ორბელიანი 1894: ვახტანგ ორბელიანი, ლექსები ვახტანგ ორბელიანისა,
ტფ., „წიგნის გამომცემელ ქართველთა ამხანაგობა“, 1894.

ორბელიანი 1928: ვახტანგ ორბელიანი, ლექსები, ტფ., გამ-ბა „ქართული
წიგნი“ 1928.

ჟღენტი 1965: გივი ჟღენტი, ვახტანგ ორბელიანი, თბ., გამ-ბა „საბჭოთა
საქართველო“, 1965.

აბაშიძე 1962: კიტა აბაშიძე, ეტიუდები, თსუ-ს გამ-ბა, 1962.

ლიტერატურის მატთანე 1949: „ლიტერატურის მატთანე“, წიგნი 5 (ნაკ-
ვეთი პირველი), თბ., წიგნის პალატის გამ-ბა, 1949.

ლადო მინაშვილი

განუმეორებაელი მხატვრული სამყარო

ას ორმოცდაათი წელი შესრულდა დიდი ქართველი მწერლის დავით კლდიაშვილის დაბადებიდან.

დავით კლდიაშვილი მეცხრამეტე საუკუნის ქართული რეალისტური მწერლობის ბოლო ბრწყინვალე წარმომადგენელია. მწერლის ლიტერატურული მრწამსი თვალნათლივ გამოიხატა მისსავე სიტყვებში, რომლებიც მან წაუმძღვარა „თავისი საუკეთესო მოთხრობების თანაბარ“ (სერგო კლდიაშვილი) დიდი სინათლით სავსე მოგონებების წიგნს „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ – „მოკლე მონაგონებში არაფერი შეფერადებული არ იქნება. მხოლოდ სინამდვილე, სინამდვილე, რომელსაც გადაუხრელად ვემსახურებოდი მთელი ჩემი მწერლობის განმავლობაში“. ამ პრინციპით იცხოვრა დიდმა მწერალმა, არასდროს გაბზარულა ეს რწმენა, არასდროს შეპარვია ეჭვი თავის მრწამსში და ეს იმ დროს, როცა ევროპულ, რუსულ და მათ კვალდაკვალ ქართულ სინამდვილეში ნაირნაირი მაცდუნებელი ლიტერატურული მიმდინარეობები იპყრობდნენ მწერალთა და მკითხველთა გულებს. დავით კლდიაშვილმა ყველას დაანახვა, რომ ცხოვრების სინამდვილე ძალიან ღრმაა და ამოუწურავი, ხოლო მისი განსახიერების საშუალებები შემოუსაზღვრელი.

უზრუნველ ბავშვობაში მშობლებისა და მახლობლების სიყვარულით განებივრებულ დავით კლდიაშვილს მწარე სიყმანვილე და სიჭაბუკე არგუნა ბედმა, როცა ცხრა წლისა იგი ორმოც სხვა ქართველ ბავშვთან ერთად გაუყენეს რუსეთის გზას სამხედრო სასწავლებელში შესასვლელად. საქმე ისაა, რომ იმ დროს ყოველწლიურად თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებიდან რუსეთის სამხედრო სასწავლებლებში იგზავნებოდა ორმოც-ორმოცი ბავშვი. მიზანი დაუფარავი იყო – გაერუსებინათ და აღეზარდათ იმპერიის ერთგულ ოფიცრებად კავკასიური სხეულით და რუსული სულით. ქართველი მშობლები ამ საქმეში დიდი ხალისით და მონდომებით

იყვნენ ჩართულნი, რადგან იმპერია ბავშვებს სახელმწიფოს ხარჯზე ზრდიდა და მშობლები ყოველგვარი გადასახადებისაგან თავისუფლდებოდნენ.

დროს თავისი მიჰქონდა; ყველაფერთან ერთად ხდებოდა მშობლიური ენის გადავინყება. ასე რომ, როცა თორმეტი წლის დავითი პირველად ჩამოვიდა არდადეგებზე, ქუთაისიდან სოფელში ბიძაშვილი გაიყოლა თარჯიმნად. უნდა წარმოვიდგინოთ მთელი ტრაგიზმი დედა-შვილის შეხვედრისა, რადგან შვილზე დარდით გალღეულმა დედამ რუსული არ იცოდა, ხოლო შვილმა – ქართული.

თავის ქვეყანას, გარემოს მოწყვეტილ ფიქრთან ბავშვს ადრიდან გაუმძაფრდა საკუთარი ვინაობის შეცნობის წყურვილი, პატრიოტული გრძნობა. კიევის სამხედრო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ დავითმა, როგორც წარჩინებულმა მონაფემ, მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელში გააგრძელა სწავლა. ოცი წლისამ პოდპორუჩიკის წოდებით დაამთავრა სასწავლებელი და, საბედნიეროდ, გამწესდა სამუშაოდ იმ სამხედრო ნაწილში, რომელიც ახლად შემოერთებულ ბათუმში იმყოფებოდა. საბედნიეროდ, ვამბობთ, რადგან ეს რომ ასე არ მომხდარიყო, დავით კლდიაშვილი ჩვენი ქვეყნიდან სადმე შორს, რუსეთის რომელიმე შიდა გუბერნიაში გაემწესებინათ, „მოსალოდნელზე უფრო მოსალოდნელია, რომ რიგიანად ვერც XIX საუკუნის იმერეთს დავინახავდით“ (გრ. კიკნაძე) და „დაუხატველი დარჩებოდა მსოფლიო ლიტერატურაში სოლომონ მორბელაძე, ვერც ერთი მწერალი ვერ მოახერხებდა გამოესახა ბეკინა და ერთადერთი მთელ შავ ზღვის პირზე დარისპანი, რომელიც მოგზაურობს თავისი ლაფჩინებით და „იმე-იმე“-თი, დაუხატველი დარჩებოდა კაროჟნა, მშვენიერზე მშვენიერი კაროჟნა...“ (გალაკტიონი).

მთელი ოცდაექვსი წელი გაგრძელდა შინაგანი დრამატიზმით სავსე, დაძაბული რუსული ჯარის ოფიცრის ცხოვრება იმ ქალაქში, რომელიც მხოლოდ ახლა ყალიბდებოდა ქალაქად. აქეთ მოისწრაფოდნენ ათასი ჯურის ავანტიურისტები, გამდიდრების მოსურნენი მინების შესაძენად, ფულის საშოვნელად, ცხოვრების სახსრის საპოვნელად. რუსეთის მიზანი იყო ბათუმი არ ქცეულიყო ქართულ ქალაქად; ხელს უწყობდნენ ყველა ჯურის გადამთიელს. ქართველებს კი, რომლებიც მრავლად მოისწრაფოდნენ ახლომახლო სოფლებიდან, არაფრის უფლება არ ჰქონდათ, გარდა არაადამიანური ფიზიკური შრომისა.

დავით კლდიაშვილი და ვაჟა-ფშაველა

დავითს ასეთთა წინააღმდეგ უკომპრომისო ბრძოლა, ქვეყნისა და პიროვნული ღირსების დაცვა. განსაკუთრებით ძნელი აღმოჩნდა დავითისათვის სამხედრო ცხოვრება მუშათა გაფიცვების, მათი გამოსვლების, საერთოდ, რევოლუციური აღმავლობის წლებში. რუსეთის ჯარის ოფიცერი დავით კლდიაშვილი ახერხებდა მუშების ინტერესების დაცვას, მათ დახმარებას, ზოგჯერ ტყვია-წამლითაც კი. მუშებსაც ძალიან უყვარდათ დავითი.

ბათუმში თანდათან იკრებდა ძალას ქართული ინტელიგენციის ბირთვი, რომელმაც გონივრული თანმიმდევრული საქმიანობა, ბრძოლა წამოიწყო ქალაქის მმართველობაში მოსვლისათვის, ბათუმის საზოგადოებრივი და კულტურული საქმიანობის სათავეები ჩადგომისათვის. უდიდესია ამ მხრივ ღვაწლი შესანიშნავი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, ექიმისა და ლიტერატორის გრიგოლ ვოლსკის (უმწიფარიძის ფსევდონიმით რომ წერდა), ივანე მესხის (სერგეი მესხის ძმის), ლუკა ასათიანისა და სხვათა. ინტელიგენ-

დავით კლდიაშვილს, როგორც ოფიცერს, უხდებოდა წვრთნა წერა-კითხვის უცოდინარი დაბეჩავებული ჯარისკაცებისა. იგი ცდილობდა ადამიანური ატმოსფერო შეექმნა თავის ნაწილში, რომ მის ჯარისკაცებს თავი ადამიანებად ეგრძნოთ და არა პირუტყვებად. დავითის საქმიანობა არ მოსწონდათ მის ყვეყნ უფროსებს, რომლებთან შედარებით ილია ჭავჭავაძის მიერ განსახიერებული რუსი ოფიცერი ბძენადაც კი გამოჩნდებოდა. თავის შესანიშნავ მემუარებში სახელოვანი მწერალი არაერთ შემთხვევას გადმოგვცემს, რომლებიდანაც კარგად ჩანს, თუ რის ფასად უჯდებოდა დიდად მგრძნობიარე, ფიცხი ბუნების

ციის ამ ბირთვის საქმიანობის აქტიური თანამონაწილე იყო დავით კლდიაშვილი, რომელიც „საზოგადოებრივი მოღვაწეობისთვის იყო დაბადებული“ (გრ. კიკნაძე). დავითს იქ აგზავნიდნენ, სადაც ავტორიტეტი და მოფიქრებული სიტყვა იყო საჭირო.

ქართველთა გამარჯვებასთან, ქართული საქმის წარმატებასთან ერთად ძლიერდებოდა რეაქციული ძალების წინააღმდეგობა, შოვინისტური გამოხდომები. აქაც შეუპოვარი და უკომპრომისო იყო დავით კლდიაშვილი და ასეთ შემთხვევაში ზოგჯერ არა მარტო გაბედული, არამედ სახიფათო ნაბიჯებიც გადაუდგამს.

მაბეზღრები და ცილისმწამებლები არ ისვენებდნენ და სამართველოში უჩიოდნენ ურჩ ოფიცერს. ასე რომ, დ. კლდიაშვილის მტრებმა იმას მიაღწიეს, რომ ბოლოს და ბოლოს იგი სამსახურიდან გადამდგარიყო. დაიწყო სამოქალაქო სამსახურისა და ფართო საზოგადოებრივი საქმიანობის წლები. თუმცა მსოფლიო ომის დაწყებასთან დაკავშირებით დავით კლდიაშვილს ხელახლა უხმეს სამხედრო სამსახურში და ხანშიშესული, ჯანგატეხილი მწერალი მოქმედ არმიაში განამწყესეს. ნერვებაშლილი დავითი 1917 წლისთვის, როცა ნიკოლოზის ხელისუფლება დაემხო, საბოლოოდ ამბობს უარს სამხედრო სამსახურზე და სიცოცხლის ბოლო წლებს ძირითადად თავის სოფელ სიმონეთში ატარებს.

დავით კლდიაშვილი გარდაიცვალა 1931 წელს სიმონეთში, საიდანაც დიდი პატივით ჩამოსვენეს თბილისში და საბოლოო ბინა მთანმინდაზე მიუჩინეს დიდი მთანმინდელების გვერდით.

რაოდენობრივად დავით კლდიაშვილის შემოქმედება არ იქცევს საგანგებო ყურადღებას. რაოდენობრივი სიმცირე მწერლის ნაწერებისა, ერთი მხრივ, იმით აიხსნება, რომ მთელი თავისი ფიზიკური და სულიერი ძალები თითქმის ოცდაათწლიანმა სამხედრო სამსახურმა წაიღო, რომელიც მას სიმშვიდეს ართმევდა, რაც ასე აუცილებელია პროზაიკოსისათვის. გარდა ამისა იყო ექვსწლიანი სამოქალაქო სამსახური და მთელი ცხოვრების მანძილზე ძალიან აქტიური საზოგადოებრივი საქმიანობა, რომ არაფერი ვთქვათ ცალკე საოჯახო საზრუნავზე. მოკრძალებულ მწერალს არასდროს დაუტანებია თავისი თავისთვის ძალა: გარე მოტივები არ განსაზღვრავდა მის შემოქმედებით მუშაობას, წერის მოთხოვნა ყოველთვის შინაგანი იყო. როცა, როგორც თვითონ აღნიშნავს, მის თვალწინ „თითქოს ჩამოფარებული ფარდა გადაინევა და მოთხრობა

გადაიშლებოდა,“ მისი პერსონაჟები ამეტყველებოდნენ, ან როცა ნაპოვნი იყო მოთხრობის პირველი წინადადებები, რის შემდეგაც ყველაფერი „გასრიალდებოდა“. წერდა ძალდაუტანებლად, თავისუფლად. თუ დიდხანს უფიქრია და უწვავია, ძნელად დაუმთავრებია, მხოლოდ ისეთი თხზულება, რომელიც მისი სპეციფიკური ტალანტის გარეთ იყო, მის ორგანულ შემოქმედებით მასალას მაინც არ წარმოადგენდა (მაგალითად, მოთხრობა „წრფელი გული“).

დავით კლდიაშვილის შემოქმედება იმის მჭევრმეტყველური დასტურია, რომ რაოდენობა არ განსაზღვრავს მაინცდამაინც მწერლის ღირსებას, არიან მწერლები, რომელთაც უამრავი წერეს, მაგრამ მკითხველს თავი დიდად ვერ დაამახსოვრეს, მწერლობაში დიდი კვალი ვერ დატოვეს. მაგრამ მსოფლიო ლიტერატურის ისტორია იცნობს ისეთ მწერლებს, რომელთაც ერთი ან რამდენიმე ნაწარმოები დაწერეს და უკვდავყვეს თავიანთი სახელი და აამაღლეს მშობლიური ლიტერატურა. ასეთ მწერალთა რიცხვშია დავით კლდიაშვილი. მწერლის ლიტერატურული სამყაროს, მისი პერსონაჟების – სოლომან მორბელაძის, ბეკინა სამანიშვილის, პლატონ სამანიშვილის, ეკვირინეს, ოტია ქაშუშაძის, დარისპან ქარსიძის და სხვათა გარეშე წარმოდგენილია ჩვენი მწერლობა. ისეთი განცდა გეუფლება, თითქოს ეს პერსონაჟები ყოველთვის არსებობდნენ ჩვენს ლიტერატურაში. რამდენჯერაც არ უნდა წავიკითხოთ მისი მოთხრობები, ყოველთვის სიამოვნებით და სიყვარულით მივუბრუნდებით. დავით კლდიაშვილს დიდ მწერლად არ მიაჩნდა, ვისაც ადამიანის სიყვარული არ ამოძრავებდა; სწორედ ადამიანის სიყვარულით შთაგონებული წერდა იგი, როგორც ამას თვითონ აღნიშნავდა.

მართალია, დავით კლდიაშვილმა მე-20 საუკუნის 30-იან წლებამდე იცხოვრა, მაგრამ როგორც მწერალი იგი მე-19 საუკუნეში ჩამოყალიბდა. ამ საუკუნის 90-იან წლებში შექმნა მან თავისი მხატვრული შედეგები. 1920 წელს დაწერილი „ბაკულას ღორებიც“ იმისი ნათელი დადასტურებაა, რომ დავით კლდიაშვილი, როგორც მწერალი ერთიანია, მთლიანი, თავის თავში, თავის მწერლურ პოზიციაში ღრმად დარწმუნებული... და რომ ეს ერთი ბოლო მოთხრობაც მისი თავისებური ნიჭის თვალსაჩინო გამომხატველია.

რაოდენობრივი განსაზღვრულობის მიუხედავად, დავით კლდიაშვილის შემოქმედება ხასიათდება ჟანრობრივი და თემატი-

კური მრავალფეროვნებებით. ძირითადად დ. კლდიაშვილი მხატვრული პროზის დიდოსტატია, მაგრამ მან თავის უსაყვარლეს თეატრსაც სათანადო მიუზიკლ – დაწერა სამი დრამატული ნაწარმოები, სამივე უაღრესად თავისთავადი და საყურადღებო. ერთი მხრივ, მისი დრამატურგია აგრძელებს პროზის ხაზს, გვაქვს თემატიკური სიახლეც.

გარდა ამისა, დავით კლდიაშვილი ავტორია მემუარული ხასიათის თხზულებისა „ჩემი ცხოვრების გზაზე“.

დ. კლდიაშვილის მწერლური დიდება მაინც დაკავშირებულია იმ თხზულებებთან, რომლებშიც გამომჟღავნდა სინამდვილისადმი იუმორისტული მიდგომა. მათში აისახა იმერეთის აზნაურთა ყოფა მე-19 საუკუნის ბოლოს. ასეთმა მიდგომამ პირველად თავი იჩინა ბრწყინვალე მოთხრობაში „სოლომან მორბელაძე“, რომელსაც თანდათან მოჰყვა „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირება“, დრამატული თხზულება „დარისპანის გასაჭირი“ და სულ ბოლოს, მოთხრობა „ბაკულას ღორები“.

როგორც არაერთგზისაა აღნიშნული, მე-19 საუკუნის ქართულ მწერლობაში დავით კლდიაშვილამდე იმერეთზე და საზოგადოდ, იმერლებზე ერთობ ბუნდოვანი წარმოდგენა არსებობდა. იმერელი სახასიათო პერსონაჟად იყო გამოყვანილი კომიკური ეფექტის შესაქმნელად, უფრო როგორც მოსამსახურე.

თვით დიდი აკაკის მხატვრულ შემოქმედებაშიაც არაა გამჟღავნებული ამ მხრივ საგანგებო ინტერესი, „მაინცდამაინც ბევრი არაფერია სპეციფიკურად იმერული აკაკის მიერ დახატული გლახუკი ბაქრაძის პიროვნებაშიც“ (გრ. კიკნაძე).

პირველად სწორედ დ. კლდიაშვილმა დახატა ნამდვილი იმერეთი თავისი განუმეორებელი კოლორიტით, თავისი ყოფით. ერთი სიტყვით, იმერეთისა და იმერლების ლიტერატურული ფასი სწორედ დ. კლდიაშვილმა გვაგრძნობინა.

თავად-აზნაურთა ყოფა-ცხოვრების ასახვით ქართული მწერლობა დავით კლდიაშვილამდეც საგანგებოდ იყო დაინტერესებული ჯერ კიდევ გიორგი ერისთავის დროიდან. როდესაც დავით კლდიაშვილის თემატიკურ ინტერესებზე მსჯელობენ, მის შემოქმედებას განიხილავენ ილია ჭავჭავაძისა და გიორგი წერეთლის თემატიკურ ინტერესებთან მიმართებაში.

ილია ჭავჭავაძეს აინტერესებდა ძირითადად მაღალი წოდების მორალური სახე, ის, თუ როგორ ხდება მაღალი წოდების წარმო-

მადგენელთა სულიერი დეგრადირება, ზნეობრივი გადაგვარება ბატონყმობის პირობებში და რა ცვლილებები შეინიშნება ამ თვალსაზრისით ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ.

გიორგი წერეთლის ინტერესები უფრო მიმართული იყო სხვადასხვა სოციალურ ძალთა ურთიერთობის, მათი ჭიდილისა და ბრძოლის ასახვისაკენ ცხოვრებაში ადგილის დასამკვიდრებლად. ილიასა და გიორგი წერეთლისაგან განსხვავებით დავით კლდიაშვილი აკვირდება და ხატავს იმ ურთიერთობებს, იმ განცდებს, იმ ფიქრებს, რომლებიც ეკონომიკური ვითარებითაა განსაზღვრული. მწერალი განსასახიერებლად ირჩევს ეკონომიკური გაჭირვების სურათებს და ადამიანთა ნაირნაირ გულმოდგინე ცდებს ამ გაჭირვების დაძლევისათვის, ან დაფარვისათვის მაინც.

ერთი სიტყვით, დავით კლდიაშვილი ეკონომიკურ მხარეს მიიჩნევს ადამიანთა სულიერი ცხოვრების შინაარსის განმსაზღვრელად. ეს ერთობ საყურადღებო ფაქტია.

დავით კლდიაშვილმა დაგვანახა, რომ ადამიანთა ურთიერთობები, მათი ქცევები დიდად არის განსაზღვრული ეკონომიკური ვითარებით.

რა ძირითადი პრობლემა დგას დ. კლდიაშვილის პერსონაჟების წინაშე? ესაა პრობლემა არსებობის შენარჩუნებისა, ფიზიკური გადარჩენისა. სწორედ ამითაა განპირობებული აზნაურთა მიზნები, მათი საქმიანობა. თავისთავად არსებობის შენარჩუნებისათვის ზრუნვაში არაფერია სასაცილო. კომიზმის საფუძველი, პირობები მაშინ იქმნება, როცა ვხედავთ, რომ მიზნების განსახორციელებლად სრულიად შეუფერებელი საშუალებების გამოყენებასთან გვაქვს საქმე, როცა პერსონაჟთა მიზნები და მათ ხელთ არსებული საშუალებები დიდად არიან ერთმანეთთან დაშორებულნი. თავისთავად, დ. კლდიაშვილის პერსონაჟთა ცხოვრებაში ადგილი აღარ რჩება ასე თუ ისე მაღალი სულიერი მისწრაფებებისათვის, საზოგადოებრივი შინაარსის საკითხებით დაინტერესებისათვის, თითოეული მათგანი თავის ვიწრო ყოფით ნაჭუჭშია მოქცეული და ამდენად დიდად დანვრილმანებულია მათი მიზნებიც.

როგორც ვიცით, დ. კლდიაშვილის მოთხრობები სიცილით იწყება და ასე მიიმართება, მაგრამ შემდეგ თანდათან კომიზმი ნელდება დაბოლოს, სევდა ბატონდება.

მკითხველისათვის სასაცილოა დ. კლდიაშვილის პერსონაჟთა მოქმედება, მათი ქცევები, მათი უსაფუძვლო ტრაბახი, ამპარტავ-

ნობა, კუდაბზიკობა, მაგრამ მხოლოდ მკითხველისათვის; თვითონ პერსონაჟებისთვის არაფერია სასაცილო, მათ წინაშე დგას პირქუში სინამდვილე, საიდანაც თავდახსნის გზა მაინცდამაინც არ ჩანს. საერთოდ, დ. კლდიაშვილის პერსონაჟები სულაც არ არიან სასაცილონი, ისინი სასაცილო მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ და აღმოჩნდნენ არა თავიანთი მიზეზით, თავიანთი უვარგისობით, ცხოვრებამ მოიტანა ასე. ცხოვრება აღმოჩნდა მათ მიმართ სასტიკი, პოლიტიკურ-ეკონომიკური ვითარების შეცვლასთან ერთად შეიცვალა ადრინდელი პირობები, მათი დაბრუნება შეუძლებელია, მათ ხელთ არაა ვითარების შეცვლის შესაძლებლობა.

მართალია, ჩვენ ვიცინით დ. კლდიაშვილის პერსონაჟთა საქციელზე, მოქმედებებზე, მაგრამ უფლება არა გვაქვს, რომ გავკიცხოთ ისინი, დავცინოთ მათ, რადგან მათი დაცინვა იმისი ტოლფასი იქნებოდა, რომ ჩვენ ჩვენი თავისთვის დავგვეცინა, ჩვენი თავი გავგვეკიცხა, რამდენადაც ის ქცევები, თვისებები, რომლებიც მათ ახასიათებთ, რომლებსაც ამჟღავნებენ, ჩვენთვისაც ძალიან ნაცნობია და გასაგები. დ. კლდიაშვილის პერსონაჟები დასაციინი და, მით უმეტეს, გასაკიცხნი იმ შემთხვევაში შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ, რომ სხვაგვარად შესძლებოდათ მოქცევა და არ მოქცეულიყვნენ, მაგრამ, როგორც ითქვა, მათ სხვაგვარად მოქცევა არ შეუძლიათ, რამდენადაც არჩევანის შესაძლებლობა მოჭრილი აქვთ. განა არ ცდილობენ, რომ რაღაც შეცვალონ ცხოვრებაში, მაგრამ უძლურნი არიან ამისათვის; ეს ითქმის დ. კლდიაშვილის პერსონაჟთა უმრავლესობაზე. ფაქტობრივად, მწერალი გვიხატავს თავისი გმირების შინაგან ტრაგედიას, რომელიც გამოვლენის თვალსაზრისით არის კომიკური. დ. კლდიაშვილის გმირები, ამ აზრით, „სწორედ შეეცოდებოდა კაცს, რომ თვითონ ამბავი სასაცილო არ ყოფილიყო“. როგორც თავად მწერალი შენიშნავს, „ბევრ მკითხველს უცინია ჩემი მოთხრობების ნაკითხვისას, მე კი, მათი დამწერი, გეფიცებით, არა ერთხელ გულამღვრეული მოვშორებივარ მაგიდას და ზედ მიტოვებულ ნაწერს“. ერთი სიტყვით, კომიზმი, რომელიც თავიდანვე ახლავს ამა თუ იმ მოთხრობას, ბოლოს ნელდება, რადგან ამბავს უსათუოდ სამწუხარო ფინალი აქვს.

როგორც იმთავითვე ითქვა, დავით კლდიაშვილი სინამდვილის ერთგული მწერალია. სინამდვილე, ცხოვრება კი სასტიკია, დაუნდობელი, და აი, მწერალიც უნუგემოდ ტოვებს თავის პერსონაჟებს.

საზოგადოდ, სათხრობი ჟანრის თხზულებები — მოთხრობა, რო-

მანი მკითხველს უნდა უქმნიდეს სინამდვილის შთაბეჭდილებას. მაგრამ სინამდვილის განსახიერების, ცხოვრებასთან რაც შეიძლება მეტი სიახლოვის მოთხოვნილება არ შეიძლება ყოველთვის პირდაპირი გამოხატვის გზით დაკმაყოფილდეს, რამდენადაც პირდაპირი გამოხატვა ხშირად დაიყვანება მდაბალის, გამლიზიანებლის, აუტანლის აღწერამდე. განსაკუთრებით ბოლო დროს თითქოს სიმართლის ერთგულების მოტივით მომრავლდა ლიტერატურაში მდაბალი, გამალიზიანებელი, უხეში, ჭუჭყიანი, მდარე, უნიჭო ეროტიკაზე რომ არაფერი ვთქვათ. ასეთ შემთხვევაში მწერლები (თუ შეიძლება ყველა ნამდვილ მწერლად ჩაითვალოს) ივინყებენ, რომ ხელოვნებას თავისი კანონები აქვს, განსახიერების თავისი წესები, რომ სინამდვილის, ყოფის მასალა ესთეტიკური აღქმის დონეზე აიყვანოს, ლიტერატურის ფაქტად აქციოს, ხელოვნების ენაზე მოგვანოდოს ისე, რომ სინამდვილის სიმძაფრე, სიმწვავე არ დაიკარგოს, მაგრამ ხელოვნების ენაზე მისაღები და ასატანი გახდეს. და აი, ასეთ დროს ხშირ შემთხვევაში საშველად მოდის კომიზმი, რადგან მძიმე, აუტანელი ან მდაბიო მოვლენები კომიკურ პლანში გადმოიციემა და, მართალია, ამით საკითხის სიმწვავე, სერიოზულობა არ იხსნება, არც ნელდება, მაგრამ მათი ატანა შესაძლებელი ხდება. „კომიზმი გზაა, რომელიც ახერხებს მდაბალისა და უაზროს გადაქცევას ფონად, რომელზეც გამოჩნდება ის, რაც ადამიანში კარგია და ღირსეული, ჭეშმარიტი ნეგატიურის შეგრძნებით გადავდივართ კომიზმის სიღრმეში და იქ ვანყდებით ტრაგიკულს“ (გრ. კიკნაძე).

თუ მაღალი იუმორის შემცველი ნაწარმოების ჭეშმარიტ შინაარსს, თავის მხრივ ტრაგიკულს, ვერ გავხსნით, მაშინ მივიღებთ ფარსს, რაც ვერ მიგვაახლოებს რეალობასთან და ვერც ცხოვრების სიმართლის მოთხოვნას უპასუხებს.

დავით კლდიაშვილის კომიზმი მაღალი კომიზმია, რამდენადაც მის თხზულებებში ღიმილს ყოველთვის ერწყმის სევდა. ვინც მწერლის თხზულებებში მხოლოდ სასაცილოს ხედავს, არ ითვალისწინებს სევდიანს, ტრაგიკულს, იგი არაა ან ჯერ კიდევ არაა დავით კლდიაშვილის მოთხრობათა ჭეშმარიტი მკითხველი. ვინც მწერლის პერსონაჟებს უყურებს და მხოლოდ იცინის, ის ვერ წვდება მათი მდგომარეობის უიმედობას, განწირულებას და ამდენად ვერც დავით კლდიაშვილის ტრაგიზმის საფეხურს აღწევს.

დავით კლდიაშვილმა „გაგვისიგრძევანა, რომ საჭირო იყო სო-

ციალურ-ეკონომიკური ტრაგედია, რომ პლატონ სამანიშვილის კომიკურობა გამომჟღავნებულიყო“ (გრ. კიკნაძე).

დავით კლდიაშვილის პერსონაჟების ცხოვრება ძირითადად წარმოდგენს ჭიდილს მათ ქცევა-მოქმედებებსა და ქცევათა შინაგან მოტივებს შორის. გალარიბებულ კაცს, რომელსაც ასე თუ ისე ჯერ კიდევ შერჩენია თავმოყვარეობის გრძნობა, ერცხვინება თავისი სიღარიბე, ცდილობს, რომ ეს არ გამომჟღავნდეს; თავისი უძლურების დაძლევა მას ტრაბახით, გადაქაჩვით, კუდაბზიკობით განუზრახავს. ამჟამინდელ უქონლობას წარსული შეძლებულობის მოგონებით ფარავს და უკეთესი მომავლის ილუზიით ივსებს. ასე მოდის რეალური უძლურების საშველად, დასაფარავად წარმოსახული ძლიერება. „აქ გვხვდებით ჩვენ საინტერესო ფაქტს, როდესაც წარმოსახვა ცდილობს სინამდვილეს შეენაცვლოს. ეს შენაცვლება კმაყოფილებას ანიჭებს ადამიანს, რადგან იგი იქითკენაა მიმართული, რომ რალაცნაირად აამაღლოს მისი დაქვეითებული ღირსება მისსავე ცნობიერებაში“ (გრ. კიკნაძე). ამგვარად შეიძლება განიმარტოს სოლომან მორბელაძის, პლატონ სამანიშვილის, ეკვირინე სანიკიძის, დარისპან ქარსიძის და სხვათა ქცევების მოტივები.

დავით კლდიაშვილის შემოქმედების მაგალითზე ჩვენს ლიტერატურათმცოდნეობაში თვალსაჩინოდაა ახსნილი და დახასიათებული კომპენსაციის ფუნქციის მქონე მორალური ეკვივალენტის ცნების კონკრეტული შინაარსი (იხ. გრიგოლ კიკნაძე, თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ. IV, თბ., 2009, გვ. 522-523).

დავით კლდიაშვილმა ჩვენს ლიტერატურაში ყველაზე უფრო დამარწმუნებლად და თვალსაჩინოდ გვიჩვენა, თუ როგორ აზღვევს ჩვეულებრივ ვითარებაში მგრძნობიარე, თბილ ადამიანებს საკუთარი გაჭირვება, სიღატაკე სხვათა მიმართ თანაგრძნობისაგან, როგორ ახევენ მათ, კვებას შეუბრალებლობასა და სისასტიკეს.

მართალია, ფონი დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებებისა ყველგან ერთია – ეკონომიკური სიდუხჭირე. მწერლის ამოცანაც განსაზღვრულია – ეკონომიკური ვითარების ფონზე აჩვენოს ადამიანი თავისი დიდი სადარდეblით და ძალზე მცირე სასიხარულოთი, მაგრამ ფონის ერთიანობა და ამოცანის ერთიანობა არ ქმნის ერთფეროვნების, სქემატიზმის და აქედან გამომდინარე, მობეზრების საფრთხეს და ეს იმიტომ, რომ მრავალფეროვნების პირობაა ცოცხალი ადამიანი, კონკრეტული ადამიანი თავისი პიროვნული ინტერესებით, დარდითა და საფიქრალით და არა საზოგადოდ ადა-

მიანი. სწორედ ამ პრინციპიდან გამომდინარე, თუმცა ყველა მის მოთხოვნაში ამოსავალი ერთია, მაგრამ მისი მოთხოვნები სულაც არაა ერთფეროვანი, იმიტომ რომ ამოუწურავია ცოცხალ ადამიანთა გალერეა.

მართალია, დ. კლდიაშვილის შემოქმედებაში განსახიერებელია კონკრეტული დრო, კონკრეტული გარემო – ზემო იმერეთის სოფლები, რომლებიც ჩვეულებრივ რუქაზე ნერტილებადაც კი არ ჩანან, მაგრამ მისი შემოქმედების მიმართ ინტერესი არ ნელდება და არათუ მხოლოდ ქართველი მკითხველისა და მაყურებლისა, ასევე საინტერესო და მახლობელი აღმოჩნდა არაქართველებისათვის; რაც უფრო ვშორდებით დ. კლდიაშვილის დროს, მით უფრო იზრდება მისადმი ჭეშმარიტი მკითხველის ინტერესი და ეს საგსებით გასაგებია; დ. კლდიაშვილის დროინდელი მკითხველი, კრიტიკა, ბუნებრივია, უფრო იმ მხარეებს ხედავდა და წარმოსწევდა წინ მის წარმოებებში, რაც განსაკუთრებით იმ დროისათვის იყო მწვავე და აქტუალური, ხოლო გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ გაფერმკრთალდა, თანდათან კი წარმოჩნდა ის ღირებულებები, რაც გამძლეა და ზოგადკაცობრიული. გარდა ამისა, ჭეშმარიტი ხელოვნების წარმოები ყოველთვის კონკრეტულ დროს, კონკრეტულ ვითარებას, კონკრეტული სოციალური გარემოს წარმომადგენლებს განასახიერებს, მაგრამ მას, ამ კონკრეტულს, აქვს უდიდესი განზოგადების მხატვრული ძალა. ადამიანებს ხომ, გარდა ინდივიდუალური ნიშანთვისებებისა, გვაქვს ბევრი საერთო ნიშან-თვისება, რაც ერთმანეთთან გვაახლოვებს, გვანათესავებს, ერთმანეთისთვის გასაგებს ხდის ჩვენს თვისებებს, ქცევებს, მოქმედებებს. რაც უფრო დიდ მწერალთან გვაქვს საქმე, მით უფრო მეტად ასახავს იგი ზოგადად ადამიანურს, ზოგადსაკაცობრიოს. „სწორედ ადამიანთა საერთო ნიშნებისა და საერთო თვისებების შემჩნევა და გამომზეურება ქმნის პერსპექტივას, რომ მხატვრულმა წარმოებმა დროითი ჯებირები გადალახოს და საკაცობრიო მნიშვნელობისაკენ გაიკაფოს გზა“ (გრ. კიკნაძე). შეიძლება აღარ არსებობდნენ „შემოდგომის აზნაურები“, მაგრამ ცოცხალი ადამიანი ძალიან ადვილად შეიძლება მათ მსგავს სიტუაციაში აღმოჩნდეს, ბოლოსდაბოლოს ეკონომიკური სიდუხჭირე, სიღარიბე როდის იყო უცხო და გაუგებარი ვინმესთვის. ამიტომ არ ტოვებს გულგრილს ჭეშმარიტ მკითხველს ჭეშმარიტი მხატვრული ქმნილება. ამიტომაც, რომ ადამიანის სიყვარულით სავსე მწერალი მთელ ქვეყანას გვანათესავებს და გვაყვარებს.

მოცულობით მოკლე სტატიაშიაც კი შეუძლებელია რამდენიმე სიტყვა არ ითქვას დ. კლდიაშვილის მხატვრული ენის შესახებ.

დავით კლდიაშვილი თავის ნაწარმოებებში ძალიან ბუნებრივად, დაუძაბავად მეტყველებს და ამით აღწევს დიდ მხატვრულ ეფექტს. მისმა პროზამ თვალნათლივ გადაგვიშალა სიმდიდრე ქართული ენისა საზოგადოდ და კერძოდ მისი იმერული დიალექტის ემოციურობა, მოქნილობა, მხატვრულობა.

უნდა დაბეჯითებით ითქვას, რომ დავით კლდიაშვილის ქართული — ეს არაა გადავინწყებული და მერე წიგნებით და მეცადინეობით ნასწავლი ენა, ესაა მშობლიური ენის გრძნობა, მისი ნიუანსების აქტიური ფლობა, ესაა ენის სტიქია, დაბადებიდანვე დედის რძესთან ერთად შეთვისებული. ჩვენი სასიქადულო მწერლის ენა ამ თვალსაზრისით არა მარტო ლიტერატორთა, ენათმეცნიერთა დაკვირვების ობიექტია, იგი ფსიქოლოგთა საგანგებო კვლევის, ენის ფილოსოფოსთა შესწავლის ობიექტი უნდა გახდეს.

ამ მხრივ მრავლისმეტყველია სერგო კლდიაშვილის მოგონება. ერთხელ სერგომ ჰკითხა მამას:

„...ერთი ორი შეპატიჟებით რაღა დარჩებოდა, შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არი, ჩვენებური ჩვეულება არ იცოდეს. შევიპატიჟე, ვალი მოვიხადე, ისე ხომ არ გაუშვებდი...“

— მამა, ეს გაიგონე და ჩაწერე, თუ?

— არ გამიგონია, არც ჩამინერია.

— მშვენივრად არის გადმოცემული ჩვენებური შემოპატიჟების ბუნება.

— ვითომ?

— ძალიან კარგია.

— შეიძლება... სიმართლე გითხრა, ასეთებზე თავი არ მიტეხია. ვწერდი, როგორც იწერებოდა. კიტა აბაშიძემ თავის კრიტიკულ ნერილში ეგ წინადადებაც აღნიშნა. მე იმ წერილიდან გავიგე მხოლოდ, რომ ასეთი ფრაზა მქონია“ (ს. კლდიაშვილი). ე. ი. ეს არაა ჩანიშნული ფრაზა, საგანგებოდ დამუშავებული ფრაზა. დავით კლდიაშვილი კი არ ქმნის თავისი პერსონაჟების ენას, მას შინაგანად ესმის მათი მეტყველება და თვითონაც ავტორის სათქმელით ბუნებრივად მიჰყვება ამ მეტყველებას.

ისევე როგორც დაძაბულმა, მწარე ცხოვრებამ, ათასმა უსამართლობამ დავითში ვერ ჩაკლა, მწერალმა ბოლომდე შეინარჩუნა ბავშვური სიხალისე, სიყვარული, სიცოცხლით ტკბობა, რაც ასე

იშვიათია და მხოლოდ დიდ ხელოვანთა ხვედრია, ასევე შეინარჩუნა მან მშობლიური ენის შინაგანი სტიქია, ძარღვი, რასაც გარკვეული დროის მანძილზე მხოლოდ ერთგვარი ბინდი ჰქონდა გადაფარებული გადავინწყებისა და რომელმაც მერე იფეთქა და ამოხეთქა, თავი იჩინა მთელი ძალით მის უკვდავ თხზულებებში.

დავით კლდიაშვილის მწერლური დამსახურების გასათვალისწინებლად უაღრესად მნიშვნელოვანია ერთიც... მწერალმა თავისი შეგნებული ცხოვრების დიდზე დიდი ნაწილი გაატარა ჯერ სამხედრო სასწავლებლებში კიევისა და მოსკოვში, შემდეგ სამხედრო სამსახურში ბათუმში, ომში – თურქეთის ტერიტორიაზე, ასევე იყო იგი დაკავშირებული სამოქალაქო სამსახურით ქუთაისთან. დავითის, როგორც მწერლის ყურადღება არ მიუქცევია მასალას, რომელიც მის სამხედრო საქმიანობასთან იყო დაკავშირებული, არც იმ მასალას, რომელიც მის საზოგადოებრივ საქმიანობას უკავშირდებოდა. დავით კლდიაშვილი შეერწყა იმერეთის სოფლის მასალას, საერთოდ, აზნაურთა ცხოვრებას. ეს მასალა დარჩა მისი სასიცოცხლო წყარო. ამ მასალაზე თქვა მან თავისი დიდი მხატვრული სათქმელი.

ბოლო დროს მოგონებები კი მოეძალა და ანუხებდა, თუმცა ანუხებდა არა როგორც შემოქმედებითი მასალა შემოქმედს. ეს შენიშნა მისმა სახელოვანმა შვილმა, მწერალმა სერგო კლდიაშვილმა და გადანყვიტა მამა გაეთავსუფლებინა ამ მტანჯველ მოგონებათაგან. სერგო კლდიაშვილმა შეუწყო ხელი, რომ ის, რაც ვერ იქცა მისი როგორც მწერლის მხატვრულ მასალად, გამოხატულიყო მემუარების სახით. შვილმა მამას ბევრჯერ მიმართა თხოვნით, რომ აეღო კალამი ხელში და დაენერა მემუარები. დავითი შორს იჭერდა, ვისთვის იქნება ეს საინტერესო და საჭიროო. საზოგადოებრივი ინტერესებით სავსე დავითისათვის საჭირო იყო დარწმუნება, რომ მის მემუარებს უდიდესი საზოგადოებრივი ღირებულება ექნებოდა. შვილმა მამას ამ მხრივაც მოუწყო ერთგვარი პროვოცირება: „შენ მოვალე ხარ დავინწყებას არ მიეცნენ ისინი, ვისაც შენსავით მხატვრული შრომები არ დაუტოვებია, მაგრამ რომელთა ცხოვრება იმის ღირსია, რომ დავინწყებული არ იქნან“. ამ აზრს დავითი დაეთანხმა.

ახლა ბოლო შეტევა იყო განსახორციელებელი და ესეც შენიშნავად შეასრულა სერგო კლდიაშვილმა. თბილისიდან მამას სოფელში დანაზოგი ფული გაუგზავნა — ჟურნალმა „მნათობმა“ ავანსი გამოგიგზავნა განზრახული მემუარებისთვისო. დავითს უკან დასახვეი გზა აღარ ჰქონდა, უპირველესი ჟურნალი საქართველოს მის მემუარებს ელოდებოდა. ასე შეიქმნა შესანიშნავი წიგნი „ჩემი ცხოვრების გზაზე“, დიდებული მატთან ბათუმის და საერთოდ, საქართველოს ცხოვრებისა XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, ვიდრე XX საუკუნის 20-იან წლებამდე. ამ მემუარებში გაცოცხლდნენ ის ადამიანები, ვინც მის მხატვრულ თხზულებებში ბინას ვერ დაიდებდნენ და გაცოცხლდნენ დიდი მხატვრული ძალით. ეს სახეები მეტოქეობას უწევენ მისი მოთხრობებისა და პიესების უკვდავ პერსონაჟებს თვალსაჩინოებითა და ბუნებრიობით.

ძალზე მრავალფეროვანია ეს გალერეა ადამიანებისა: მისი ახლობლებისა და მეზობლების, დიდი ქართველი საზოგადო მოღვაწეების, სახელოვანი მწერლების, ბათუმის მუშათა წარმომადგენლების, დაბეჩავებული ჯარისკაცების, ყყეჩი, ჩიტირეკია, ფაფხურა გენერლების, რევოლუციონერებისა და სხვათა და სხვათა.

„ჩემი ცხოვრების გზაზე“ არცთუ ძალიან მდიდარი ქართული მემუარული ლიტერატურის მშვენიერებას წარმოადგენს.

ქართულ მწერლობაში დავით კლდიაშვილი დარჩა როგორც ღირსეული მემკვიდრე და გამგრძელებელი იმ დიდი ტრადიციებისა, რომელთა საბოლოო დამკვიდრება ილია ჭავჭავაძის სახელთანა დაკავშირებული. თავისი მემკვიდრეობით დავით კლდიაშვილმა ცხოვრების რეალობის ასახვა უმაღლეს საფეხურზე აიყვანა, რომლის გადაჭარბება ამ გზით მერე პრაქტიკულად ვერავინ შეძლო და დღემდე მიუწვდომელ მწვერვალად რჩება.

ეპიკური და გამონაგონი დავით კლდიაშვილის პროზაში

დიდ ქართველ მწერალს დავით კლდიაშვილს, რომლის პროზა უხვად იყო გაჯერებული ცხოვრებისეული მასალით, გერონტი ქიქოძე „სინამდვილის ფანატიკოსს“ უწოდებდა. თავად დავით კლდიაშვილიც არაორაზროვნად მიუთითებდა, მთელი ჩემი მწერლობის განმავლობაში გადაუხრელად ვემსახურებოდი სინამდვილესო.

სერგო კლდიაშვილი, რომელიც არა მარტო საუკეთესო მოგონებათა ავტორი იყო დავითზე, არამედ მისი შემოქმედების ჩინებული მკვლევარიც, ჯერ კიდევ მამის სიცოცხლეში გამოცემულ, ახლა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეულ ნიგნაკში ერთგვარად „ამართლებდა“ და თავისებურად ხსნიდა დიდი მწერლის მიჯაჭვას ყოფაზე: „ყოფა-ცხოვრება არც ისე ხელნამოსაკრავი და აბუჩად ასაგდება, ასეთი ჟესტი უყვართ ფრანტებს ესთეტიზმიდან. თუ ყოფა-ცხოვრების მასალა მოთხრობას ვერ აძლიერებს და ვერ ამართლებს, ამაში ხშირად თვითონ ავტორები არიან დამნაშავე. ყოფა-ცხოვრებაზე აგებულ მოთხრობას აბითურებენ თვითონ უძვალრბილო ავტორები. ისინი ამარტივებენ მას, დაბალ ღირსებაზე გადაჰყავთ. ასე ხდება ყოველთვის, როცა ყოფა-ცხოვრება აღებულია როგორც მიზანი, მთავარი მასალა. ეს ფოტოგრაფი-მოთხრობები იძლევიან ყოფა-ცხოვრების აღწერას, სურათს და კმაყოფილდებიან ამით. იმას კი, რაც მთავარია მასში, რაც დასანახავია მასში ძირები, რომელიც მას ასაზრდოებენ და აძლევენ სიცოცხლეს — მათი თვალის (მხატვრული თვალისა და არა ფოტოაპარატის ობიექტივის), ყურისა და გრძნობის გარეშე რჩება. ყოფა-ცხოვრება მთელი მსოფლმხედველობაა. ამის გაგება და დანახვა მხოლოდ ხელოვანის თვალს შეუძლია.

და აი, სწორედ ეს ბედნიერი თვალი აქვს დავით კლდიაშვილს და აქედან აქვს მის მოთხრობებს ღრმა შინაარსი და სასიცოცხლო ძალა“ (სერგო კლდიაშვილი, „დავით კლდიაშვილი, ბიოგრაფია“, 1930 წელი, ტფილისი).

ჩემი აზრით, ეს ღრმააზროვანი დაკვირვება მეტ-ნაკლებად თითქმის ყველა მწერალს ეხება.

იშვიათად აღმოჩნდება ორი ისეთი შემოქმედი, რომელთა შორის რაიმე, თუნდაც ნაკლებმნიშვნელოვანი პარალელი არ მოიძებნოს.

დავით კლდიაშვილსა და თომას მანსაც განა რა უნდა ჰქონოდათ საერთო?

როგორც გერმანელი, ისე ქართველი მწერლის მხატვრულ წარმოსახვას, როგორც ჩანს, რაღაც გარეგანი ბიძგიც ესაჭიროებოდა; ამგვარ სტიმულს ყოფა ზოგჯერ მზამზარეულად აწვდიდა მათ, ზოგჯერ კი თვითონ „ეძიებდნენ და ჰპოვებდნენ“.

თომას მანი დაბეჯითებით ამტკიცებდა, რომ დიდი მწერლები არასდროს არაფერს არ „იგონებენ“, არ „თხზავენ“. ისინი უკვე მომხდარს, არსებულს, ცნობილს – სულს შთაბერავენ და გარდასახავენ.

ამდგავარი აზრი მეტ-ნაკლები სახესხვაობით გამოთქმული აქვს ბევრ მოაზროვნეს – ფილოსოფოსს, შემოქმედებითი ფსიქოლოგიის მკვლევარს, მწერალს.

თომას მანი ერთი იმ მწერალთაგანი იყო, რომელიც უხვად იყენებდა ავტობიოგრაფიულსა და სხვა ცხოვრებისეულ მასალას. ეს მისი მხატვრული მრწამსიც იყო და შემოქმედებითი ინდივიდუალურობის თავისებურებაც.

რა თქმა უნდა, ეს არ მოასწავებდა წარმოსახვის, ფანტაზიის თუ შინაგანი სულიერი ცხოვრების სიმწირეს. „დოქტორი ფაუსტუსისა“ და „იოსებისა და მისი ძმების“ ავტორზე სასაცილოც კი იქნებოდა ამის გაფიქრება.

იგივე ითქმის დავით კლდიაშვილზეც.

ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა სერგო კლდიაშვილის მოგონების იმ ფრაგმენტმა, სადაც მოთხრობილია დავითის შემოქმედებითი პროცესის ერთ თავისებურებაზე: დიდი მწერალი ხშირად აგულიანებდა, აქეზებდა მეუღლესა და სხვა ახლობლებს, მომიყვით ნაცნობ-მეგობართა ამბავი, თავგადასავალი, აბა ჰე, დამგეშეთ, დამგეშეთო!..

რა მაღლიერნი უნდა ვიყოთ დავითის ახლობლებისა თუ შინაურებისა, მეზობლებისა თუ შემთხვევითი ნაცნობებისა, ზოგჯერ სრულიად უბირი ადამიანებისა, რომელთაც მართლაც „დაგეშეს“ დიდი მწერალი ქართული პროზის უკვდავ ნაწარმოებთა შესაქმნელად. ეს შემთხვევით აღებული „გემი“ ხომ ზოგჯერ გენიალურ ქმნილებას ათხვევინებდა მწერალს.

საოცრად ტევადი სიტყვაა „გეში“. ბიბლიაში მოხსენიებულ „გერშს“ სულხან-საბა ორბელიანი „ნაკოდთა მცირე სისხლად“ განმარტავს, ილია აბულაძე, „ძველი ქართული ენის ლექსიკონში“ – „ნაკვალევად, ნასახად“, ე.ი. იგივე „გეშად“ დღევანდელი გაგებით. აკაკი და ვაჟა „გერშსა“ და „გეშს“ აღარ განასხვავებენ.

დავით კლდიაშვილისათვის „დაგეშვა“ „დაკვალიანების“ ტოლფასი იყო.

„ყოველ თავის მოთხრობას დავითი სწორედ „დაგეშილი“ სწერდა. ის იგეშებოდა უდიდესი სიყვარულით ადამიანისადმი, იგუებოდა ცხოვრების სინამდვილით, მხოლოდ მის სათავეზე იკლავდა წყურვილს“, – წერდა სერგო კლდიაშვილი (იხ. დასახელებული წიგნაკი).

ახლა კვლავ თომას მანს მივუბრუნდეთ. თითქმის იმავე წლებში, როცა დავით კლდიაშვილი ახლობლებს ევედრებოდა, „დამგეშეთო“ (დიდი-დიდი, ათიოდე წელი იყო სხვაობა), ახალგაზრდა მწერალი თომას მანი მიუხედავად დრეზდენში სწერდა მომღერალ ქალს ჰილდა დისტელს: მომწერეთ დრეზდენში გახმაურებული ტრაგიკულად დასრულებული რომანის (ახალგაზრდა მუსიკოსის მკვლელობა მაღალი წრის ქალბატონის მიერ; ამ უკანასკნელს ჰილდა დისტელი პირადად იცნობდა) ყველა წერილმანო და, არც მეტი და არც ნაკლები, ჭეშმარიტად გერმანული პუნქტუალურობით ჩვიდმეტ (?) კონკრეტულ შეკითხვას უსვამდა ადრესატს.

„ბუდენბროკების“ ავტორი იმასაც წერდა – ყოველივე ეს შესაძლოა მშვენიერად გამოვიგონო მე თვითონ, მაგრამ იმედი მაქვს ცინცხალი დეტალებისა და ფაქტების მასტიმულირებელი ქმედებისაო. უკეთუ ამ ისტორიას

ოდესმე გამოვიყენებ, ისე იქნება სახეცვლილი, ალბათ ვერც კი იცნობთო (წერილი ჰილდა დისტელს, 1902 წელი; იხ. თომას მანი, „მხატვარი და საზოგადოება. სტატიები და წერილები“, რუსულ ენაზე, მოსკოვი, 1986 წელი).

ეს ტრაგიკული ისტორია თომას მანმა გამოიყენა „დოქტორ ფაუსტუსში“ (ინესა ინსტიტორისის მიერ თავისი საყვარლის რუდი შვერდტფეგერის მოკვლა) 45 წლის შემდეგ!

ასეთი „დაყოვნების“ ერთ-ერთი მიზეზი ალბათ ისიც იყო, რომ „ბუდენბროკების“ გმირთა პროტოტიპებით სავსე მშობლიურ ლიუბეკში ავტორს ერთხანს არ ჩაესვლებოდა.

ცნობილ სტატიაში „ბილზე და მე“ თომას მანი გულწრფელად

შენიშნავდა: გავოგნდი, როცა გავიგე, რომ „ბუდენბროკებმა“ ლი-
უბეკში სენსაცია და გააფთრება გამოიწვიაო.

ასეთი სკანდალური სახელი მოიხვეჭა აგრეთვე მინგერ პეპერ-
კორნის სახემ, რომელიც გერჰარდტ შაუპტმანის შარჟად მიიჩნიეს
(„ჯადოსნური მთა“). დრიან ლევერკიუნის-დოდეკაფონური სისტე-
მის „ავტორის“ გამო – თომას მანმა თავიდან ვერ აიცილა უთანხ-
მოება კომპოზიტორ მონბერგთან („დოქტორი ფაუსტუსი“).

ამაოდ ღალადებდა მწერალი: სინამდვილესა და მის წარმოსახ-
ვას შორის უფსკრულია, მათ შორის სხვაობა თვით რეალურ სამ-
ყაროსა და ხელოვნების სამყაროს არსთა დაპირისპირებაში ძვესო.

უცნაურზე უცნაურია ის ფაქტი, რომ თომას მანის „ბუდენბრო-
კებისა“ არ იყოს, დავით კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვა-
ლი“ გარკვეულწილად ავტობიოგრაფიულ თხზულებად შეიძლება
მივიჩნიოთ.

დაქვრივებულმა ბეკინა სამანიშვილმა, ჭარმაგმა მოხუცებულ-
მა, ცოლის შერთვა გადაწყვიტა.

დაქვრივებულმა სამსონ კლდიაშვილმა (მწერლის მამამ) 70
წლის ასაკში მოინადინა ცოლის შერთვა და შეირთო კიდეც.

პლატონ სამანიშვილმა ყოველივე იღონა, ბეკინასთვის ცოლის
შერთვა რომ გადაეთქმევინებინა, მაგრამ ამაოდ.

დავით კლდიაშვილის მემუარებიდან ჩანს, თუ რა უნაზესი სიყ-
ვარულით უყვარდა მას დედა – კესარია ლოლობერიძე. ცხადია, მას
ძლიერ შეანუხებდა მოხუცებული მამის ახირებული სურვილი და
წინ აღუდგებოდა კიდეც მის გადანყვეტილებას, მაგრამ, პლატონ
სამანიშვილისა არ იყოს, ისიც ამაოდ დაშვრა. სერგო კლდიაშვილის
გადმოცემით, დავითი წინააღმდეგი იყო, სთხოვა, არ ექმნა ეს, ბო-
ლოს კიდეცა გაუნყრა, მაგრამ სამსონმა თავისი არ დაიშალა. მის
შემდეგ დავითმა თავის მამასთან ურთიერთობა განწყვიტა და რამ-
დენიმე ხნის განმავლობაში სოფელში ბავშვებიც არ გაუშვა („ორ-
ფეოსი“, თბილისი, 1969 წელი).

ბეკინას ცოლის შერთვის შემდეგ დიდხანს არ უცოცოხლია –
„ჯავრმა მოკლა“.

სამსონ კლდიაშვილი კი ღრმად მოხუცებული გარდაცვლილა:
სერგო კლდიაშვილის მონმობით, 80 წელზე მეტის იქნებოდა, თუმ-
ცა ამტკიცებდა – 104 წლისა ვარო. მის მეორე ცოლს კი ბეკინას
სალომესაგან დიდად განსხვავებული ხვედრი ელოდა: ისიც, ბეკი-
ნასი არ იყოს, თუ სამსონის ენაკვიმატ მეზობლებს დაეჯერებათ,

„ჯავრს მოუკლავს“. „დიდხანს არ უცოცხლია სამსონის მეორე ცოლს. მგონი, სულ ორი კვირა დაჰყო ქმართან. მეზობლები ხუმრობდნენ:

– ჯავრმა მოკლა საცოდავი ქალი... შეუჩვეველი ადამიანი სამსონის ახირებულ ხასიათს რაფერ გაუძლებდა“ (სერგო კლდიაშვილი, იქვე).

ბეკინას ქვრივ-ობოლი, პლატონის მიერ შევიწროებული, მისი მოდავე შეიქმნა...

დავითს ქონების მოდავედ კი მამამისი მოეწვინა. 1918 წელს, როცა დავითი მეუღლითურთ სოფელში გადავიდა საცხოვრებლად, სამსონმა ახლო არ გაიკარა ისინი, მე ჩემს ნებაზე მინდა ცხოვრება: ქალაქელების წესებს ვერ ავყვებიო. უფრო მეტიც: გასაბჭოების შემდეგ, როცა, ცხადია, აზნაურ კლდიაშვილებს მამულს ჩამოართმევდნენ, ხელისუფლებასთან უჩივლია დავითისათვის – მინა ნამართვაო...

„როცა სამსონი გარდაიცვალა, მის ქალაღებში ვიპოვეთ დავითის წინააღმდეგ დანერილი საჩივარი მიმართვით: „უმაღლეს მთავრობას“. საჩივარი ასე იწყებოდა: „შვილმან ჩემმან ოტსტავნოი პოლკოვნიკმა დავით კლდიაშვილმა...“

სამსონი ჩიოდა, რომ ადგილ-მამული გაუზომეს და მინა ჩამოართვეს შვილის მიზეზით.

რა შუაში იყო აქ დავითი? უკვე საბჭოთა ხელისუფლება იყო ჩვენში, მაგრამ სამსონი ამას ანგარიშს არ უწევდა.

მამამ რომ წაიკითხა, გაიღიმა.

– რა მშვენივრად დაუწერია, – მოსწონდა დავითს, – საცოდავი მამაჩემი, ნიჭიერი კაცი იყო“, – ასე იგონებდა ამ ეპიზოდს სერგო კლდიაშვილი.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით, თითქოს ეჭვს არ უნდა იწვევდეს „სამანიშვილის დედინაცვლის“ ავტობიოგრაფიული ლერძი: ბეკინას პროტოტიპად სამსონის მიჩნევა.

მაგრამ საქმე ის გახლავთ, რომ დავით კლდიაშვილის შედეგრი XIX საუკუნეში, სახელდობრ, 1897 წელს დაინერა, ხოლო სამსონ კლდიაშვილმა კი XX საუკუნის 10-იანი წლების დასაწყისში შეერთო მეორე ცოლი!

საოცარი დამთხვევაა: აკი მეგობრებიც ეუბნებოდნენ დავითს – „სამანიშვილის დედინაცვალი“ საკუთარ თავს უწინასწარმეტყველო.

დავით კლდიაშვილი „სამანიშვილის დედინაცვლის“ თაობაზე საგანგებოდ შენიშნავდა თავის მემუარებში – კვანძი, ძარღვი მოთხრობისა ჩემი სიმამრის პავლე მაჭავარიანის მონათხრობს ეფუძნებაო: „– ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მოთხრობაზედ უნდა მიგეწერა, „მოთხრობა დავით კლდიაშვილის და პავლე მაჭავარიანის!“ – ხუმრობით მეუბნებოდა მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუცი“.

ზემოთქმულით კიდევ ერთხელ დასტურდება ცნობილი აზრი ხელოვნების ქმნილების „თავისთავადი“, ავტორისაგან დამოუკიდებელი არსებობის შესახებ.

ლიტერატურის ისტორიას მრავალი ფაქტი შემოუნახავს ამა თუ იმ მხატვრულ ნაწარმოებში დაუნჯებული წინასწარმეტყველური პათოსის არსებობისა.

ბევრ ხელოვანს „ახდომია“ მის მიერვე გამონაგონი ამბავი; მათ რიცხვს ეკუთვნოდა „სამანიშვილის დედინაცვლის“ ავტორიც.

თომას მანს, „ბუდენბროკებიდან“ მოყოლებული, მუდამ უხდებოდა თავის ნაწარმოებთა სავარაუდო პროტოტიპების „მოგერიება“. ამაზე დიდძალი მასალაა შემონახული.

როგორც ჩანს, ასეთი რამ დავითს არ შემთხვევია, თუმცა ალბათ ბევრ მის თანასოფელელს თუ ნაცნობ-მეგობარს უცვნია თავი მის თხზულებებში.

დავითი დიდი სიამოვნებით იგონებდა ხოლმე თავის მოთხრობათა შექმნის პერიპეტიებს, თუმცა დიდ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა მათ. „სამანიშვილის დედინაცვლის“ „ძარღვზე“, რომელსაც დავითი სიმამრს მიაკუთვნებდა, უკვე ითქვა, სერგო კლდიაშვილის გამოცემით, მათი სიმონეთელი მოჯამაგირის „იესეს ნაამბობია დადალული კატის ამბავი, რომელიც გამოქვეყნებული აქვს დავითს მოთხრობაში „შუაცეცხლის პირას“.

– ამ მოთხრობის ავტორი მე და იესე ვართ! – ხუმრობით ამბობდა ხოლმე მამა“.

დავით კლდიაშვილის ორ მოთხრობაში – „მსხვერპლი“ და „მიქელა“ – გვხვდება „საიქიოს ნამყოფი“ გმირები. დიდი მწერლის მოწმობით, მათ რეალური პროტოტიპი ჰყავდათ – სიმონეთელი გლეხი: „ჩვენს ახლოს მეზობლად ცხოვრობდა „საიქიოს ნამყოფი“ გლეხი – ლევანა სირბილაძე – შესამჩნევი პიროვნება. ღარიბი, ნაკლები მუშა, ლევანა, რომ იტყვიან, რიხიანი ყაზახი იყო.

...უყვარდა ლაპარაკი და ლაპარაკობდა როგორც ნამდვილი ორატორი, მოხერხებული სიტყვის პატრონი იყო. ბევრი ამბები იცოდა ლევანამ. დიდად ნამყოფი გლეხი იყო. ხშირად იტყოდა — დიდი ხნის სიცოცხლე მაქვსო, რადგან საიქიო მაქვს მონარებიო. „საიქიოს ყოფნის“ ამბავი არა ერთხელ მომიყოლებია ლევანასათვის და მისი ეს ნაამბობი თითქმის სიტყვა-სიტყვით შეტანილი მაქვს ჩემს მოთხრობა „მსხვერპლში“.

სამწუხაროდ, დიდ მწერალს თავმდაბლობაც დიდი ჰქონდა. სერგო კლდიაშვილმა ვერაფრით ვერ დაიყოლია მამა — აღწერა თავისი შემოქმედებითი პროცესი; ეს უკვე მეტისმეტიაო, გასჯავრებია დავითი შვილს.

მხოლოდ რამდენიმე ეჭვმიუტანელი ცნობა რომ არა, ბევრი არაფერი გვეცოდინებოდა დიდი მწერლის შემოქმედების ერთ-ერთ თავისებურებაზე — ცხოვრებისეული ყოფითი მასალის მხატვრულ განსხეულებაზე.

დავითის თხზულებების ზოგიერთი პროტოტიპი მინიშნებულია მკვლევართა თუ მემუარისტთა მიერაც, მაგრამ ძირითადად კი ისევ სერგო კლდიაშვილის ზოგად გადმოცემას უნდა დავჯერდეთ:

„დავითის სიმამრის ოჯახი იყო ნამდვილი კალეიდოსკოპი, რომელშიც ტრიალებდა იმერეთის „ნარჩინებული“ წოდება. აზნაურები — შეძლებულნი, ღარიბნი, გაღატაკებულნი — მთელი ეს ქარავანი იმ ტიპებისა, რომელიც ასე ცხოვლად აქვს გადმოცემული დავით კლდიაშვილს, დავითის სიმამრის ოჯახში არის გავლილი და აქ არის მწერლის მიერ დანახული“.

ენო მახათაძე

საერო და სამოქალაქო პრობლემები კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის სიტყვებში, ეპისტოლეებსა და ქადაგებებში

„შევუდექით რა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოვალეობის შესრულებას, ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია განვაცხადოთ: უცვლელად და განუხრელად დავიცავთ მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას, რომელიც გადმოგვცეს ჩვენმა დიდმა წინაპრებმა, ურღვევნი და ხელუხლებელნი დარჩებიან ჩვენი დოგმატები, რომლებითაც ხელმძღვანელობდა ეკლესია განვლილ საუკუნეთა მანძილზე. ჩვენ დიდად ვაფასებთ და ვუფრთხილდებით ჩვენს სარწმუნოებას და მთელ სულიერ მემკვიდრეობას, დაფუძნებულს საღმრთო წერილზე და საღმრთო გადმოცემაზე...

სარწმუნოებრივი მოძღვრების დაცვა და ჩვენი სამწყსოს ზნეობრივ-სულიერი აღზრდა იქნება მთავარი საზრუნავი ჩვენი საპატრიარქო მოღვაწეობისა... ჩვენი მუდმივი საზრუნავი იქნება აგრეთვე მშვიდობის განმტკიცების პრობლემა. ყველა კეთილი ნების ადამიანთან ერთად ეკლესიამ ხელი უნდა შეუწყოს სანუკვარი მშვიდობის დედამიწაზე დამკვიდრებას“, – ასეთი იყო და არის უნეტარესი ილია მეორის ნება, რომელიც მისი მოღვაწეობის ერთგვარ პროგრამად შეიძლება აღვიქვათ.

არა ერთი და ორი წერილი მიეძღვნა მისი უწმიდესობის აღსაყდრების ოცდაათ წლისთავს. დაიბეჭდა შესანიშნავი მწერლებისა და მეცნიერების – თამაზ ჭილაძის, გრივერ ფარულავას, რევაზ სირაძის წერილები, გამოიცა ცნობილი ისტორიკოს-აკადემიკოს როინ მეტრეველის მეტად მნიშვნელოვანი ნიგნი, მიძღვნილი ამავე თარიღისადმი – „პატრიარქი – ერის სულიერი მამა“, რაც ფაქტიურად ქართული ეკლესიის ისტორიასაც წარმოადგენს.

ჩვენი მცირე წერილი მიზნად ისახავს აჩვენოს, თუ როგორ აისა-

ხა მისი უწმიდესობის ილია მეორის ეპისტოლეებში, სიტყვებსა და ქადაგებებში სამოქალაქო-საერო მოტივები და როგორ ეხმიანებოდა და დღესაც ერთგულ დარაჯად უდგას პატრიარქი ჩვენი ქვეყნის დღევანდელიობის ავსა და კარგს.

ჯერ განვიხილოთ როგორ დამოკიდებულებას იჩენს მისი უწმიდესობა თვით ამ პრობლემის მიმართ. მოგვაქვს მისი სიტყვები: „ჩვენი ხშირად შეცდომით ვფიქრობთ, რომ ამ წუთისოფელში მხოლოდ ჩვენი სულისათვის უნდა ვიზრუნოთ და ხორცი სრულიად დავივიწყოთ, მაშინ როდესაც ხორციც ღვთის ქმნილებაა და მისითა შემოსვა თვით ძე ღვთისამ ინება“. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ამგვარი შეხედულება განაპირობებდა ჩვენი ძველი საეკლესიო მოღვაწეების ქადაგებებში ამ პრობლემის წარმოჩენას, კერძოდ, საერო-სამოქალაქო მოტივების არსებობას საეკლესიო ქადაგებებში, ანუ ჰომილიებში.

ილია მეორის მოღვაწეობა ჩვენი ისტორიის ერთ-ერთ ურთულეს პერიოდს ემთხვევა. მას არ შეუძლია არ დაინახოს თავისი მრევლის დღევანდელიობა, არ მიუთითოს, არ უქადაგოს იმის შესახებ, რომ „დღეს ჩვენი მოვალეობაა თვალი გავუსწოროთ რეალობას, შევჩერდეთ და ვიდრე ხვალისკენ მიმავალ გზას საბოლოოდ დავადგებოდეთ, დავფიქრდეთ, ვინ ვიყავით და რად ვიქცეით, დავფიქრდეთ, როგორ ვიპოვოთ საკუთარი თავი...“

ილია მეორე მისივე პატრიარქობის დროს წმინდანად შერაცხული ილია ჭავჭავაძის მსგავსად მიიჩნევს, რომ „ჩვენს ეროვნულ მთლიანობას სამი მძლავრი ბერკეტი ასაზრდოებს: საკუთარი მიწა, ქრისტიანობა და ენა ქართული. მას თვალისჩინივით უნდა გავუფრთხილდეთ, რადგან თუ ქართველთა შორის დაიკარგა გრძნობა და განცდა ამ ჭეშმარიტებისა, იმ გადამრჩენელ ბილიკს ვერასდროს მივაგნებთ“.

რაც შეეხება სულიერ ფასეულობებს, ამის შესახებ ჩვენი ერის დიდი სულიერი მოძღვარი ბრძანებს:

„სულიერ ფასეულობებს ვერავითარი მეცნიერება, ტექნიკა და სხვა რამ მატერიალური ვერ შეცვლის. დღეს ადამიანის წინაშე გლობალური პრობლემა დგას: შეძლებს თუ არა დაიმორჩილოს თავისი თავი და მის მიერ შექმნილი ტექნიკა, აღმოჩნდება თუ არა დაგროვილი ტექნიკა ადამიანისათვის საბოლოოდ კეთილდღეობის მომცემი... მეცნიერულად დასაბუთებულმა ტექნიკამ მოგვცა არნახული ძალაუფლება ბუნების ასათვისებლად და ეს ძალაუფლება

უნდა იყოს გამოყენებული არა ადამიანის სულიერი დაუძლურების, არამედ მისი კეთილდღეობისათვის ამ სიტყვის გლობალური გაგებით”.

ილია მეორე არა მხოლოდ დიდი საეკლესიო მოღვაწეა, არამედ წარმოგვიდგება როგორც პოლიტიკურ ვითარებაში ღრმად ჩახედული კათოლიკოს-პატრიარქი. მის სიტყვებსა და ქადაგებებში მოცემულია მთელი ისტორიული ფონი, ისტორიული ვითარება – XX-XXI საუკუნეებისა.

მისი უწმიდესობის თვალწინ ჩაიარა ე.წ. გარდაქმნის პერიოდმა, რომელსაც, ილია მეორის აზრით, „შეიძლება ვუწოდოთ დიად გარდაქმნათა ეპოქა, მაგრამ იგი დიდი რღვევის ხანაცაა... შეხედულებების, იდეოლოგიის, ღირებულებათა ცვალებადობის. ხალხთა დაყოფა და გაერთიანება, მსოფლიო ომები, სისხლი, აქამდე არგაგონილი ავადმყოფობანი, ქვეყნის ერთ მხარეს უსაზღვრო ფუფუნება, მეორეში კი შიმშილი და უკიდურესი სიღატაკე, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცია და სულიერი დაცემა, ეკოლოგიური, დემოგრაფიული გადაუჭრელი საკითხები და სხვა პრობლემები საუკუნისა“.

ასე თვალნათლივ წარმოგვიდგენს ეპოქის ყოველდღიურობას მისი უწმიდესობა. საუბრობს რა 9 აპრილის ღამეზე, ილია II ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ „9 აპრილის ღამემ ბევრი რამ დაგვანახა. დაგვანახა, რომ არ არსებობს სიკეთის მომრევი ძალა და თუ ჩვენ რწმენით, სიყვარულით და სიმართლით ვივლით, გამოვიჩინთ წინდახედულობას, გავიმარჯვებთ“. მისი უწმიდესობა ლოცულობს მსხვერპლშენიშნულთა სულის საოხად, რათა საუკუნოდ იყოს სხენება მათი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ილია მეორის ნააზრევში ისახება ჩვენი ქვეყნის სხვა, დიდ ქვეყნებთან ურთიერთობის პრობლემა. უწმიდესისა და უნეტარესის სიტყვით: „დღეს მსოფლიო ჩაბმულია ერთობლივ პროცესებში. ეკონომიურად, პოლიტიკურად თუ ინტელექტუალურად წამყვანი ქვეყნები ნებით თუ უნებლიეთ ერევიან სხვა ერების ცხოვრებაში და არ აძლევენ საერთო ჯაჭვიდან ამოვარდნის საშუალებას. ეს კი დიდ საფრთხეს უქმნის მცირერიცხოვანი ხალხების სულიერ და კულტურულ თვითმყოფადობას. ამავდროულად პრობლემის წინაშე ვდგავართ ჩვენც“.

ეს კი ის ეროვნული დამოუკიდებლობის პრობლემაა, რომლის წინაშეც იდგა ჩვენი ქვეყანა საუკუნეების მანძილზე, ამიტომაც

არის ეს პრობლემა წინ წამოწეული არა მარტო ძველ ქართულ საისტორიო მწერლობაში, ჰაგიოგრაფიასა და მომდევნო საუკუნეების პოეზიაში, არამედ საეკლესიო ქადაგებებშიც, რის შესახებაც ახლა ვსაუბრობთ.

მისი უწმიდესობა ჩვენი კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II სწორედ დიდ როლს აკისრებს ეროვნული დამოუკიდებლობის პრობლემას. მისი სიტყვით: „ვიდრე ვარსებობთ როგორც ერი, უნდა იყოს ეროვნული მოძრაობა, რომელმაც უნდა მოიცვას ჩვენი ცხოვრების ნებისმიერი სფერო და ყველაფერი უნდა გააკეთოს ხალხში ზნეობის ამალღებისათვის, ქრისტიანული მართლმადიდებლური სარწმუნოების განმტკიცებისათვის, ქართული ხასიათის გათვალისწინებით ჩვენი შინაგანი დადებითი ძალების გალვიძებისა და ახალი იდეების განხორციელებისათვის“.

ყოველივე ამისათვის მის უწმიდესობას მიაჩნია, რომ შემუშავებული იყოს ეროვნული მოძრაობის პროგრამა, რომელიც განმსაზღვრელი იქნება მოძრაობის დადებითი თუ უარყოფითი მხარეებისა. მაგრამ ეროვნული მოძრაობის ამ დიდ ეპოქაში (90-იანი წლები) კათოლიკოს-პატრიარქი ხედავს იმასაც, რომ „ქართველთა შორის არ არის თანხმობა, მეტიც, ხშირად მტრობაა, რაც განსაკუთრებულად გამოვლინდა თანამედროვე პოლიტიკური ცხოვრების ფონზე. მრავალპარტიულობა შესანიშნავი და ნამდვილად დემოკრატიული წყობაა, მაგრამ საჭიროა მისი კეთილად გამოყენება... ჩვენი სულიერი და კულტურული დონე იმდენად დაბალია, რომ კამათის დროს გადავდივართ ერთმანეთის შეურაცხყოფაზე, მუქარაზე. ნებისმიერი პარტიის წევრში თუ უპარტიოში, ხანდაზმულში თუ ჭაბუკში მტერი კი არა, ჩვენი მამა, დედა, და, ძმა, მეგობარი უნდა დავინახოთ და ამ თვალსაზრისით ვიზრუნოთ ცხოვრების გამოსასწორებლად“, — ასეთია ილია მეორის თვალსაზრისი და რწმენა ამ საკითხთან დაკავშირებით. სწორედ ამიტომ მიაჩნია მის უწმიდესობას საჭიროდ არსებობა დიპლომატიური სკოლისა, სადაც „ახალგაზრდები შეითვისებენ ჩვენი ხალხის და მთელი ქვეყნების დიპლომატიურ გამოცდილებას და შეძლებისდაგვარად გავაკეთებთ ყველაფერს, რათა საქართველომ თავისი ადგილი დაიკავოს მსოფლიო ერთა შორის“.

ილია მეორის სიტყვით „ჩვენ ხშირად წარსულით ვამაყობთ, გუშინდელი დღით ვცხოვრობთ, მაგრამ მარტო წინაპართა დამსახურების გამო თვითკმაყოფილებას არ შეიძლება მივცეთ. ჩვენ დღეს უნდა გავაკეთოთ ყველაფერი. თითოეულმა თავის ადგილზე

უნდა იშრომოს და ყველამ ერთი მიზნისთვის ისწრაფოს. ასე რომ არ ვცხოვრობდით, ამიტომაც მოხდა ის, რომ ორი საუკუნის განმავლობაში ვიფიქრეთ, ვიოცნებეთ ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობაზე, ხოლო როცა დრო დადგა, ამას მოუმზადებელნი შევხვდით. ჩვენ თავს თვითონვე შევუქმენით გადაულახავი წინააღმდეგობები და პრობლემები“.

ამრიგად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ილია II მარტო კათოლიკოს-პატრიარქი არ გახლავთ. იგი ჩვენი დროის მემკვიდრეა, მის სიტყვებსა თუ ეპისტოლეებში მოცემულია მთელი ისტორია ჩვენი ქვეყნისა, რომლის თავზეც საუკუნეთა მანძილზე მრავალ უბედურებას გადაუვლია. შემთხვევითი როდია ილია მეორის მიერ არაერთგზის მოხსენიება იმ ჩვენი დიდი წინაპრებისა, როგორებიც იყვნენ დავით აღმაშენებელი, თამარ მეფე, ქეთევანი და სხვა სახელოვანი ადამიანები.

რით არ ჰგავს უწმიდესის სიტყვები ურთიერთდაპირისპირებაზე, უცნობი ქართველის მიერ ერთ-ერთი ძეგლის – ყანაყეთის „უამნგულანის“ ხელნაწერის კაბადონზე გაკეთებულ მინაწერს: „საქართველოს დარბაისელნი მუხრანის ბატონი, არაგვის ერისთავი, ქსნის ერისთავი, ამილახვარი ერთმანეთის მტერნი და მოქიშპენი იყვნენ, არც ერთმანეთს ასვენებდნენ და არც ქვეყანას. და ამით მტერმა უფრო ძალა წამოატანა და დაჩაგრა, თორემ თუ ამით ერთი პირი ჰქონებოდათ, ვერც არას უზამდნენ, ვერც არას სხვა მტერი წაართმევდა რასმე“.

რით არ გვაგონებს პატრიარქის სიტყვები ქართველი ერის გათითოკაცებაზე და მრავალპარტიულობაზე მსჯელობისას დავით გურამიშვილის სიტყვებს: „კახელების აღმა ხნული ქართლებმა დაბლა ფარცხეს“ ან „მერმე შინათ აიშალნენ, ძმამ მოუდვა ძმასა ყისტი, თავის თავსა ხმალი იცეს, გულთა მოიხვედრეს ხიშტი“.

სწორედ რომ გვაგონებს მისი უწმიდესობის საუბარი ზემოთ მოტანილ სიტყვებს ქართველი ხალხის ურთიერთდაპირისპირებაზე. ილია მეორე თავისი ეპისტოლეებითა და ქადაგებებით წარმოგვიდგება როგორც XX-XXI საუკუნეების ღირსეული მემკვიდრე.

ქადაგებებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, ილია II არაერთხელ ეხება ეკლესიის დანიშნულებას ამქვეყნიურ ცხოვრებაში: „ეკლესია, – ბრძანებს კათოლიკოს-პატრიარქი, – პირველ რიგში ენათესავება ღმერთს, შემდეგ კი ამქვეყნიურ ცხოვრებაში დროულად ვლინდება“.

„...ჩვენს სწრაფსა და ურთიერთდაპირისპირებულ დროში კვლავ უფრო ნათლად გამოჩნდა, რომ ეკლესია არის ის ერთადერთი გადამრჩენელი ხომალდი, რომელსაც შესწევს ძალა, გადალახოს ცხოვრების ზღვის აბოზოქრებული ტალღები და ნაპირზე მშვიდობით გამოგვიყვანოს“... „ვინც დღეს ეკლესიის წინააღმდეგ ილაშქრებს, იგი ებრძვის მის სინამდის, ებრძვის ღმერთს და რა შედეგი ექნება ამ ბრძოლას, ჩვენ უკვე ვიცით, ისინი დამარცხდებიან, იმით რომ უფალი მეფობს“.

როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, მისი უწმიდესობის ილია მეორის მოღვაწეობის პერიოდი ჩვენი ისტორიის ერთ-ერთ ურთულეს ხანას ემთხვევა. როგორც მოსალოდნელი იყო, ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა, რომელიც მის სიტყვებშია წინ წამოწეული, არის აფხაზეთის პრობლემა.

თავის სიტყვაში, რომელიც 1995 წელს არის წარმოთქმული დიდ ბრიტანეთში, კენტერბერიის ტაძარში, სტუმრად ჩასული კათოლიკოს-პატრიარქი მსმენელებს ახსენებდა, რომ „ქართველმა ხალხმა მძიმედ განიცადა აფხაზეთის ტრაგედია, როცა ექსტრემისტები, გარეშე ძალის დახმარებით, უძველესი ქართული მიწა-წყლის – აფხაზეთის საქართველოდან გამოყოფას შეეცადნენ, „ჩვენი სამღვდელოება ბოლომდე ხალხის გვერდით იდგა და ცდილობდა მისთვის ომის სიმძიმე შეემსუბუქებინა“. ილია II სოხუმის ახლოს მოღვაწე მღვდელმონაზონ მამა ანდრიას ტყვედ აყვანის და მისი ვერაგულად მოკვლის შესახებ საუბრობს, შემდეგ იხსენებს ჟიული შარტავას ტყვეობისა და გმირული წამების ამბავს. ამასთან დაკავშირებით, კათოლიკოს-პატრიარქს უცნობის მიერ გამოგზავნილი წერილი მიუღია, რომელშიც ავტორს, შემყურეს ჟიული შარტავას გმირობისა, ასანთის კოლოფზე ჩაუწერია ჟიული შარტავას სახელი, რათა არ დაეიწყებოდა. წერილში ნათქვამი იყო: „მჯერა, ასეთი ერი არ გადაშენდება“.

აფხაზეთთან დაკავშირებით კათოლიკოს-პატრიარქი ასე გამოგვცემს თავის გულისტკივილს: „მძიმე მდგომარეობაა საქართველოში. დღეს ათასობით ადამიანი ლტოლვილია ჩვენი ქვეყნის ძირძველ კუთხეში – აფხაზეთში დატრიალებული ტრაგედიის შედეგად. ჯერ კიდევ დარღვეულია ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა. ტოტალიტარული იდეების მომხრეებმა და სეპარატისტულად განწყობილმა ძალებმა სცადეს გაეხლიჩათ ჩვენი ქვეყანა, მაგრამ უფალი ჩვენთან არის და საქართველო აუცილებლად იქნე-

ბა ერთიანი და განუყოფელი... ხალხის გასაჭირის ჟამს ეკლესიას არ შეუძლია დაიკავოს ნეიტრალური დამკვირვებლის პოზიცია. ეკლესია განუყოფელი ნაწილია ჩვენი ერისა და ერის სატკივარი მისი სატკივარია“.

ახლა განვიხილოთ, რა ადგილი უჭირავს ილია მეორის ქადაგებებსა და ეპისტოლეებში მეცნიერებასა და განათლების პრობლემას.

ორიოდე სიტყვით შევჩერდეთ უწმიდესის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაზე მოსკოვისა და რუსეთის პატრიარქის ალექსი მეორისათვის ღვთისმეტყველების დოქტორის ხარისხის მინიჭების ცერემონიაზე. მისი უწმიდესობა ჯერ საუბრობს XI საუკუნეში დავით აღმაშენებლის მიერ დაარსებულ გელათის აკადემიაზე, სადაც „სწავლის დონე იმდენად მაღალი იყო, რომ მემკვიდრეები მას მეორე ათენად და ახალ იერუსალიმად იხსენიებდნენ... ეკლესიაში სათავე დაედო სასულიერო განათლების იმ მიმართულებას, რომელიც როგორც მეცნიერულ, ისე ღვთისმეტყველურ ხაზს აერთიანებდა... დღეს, ღვთის მადლით, საქართველოში ორი სასულიერო აკადემია ფუნქციონირებს, ერთი თბილისში, მეორე კი გელათში“. როგორც მისი უწმიდესობა ბრძანებს: „გასულ წელს საქართველოს საპატრიარქოსთან გელათის მეცნიერებათა აკადემია დაარსდა. სასულიერო აკადემიებში პედაგოგების უმრავლესობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და სხვა უმაღლესი სასწავლებლების პროფესორ-მასწავლებლები არიან, რომლებიც აქ სასულიერო პირებთან ერთად მოღვაწეობენ. გელათის მეცნიერებათა აკადემია კი საერთაშორისო დონის მკვლევრებს აერთიანებს, რომელთა სურვილია თავიანთი მოღვაწეობა ეკლესიასთან მჭიდრო კავშირში წარმართონ და ჩვენში მეცნიერების გაძლიერებასა და სულიერების განმტკიცებას მეცნიერული მონაპოვრებით შეენიონ“.

სიტყვაში, რომელიც წარმოთქმულია რუსთაველის სახელობის თეატრში გამართულ რუსთაველის საზოგადოების დამფუძნებელ კრებაზე, მისი უწმიდესობა ბრძანებდა: „დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართველთა კულტურის გაცნობას უცხოელთათვის, ყველამ უნდა იცოდეს ვინ ვართ და რა წვლილი შევიტანეთ მსოფლიო საგანძურში. ამ მხრივ ბევრი რამის გაკეთება შეუძლიათ უცხოელ ქართველოლოგებს. მათთან ურთიერთობა კი თითქოსდა თვითდინებასაა მიცემული... ისინი გამოსთქვამენ გულისტკივილს, რომ მათი მუშაობა არაკოორდინირებულია. ძალიან ხშირია შემთხვევა, როცა ორი მეცნიერი ერთსა და იმავე თემაზე მუშაობს და ამის შესახებ

არც ერთმა იცის და არც მეორემ. ამიტომ ვფიქრობთ, — ბრძანებს ილია II, — რომ აკადემიასთან ან უნივერსიტეტთან უნდა შეიქმნას ცენტრი, რომელიც კონსულტაციებს გაუწევს საზღვარგარეთ მცხოვრებ ქართული კულტურის საკითხებით დაინტერესებულ პირებს, დააინტერესებს მათ ჩვენთვის მნიშვნელოვანი საკითხებით. ეს აუცილებელია როგორც საერთო საქმისათვის, ისე ეროვნული თვალსაზრისით". ერთ-ერთ საახალწლო ეპისტოლეში მისი უნმიდესობა საგანგებოდ ჩერდება ქართული ენის საკითხზე: „ერის სულის ყველაზე ნათელი გამოხატულება მაინც ენაა, იგია იდუმალი და აუხსნელი საუნჯე, რომელსაც განსაკუთრებული მოვლა და პატრონობა სჭირდება... ქართული ენის უჩვეულო სილამაზეს იმთავითვე გრძნობდნენ ჩვენი მწერლები. ამიტომ მრავალი ლექსი და საგალობელი შექმნეს მის სადიდებად. მათ შორის გამორჩეულად ბრწყინავს საიდუმლოებით მოცული „ქებაა და დიდებაა ქართულისა ენისაა". ნუ დავივიწყებთ, რომ ენას, ამ ღვთით ბოძებულ საგანძურს, როგორც ერთ-ერთ საწინდარს ჩვენი ბედნიერებისა, სასოებით დაცვა სჭირდება". ილია მეორე ენისადმი მიძღვნილ საგალობელთაგან იოანე ზოსიმეს შედევრს მოიხსენიებს, იმიტომ რომ მასში ნაგულისხმევია არამარტო ენა, არამედ ერი და ქართული ეთნოსი.

ეპისტოლეებში დიდი ადგილი უჭირავს ბავშვის აღზრდის და პედაგოგიკის საკითხებს. კათოლიკოს-პატრიარქს თავისი ხედვა აქვს სწავლების პროცესის შესახებ, აუცილებლად მიიჩნევს, რომ ბავშვი თავიდანვე მივაჩვიოთ გეგმიურ მუშაობას, რომ მანვე შეადგინოს წლიური, თვითწლიური და კვირეული გეგმა, რომ იმთავითვე უნდა მოხდეს ბავშვის წიგნით დაინტერესება, რომ ოჯახი ვალდებული უნდა იყოს მიაქციოს ყურადღება ბავშვის თავისუფალ დროს, რომ მშობლებმა ბავშვებს ტელევიზორის ცქერის დროც უნდა გაუკონტროლონ.

მისი უნმიდესობა საგანგებოდ ჩერდება ოჯახში უფროსების შრომა-გარჯის პრობლემაზე, რომელიც მაგალითად უნდა იქცეს შვილისათვის: „კარგ ოჯახში თითოეულ მის წევრს თავის საქმე აქვს განსაზღვრული. პატარებმა მაგალითი პირველ რიგში მშობლებისგან უნდა აიღონ, სახელმწიფოში კი ყოველ მის მოქალაქეს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს მისი შრომის აუცილებლობა საერთო დოვლათის შესაქმნელად. ადამიანი, რომელსაც შეუძლია და არ შრომობს და სხვის ხარჯზე ცხოვრებას ამჯობინებს, გაკიცხვასა და განსჯას იმსახურებს".

მისი უწმიდესობის ეპისტოლეთა და ქადაგებათა შორის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ეპისტოლეს წარმოადგენს 2007 წლის ეპისტოლე (დაიბეჭდა გაზეთ „კვირის პალიტრაში“) მისი უწმიდესობა მიულოცავს მრევლს აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულს, სიხარულით აღნიშნავს ჩვენი ხალხის, ჩვენი ერის საწმენოებისკენ შემობრუნებას, რაც მით უფრო ახარებს, რომ ეს პროცესი ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენის პერიოდს ემთხვევა: „თუნდაც მარტო ის ფაქტი რად ღირს, – ბრძანებს პატრიარქი, – რომ დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი პრეზიდენტი 14 წლის შემდეგ დაუბრუნდა მშობლიურ მიწას“.

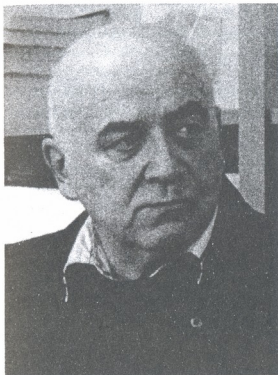
2008 წლის აგვისტოს თვეში დაწყებული თავზარდამცემი ომი კი ისეთი მოვლენაა, რომელსაც ამ მცირე მოცულობის წერილში ვერ მოვაქცევთ, მაგრამ აუცილებლად მივიჩნიეთ მკითხველის ყურადღება შეგვეჩერებინა კათოლიკოს-პატრიარქის იმ ფასდაუდებელ ღვაწლზე, რომელიც მან ბრძოლის დღეებში გამოიჩინა. მისმა უწმიდესობამ საჭიროდ ჩათვალა ჩასვლა შუაგული ომის ქარცეცხლში, მან შეძლო გმირულად დალუპული რამდენიმე ახალგაზრდის ცხედარი წამოესვენებინა და მიებარებინა მინისტრის.

ხოლო წერილს კი დავამთავრებთ მისი უწმიდესობის მიმართ-ვით რუსეთის ხელისუფლებისადმი: „მივმართავ რუსეთის პრეზიდენტს ბატონ დიმიტრი მედვედევს და პრემიერ-მინისტრს ბატონ ვლადიმერ პუტინს – საქართველოდან აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონის გაყოფა მეტად საშიშია თვითონ რუსეთისათვის. ეს მისცემს ბიძგს თქვენს ქვეყანაშიც სეპარატიზმის განვითარებას და მომავალში თქვენ გაცილებით მეტი პრობლემა გექნებათ, ვიდრე ეს დღეს საქართველოშია. ამაზე ღირს დაფიქრება“.

ასეთი გახლავთ კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის მოღვაწეობაში ასახული საერთო-სამოქალაქო პრობლემები, რომელიც ასე ამშვენებს და ამკობს მისი უწმიდესობის საეკლესიო ასპარეზზე აღმავალი ცხოვრების გზას.

P.S. წერილში მოტანილი მისი უწმიდესობის სიტყვებისათვის გამოყენებულია 1997-2007 წლებში გამოცემული ილია II-ის სამტომეული – „ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი“ და ორიოდ ამონარიდი გაზეთებიდან საქართველოში განვითარებული იმდროინდელი მოვლენების შესახებ.

თუ ვინმეს მნივნობარი ჰქვია...

მნივნობარი – თუ ვინმეზე დღევანდელ საქართველოში ეს იტყმის, ერთ-ერთი პირველი იმათ შორის ლევან ბრეგვაძეა – ალბერტული კრიტიკოსი, ლიტერატურათმცოდნე, პუბლიცისტი, ფილოლოგიის დოქტორი, პრაქტიკოსისა და თეორეტიკოსის შერწყმის იშვიათი მაგალითი.

დღეს ბატონ ლევანთან სწორედ წიგნზე და მნივნობრობაზე ვისაუბრებთ.

– ბატონო ლევან, არსებობს ცნება „მნივნობარი“ და არსებობს გამოთქმა „წიგნის მოყვარული“. გასაგებია, რომ პირველი გაცილებით მეტს ნიშნავს, ვიდრე მეორე. მაგრამ მაინც, თქვენ როგორ განაცალკევებდით მათ?

– შეიძლება მნივნობარი წიგნის სიყვარულით არ გა-

მოირჩეოდეს, და პირიქით – წიგნის მოყვარული არ იყოს მნივნობარი.

შტეფან ცვაიგს აქვს ნოველა „ბუკინისტი მენდელი“. საოცარი ვინმეა ეს მენდელი, წიგნის ფანატიკოსია ნამდვილი. ზეპირად იცის ლამის ყველა წიგნის ავტორი, სათაური, გამოცემის წელი და ადგილი, თავდაპირველი და იმჟამინდელი ფასი, მაგრამ რა წერია შიგ, არ აინტერესებს. წიგნის მოყვარული როგორ არ არის, მაგრამ მნივნობარიც, მასზე ვერ იტყვი.

წიგნი მარტო მწერლის ან მეცნიერის შრომის ნაყოფი ხომ არ არის. შემოიძენია წიგნები, რომელთაც არასოდეს წავიკითხავ, შემოიძენია იმიტომ, რომ მომწონებია ისინი, როგორც მხატვრის ნამუშე-

ვარი, პოლიგრაფიული ხელოვნების ნიმუში. მინიატურული გამოცემები გავიხსენოთ, ზოგ მათგანს ლუპის გარეშე ვერ წაიკითხავ. ასეთი წიგნი მწიგნობართათვის არ გამოდის (თუკი მწიგნობარი იმავდროულად წიგნის მოყვარულიც არ არის), ის წიგნის, როგორც პოლიგრაფიული ხელოვნების ნიმუშის, მოყვარულებისთვის არის განკუთვნილი.

წიგნის მოყვარულისგან განსხვავებით, მწიგნობარი, თუ ის მართო მწიგნობარია და არა წიგნის მოყვარულიც, წიგნს არ უფრთხილდება: ფურცელს ჩაკეცავს, მეღნით (ახლა უკვე „პასტით“) მიანერს რალაცებს მის ფურცლებზე (ფანქრით მიანანერების კეთება ან საჭირო ადგილების მონიშვნა ძალიანაც კარგი ჩვევაა, მაგრამ — „პასტით“?!), შეიძლება ამოხიოს კიდეც მისთვის საჭირო გვერდები და თვითონ წიგნი კი სადღაც მოისროლოს (ვიცი, ამის წარმოდგენისას წიგნის მოყვარულს ტანში უსიამოვნოდ გააჟრიალებს); თუ ძველ გამოცემასთან აქვს საქმე, არ დაინტერესდება მისი რამდენი ეგ ზემპლარია შემორჩენილი და სად ინახება...

წიგნის მოყვარული შეიძლება იმით გამოვიცნოთ, თუ როგორ ფურცლავს წიგნს — ზედა კიდიდან ფურცლავს.

წიგნების კოლექციონერები, ეს არაჩვეულებრივი ხალხი, ჩვეულებრივ, მწიგნობრები არ არიან.

მწიგნობარი ცოდნას იმდიდრებს, რათა მერე ის სათანადოდ გამოიყენოს.

წიგნის მოყვარული ბიბლიოთეკას იმდიდრებს და წიგნების თავგადასავალი იტაცებს.

მწიგნობრის აზრით, წიგნები იმიტომ არსებობენ, რომ მას მოემსახურონ.

წიგნის მოყვარული თვითონ ემსახურება წიგნებს.

აი, მგონი განვასხვავეთ კიდეც ერთმანეთისგან მწიგნობარი და წიგნის მოყვარული. რა ჯობს, თუკი ორივე მათგანი ერთ პიროვნებაშია შერწყმული, მაგრამ ასეთი რამ ერთობ იშვიათად ხდება, იოსებ გრიშაშვილია ამგვარი შერწყმის ჩინებული მაგალითი.

— ერთ-ერთი აღმოსავლური სიბრძნის მიხედვით, არ არსებობს ისეთი ცუდი წიგნი, სარგებლის მოტანა რომ არ შეეძლოს. გინახავთ თუ არა ოდესმე სარგებელი ცუდი წიგნისგან?

— ილია ჭავჭავაძის „ორიოდე სიტყვა...“ გავიხსენოთ, წერილი, რომელმაც ახალ ესთეტიკას დაუდო საფუძველი ქართულ მწერლობაში. ეს სტატია, უმნიშვნელოვანესი ჩვენი ლიტერატურის გან-

ვითარებისთვის, ილია ჭავჭავაძეს რევაზ ერისთავის უხეირო თარგმანმა დააწერიანა.

აკაკი ბაქრაძე არაჩვეულებრივ, ძალიან სასარგებლო წიგნს „მწერლობის მოთვინიერებას“ (დოკუმენტურ რომანს საბჭოთა იდეოლოგიური მექანიზმის თაობაზე) ვერ დანერდა, ურიცხვი საბჭოური მაკულატურა რომ არ წაეკითხა.

საზოგადოდ, აქ ასეთი დიალექტიკა მოქმედებს: „ერთ წინებულ წიგნს უამრავი მდარე წიგნი უძღვის წინ“ (ჰელვეციუსი).

კიდევ ერთი ციტატა სხვა ჭკვიანი კაცის თხზულებიდან: „სულელურმა წიგნმა შეიძლება ძალიან მახვილგონივრულ აზრამდე მიგვიყვანოს, ყალბმა წიგნმა შეიძლება ჭეშმარიტება ააგიზგიზოს მკითხველის გულში“ (ალფრედ პოლგარი).

სხვა სარგებელიც შეიძლება ნახოს კაცმა მდარე წიგნებისგან – მატერიალური სარგებელი. ჰაინრიხ ჰაინე წერს ერთგან, ამდენ ბრიყვ ავტორს რომ ვხედავ, სულ შებრანული ინდაურები მელანდება, რომლებსაც იმ ჰონორარით შევიძენ, მათ წიგნებზე დანერილ რეცენზიებში რომ გადამიხდინანო.

– „მთელი წიგნიერი საქართველო“ – არაერთი ცნობილი მოღვაწე იყენებს ამ გამოთქმას. რა მოცულობა აქვს თქვენთვის ამ სიტყვათშეხამებას? მოსახლეობის რა პროცენტზე შეიძლება ის გავავრცელოთ?

– წიგნიერი საქართველო დღეს დამცრობილია ისევე, როგორც გეოგრაფიულად არის ქართული სახელმწიფო დამცრობილი. ამ ორ მოვლენას შორის, მგონი, არსებობს ურთიერთდამოკიდებულება, ანუ, როგორც ახლა უყვართ თქმა, კორელაცია – ჩემი აზრით, პირველი უნდა განაპირობებდეს მეორეს. სკოლა, სკოლა არის მისახედლი, მაგრამ როგორ უნდა ეშველოს ამას, არ ვიცი.

– დღეს თითქმის ყველა (თუ ყოველი მეორე) გაზეთი და ჟურნალი წიგნთან ერთად იყიდება. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს რედაქციების უმეტესობა გამომცემლობად გადაკეთდა. გასავალი რომ არ ჰქონდეს, ხომ არ დაბეჭდავდნენ. რაზე მიგვანიშნებს ეს მოვლენა?

– მე მგონი, ცუდს არაფერს მიგვანიშნებს. ამ ფორმით ხალხისთვის წიგნის მიწოდებამ გაამართლა. კარგად მოფიქრებული პროექტია. მგონი, ჩვენებური გამოგონებაა, არა? რალაც არ მახსენდება სხვაგან ასეთი რამე არსებობდეს.

– „წარწერა წიგნზე“ – ცნობილია, რომ ეს თქვენი საყვარელი

თემაა. ჟურნალში, რომელსაც რედაქტორობდით („ქართული მწერლობა“) საამისოდ საგანგებო რუბრიკაც კი გქონდათ. ამის შესახებ რას გვეტყობდით?

— ჰო, ეგ ჩემი საყვარელი თემაა. ავტორთა, მკითხველთა ან წიგნის მფლობელთა მინაწერები ზოგჯერ ძალიან საინტერესო ინფორმაციის შემცველია, რომელსაც სხვა წყაროდან ვერ მოიპოვებ. თუნდაც სასაჩუქრო წარწერა, მით უფრო, თუ ის ავტორისეულია, უნიკალურს ხდის ეგზემპლარს. ეს წარწერებია, იოსებ გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმის კატალოგის ტომებს რომანივით რომ გვაკითხებს.

— როგორ შემოვიდა წიგნი თქვენს ცხოვრებაში? საერთოდ, თქვენი დაკვირვებით, როგორ იბადება წიგნის სიყვარული?

— მე და ჩემი ძმა წიგნების გარემოცვაში გავიზარდეთ. მამა, ტყიბულელი გეოლოგი, ბიბლიოფილი იყო, გატაცებით აგროვებდა წიგნებს. სათავე ჩვენს საოჯახო ბიბლიოთეკას პაპამ, დედაჩემის მამამ, ფილიპე (სარდიონ) ბოჭორიშვილმა დაუდო, რომელიც ბათუმში ცხოვრობდა და ჩემს დაბადებამდე გარდაიცვალა. მისგან შემოგვრჩა სამ ათეულამდე წიგნი (მათ შორის ლევ ტოლსტოისა და ლეონიდ ანდრეევის ტომეულები, თერთმეტტომიანი „მალაია სოვეტსკაია ენციკლოპედია“, ია ეკალაძის „ქართული სიტყვა-კაზმული მწერლობის ანთოლოგიის“ პირველი ტომი) და ღია ბარათების მდიდარი კოლექცია.

მამისეულ ბიბლიოთეკაში, რომელიც რამდენიმე ათას ერთეულს შეიცავს, ბევრი იშვიათი გამოცემაა. ერთი მათგანი, „ალბომი საქართველოს სსრ აღმშენებლობისა, 1921-1929“, 2009 წელს საჩუქრად გადავეცი ჩვენს ეროვნულ წიგნსაცავს, რაც კატალოგშიც არის აღნიშნული. ვაპირებ სხვა იშვიათი გამოცემებიც იქ დაგაბინაო — უკეთ მოუვლიან.

წიგნს ძალით ვერავის შეაყვარებ. თუ ბავშვი ხედავს, რომ ოჯახში უფროსები მარტო ტელევიზორს კი არ უსხედან, წიგნსაც კითხულობენ, ისიც მათ მიბაძავს და კითხვა ჩვევად გადაექცევა. ჩვევად უნდა გადაიქცეს კითხვა. დედის მუცლიდან წიგნის სიყვარული არავის დაჰყვება, ამიტომ წიგნს ადრეული ბავშვობიდანვე უნდა გავუშინაურდეთ. მერე და მერე კი მივხვდებით, რომ წიგნის კითხვა მარტო სასიამოვნო კი არა, სასარგებლოც არის. წიგნთან დამეგობრებული ადამიანი წიგნთან მწყრალად მყოფთა შორის ისე

გამოირჩევა, როგორც თხილის ბუჩქებისგან მათ შორის მდგარი
ზრდასრული კაკლის ხე.

— დღეს ბევრი ფიქრობს, რომ წიგნი შეიძლება შეცვალოს კომპი-
უტერმა და ელექტრონულმა წიგნმა. რამდენად შესაძლებელია ეს?

— ჯერჯერობით ქარხნადეს აქვს ერთი ფანტასტიკური ნოველა „დრო“,
რომელშიც დახატულია დედამიწის ცივილიზაცია შორეულ მომე-
ვალში. ნოველის პერსონაჟთა შორის არის სამეცნიერო ცენტრის
სიძველეთა მუზეუმის მოხუცი გამგებელი, რომელსაც, როგორც
იქ კვითხულობთ, „ყველაფერი, რაც კი მეორე ნელთალრიცხვის
გრანდიოზულ კატასტროფას გადაურჩა და მოიძიეს, თავის პატარა
მუზეუმში აქვს თავმოყრილი. ესაა გაურკვეველი დანიშნულების
ნივთები და რამდენიმე „წიგნი“, ინფორმაციის შენახვის უცნაური
საშუალება, რომელიც მეორე ნელთალრიცხვის შუა ხანებამდე ყო-
ფილა გავრცელებული“.

რა სახეს მიიღებს შორეულ მომავალში ინფორმაციის შენახვის
საშუალებანი, მათ შორის წიგნიც, ძნელი სათქმელია, მაგრამ ამაზე
რატომ უნდა ვიმტვრიოთ თავი?

დღესდღეობით ელექტრონული წიგნი — ერთობ სასარგებლო
რამ — ტრადიციული წიგნის რეპროდუქციას ჰგავს. ფერწერული
ტილოს რეპროდუქციას ხომ აქვს თავისი ღირსებები, მაგრამ იგი
დედანს ჩაანაცვლებს? დაახლოებით ასეთივე მიმართებაა ნაბეჭდ
წიგნსა და ელექტრონულ, ანუ ვირტუალურ წიგნს შორის, რომე-
ლიც, ფერწერული ტილოს რეპროდუქციისაგან განსხვავებით, თუ
დენის წყარო არა გაქვს, არ არსებობს. ტრადიციული და ელექტ-
რონული წიგნები, ალბათ, გვერდიგვერდ იარსებებენ.

ესაუბრა იოსებ ჭუმბურიძე.

შალვა ნატყაძია, ივანე გორგიძე, რაფიელ ჩიქოვანი

ტიქნიკური უნივერსიტეტი – ისტორია და თანამედროვეობა

უძველეს ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე ქართველი ტომები წარმოებისა და ტექნიკის მთელ რიგ დარგებში დანიშნულებული იყვნენ. ცნობილია, რომ სწორედ ბერძენი მწერლები გადმოგვცემენ ქართველი ტომების მიღწევებზე მეტალურგიის დარგში. პეროდოტე, ქსენოფონტე და უფრო გვიანდელი მწერლები ხალიბთა ქართველ ტომს თვლიან სწორედ ჭედვითი ხელოვნების შემომღებად და რკინის საგნების დამამზადებლად მსოფლიოში. პეროდოტესათვის ცნობილი იყო აგრეთვე ისიც, რომ კოლხები შესანიშნავ სელს ამზადებდნენ. განსხვავებით ეგვიპტური სელისაგან, კოლხურ სელს იგი სარდიონულს უწოდებს. სელის დამუშავება რომ ფართოდ იყო განვითარებული საქართველოში, ქსენოფონტეს ცნობებიდანაც ჩანს. იგი წერს: „ხალიბები ატარებდნენ სელისაგან დანულ ჯავშანს, რომელიც მუცლამდე აღწევდა“.

ქართული ტომები, ძველი ნელთალრიცხვიდან მოყოლებული, შესანიშნავად ფლობდნენ ხუროთმოძღვრულ საქმეს. სტრაბონი, რომელიც დანვრილებით აგვიწერს კრამიტით დახურულ კოლხურ შენობებს, წერს: „იბერია მეტწილად კარგად არის დასახლებული ქალაქებითაც და დაბებითაც, ისე რომ, იქ არის კრამიტისანი სახურავები, სახლები არქიტექტონიკურად მოწყობილი, ბაზრები და სხვა საზოგადო დაწესებულებანი“.

ძველი ქართული ტექნიკის დასახასიათებლად საყურადღებოა რომელი მწერლის ვიტრუვიუსის ცნობა ქართული სამშენებლო ტექნიკის შესახებ. აღწერს რა კოლხური სახლის მშენებლობის წესებს, ვიტრუვიუსის აზრით, კოლხურ სახლში მთავარ მიღწევას შეადგენდა მისი დაქანებული სახურავი, რომლის აგება კედლებ-

თან ერთად ადვილი იყო კოლხებისათვის მათ ქვეყანაში არსებული ხე-ტყის მასალის სიუხვის წყალობით.

საგულისხმო ცნობები აქვს შემონახული გელასი კესარიელს ქართული სამშენებლო ტექნიკის შესახებ, ისტორიკოსის გადმოცემით, როდესაც წმინდა ნინოს ქადაგებით ქართლის მცხოვრებლებმა ქრისტიანობა მიიღეს, გადაწყვიტეს ეკლესიების მშენებლობას შესდგომოდნენ. მირიან მეფემ ოსტატები დააყენა მცხეთაში ეკლესიის ასაგებად. „როდესაც სახლის გალავანს აშენებდნენ, ამბობს გელასი კესარიელი, საჭირო იყო სხვათა შორის, შუაში სვეტების აღმართვაც მამაკაცებისა და დედაკაცების შესაკრებელთა გასაყოფად“. როგორც ვხედავთ, მცხეთაში იმთავითვე თავის სიმაღლეზე მდგარა საარქიტექტურო ტექნიკა: შენობა იგებოდა მტკიცედ განსაზღვრული გეგმით, რომელიც შეეფერებოდა მაშინდელ სამშენებლო შემეცნებას და საბინაო საჭიროებას.

ცნობილია, რომ ეგრისისა და სვანეთის ერისთავის ქუჯის მიერ (ძვ.წ. III ს. დასაწყ.) აშენებული ციხე-ქალაქი არქეოპოლისი (ციხე-გოჯი) ეგრისის ერთ-ერთი დიდი და ძლიერი ქალაქი იყო, სადაც მაღალი ტექნიკით იყო შესრულებული საფორტიფიკაციო სამუშაოები, იგი უზრუნველყოფილი იყო ცენტრალური გათბობის სისტემაზე აგებული აბანოებით, რაც კომუნალური მეურნეობის მაღალ დონეზე მიუთითებს.

საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ (IV ს.) ეკლესიებმა და მონასტრებმა მნიშვნელოვანი როლი შესარულეს ქვეყნის კულტურულ განვითარებაში. გელათის აკადემია პირველი უმაღლესი სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულებაა საქართველოში, იგი დავით აღმაშენებელმა დააარსა გელათის მონასტერთან და მას საფუძველი 1106 წელს ჩაეყარა. საქართველოში მცხოვრებ მეცნიერთა გარდა, დავით აღმაშენებელმა გელათის აკადემიაში სამოღვაწეოდ უცხოეთში მყოფ გამოჩენილ მეცნიერებსაც მოუხმო. გელათის აკადემიის პირველ რექტორად მან მოიწვია პეტრინონის ივერთა აკადემიის გამოცდილი რექტორი იოანე პეტრინი. სასწავლო პროგრამა, ძირითადად, ე. წ. ტრივიუმის (გეომეტრია-ქვეყნის მზომელობა, არითმეტიკა-რიცხული, მუსიკა-სამუსიკო) და კვადრიუმის ციკლის საგანთა შესწავლას ითვალისწინებდა (ფილოსოფია, რიტორიკა, გრამატიკა და ასტონომია-ვარსკვლავთმრიცხველიანობა). დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი გელათის აკადემიას „სხუად ათინად“ და „აღმოსავლეთის მეორე იერუსალიმად“ იხსენიებს.

იყალტოს აკადემიაში, რომელიც დავით აღმაშენებლის დახმარებით არსენ იყალთოელმა იყალტოს მონასტერთან დააარსა და მისი პირველი რექტორიც თვითონ ყოფილა, ასწავლიდნენ ტრიუმ-კვადრიუმის ციკლის საგნებს, აგრეთვე მჭედლობას (მეტალურგიას), კერამიკას (მეკეცეობას) და მევენახეობა-მეღვინეობას.

ძველ ქართულ აკადემიაში საფუძველი ჩაეყარა სამეცნიერო და პედაგოგიური მუშაობის მდიდარ ტრადიციას. აქ შექმნილი ზოგიერთი სამეცნიერო შრომა ითარგმნა ევროპულ ენებზე. ადრინდელი ისტორიული ძეგლები (ციხე-სიმაგრეები, ჯვარი, სვეტიცხოველი, გელათი, ვარძია, ხანძთა, ოპიზა, დავით-გარეჯი და მრავალი სხვა სამონასტრო კომპლექსი, ტაძრები, სარწყავი არხები, სასმელი წყლის სისტემები და სხვა) მეტყველებენ საინჟინრო ხელოვნების მეტად მაღალ დონეზე ძველ საქართველოში.

ქართული ტიხრული მინანქრისა და ოქრომჭედლების ნიმუშები შუასაუკუნეების მსოფლიო ცივილიზაციის შეუდარებელ სიმდიდრეს წარმოადგენდნენ.

უცხოელ დამპყრობთა შემოსევებმა (XIII-XVII ს.ს.) დიდი ზიანი მიაყენა ქართულ კულტურასა და მეცნიერების განვითარებას. დაიხურა აკადემიები, განადგურდა არქიტექტურისა და კულტურის მრავალი ძეგლი. მიუხედავად ამისა, არასოდეს არ შენელებულა ქართველი ხალხის ლტოლვა სამეცნიერო, კულტურული და აღმშენებლობითი მოღვაწეობისადმი.

აღორძინების პერიოდი XVII-XVIII საუკუნეში დაიწყო, როდესაც 1709 წელს ვახტანგ VI-ემ თბილისში დააარსა სტამბა და დასაბამი მისცა განათლებისა და მეცნიერების განვითარებას. ვახტანგ VI და მისი სწავლულები: სულხან-საბა ორბელიანი, ვახუშტი ბაგრატიონი და სხვები ესწრაფოდნენ ეხსნათ და შეენარჩუნებინათ ის კულტურული მემკვიდრეობა, რომელიც გადაურჩა მტრის შემოსევებს.

შემდგომ, განათლების განვითარებამ ერეკლე II-ის მეფობის ხანაში წარმატებას მიაღწია. ვახტანგ VI-ის საქმის გამგრძელებლად იმ ხანად გამოვიდა ანტონ I კათოლიკოსი, რომლის დიდი ძალისხმევით 1755 წელს თბილისში, ხოლო შემდეგ სიღნაღსა და თელავში დააარსდა სემინარიები.

1795 წელს თბილისში აღა-მაჰმად ხანის შემოსევამ ბევრი რამ ააოხრა, მათ შორის სემინარია თავისი მდიდარი ბიბლიოთეკით, სტამბა, ზარაფხანა და სხვა.

XVIII საუკუნის დასასრულს, 1799 წელს, იოანე ბაგრატიონ-

მა — მწერალმა და მეცნიერმა, მამამისს გიორგი XII-ს წარუდგინა სახელმწიფო რეფორმათა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა თბილისში, გორსა და ქუთაისში უმაღლესი სასწავლებლების გახსნას, მაგრამ 1801 წელს რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ამ იდეას განხორციელება არ ეწერა, ვინაიდან რუსეთს არ სურდა კოლონიებად ქცეული ქვეყნების კულტურული აღმავლობა.

ერთ საუკუნეზე მეტი დასჭირდა საქართველოში უმაღლესი სასწავლებლის გახსნას, 1917 წლის 6 მაისს დაფუძნდა თბილისის რუსულენოვანი პოლიტექნიკური ინსტიტუტი.

თითქმის 125 წლის ბრძოლის შემდეგ საქართველომ მიიღო ქართული უმაღლესი სკოლა — თბილისის უნივერსიტეტი, რომელიც დაარსდა 1918 წლის 26 იანვარს (ახალი სტილით 8 თებერვალს), დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს. რამდენიმე წლის შემდეგ კი, 1922 წლის 16 იანვარს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საზეიმო ვითარებაში გაიხსნა პოლიტექნიკური ფაკულტეტი. მის პირველ სხდომას თავმჯდომარეობდა უნივერსიტეტის რექტორი, ივანე ჯავახიშვილი. პოლიტექნიკური ფაკულტეტის დეკანად არჩეული იქნა პროფესორი ალექსანდრე დიდებულიძე.

იმავე დღეს ფაკულტეტის სტუდენტებმა მოისმინეს პირველი ლექცია მათემატიკაში, რომელიც ანდრია რაზმაძემ წაიკითხა. ასე დაედო სათავე ქართული საინჟინრო კადრების მომზადების ეროვნულ საქმეს. უდიდესი პატივისცემით ვიგონებთ ჩვენი ერის სახელოვან შვილებს: ივანე ჯავახიშვილს, პეტრე მელიქიშვილს, ალექსანდრე დიდებულიძეს, ანდრია რაზმაძეს, ანდრია ბენაშვილს, ნიკოლოზ მუსხელიშვილს, გიორგი ნიკოლაძეს, ალექსანდრე ჯანელიძეს, ალექსანდრე თვალჭრელიძეს, გრიგოლ ნულუკიძეს, გიორგი გედევანიშვილს, ვასილ კაკაბაძეს, გიორგი მუხაძეს, არჩილ ხარაძეს და სხვებს, რომლებმაც თავიანთი დაუღალავი სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით არაერთი ნათელი ფურცელი ჩაწერეს საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ისტორიაში, როგორც მისმა დამფუძნებლებმა. ამ ღირსეულ მამულიშვილთა გვერდით არ შეიძლება არ მოვიგონოთ საქვეყნოდ აღიარებული მეცნიერები და ინჟინრებიც: ბესარიონ ჭიჭინაძე, ივანე თულაშვილი, კალისტრატე გაბუნია, არჩილ გულისაშვილი, ლევან დიასამიძე, ალექსანდრე ჩიქოვანი, გრიგოლ ქურდიანი, სტეფანე ყირქესალიშვილი, ივანე ყიფშიძე, ივანე ვანაძე, კონსტანტინე მარ-

ჯანიშვილი, ლეონიდ ლეიბენზონი და სხვები, რომლებიც გასულ საუკუნის დასაწყისში თავგამოდებით იბრძოდნენ საქართველოში უმაღლესი საინჟინრო განათლების დასაფუძნებლად.

თბილისის უნივერსიტეტის პოლიტექნიკურ ფაკულტეტზე, რომელსაც ჰქონდა მხოლოდ სამშენებლო, მექანიკური და სამთო განყოფილებები (არქიტექტურული, საგზაო, ჰიდროტექნიკური, ელექტრომექანიკური, ჰიდრო და თერმომექანიკური, სამთო მეტალურგიული და ქიმიურ-ტექნოლოგიური სპეციალობებით) პირველ სასწავლო წელს 182 სტუდენტი ჩაირიცხა. ფაკულტეტმა არსებობის პირველი დღეებიდანვე განსაკუთრებული პოპულარობა მოიპოვა. პოლიტექნიკური ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებლებს უდიდესი ძალისხმევა დასჭირდათ მშობლიურ ენაზე ინჟინრების მომზადებასთან დაკავშირებული სირთულეების გადასალახავად. ფასდაუდებელია მათი ღვაწლი ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის შექმნაში, ქართულ ენაზე სპეციალურ დისციპლინებში პირველი სახელმძღვანელოების შედგენასა და თარგმნაში, აგრეთვე სასწავლო ლაბორატორიების მოწყობაში.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აღიზარდნენ პირველი ქართველი ინჟინრები, რომლებმაც 1928 წლის 28 ივნისს საჯაროდ დაიცვეს სადიპლომო პროექტები: ნიკოლოზ კალატოზიშვილი, ივანე გვიჩია, ალექსანდრე მიქაბერიძე, ევგენი ჩიქოვანი და ირაკლი მაღალაშვილი. მალე მათ კიდევ ოთხი ინჟინერი შეუერთდა – კონსტანტინე ფერაძე, პარმენ ჯიქია, მიხეილ ხევსურიანი და მაღაქია ბრეგვაძე.

ასე აღსრულდა დიდი ილიას ნატვრა საქართველოში ინჟინრების აღზრდის თაობაზე.

ღირსეულ პატივს იმსახურებენ ჩვენი უნივერსიტეტის პირველი რექტორი დავით კანდელაკი და პირველი პრორექტორი სასწავლო და სამეცნიერო დარგში ნიკო მუსხელიშვილი, პირველი დეკანები: გიორგი წულუკიძე, კირიაკ ზავრიევი, გიორგი გედევანიშვილი.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია უდიდესი ღვაწლი ქართული მეცნიერების დიდი პატრიარქის ნიკო მუსხელიშვილისა, რომლის მრავალწლიანმა ნაყოფიერმა მოღვაწეობამ ჯერ უნივერსიტეტის პოლიტექნიკურ ფაკულტეტზე, ხოლო შემდეგ პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში, მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ტექნიკური დარგის ამოღლებას და სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის მდიდარი ტრადიციების დამკვიდრებას.

საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტი იმთავითვე აქტიურად ჩაება ჩვენი ქვეყნის სამრეწველო დარგების განვითარების პროცესში. ზემო ავჭალის ჰიდროელექტროსადგურის მშენებლობა, რომელსაც სახელგანთქმული მეცნიერი და ინჟინერი ბესარიონ ჭიჭინაძე ხელმძღვანელობდა, პირველი დიდი სკოლა იყო ქართველი ინჟინრებისა და ტექნიკოსებისათვის. სწორედ ამ პერიოდში ჩაუყარეს საფუძველი ე. ჩიქოვანმა, გ. მუხაძემ და კ. ზავრიეშვილმა სამშენებლო მექანიკისა და სამშენებლო სეისმოლოგიის საყოველთაოდ აღიარებულ სამეცნიერო სკოლებს, რომელთა წარმომადგენლებმა უკვე შემდგომ სათავე დაუდეს საქართველოში ფართო მასშტაბების სამრეწველო და სამოქალაქო ნაგებობების, გრაფიტაციული და თაღოვანი კაშხლების, რთული რელიეფის პირობებში მინისქვეშა ჰიდროელექტროსადგურებისა და სხვა სახის უნიკალურ მშენებლობებს.

საქართველოს სამთოელების პირველმა თაობამ, რომლებიც უნივერსიტეტის ერთ-ერთი ფუძემდებლის, გრიგოლ ნულუკიძის მოწაფეები იყვნენ, სათავე დაუდეს სამთომომპოვებელ მრეწველობას ქვეყანაში. დაიწყო ტყიბულის, ტყვარჩელის, ჭიათურის, ახალციხის და სხვა საბადოების ამოქმედება.

სამთოელების გვერდით ფართო ასპარეზზე გამოვიდნენ ქართველი გეოლოგები, რომლებმაც ცნობილი მეცნიერების: ა. ჯანელიძის, ა. თვალჭრელიძისა და კ. გაბუნიას ხელმძღვანელობით დაიწყეს ძებნა-ძიების საქმეში რთული სტრუქტურულ-ტექტონიკური, გეოფიზიკური და გეოქიმიური მეთოდების გამოყენება, აგრეთვე მნიშვნელოვან სიღრმეებზე ბურღვის ახალი ტექნოლოგიური სისტემების შექმნა. შესაძლებელი გახდა სასარგებლო წიაღისეულთა ახალი საბადოების აღმოჩენა მადნეულში, შაორში, ტყვარჩელსა და სხვა ადგილებში.

ჩვენი უნივერსიტეტის ფუძემდებლებმა პ. მელიქიშვილმა, გ. ნიკოლაძემ, ვ. კაკაბაძემ და მათთან ერთად პროფესორმა ლ. პისარუშევსკიმ საფუძველი ჩაუყარეს მეტალურგიებისა და ქიმიკოს-ტექნოლოგების სამეცნიერო სკოლებს, რაც ესოდენ აუცილებელი იყო საქართველოში მეტალურგიული და ქიმიური მრეწველობის განვითარებისათვის. ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხნის ამოქმედება ჭიათურის მანგანუმის საბადოების ბაზაზე, რასაც უდიდესი ინჟინერი და მამულიშვილი გიორგი ნიკოლაძე ედგა სათავეში, ქართული მეტალურგიის უძველესი ტრადიციების აღდგენას ნიშნავდა.

განსაკუთრებული ამოცანების გადაწყვეტა მოუხდათ ელექტრონული და საგზაო ტრანსპორტის პირველი თაობის ქართველ ინჟინრებს. მათ რიგში მრავალი სახელოვანი მეცნიერი და სპეციალისტი აღიზარდა. არ შეიძლება არ მოვიგონოთ ელექტრონული ტრანსპორტის დარგის ფუძემდებელი პროფესორი სტეფანე ყირქესალიშვილი, რომლის ხელმძღვანელობითაც დაიწყო სურამის უღელტეხილის რთულ ბუნებრივ პირობებში საქართველოს რკინიგზების მშენებლობა და მისი ელექტროფიკაცია. წინასწარ დაძაბული კონსტრუქციების შექმნა, სეისმურად მდგრადი საინჟინრო ნაგებობების პრობლემების გადაწყვეტა, გვირაბების მოპირკეთების ახალი კონსტრუქციების დამუშავება, ელექტრონული წევის ურთულესი ამოცანების გადაწყვეტა შეძლეს პირველი თაობის ქართველმა ტრანსპორტელებმა.

ქვეყნის აღმშენებლობისათვის თავგამოდებით იღწვოდნენ ქართველი ენერგეტიკოსებიც – აკადემიკოს ა. დიდებულის სკოლის მონაწილეები.

ქართველ მანქანათმშენებელთა პირველი თაობები, დიდი მეცნიერისა და პედაგოგის გიორგი გედევანიშვილის სკოლიდან გამოვიდნენ.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს საქართველოს არქიტექტორების ღვაწლი ქალაქთმშენებლობისა და ქვეყნის კურორტების დაგეგმარების საქმეში. შეუფასებელია ქართული არქიტექტურული სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებლის, პროფესორ ირაკლი ციციშვილის ღვაწლი საქართველოს ისტორიული ძეგლების დაცვისა და რესტავრაციის ეროვნულ საქმეში.

ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციასთან ერთად სულ უფრო იზრდებოდა საინჟინრო სპეციალობების დაუფლებისადმი ახალგაზრდობის სწრაფვა. ყალიბდებოდა ახალი საინჟინრო დარგები, საფუძველი ეყრებოდა იმ დროისათვის უახლეს სამეცნიერო-ტექნიკურ მიმართულებებს.

გასული საუკუნის 40-იანი წლების დასასრულს, არსებული რთული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების მიუხედავად საქართველოს მთავრობამ პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ხელმძღვანელობას დაავალა შესაბამის უწყებებთან ერთად შეემუშავებინა საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის პერსპექტიული განვითარების გეგმა და შეერჩია სათანადო ადგილი ინსტიტუტის ერთიანი სასწავლო-სამეცნიერო კომპლექსის ასაშენებლად. ღირ-

სეულად გაართვეს თავი ამ დიდი საქმეს ჩვენმა სახელოვანმა ნაპრებმა: 40-იან წლებში ინსტიტუტის რექტორმა არტემ ბოჯგუამ, პრორექტორს სასწავლო-სამეცნიერო დარგში ივანე ხუხუნიაშვილმა, მთავარმა ინჟინერმა ნიკოლოზ თევზაძემ, ნიჭიერმა არქიტექტორმა და ხუროთმოძღვარმა მიხაკო შავიშვილმა, რომლებიც ჩვენი საუნივერსიტეტო კომპლექსის მშენებლობის სათავეებთან იდგნენ და უდიდესი ამაგი დასდეს მის განვითარებას.

ქართველი პოლიტექნიკოსები აქტიურად მონაწილეობდნენ მეორე მსოფლიო ომში. ვინ მოთვლის რამდენი ღირსეული ადამიანი მოწყდა მშობლიური ინსტიტუტის კედლებს. ომის მინაწილე ინსტიტუტის ექვს კურსდამთავრებულს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭა.

ომმა ვერ შეაჩერა საინჟინრო კადრების მომზადების და მეცნიერული ძიების პროცესი. ინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლები და სტუდენტი ახალგაზრდობა აქტიურად იღვწოდნენ ომის შემდგომ პერიოდში სახალხო მეურნეობის აღდგენის და მისი განვითარებისთვის.

1947 წელს საზეიმოდ აღინიშნა საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის 25 წლისთავი. ქართული ტექნიკური ინტელიგენციის მაღალი პროფესიული პოტენციალი რეალურ ძალად იქცა. საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში ჩამოყალიბდა ახალი სამეცნიერო სკოლები და მიმართულებანი. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსები: რაფიელ აგლაძე, პეტრე გამყრელიძე, არჩილ ძიძიგური, თეიმურაზ ლოლაძე, რაფიელ დვალი, ნიკოლოზ ლანდია, ფერდინანდ თავაძე, დავით თავხელიძე, ბორის ხვედელიძე, ვახტანგ გომელაური, მიხეილ ხვინგია, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები: გიორგი ზარიძე, ლევან აბელიშვილი, იოსებ ბუაჩიძე, კონსტანტინე ბარამიძე, ნიკოლოზ გაბაშვილი, დიმიტრი ერისთავი, რამაზ ლალიძე, მერაბ მიქელაძე, კალისტრატე ქუთათელაძე, ირაკლი ლუდუშაური, პროფესორები: რუსუდან ნიკოლაძე, არჩილ გულისაშვილი, ალექსი გორგიძე, დავით ავაზაშვილი, რუბენ ავაბაბიანი, მიხეილ გარაყანიძე, ვლადიმერ გურგენიძე, მესროფ დანდუროვი, ნიკოლოზ დანელია, დიმიტრი დოლიძე, ალექსი კაკუშაძე, ოთარ ეზიკაშვილი, ნიკოლიზ თევზაძე, ბიძინა კანდელაკი, ალექსანდრე ლალიევი, არკადი კოტია, ალექსანდრე რაზმაძე, გიორგი ქარცივაძე, ნიკოლოზ ქაშაკაშვილი, გრიგოლ ლუღნიშვილი, გიორგი ხარატიშვილი, ნიკოლოზ ტყემალაძე, ალექ-

სანდრე ხვიჩია, შოთა რაზმაძე, ნიკოლოზ მოწონელიძე, გიორგი ჯაბუა, აკაკი კერესელიძე, ვახტანგ ლომინაძე, ალესანდრე კაკალაშვილი, სიმონ შათაშვილი, ნიკოლოზ ნინუა, შალვა ლომინაძე, ვლადიმერ სანაძე, გიორგი გორდაძე, ალიოშა ღურჭუმელია, იური ქართველიშვილი, ილია მიქაძე და სხვ.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ათეული წლების მანძილზე სანამ ჩამოყალიბდებოდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, საინჟინრო-ტექნიკური პრობლემის გადაწყვეტის მთელი სიმძიმე პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მეცნიერთა მხრებზე იწვა, რამაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობა საინჟინრო დარგის სამეცნიერო სკოლების დაფუძნება და განვითარება.

1959 წელს საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტს შეუერთდა თბილისის რკინიგზის ტრანსპორტის ინჟინერთა ინსტიტუტი.

1962 წელს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის 40 წლისთავი აღინიშნა. ამ პერიოდისთვის, ძირითადად დამთავრებული იყო უნივერსიტეტის კომპლექსის ჩამოყალიბების სამუშაოები. ამ დროს გაიხსნა ავტომატიკისა და გამოთვლითი ტექნიკის, ჰიდროტექნიკისა და სანტექნიკის, კავშირგაბმულობისა და ელექტრონიკის, ავტომექანიკური ფაკულტეტები, აგრეთვე საპრობლემო და დარგობრივი ლაბორატორიები, სადაც ქვეყნისთვის აუცილებელი და საჭირო სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოები მიმდინარეობდა: ზესუფთა მანგანუმის ნაერთებისა და მათი ანალიზი (ხელმძღვანელი აკადემიკოსი რ. აგლაძე), ჰიდროლოგიისა და საინჟინრო გეოლოგიის (პროფ. ი. ბუაჩიძე), ავტომატიკისა და გამოთვლითი ტექნიკის (პროფ. ნ. გაბაშვილი), რადიოქიმიური კვლევის (პროფ. ვ. სანაძე), მონოკაზმის მეთოდით მადნეულის მომზადების და გადამუშავების (პროფ. ა. ხვიჩია), ჩაის ფოთლის ნაკადური ხაზის კონსტრუირების (პროფ. ა. კაკალაშვილი), სამრეწველო და კომუნალური ნყალმომარაგების (პროფ. ა. ზედგენიძე), საფეიქრო და მსუბუქი მრეწველობის ხელსაწყო-მექანიზმების დაპროექტების (პროფ. დ. თავხელიძე), მხატვრული კერამიკისა და მინის (პროფ. კ. ქუთათელაძე), ავტოტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების (პროფ. რ. ფარცხალაძე).

1972 წელს საქართველოს პოლიტექნიკურ ინსტიტუტს 50 წელი შეუსრულდა. ინსტიტუტის ღვაწლი საინჟინრო კადრების აღზრდისა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის საქმეში საყოველთაოდ იქნა აღიარებული.

სწორედ ამ პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი სასარგებლო ნიადაგის საბადოთა დამუშავების კათედრის ინიციატივით უნივერსიტეტის შახტი-ლაბორატორიის მშენებლობას, რომელიც 1981-1991 წლებში განხორციელდა და ანალოგი არა აქვს, როგორც სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრს.

საქართველოში საინჟინრო მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებაში განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვით მსოფლიოში ცნობილ ქართველ მეცნიერებს: ივერი ფრანგიშვილს, ალექსანდრე ნადირაძეს, სამსონ ქუთათელაძეს, ვალენტინ ჭანტურიას, ბორის ერისტოვს (ერისთავი), გიორგი ბერიევს (ბერიშვილი), ვახტანგ ვაჩნაძეს, შოთა ლუტიძეს, ბორის კარტოზიას და სხვ.

90-იანი წლების დასაწყისისათვის საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტი ჩამოყალიბდა როგორც ტექნიკური უნივერსიტეტის ტიპის უმაღლესი სასწავლებელი, სადაც დღის 15 და საღამოს დაუსწრებელი სწავლების 12 ფაკულტეტზე 28 000 სტუდენტი სწავლობდა. ეს ფრიად გამოჩენილი პერიოდი იყო როგორც სასწავლო პროცესის ორგანიზაციისა და მართვის სრულყოფის, ისე სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების მასშტაბის გაზრდის მხრივ. განხორციელდა მთელი რიგი ფაკულტეტების ავტონომიზაცია, დაიწყო კომპიუტერული წიგნიერების ფართო დანერგვა, გაიხსნა ახალი სპეციალობები, გაფართოვდა საერთაშორისო კავშირები, მნიშვნელოვნად გაძლიერდა უნივერსიტეტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. სწორედ ამ პერიოდში დაედო საფუძველი სპეციალური დანიშნულების ტრანსფორმირებადი სისტემების საკონსტრუქტურო ბიუროს, რომელიც კოსმოსურ ნაგებობათა ინსტიტუტად ჩამოყალიბდა. შეიქმნა მიკროკომპრესული და კრიოგენული ტექნიკის ლაბორატორია, რომელმაც რუსეთის სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება „ენერგიასთან“ ერთად მნიშვნელოვანი სამუშაოები შეასრულა. გაიხსნა სამეცნიერო საინჟინრო ცენტრები, ამათგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ელექტრონული მიკროსკოპიის რესპუბლიკური ცენტრი, მიკროელექტრონიკის სამეცნიერო-საინჟინრო ცენტრი, ცენტრი „ალგორითმი“ და სხვ.

90-იან წლების დასასრული უაღრესად რთული და მძიმე ხანა იყო პოლიტექნიკური ინსტიტუტისთვის. მიუხედავად ამისა უამრავი სიახლე იქნა წამოწყებული. ინსტიტუტი გადაკეთდა ტექნიკურ უნივერსიტეტად, სადაც დაიწყო რეფორმები ევროპის განათლე-

ბის სისტემასთან მისადაგების, დემოკრატიზაციისა და ავტონომიურობის პრინციპის დამკვიდრების მიზნით.

ტექნიკური ინსტიტუტი გადავიდა სწავლების სამსაფუხურთან სისტემაზე, რაც ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის ერთობლიობას ითვალისწინებს.

საფუძველი ჩაეყარა ახალი სპეციალობების სწავლებას, როგორცაა: საინჟინრო მენეჯმენტი, სახელმწიფო მართვა, საბანკო საქმე, ბიზნესის ადმინისტრირება, სამართალი და სხვ., რაც საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აუცილებელია საინჟინრო საქმის წინსვლისა და თანამედროვე მმართველობითი უნარ-ჩვევების მქონე სპეციალისტების მოსამზადებლად.

2001 წელს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით ტექნიკურ უნივერსიტეტში საფუძველი ჩაეყარა თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრს, რომელსაც სათავეში უდგას ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის წმინდა სინოდის წევრი, მანგლისისა და წალკის ეპარქიის მმართველი ანანია (ჯაფარიძე). ცენტრის არსებობის 10 წლის მანძილზე ათასობით სტუდენტი ეზიარა ღვთისმეტყველების საფუძვლებს. გაიღო მყარი ხიდი რელიგიასა და მეცნიერებას შორის.

XXI საუკუნის პირველი ათწლეულის ბოლოს მნიშვნელოვნად შეიცვალა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის, როგორც უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების სტრუქტურა. მას მრავალი სამეცნიერო-კვლევითი ორგანიზაცია შემოუერთდა ძლიერი ადამიანური რესურსებით და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით. მიღებულ იქნა ახალი საუნივერსიტეტო წესდება. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ უნივერსიტეტში საფუძველი ეყრება სწავლების ახალ ტექნოლოგიებს, რეალური ღონისძიებანი ტარდება საუნივერსიტეტო ტექნო-პარკების დასაფუძნებლად, ინტენსიურად მიმდინარეობს სამეცნიერო საქმიანობების გაფართოების პროცესი, მყარდება ახალი საქმიანი კავშირები საზღვარგარეთის უნივერსიტეტებთან, სამეცნიერო ცენტრებთან, უნივერსიტეტის აკადემიური შემადგენლობა ივსება ახალგაზრდა, ნიჭიერი სამეცნიერო-პედაგოგიური კადრებით, უახლესი დანადგარებითა და მოწყობილობებით შეივსო უნივერსიტეტის სასწავლო ლაბორა-

ტორიული ბაზა, რამაც საინჟინრო-ტექნოლოგიური სპეციალობებით ახალგაზრდების კიდევ უფრო მეტი დაინტერესება გამოიწვია. მძლავრი კომპიუტერული ცენტრები, უახლესი სახელმძღვანელოები მშობლიურ ენაზე, ვირტუალური ლაბორატორიები და სხვ., ხარისხიანი განათლების მიღების წინაპირობას ქმნიან.

2012 წელს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტს დაარსებიდან 90-ე წელი შესრულდა. ისტორიისათვის დროის ამ მცირე მონაკვეთში მისმა კურსდამთავრებულებმა თავდადებათ იღვანეს ქვეყნის აღმშენებლობისათვის და მრავალი სახელოვანი ფურცელი ჩანერგეს მის მატთან.

როცა შემოქმედება ასე ფასეულია...

დიდებულ, ღირსეულ ქართველ მანდილოსანს საიუბილეო თარიღი აქვს. ყველა ულოცავს. ყველა ხარობს, განსაკუთრებით კი მისი ამქრის ქართული საისტორიო სკოლის წარმომადგენლები აქტიურობენ – მათთან ერთად ხომ მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება გაატარა და უდიდესი ღვაწლიც დასდო იმ გა-

მორჩეულ პროფესიულ დარგს, საისტორიო მეცნიერება რომ ჰქვია სახელად.

მარიამ ლორთქიფანიძე – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ღვაწლმოსილი პროფესორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ივანე ჯავახიშვილისა და ნიკო ბერძენიშვილის პრემიების ლაურეატი, უწმიდესისა და უნეტარესის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის მიერ წმინდა გიორგის ორდენის კავალერის ღირსებამდე ამაღლებული, ქართველი ხალხის სიყვარულით გამთბარ-გასისხლბორცებული, დღეს მილოცვებს ღებულობს. ეს მან მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრებით დაიმსახურა.

ძნელია პატარა წერილში შეაფასო იუბილარის დიდნი საქმენი, ღირსეული ცხოვრება, საისტორიო ფოლიანტებთან გატარებული

თევები და წლები, მაგრამ ფაქტია: აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე ქართველ ისტორიკოსთა იმ სკოლის წარმომადგენელია, რომელსაც საფუძველი დაუდო ივანე ჯავახიშვილმა, განავითარეს სიმონ ჯანაშიამ და ნიკო ბერძენიშვილმა და ამ სკოლის პრინციპებისათვის არ უღალატია არც ერთი დღე, არც ერთი საათი.

მარიამ ლორთქიფანიძეს 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი ეკუთვნის, ბევრი მათგანი მნიშვნელოვანი და გამორჩეული მონოგრაფიაა. ამ ნაშრომებმა უდიდესი წვლილი შეიტანეს ქართული საისტორიო მეცნიერების განვითარებაში. მეტად ფასეულია აკად. მარიამ ლორთქიფანიძის დამსახურება შუა საუკუნეების საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის საკითხების კვლევაში. ჯერ კიდევ აკად. სიმონ ჯანაშიას პირადი დავალებით მან საქართველოში პირველმა გამოაქვეყნა და შეისწავლა ჰაბიბ იბნ-მასლამას „დაცვის სიგელი“, ქართული თარგმანი სათანადო გამოკვლევებით და შენიშვნებით. საქართველოს ერთიანი ფეოდალური მონარქიის წარმოქმნის პრობლემა გაშუქებულია მონოგრაფიაში „ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება“. მნიშვნელოვანი წვლილი აქვს შეტანილი აკად. მარიამ ლორთქიფანიძეს ქართულ ურბანისტიკაშიც, განსაკუთრებით თბილისის ისტორიის შესწავლის საქმეში.

გამორჩეული და აღსანიშნავია აკად. მარიამ ლორთქიფანიძის დამსახურება აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიის ურთულესი და უმნიშვნელოვანესი პრობლემების კვლევის საქმეშიც. ის მუდამ იბრძოდა და იბრძვის აფხაზეთის ისტორიის გამყალბებლების წინააღმდეგ და საზოგადოებრიობას სთავაზობს ობიექტურ და ეჭვმიუტანელ ფაქტებსა და მოსაზრებებს.

მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება მარიამ ლორთქიფანიძე ებრძოდა საქართველოს ისტორიის გამყალბებლებს, რომლებიც განსაკუთრებით ბოლო წლებში აქტიურობენ და ცდილობენ, საეჭვო გახადონ ქართველი ერის ისტორიული დამსახურება სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებაში. ამ საქმეში მისთვის არ არსებობს ავტორიტეტი იქნება ეს რიგითი მეცნიერი, თუ სახელმწიფოს მეთაური.

ქართულმა საზოგადოებრიობამ დიდი კმაყოფილებით მიიღო აკადემიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის ღია წერილი რუსეთის ფედერაციის პრემიერის, ვლადიმერ პუტინისადმი, სადაც მან საისტორიო წყაროების მოშველიებით ამახილა რუსეთის ხელმძღვანელის

არაკომპეტენტურობა და დაიჭირა ის საისტორიო ფაქტების
ყალბებაში.

უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა აკადემიკოს მარიამ ლორთქი-
ფანიძის მონაწილეობას მეტად საჭირო და მნიშვნელოვან პროექტ-
ში, რომლის შედეგი იყო კრებული „Некоторые вопросы истории
Грузии в армянской историографии“, რომელშიც ქართველმა მეც-
ნიერებმა ქვა ქვაზე არ დატოვეს საქართველოს ისტორიის გამყალ-
ბებლების არსენალიდან. ამ კრებულის ინგლისური ვარიანტი ამე-
რიკის შეერთებულ შტატებში გამოქვეყნდა და მთელს მსოფლიოში
გავრცელდა.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს აკად. მარიამ ლორთქიფანიძის დამ-
სახურება საქართველოში უკვე მეტად პოპულარული, ამკარად
სამაგიდო წიგნად ქცეული „საქართველოს ისტორიის“ (ოთხტომე-
ულის) გამოცემის საქმეში. კოლოსალური შრომისმოყვარეობა და
პრინციპულობა, ავტორებთან ინტენსიური მუშაობა გამოარჩევდა
აკად. მარიამ ლორთქიფანიძეს. შედეგმაც არ დააყოვნა – ქარ-
თველმა მკითხველმა უკვე შეიყვარა წიგნი, ამაზე მიუთითებს გა-
მოცემის უზარმაზარი, მრავალათასიანი ტირაჟი და მკითხველის
უდიდესი ნაწილის აღიარება.

ბევრი, ძალიან ბევრი შეიძლება ისაუბრო აკად. მარიამ ლორ-
თქიფანიძეზე; მართლაც, უდიდესია მისი დამსახურება ისტო-
რიკოსთა ახალი თაობის აღზრდაში. წლების განმავლობაში ის
ხელმძღვანელობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ის-
ტორიკოსთა საკვალიფიკაციო საბჭოს, უშუალოდ იყო არა ერთი
ახალგაზრდა ისტორიკოსის მეცნიერი ხელმძღვანელი. ნაყოფი-
ერი იყო მისი მონაწილეობა საერთაშორისო კონფერენციებსა და
სიმპოზიუმებში, ქალბატონი მარიკა მუდამ ღირსეულად წარმოად-
გენდა საქართველოს საისტორიო მეცნიერებას საზღვარგარეთ.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს აკად. მარიამ ლორთქიფანიძის
პრინციპული საზოგადოებრივი, მოქალაქეობრივი პოზიციაც – ის
მუდამ იყო და არის დემოკრატიული ფასეულობებისა და ადამი-
ანის ღირსების დაცვის სადარაჯოზე და ამ საქმეში მას ფანატი-
კოსთა „ღრიალი და კბილთა ღრჭენანიც“ ახსოვს, აღფრთოვანებუ-
ლი თანამემამულეების შეძახილებიც. ბოლო წლებშიც, როცა ასე
უაპელაციოდ დაჩაგრეს და განადგურებამდე მიიყვანეს ქართული
მეცნიერება, მისი უმნიშვნელოვანესი ციტადელი, საქართველოს
მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აკად. მარიამ ლორთქიფანი-

ძე თავის პუბლიცისტურ წერილებსა და ინტერვიუებში იცავდა და იცავს ქართულ მეცნიერებას, განსაკუთრებით საისტორიო მეცნიერებას, ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს, ქართველი კაცის ღირსებას.

დღეს, ამ საიუბილეო დღეებში, ქართველი ისტორიკოსები გულისთქვამდნენ და დანადგების 90 წელს ამაგდარ ქალბატონს, მშვენიერ მანდილოსანს, ღირსეულ მოქალაქეს, პიროვნებას, მეცნიერს, ადამიანს, რომელმაც ასე ბევრი გააკეთა და კიდევ ბევრს გააკეთებს თავისი სამშობლოსათვის, მრავალტანჯული საქართველო რომ ჰქვია სახელად.

აკად. დავით მუსხელიშვილი

პროფ. ალექსანდრე დაუშვილი

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნივნობართა ასოციაცია ღირსშესანიშნავ საიუბილეო თარიღს ულოცავს ქალბატონ მარიამ ლორთქიფანიძეს — გამოჩენილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, ჭეშმარიტ მამულიშვილს, საქართველოს ისტორიის დიდ მკვლევარს და მის გამყალბებლებთან შეუპოვარ მებრძოლს.

ქალბატონ მარიამს დიდი ღვაწლი მიუძღვის საქართველოს მნივნობართა ასოციაციის საქმიანობის მაღალ დონეზე წარმართვაში. იგი მხარში უდგას ასოციაციის ხელმძღვანელობას, ყოველთვის პოულობს დროს მათთან თანამშრომლობისათვის, უშურველად უზიარებს თავის მოსაზრებებს წიგნის პროპაგანდასთან დაკავშირებით.

ქალბატონო მარიამ, უღრმესი მადლობა ყოველივე ამისათვის, კიდევ დიდხანს, დიდხანს იცოცხლეთ და იხარეთ თქვენი დაუღალავი შრომის შედეგებით, საყოველთაო აღიარებითა და დამსახურებული სიყვარულით.

ალექსანდრე ლორია, გენადი მახარაძე

ბათუმის საჯარო გიზლიოთაქა – პირველი დღიდან დღემდე

საქართველოს ისტორიაში განსაკუთრებულ მოვლენას წარმოადგენდა ოსმალეთის მიერ მიტაცებული აჭარის დაბრუნება 1878 წელს. საზოგადოების უმეტესი ნაწილი შეუწელებელი გულისყურით ეკიდებოდა ამ მხარის ეკონომიკური და კულტურული აღორძინების საქმეს. კაპიტალიზმის ფესვების გაღრმავებამ ხელი შეუწყო აჭარის უმთავრესი დასახლებული პუნქტის – ბათუმის სწრაფ გაზრდა-გაფართოებას. მანამდე ბათუმი, ფაქტობრივად, ერთ დიდ სოფელს წარმოადგენდა, მაგრამ სულ რამდენიმე წელში ის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სანაშობო ცენტრად იქცა. და, ბუნებრივია, რომ საჭიროებდა კულტურულ-მნივნობრივ და ქართული სულისკვეთების აღდგენას, რადგან მოსახლეობის დიდი ნაწილი კვლავ შემორჩენილი მუსლიმანური ტრადიციების ტყვეობაში იყო. მოსახლეობაში მრავლად იყვნენ ოსმალეთის აგენტები, ისინი ფარულად უწყობდნენ ხელს ხალხში უკმაყოფილოების დანერგვას. მშობლიურ ტრადიციებს მოწყვეტილი მოსახლეობის ერთი დიდი ნაწილი ძალაუვნებურად ეწინააღმდეგებოდა ამ მხარეში ევროპული კულტურის გავრცელებას, კერძოდ, ბიბლიოთეკების დაარსებას; თურქული აგენტურა ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ ქართული კულტურის ელემენტები არ აღდგენილიყო. ოსმალეთის მთავრობა არ ზოგავდა სახსრებს, რათა თავისთვის სასურველი განწყობილება შეენარჩუნებინა აჭარაში. ამის უმნიშვნელოვანეს საშუალებად მას რელიგიური ფანატიზმის გაფართოება მიაჩნდა, ერთმანეთის მიყოლებით იხსნებოდა მეჩეთები და მედრესები. თუ 1873 წელს აჭარაში 207 მედრესე იყო, რუსეთთან შეერთების შემდეგ მათი

ბათუმის აკაკი წერეთლის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკა

რიცხვი კიდევ უფრო გაიზარდა – 1904 წელს 257 მედრესეა, 1914 წელს – 342 (1). 1913 წელს 200 მედრესეში 800, ხოლო 1914 წელს 342 მედრესეში 8 808 ბავშვი სწავლობდა (2).

ამ ტალღის შესაჩერებლად პირველი ნაბიჯი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ გადადგა. მან 1881 წელს ბათუმში პირველი ქართული სკოლა გახსნა. სულ 28 ბავშვი ჩარიცხულა აქ. აქედან 11 მაჰმადიანი, 6 კათოლიკე, 11 მართმადიდებელი. მაჰმადიანთაგან მხოლოდ 5-6 ბავშვი დადიოდა სისტემატურად; მეორე წლისათვის აღარცერთი მათგანი აღარ გამოცხადდა (3).

ბათუმის მოწინავე საზოგადოება 1894 წლიდან ცდილობს საქალაქო სახალხო ბიბლიოთეკა დააარსოს. სახსრების მოპოვების მიზნით მართავენ წარმოდგენას (4), მაგრამ შეკრებილი თანხა არ აღმოჩნდა საკმარისი. მაშინ გადაწყვიტეს, ბიბლიოთეკა სკოლასთან გაეხსნათ. 1896 წელს დ. კლდიაშვილის, გ. შარაშიძის, ტ. წერეთლის უშუალო ინიციატივითა და თაოსნობით 600 მანეთი შეგროვებუ-

ლა (5). ბათუმის საქალაქო სასწავლებლის პედაგოგიური საბჭოს შუამდგომლობით იმავე წელს იქვე გახსნილა უფასო სახალხო ბიბლიოთეკა, მისთვის ბევრმა ცნობილმა პირმა გაიღო შეწირულობა წიგნების სახით. ლიტერატურა რუსეთიდანაც გამოუგზავნიათ. მათ შორის იყო გენიალური რუსი მწერლის ლ. ნ. ტოლსტოის მიერ გამოგზავნილი წიგნები (6).

ჟურნალ „კვალის“ გადმოცემით, მჭედლიძის კერძო სასწავლებელთან არსებული სახალხო ბიბლიოთეკით ხშირად სარგებლობდა ქალაქის მდაბიო მოსახლეობა, განსაკუთრებით ქარხნის მუშები (7).

ბათუმის მოწინავე საზოგადოება 90-იან წლებში თავის წუხილს გამუდმებით გამოთქვამდა იმის გამო, რომ ქალაქში ერთი დამოუკიდებელი საჯარო ბიბლიოთეკა რომ არ არსებობდა. ზოგიერთი კორესპონდენტი თვლიდა, რომ ამაში დამნაშავე იყო ქალაქის ინტელიგენცია, რომელიც პარტიულ კინკლაობას დიდ დროს უთმობდა და სხვა საზოგადოებრივი საქმეებისათვის არ ეცალა (8), სხვები ქალაქის თვითმმართველობას ადანაშაულებენ, რომელმაც ვერ მოაბა თავი და ვერ შეძლო ხალხის ოცნების განხორციელება. ამ საკითხთან დაკავშირებით არაერთი პოლემიკური წერილი დაიბეჭდა საქართველოს პერიოდულ ორგანოებში (9).

სინამდვილეში მოწინავე ადამიანები, ქალაქის მესვეურები XIX საუკუნის 90-იანი წლებში საქმიანი მიმოწერით აქტიურად ცდილობდნენ, როგორმე მოეხერხებინათ ბათუმში ერთი დამოუკიდებელი სახალხო ან საჯარო ბიბლიოთეკის გახსნა. ბათუმელი ინტელიგენტები მზად იყვნენ სხვა ქალაქებისთვისაც გაეწოდებინათ დახმარების ხელი. ცნობილია, რომ მათ თანხა შეუგროვებიათ დიდი ჯიხაიშის ბიბლიოთეკის სასარგებლოდ (10).

ხალხის უკმაყოფილება ხელისუფლების მიმართ კიდევ უფრო გამძაფრდა XX საუკუნის დამდეგს, როდესაც საქართველოში მომრავლებული იყო არა მარტო ქალაქის, არამედ სოფლის სახალხო ბიბლიოთეკებიც. ბათუმმა კი ამ დროს მსოფლიო მნიშვნელობა შეიძინა იმის გამო, რომ ბაქოს ნავთის უცხოეთში გატანა სწორედ აქედან ხდებოდა. ქალაქში იმ დროს ბევრი საწარმო-დანესებულე-ბაა, რამდენიმე სკოლა, მაგრამ არც ერთი არ იყო დამოუკიდებელი სახალხო ბიბლიოთეკა, ერთადერთი სასკოლო ბიბლიოთეკის გარდა (11).

ქალაქის დაბალი ფენებიც აქტიურად მონაწილეობდნენ საჯარო ბიბლიოთეკის დაარსების საქმეში. ნოქრებმა, რაკი დაინახეს,

რომ ქალაქში ბიბლიოთეკის გახსნა ყოვნდებოდა, გადაწყვიტეს თავიანთი კომერციული ბიბლიოთეკა დაეარსებინათ. ინტელიგენციის ზეგავლენით ერთ-ერთ ერთობლივ კრებაზე გადანყდა, არა კომერციული, არამედ საერთო ძალისხმევით ერთი საქალაქო სახალხო ბიბლიოთეკა გაეხსნათ.

1899 წლის 31 ოქტომბერს პირველი ქართული სკოლის დარბაზში ჩატარდა კრება, რომელიც ბიბლიოთეკის დაარსებას მიეძღვნა. აირჩიეს საორგანიზაციო კომიტეტი და საკმაოდ დიდი თანხაც შეაგროვეს (12). მისი ზუსტად დადგენა ვერ ხერხდება სხვადასხვა წყაროებში არაერთნაირი ოდენობის დასახელების გამო, ვარაუდით, დაახლოებით 1200 მანეთი მაინც უნდა ყოფილიყო (13). შეკრიბეს წიგნები, დაუკავშირდნენ გამომცემლობებსა და ავტორებს თხოვნით, მათი წიგნების გამოგზავნის თაობაზე.

ამ პერიოდისათვის სახალხო ბიბლიოთეკის გახსნაზე ნებართვა უკვე გაცემული იყო ქალბატონ მარიამ მხეიძის სახელზე, რითაც პირადად მას ევალებოდა თავდებობა ბიბლიოთეკის საქმიანობაზე. სხვათა შორის, ბიბლიოთეკის დაფუძნების ინიციატორები უმეტესად ქალები იყვნენ, რომლებიც ენერგიულად იღვწოდნენ და თავიანთ გავლენას იყენებდნენ ხელისუფლების ორგანოებში.

კომისიაში, რომელიც უზრუნველყოფდა ახალი ბიბლიოთეკის საქმიანობას, არჩეულ იყვნენ ქალაქის საზოგადო მოღვაწეები: ნ. ქიქოძე, მ. მხეიძე, მ. ელიავა, ეკ. ბერძენიშვილი, ნ. ბერძენიშვილი, პ. ლომინაძე, თ. საბაევა და გ. მჭედლიშვილი (14). საპატიო წევრებად მიწვეულნი იყვნენ: ზ. აბაშიძე, გრ. ვოლსკი, გრ. თოიძე.

კომიტეტის წევრებს სურდათ შეგროვილი თანხით სპეციალური შენობა აეგოთ, თუკი ქალაქის გამგეობა მათ ადგილს უსასყიდლოდ გამოუყოფდა. ეს კი ძლიერ დაგვიანდებოდა, რადგანაც მარიამ მხეიძის სახელზე მთავრობის მიერ გაცემულ ნებართვას ვადა გასდიოდა. კომიტეტი იძულებული გახდა დაუყოვნებლივ გაეხსნა ბიბლიოთეკა და ნურიის ბაზართან (ამჟამად ხელოვნების მუზეუმის ტერიტორია) დაექირავებულ პატარა შენობაში. ამგვარად, 1900 წელს ბათუმში პირველი სახალხო ბიბლიოთეკა დაარსდა (15).

ბათუმელ საზოგადოებას დიდი ინტერესი გამოუჩენია მის მიმართ. მკითხველთა დიდი ნაკადის მოზღვავებით ეს ბიბლიოთეკა იმ დროს ნამდვილად გამორჩეული იყო, რაზედაც მაშინდელი სტატისტიკური მონაცემები მეტყველებს. გახსნის წელს, 1-ლი აპრილიდან 1 ივლისამდე, სულ 9 340 წევრი ჰყოლია (16), ხოლო სულ

წლის განმავლობაში – 37 546; აქ ყოველდღიურად 140 კაცი მოდიოდა (17). „ივერიის“ დამონშებით, ეს მონაცემი 150-დან 200-მდე მერყეობდა (18). პირველ წელს მხოლოდ პერიოდიკას გასცემდნენ, რომელიც საკმაოდ იყო რუსულ, ქართულ და სომხურ ენებზე. 1901 წლიდან ბიბლიოთეკამ წიგნების გაცემაც დაიწყო (19).

მაგრამ შემდგომში როგორც ჩანს, ბიბლიოთეკა სწრაფად თმობდა წარმატებულ პოზიციებს. არსებული წიგნადი ფონდი ჯეროვნად ვერ ივსებოდა და მკითხველთა მოთხოვნებს ვერ აკმაყოფილებდა. კომიტეტი კარგავდა თავის აქტიურობას, მისი გამგე მ. მხეიძეც ვერ იჩენდა სათანადო უნარს. ამას ისიც დაემატა, რომ იგი საცხოვრებლად ქუთაისში გადავიდა. მაშინდელი კანონით, თუ ბიბლიოთეკას არ ჰყავდა გუბერნატორის მიერ დამტკიცებული პასუხისმგებელი პირი, მისი არსებობა კატეგორიულად დაუშვებელი იყო. მმართველობის რევიზიამ 1902 წელს ბიბლიოთეკა დახურა (20).

იმხანად ბათუმში საზოგადო ბიბლიოთეკა ჰქონია გახსნილი ინტელიგენციის ერთ ჯგუფს ე. ტურკინის ხელმძღვანელობით, მაგრამ ამ ბიბლიოთეკით მხოლოდ ინტელიგენტთა მცირე ნაწილი სარგებლობდა (21).

გრ. ბაბილოძის გამოკვლევით, 1902 წლის 13 ოქტომბერს ბათუმის სახალხო ბიბლიოთეკა, რომელიც მთავრობამ ცოტა ხნის წინ დახურა, გადაკეთებულა ქალაქის საჯარო ბიბლიოთეკად. გამგეობის შემადგენლობაში შედიოდნენ ივ. ანდრონიკაშვილი, გრ. ვოლსკი, ვ. ლოხტინი, ვ. ტურკინი და კ. ჩხეიძე. პირველსავე დღეებში წიგნები შეწირეს ისეთმა ცნობილმა მოღვაწეებმა, როგორებიც იყვნენ ნ. ს. დერჟავინი, ე. კ. ტურკინი, ა. რ. ივანოვი, ო. მ. კუზიატინა, ე. პრიმო და სხვები. თვითონ ბიბლიოთეკამ შეიძინა სულ 223 დასახელების წიგნი (22). ფონდის შევსება მოხდა აგრეთვე ქალაქის გამგეობისა და კერძო პირთა მიერ, რამაც 6 068 ბეჭდვითი ერთეული შეადგინა.

1904 წელს შეწირულობის სახით ბიბლიოთეკამ 100-მდე დასახელების წიგნი მიიღო. ამ დროს მას ჰქონდა 20 სხვადასხვა დასახელების ჟურნალ-გაზეთი. მრავლდებოდა მკითხველთა შემადგენლობაც, იმავე წელს პირველად ჩატარდა წიგნადი ფონდების საინვენტარო აღრიცხვა და შეიქმნა საკატალოგო მეურნეობა. იმაჟამად ბიბლიოთეკის გამგედ მუშაობდა პ. გამყრელიძე, მოადგილედ – ო. კუზიატინა. 1905 წლიდან, რევოლუციური აღმავლობის დროს, მკვეთრად შემცირდა წიგნების შეძენა და პერიოდიკის გა-

მოწერა; შემცირდა მკითხველთა რაოდენობაც, მაგრამ უკვე 1908 წლისათვის ბიბლიოთეკას 41 დასახელების პერიოდული გამოცემა ჰქონდა გამოწერილი, რომელთაგან 6 ქართული იყო: „განათლება“, „ჯეჯილი“, „თემი“, „იმერეთი“, „ბათუმის გაზეთი“ და „სახალხო გაზეთი“ (23).

ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკის ჩამოყალიბების ნათელი სურათი დღემდე არ არის საფუძვლიანად წარმოდგენილი, გარკვეული და უდავო. მართალია, გ. ბაბილიძე აცხადებს, რომ ბათუმის სახალხო ბიბლიოთეკის მთავრობის მიერ დახურვის შემდეგ, 1902 წელს, იგი ქალაქის საჯარო ბიბლიოთეკად გადაკეთდა, რაც სავსებით დასაშვებია, მაგრამ ეს საკითხი უფრო საფუძვლიანად შესწავლას მოითხოვს, რადგანაც წყაროებიდან სხვაგვარადაც ჩანს: ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკა დამოუკიდებლად დაარსებულია (24).. რაც შეეხება ფონდებს, არაა გამორიცხული, რომ სახალხო ბიბლიოთეკის ეს ნაწილი საჯარო ბიბლიოთეკამ შეიერთა. რა გზით და როგორ, გამოსაკვლევი.

ერთი უტყუარია: 1903 წელს ბათუმში უკვე ნამდვილად მოქმედებს ქალაქის „წიგნსაცავ-სამკითხველო“ (საჯარო), რომელიც საკმაოდ მდიდარია წიგნადი ფონდით, მაგრამ, როგორც კორესპონდენციებიდან ვგებულობთ, ბიბლიოთეკა მკითხველებს სათანადოდ ვერ ემსახურება, „ივერიის“ კორესპონდენტი წერდა: „ბათუმში ერთადერთი ქალაქის წიგნსაცავ-სამკითხველო არსებობს ქალაქის შუა ადგილას, ქალაქის გამგეობის სახლში, სადაც ღარიბი ხალხი ვერ უდგება – ვერ უდგება იმიტომ, რომ ა) ფულს ახდევინებენ კითხვისათვის, ბ) ძალიან დაშორებულია მუშების საცხოვრებელ „რაიონს“, გ) სასახლისებურ შენობაშია და სულ მარტო „არისტოკრატია“ დაიარება იქ. არისტოკრატიულ წიგნსაცავ-სამკითხველოში არა-არისტოკრატია არ დაიარებაო“ (25).

სტატიის ავტორის აზრით, ნურიის ბაზართან მდებარე ბიბლიოთეკა ადრე მუდამ სავსე იყო მდაბიო ხალხით, მაგრამ ახლა უკვე აღარ მუშაობს, ქალაქის ბიბლიოთეკა კი მის მაგივრობას ვერ სწევს.

ახალგაზსნილი ბიბლიოთეკა რომ ე.წ. „სასახლისებურ შენობაში“ იყო მოთავსებული, გვარწმუნებს არქივში მოპოვებული დოკუმენტი – თვითმმართველობის გადაწყვეტილება, რომელშიც მითითებულია, რომ აღნიშნულ ბიბლიოთეკას დაეთმოს ორი ოთახი (26).

დასაძებნია მონაცემები, თუ რა ბედი ეწია ამ ბიბლიოთეკას

შემდგომში. სავარაუდოა, რომ იგი დიდხანს ვერ დარჩებოდა „სახლისებურ“ შენობაში. მოსალოდნელია, რომ მას ბინად ალბათ ადრინდელი სახალხო ბიბლიოთეკის შენობა დაუთმეს ე.წ. ნურიის ბაზართან. ყოველ შემთხვევაში, უკვე ოციან წლებში ქალაქის ბიბლიოთეკა იქ იმყოფება. იქ არის ის საბჭოთა ხელისუფლების დროსაც, ვიდრე არ მოხდა მისი რეორგანიზაცია და უკვე სავსებით რეკონსტრუქტირებული არ შევიდა თანამედროვე საქალაქო ბიბლიოთეკის ფარგლებში.

არ არის სრულყოფილად გამოკვლეული, როგორ მუშაობდა იგი XX საუკუნის 10-20-იან წლებში. ამის შესწავლას ხელს უშლის მასალის სიმცირე, რაც გამოწვეულია იმით, რომ ქართული პრესის ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიების გამოცემები უდროოდ შეწყდა, ხოლო ელექტრონული რესურსების გამოყენება სრულყოფილად მონესრიგებული ჯერჯერობით არ არის. საჭიროა გაგრძელდეს ძიება, განსაკუთრებით მაშინდელ პრესაში გამოქვეყნებული მასალების საფუძველზე.

30-იან წლებიდან მოყოლებული, სურათი შედარებით ნათელია, თუმცა ბევრი რამ უნდა ვივარაუდოთ, ვიდრე ზუსტი პირველწყაროები არ იქნება მოპოვებული. კერძოდ: საფიქრალია, რომ საბჭოთა ხელისუფლებამ ადგილზე დატოვა ძველი საქალაქო ბიბლიოთეკა, შეუერთა რა მას სხვა წიგნადი ფონდები, განსაკუთრებით კერძო კოლექციებიდან.

ცნობილია, რომ 1937 წელს მოხდა ამ ბიბლიოთეკის რეორგანიზაცია და შეიქმნა ე.წ. „სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის“ სტატუსის მქონე ახლებური ტიპისა და ფუნქციების მქონე ბიბლიოთეკა, რომლის მთავარ მიმართულებას იდეოლოგიური მუშაობა წარმოადგენდა. ამ დროს მიენიჭა მას აკაკი წერეთლის სახელწოდება (27). იგი დიდხანს განლაგებული იყო საკმაოდ პატარა შენობაში, მასწავლებლის სახლსა და №1 საბავშვო ბაღს შორის, კომინტერნის (ახლა მემედ აბაშიძის) ქუჩაზე.

1959 წელს ქალაქის საჯარო ბიბლიოთეკა გარდაიქმნა „აჭარის სახელმწიფო რესპუბლიკურ ბიბლიოთეკად“. ამიერიდან ის წარმოადგენდა ავტონომიური რესპუბლიკის უმთავრეს ბიბლიოთეკას და რეგიონის მეთოდცენტრს. სტატუსის შეცვლასთან დაკავშირებით გაიზარდა მისი ფუნქციები, რამაც მოითხოვა სახსრებისა და შტატების შემდგომი ზრდა. გაფართოვდა საზოგადოების შემადგენლობა და მოთხოვნილობები. ამ წელს საკავშირო მასშტაბით

შემუშავდა საბიბლიოთეკო სისტემისა და ქსელის განვითარებისათვის ღონისძიებები, ამან ხელი შეუწყო საბიბლიოთეკო საქმის განუხრეკლ აღმავლობას.

1950-1961 წლებში მიმდინარეობდა აღრინდელი შენობის რეკონსტრუქცია: მას მიაძენეს ახალი ორსართულიანი შენობა, ადრე არსებული საბავშვო ბაღის ტერიტორიაზე (28). ამრიგად, ბიბლიოთეკის შენობა განთავსდა ორი ქუჩის კვეთაზე და საკმაოდ დიდი ფართობი მიიღო, რომელშიც ამჟამადაც იმყოფება.

ტექნიკური პირობების გაუმჯობესებასთან ერთად, საჭირო იყო ახალი ტექნოლოგიებისა და მეთოდოლოგიური პროცესების განვითარებაც. ეს ხანა ერთ-ერთი ურთულესი იყო ბიბლიოთეკისათვის, რომელსაც ამ დროს ცნობილი პოეტი ნანა გვარიშვილი ხელმძღვანელობდა.

1968 წელს მთლიანად მოხდა ფონდების რეინვენტარიზაცია, რეკლასიფიკაცია, ახალი სისტემით აღწერილობათა წესების შემოღება, ფონდების დიდ ნაწილზე ფორმალური განლაგება ფორმატული მეთოდით. ბიბლიოთეკის წიგნადმა ფონდმა 220 000 ბეჭდური ერთეული შეადგინა (29).

განსაკუთრებით რთული იყო მეთოდიკური მუშაობის ორგანიზაცია. ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკა ითვლებოდა მთელს ავტონომიურ რესპუბლიკაში ყველა ბიბლიოთეკის მეთოდიკური მუშაობის წარმმართველ ორგანოდ, მათ საქმიანობაზე პასუხისმგებლად, რაც განსაკუთრებით ზრდიდა მის მოვალეობას და აფართოებდა მისი მოქმედების არეალს. აქამდე სხვადასხვა დროს მას ხელმძღვანელობდნენ საზოგადოებრივ საქმიანობაში და საბიბლიოთეკო სფეროში მუშაობის გამოცდილების მქონე პირები: მარია გუსევა, ნანა გვარიშვილი, ჯემალ ჯაყელი, მამია ბერძენიშვილი, ეთერ ცივაძე, სოსო ჯორბენაძე. ამჟამად ბიბლიოთეკას ხელმძღვანელობს ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი წიგნმცოდნეობის დარგში, საბიბლიოთეკო საქმის სპეციალისტი გენადი მახარაძე (30).

1998 წელს ავტონომიის რესპუბლიკურ ბიბლიოთეკაში განხორციელდა სრული რეორგანიზაცია – დამტკიცდა ახალი დებულება, შეიცვალა სტრუქტურა, საშტატო განრიგი, გაუმჯობესდა შრომისა და მომსახურების პირობები, ჩატარდა დიდი სარემონტო სამუშაოები. ახალი საუკუნის დასაწყისიდან იწვევა ახალი ტექნოლოგიები, აპარატურა, განვითარდა კომუნიკაციის სისტემა და ა.შ.

საქართველოს ხელისუფლების მიერ საბიბლიოთეკო სისტემის

დარღვევისა და გარდაქმნის შემდეგ (2005 – 2007 წ.წ.), იმის გამო, რომ რეგიონის სასოფლო ბიბლიოთეკები დაიხურა და მხოლოდ სარაიონო ბიბლიოთეკებიღა დარჩა, ავტონომიური რესპუბლიკის ბიბლიოთეკას მთლიანად გაუქმდა მეთოდიკური დახმარებისა და მეთვალყურეობის ფუნქციები. მას ახალი ფუნქციები მიეცა, შეეცვალა სტატუსიც. ის იქცა მხოლოდ ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკად, რომელიც ორ შენობაშია განთავსებული. ერთი – ძირითადი (მდებარეობს მისი პირველადი დაარსების ადგილზე – ვაჟა-ფშაველას ქ. №21), მეორე – საბავშვო-ახალგაზრდობის განყოფილება (ივ. ჯავახიშვილის ქ. №72).

ბიბლიოთეკას, რომელიც ას წელსაა გადაცილებული, ცხადია, მეტად საინტერესო და საყურადღებო ფონდები გააჩნია. აქ თავმოყრილია როგორც ძველი, ისე ახალი წიგნებისა და პერიოდიკის ფონდები. მრავლადაა გამოჩენილი მწერლების, საზოგადო მოღვაწეების, მეცნიერ-მკვლევარების, პედაგოგების, სხვადასხვა დარგის სპეციალისტ-პროფესიონალების ნაშრომთა და ნაწარმოებთა გამოცემები. ცალკეა გამოყოფილი განსაკუთრებით ძვირფასი წიგნები, ძველი და იშვიათი გამოცემები. სრულადაა თავმოყრილი აჭარაში დაბეჭდილი წიგნებისა და პერიოდიკის მთელი რეპერტუარი, ე.წ. სამხარეო ლიტერატურა. ასევე მნიშვნელოვანია მხარეთმცოდნეობითი ფონდი, რომელშიც თავმოყრილია წიგნები აჭარისა და მისი მომიჯნავე მხარეებისა და ქვეყნების შესახებ. საკმაოდ მდიდარია ბიბლიოთეკის საცნობარო ლიტერატურა.

ამჟამად საგრძნობლადაა გართულებული გამოცემების ძიების საქმე. მიუხედავად ამისა, ბიბლიოთეკაში ყველა პირობაა შექმნილი ინფორმაციის მიღების კოორდინებული სისტემის გამოყენებისათვის. ფაქტობრივად, არცერთი მომხმარებლის მოთხოვნა ინფორმაციის მიღებაზე შეუსრულებელი არ რჩება.

ბიბლიოთეკის რეორგანიზაციის ხანგრძლივ პერიოდში საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მისი სტატუსი, უფლება-მოვალეობანი, სტრუქტურა, შრომის პირობები, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა; ამან საშუალება მისცა ზემდგომ ორგანოებს არსებული კანონმდებლობითი დოკუმენტების გათვალისწინებით შეექმნათ ბიბლიოთეკის საქმიანობის ოფიციალური საფუძველი წესდების სახით. 2012 წლის 23 თებერვალს ქალაქ ბათუმის თვითმმართველობამ დაამტკიცა „არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის – აკაკი წერეთლის სახელობის ქალაქ ბათუმის საჯარო ბიბლიოთე-

კის წესდება“. მასში დეტალურადაა განსაზღვრული ბიბლიოთეკის საქმიანობას. იგი იურიდიულ დოკუმენტს წარმოადგენს, რითაც ეს დანესებულება ხელმძღვანელობს (31).

ბათუმის ბიბლიოთეკა, გარდა იმისა, რომ წარმოადგენს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-ინფორმაციულ დანესებულებას, მას აქვს განსაზღვრული სამეცნიერო მოღვაწეობის უფლებები, დამოუკიდებელი ბალანსი, ხარჯთაღრიცხვა და სხვა საჭირო რეკვიზიტები. დებულება მას ავალებს აჭარის ყველა ტიპისა და უწყების ბიბლიოთეკისათვის მეთოდურ-პრაქტიკული დახმარების განე-ვას, საბიბლიოთეკო დარგში ინოვაციური პროცესების მართვის ხელშეწყობას, ინტერნეტის გამოყენებას საბიბლიოთეკო პროცე-სებისა და მკითხველთა მომსახურების დროს, ოფიციალური ვებ-გვერდების სრულყოფასა და მხარდაჭერას. ვალდებულია ითანამშრომლოს საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკასა და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, სხვადასხვა საელჩოებსა და მოქმედ ფონდებთან.

ბიბლიოთეკა 9 სტრუქტურული ერთეულისგან შედგება: 1. ად-მინისტრაცია; 2. ფონდების დაკომპლექტება და კატალოგების ორ-გაზიციადი განყოფილება; 3. ძირითადი წიგნსაცავის განყოფილე-ბა; 4. კულტურული პროგრამების და სამკითხველო დარბაზებით მომსახურების განყოფილება; 5. აბონემენტის განყოფილება; 6. უცხოური ლიტერატურის განყოფილება; 7. საცნობარო-ბიბლიოგ-რაფიული და სამხარეთმცოდნეო განყოფილება; 8. ინფორმაციული ტექნოლოგიების და ელექტრონული რესურსების განყოფილება; 9. საბავშვო-ახალგაზრდობის განყოფილება.

2012 წლისათვის ბიბლიოთეკის ფონდმა შეადგინა 560 635 ერთეული (32). მათ შორის არის როგორც წიგნები, ისე ჟურ-ნალებისა და გაზეთების კომპლექტები, კარტოგრაფიული და გრაფიკული გამოცემები, დისკები („სიდი-დვდ“) და მრავალგ-ვარი აუდიოვიზუალური მასალა. ფონდში დაცული დოკუმენ-ტები წარმოდგენილია ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ, გერმანულ, თურქულ, აფხაზურ და სხვა ენებზე. ფონდების შევ-სება ხდება როგორც შესყიდვით, ისე გამოწერით, მრავლადაა ავტორთა მიერ ნაჩუქარი და სხვადასხვა ორგანიზაცია-დანესე-ბულებებიდან მიღებული, აგრეთვე ცნობილ მოღვაწეთა კოლექ-ციებიდან გადმოცემული წიგნები.

საკმაოდ მაღალია ფონდების ბრუნვის კოეფიციენტი. საშუ-

ალოდ წლის განმავლობაში გაიცემა 205 ათასი ერთეული. მუდმივ მკითხველთა რაოდენობა საშუალოდ 3 300-ს შეადგენს, ხოლო დამსწრეთა რაოდენობა 80 ათასს აღემატება.

მომხმარებლებთან მუშაობის თვალსაზრისით ბიბლიოთეკა ერთ-ერთი საუკეთესოა საქართველოში. მას გაცხოველებული ურთიერთობა აქვს ქალაქის მოსახლეობასთან, რაც უმეტესად ჩატარებულ ღონისძიებებში ჰპოვებს გამოხატულებას. აღსანიშნავია „საბიბლიოთეკო კვირულის“ პროგრამა. ბიბლიოთეკა საინტერესოდ ეხმაურება ღირშესანიშნავ თარიღებს, აწყობს ახალი წიგნების წარდგენას, შეხვედრებს მწერლებთან, მხატვრებთან, მსახიობებთან და სხვა გამოჩენილ ადამიანებთან, წიგნების განხილვა-გარჩევებს, დისკუსიებს, ატარებს ლექციებს, კონფერენციებს, სლაიდ-შოუებს, უჩვენებს დოკუმენტურ და ანალიტიკურ ფილმებს. ფუნქციონირებს საბიბლიოთეკო დოკუმენტების მრავალფეროვანი გამოფენები – როგორც მუდმივი, ისე ახალი წიგნებისა, კალენდარული და თემატური. წლის განმავლობაში 60-70 გამოფენა იმართება, რომლებიც მაღალკულტურულად არის გაფორმებული და მეთოდური თვალსაზრისით, სავსებით აკმაყოფილებს მოთხოვნილებებს.

მოქმედებს მკითხველთა ე. წ. კლუბები: „საზღაპრეთი“, „ანდერსენის სამყარო“, „მეზღვაურთა კლუბი“, „ლიტერატურული კლუბი“, „ეკოლოგიური კლუბი“, „სტუდენტ ქალთა ალიანსი“, „ბიზნესკლუბი“, „ტოეფელის კლუბი“, „ამერიკული საღამოები“, „ამერიკული ფილმების ჩვენება“. ისინი დიდ დახმარებას უწევენ ბიბლიოთეკას სხვადასხვა ღონისძიებათა ორგანიზებაში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოსწავლე და სტუდენტ ახალგაზრდებთან მუშაობას.

ბიბლიოთეკას მუდმივი ურთიერთობა აქვს საბავშვო ბალებთან, სკოლებთან, უმაღლეს სასწავლებლებთან.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, აქ ყველა პირობაა შექმნილი, საქმიანობა მაღალ პროფესიულ დონეზე წარიმართოს, ბიბლიოთეკის სამუშაო გეგმაში მუდამ შედის სპეციალური განყოფილების მიერ აჭარის ყველა რაიონის ბიბლიოთეკისათვის მეთოდური დახმარების აღმოჩენა, რასაც ადრე, როგორც ავტონომიის რესპუბლიკის მთავარი ბიბლიოთეკა, მუდამ ატარებდა სემინარებისა თუ კონსულტაციების მეშვეობით.

ამჟამად ბიბლიოთეკას სრულყოფილად აქვს მოწესრიგებული ტრადიციული საძიებო სისტემა – ანბანური და სისტემატური კატალოგები, სხვადასხვა სახის კარტოთეკა. 2010 წლიდან წლიდან დაიწყო ელექტრონულ მონაცემთა ბაზის შექმნა, რასაც წინ უძღოდა ქალაქ ბათუმის მერიის სპეციალური პროგრამით მოწყობილი კომპიუტერული ქსელი ერთიანი სერვერული სისტემით, კერძოდ, საცნობარო-ბიბლიოგრაფიული და სამხარეთმცოდნეო განყოფილებაში ჟურნალ-გაზეთების ანალიტიკური აღწერილობის ელექტრონული ვერსიის სპეციალური პროგრამით დაიწყო ადგილობრივი გამოცემების მონაცემთა ბაზის შექმნა. დამუშავებულია გაზეთები: „აჭარა“, „ბათუმელები“, „აჭარა P.S.“, „ჩემი ქობულეთი“, „შუახევი“, „ხულო“, „თქვენი გაზეთი“. ინფორმაციული ტექნოლოგიების და ელექტრონული რესურსების განყოფილებაში წიგნადი ფონდის ელექტრონული კატალოგების სპეციალური პროგრამებით შეიქმნა საკმაოდ დიდი მოცულობის წიგნების ელექტრონული კატალოგი.

მენეჯმენტი სავსებით შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნილობებს. ყველა პროცესი ორგანიზებულად წარიმართება, ყველა ციკლი მოწესრიგებულად ფუნქციონირებს. მკითხველთა მომსახურება ხდება ყოველდღიურად, შესვენებისა და გამოსასვლელი დღეების გარეშე, 10 საათიდან 19 საათამდე.

ბიბლიოთეკის ორივე კორპუსი გარემონტებულია, მოგვარებულია კომუნიკაციის საშუალებები, აქვს ინტერნეტში ჩართული კომპიუტერები, ახალი ავეჯი და მოწყობილობები. ფიზიკური გარემო სავსებით შეესაბამება თანამედროვე მოთხოვნილებებს. მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ რჩება პრობლემები – უმეტესად ტექნიკური ხასიათის. კერძოდ, საცავებში საჭირო დოზით ტენიანობის დაცვა, ჰავის რეგულაცია, ტემპერატურის სტაბილურობა, სარესტავრაციო სამსახურის თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვა. ხელმძღვანელობას შემუშავებული აქვს თავისი სტრატეგიული გეგმა.

მიუხედავად მრავალი დაბრკოლებისა, აკაკი წერეთლის სახელობის ქალაქ ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკა წარმოადგენს კარგად ორგანიზებულ, სტრუქტურულად გამართულ, მომსახურების თვალსაზრისით, სავსებით მოწესრიგებულ თანამედროვე ბიბლიოთეკას.

დამაფიქრებელია ის ფაქტი, თუ რამდენად აკმაყოფილებს ბათუმის, ასეთი დიდი ქალაქის მოსახლეობას ერთი ბიბლიოთეკა.

აკაკი წერეთლის სახელობის ქალაქ ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკას, იგი ღირსეული მემკვიდრეა მე-20 საუკუნის დასაწყისში დაარსებული ერთი პატარა სახალხო და საჯარო ბიბლიოთეკებისა. მისი წინაპრები თუ ძლივს ფუნქციონირებდნენ, დღეს მათ ფესვებზე აღმოცენებული საქალაქო საჯარო ბიბლიოთეკა ერთ-ერთი საუკეთესოდ მოწყობილი და ორგანიზებული დაწესებულებაა, რომელსაც აქვს არა მარტო დიდი წარსული, ახლანდელი მყარი პირობები, არამედ სამომავლო პერსპექტივებიც.

დამონებული ლიტერატურა

1. ე.ცივაძე. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის განვითარება აჭარის ასს რესპუბლიკაში: (1921-1970 წ.წ.). – ბათუმი, 1970. – გვ. 8-9.
2. გრ.ბაბილოძე. სახალხო განათლება აჭარის ასს რესპუბლიკაში: (1921-1956 წ.წ.). – ბათუმი, 1958. – გვ. 60.
3. ტ.ხუნდაძე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება: (ნარკვევი საარქივო მასალების მიხედვით); 1879-1927. თბ., 1960. – გვ. 28.
4. ივერია. – 1894, №20.
5. ტრ. ხუნდაძის დასახელებული წიგნი. გვ. 75.
6. გრ. ბაბილოძის დასახელებული წიგნი გვ. 62-63.
7. კვალი. – 1895. №28. გვ. 2.
8. ცნობის ფურცელი. 1897, №416.
9. ცნობის ფურცელი. 1897, №№78,148,150,175,333,416; ივერია. – 1894, №2, 1898, №67.
10. ივერია. 1898, №156.
11. კვალი. – 1900, №30. გვ. 473.
12. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა: (გზამკვლევი). – ბათუმი: „აჭარა“, 1998. გვ. 4.
13. ა.ლორია, ნ. გურგენიძე. საბიბლიოთეკო საქმე საქართველოში (1927 წლამდე). – თბ., 1974. გვ. 313.
14. ცნობის ფურცელი. – 1901, №1396.
15. ცნობის ფურცელი. 1900, №1090; 1901. – №1396; ივერია. – 1902, №280.
16. კვალი. – 1900, №30. – გვ. 473.
17. ცნობის ფურცელი. – 1901. №1396.
18. ივერია. – 1902, №280.
19. ცნობის ფურცელი, – 1901, №1396.
20. ივერია. – 1902, №280; კვალი. – 1902, №31. გვ. 498; ცნობის ფურცელი 1902, №1872.
21. ივერია – 1902, №280.

22. გრ.ბაბილოძე. სახალხო განათლება აჭარის ასს რესპუბლიკაში (1921-1957). – ბათუმი, 1958. – გვ. 63; აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის აკადემიის სახელობის სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა; (გზამკვლევი). – ბათუმი; „აჭარა“, 1998. გვ. 4.

23. წინა შენიშვნაში დასახელებული გზამკვლევი. გვ. 4-5.

24. ა.ლორია, ნ.გურგენიძე. საბიბლიოთეკო საქმე საქართველოში: (1921 წლამდე). – თბ.: „მეცნიერება“, 1974. გვ. 315.

25. ივერია. – 1903, №243.

26. ბათუმის თვითმმართველობის არქივის დოკუმენტი. – 1902 წ., 5 მაისი. „Постановление Батумской управы“.

27. იქვე.

28. იქვე.

29. იქვე.

30. იქვე. გვ. 6.

31. ქალაქ ბათუმის საკრებულო: 2012 წლის 23 თებერვლის განკარგულება №46; არასმენარმო (არაკომერციული) იურიდიული პირის – აკაკი წერეთლის სახელობის ქალაქ ბათუმის საჯარო ბიბლიოთეკის წესდება.

32. ბიბლიოთეკის ანგარიშები: (ხელნაწერის უფლებით); უახლესი პერიოდის მონაცემები, რომლებიც ნაჩვენებია ტექსტში, ბიბლიოთეკის 3 წლის ანგარიშებს ეყრდნობა.

ივანე ბერიტაშვილი – ბიბლიოფილი

სახელგანთქმული მეცნიერი ივანე ბერიტაშვილი (1884-1974) იმ გამორჩეულ ქართველ სწავლულთა ბრწყინვალე თაობას მიეკუთვნება, რომელმაც ივანე ჯავახიშვილის თაოსნობით 1918 წელს, თბილისის უნივერსიტეტის დაარსების შემდეგ განაპირობა საქართველოში მეცნიერული აზროვნების განვითარება ეროვნული სამეცნიერო სკოლების ჩამოყალიბებით. ამ საერთაშორისო დონის სკოლებმა – მათემატიკის (ა. რაზმაძე, ნ. მუსხელიშვილი, ი. ვეკუა), ფსიქოლოგიის (დ. უზნაძე), ორიენტალისტიკისა (გ. წერეთელი) და სხვა, – აიყვანეს ქართული მეცნიერება აკადემიურ დონეზე, რამაც განაპირობა კიდევ შესაბამისი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების დაარსება. ივ. ბერიტაშვილს განგებამ დააკისრა მისია, ყოფილიყო ფიზიოლოგიისა და ნეირომეცნიერების ეროვნული სკოლების ფუძემდებელი საქართველოში.

ცნობილი მეცნიერის ივ. პავლოვის (1849-1936) შემდეგ თითქმის 40 წლის მანძილზე ივ. ბერიტაშვილი იყო ლიდერი, ნამყვანი ფიზიოლოგი ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და ყოფილ საბჭოთა კავშირში. მან უდიდესი, საერთაშორისო მასშტაბის წვლილი შეიტანა როგორც ნერვული სისტემისა და თავის ტვინის კვლევის დარგში, ასევე ცხოველთა ქცევის მეცნიერებაში – არაორდინალური დოქტრინებით ფსიქონერვული მოქმედებისა და ხატისმიერი მეხსიერების შესახებ.

ივანე ბერიტაშვილისთვის ნიგნი, სამეცნიერო იქნებოდა თუ მხატვრული, ცხოვრების განუყოფელ და განუყრელ ნაწილს წარმოადგენდა. რვა წლის ვანო მშობლებმა თელავის სასულიერო სასწავლებელში მიაბარეს. ყმანვილს სწავლის სიყვარული სწორედ იქ გაღვიძებია. იმხანად სასწავლებელში ისეთი შესანიშნავი პედაგოგები და საზოგადოებისთვის ცნობილი პიროვნებები მოღვაწეობდნენ, როგორებიც იყვნენ მწერალი ვასილ ბარნოვი, კომპოზიტორი ნიკო სულხანიშვილი, მასწავლებლები ილია და ქრისტეფორე ზარაფიშვილები. მათი გავლენით პატარა ვანოს ნიგნის კითხვა ისე შეჰყვარებია, რომ, რაც კი ქართული ნიგნი ყოფილა სასწავლებლის ბიბლიოთეკაში ყველა გადაუკითხავს.

ივანე ბერიტაშვილი

ფიზიკურად სუსტი
ყმანვილი აქტიურად ვერ
მონაწილეობდა და ვერ
ეხმარებოდა მშობლებსა
და-ძმებს ოჯახურ საქმი-
ანობაში. წიგნის კითხვა მას
ყველაფერს ერჩია. როდე-
საც არდადეგებზე სოფელ-
ში დაბრუნებულ ვანოს
დედა და და-ძმები სთხოვდ-
ნენ, გაჰყოლოდა ნათესავე-
ბის მოსანახულებლად, იგი
ყველანაირ მიზეზს ეძებდა,
რათა თავიდან აეცილები-
ნა მოსალოდნელი უაზრო
მასლაათი. როგორც თავად
იგონებს ავტობიოგრაფი-
აში, როდესაც ვერაფერს
ვერ აწყობდა ოჯახის წევ-

რებთან, მიზეზად მოჰყავდა შიში ორლობის ძაღლების მიმართ. ასეთ ვიზიტებს მას ერჩია რაიმე წიგნი წაეკითხა, რათა სულიერად და ინტელექტუალურად გამდიდრებულიყო.

ივანეს მამა, სოლომონი, სოფელ ვეჯინის (ამჟამად გურჯაანის რაიონი) წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მღვდელი იყო. სოლომონს სურდა, ვაჟი მის კვალს გაჰყოლოდა და მღვდელმსახური გამოსულიყო. ამიტომაც 1901 წელს იგი თბილისის სასულიერო სემინარიაში გადაიყვანა. სემინარიაში ვანომ მისთვის დამახასიათებელი გულმოდგინებით დაიწყო მეცადინეობა. ამ სასწავლებელმა ძირეული ცვლილება მოახდინა ყმანვილის აზროვნების განვითარებასა და მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე. იმ დროისათვის თბილისის სასულიერო სემინარია რევოლუციურად განწყობილი მარქსისტი ახალგაზრდების საბუდარად გადაქცეულიყო.

ახალგაზრდა სემინარისტი დაენათა იმდროინდელი გამოჩენილი რუსი დემოკრატების ა. გერცენის, ნ. დობროლიუბოვის, დ. პი-სარევისა და ნ. ჩერნიშევსკის თხზულებებს, მარქსისტულ ლიტერატურას; ხარბად კითხულობდა ჩ. დარვინისა და სხვა მატერიალისტ ბუნებისმეტყველთა შრომებს.

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ სანქტ-პეტერბურგის უნივერ-სიტეტის მესამე კურსის სტუდენტმა ივ. ბერიტაშვილმა სპეცია-

ლურად შეისწავლა ინგლისური, რათა ორიგინალში წაეკითხა ინგლისელი მეცნიერის ჩ. შერინგტონის ცნობილი წიგნი „ნერვული სისტემის ინტეგრაციული მოქმედება“, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა მომავალ მეცნიერზე. მოგვიანებით ამ წიგნისთვის შერინგტონი დაჯილდოვდა ნობელის პრემიით (1932), ხოლო მისი რუსული თარგმანი საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიამ მხოლოდ 1969 წელს გამოსცა.

ივანე ბერიტაშვილი ახალგაზრდობიდანვე შეუდგა წიგნების შეგროვებას. მას საკმაოდ დიდი ბიბლიოთეკა გააჩნდა. საქართველოში დაბრუნებისას რუსეთიდან მან დიდი რაოდენობით წიგნები და ჟურნალები ჩამოიტანა. ფაქტობრივად, სადაც კი მუშაობდა, იგი ყველგან ჰკრებდა წიგნებსა და ჟურნალებს და ქმნიდა ბიბლიოთეკებს. ასე შეიქმნა ბიბლიოთეკა თბილისის უნივერსიტეტის ფიზიოლოგიის კათედრაზე და ამჟამად მისივე სახელობის ფიზიოლოგიის ინსტიტუტში.

მოგვიანებით წიგნების ნაწილი ფიზიოლოგიის ინსტიტუტიდან გადაიტანეს სოფელ ვეჯინში ივანე ბერიტაშვილის სახლ-მუზეუმში, რომელიც 1986 წელს გაიხსნა. მისი პირადი ბიბლიოთეკა დიდხანს ინახებოდა მის სახლ-მუზეუმში, რომელიც მდებარეობდა თბილისში, გმირთა მოედანზე არსებულ ე.წ. თერთმეტსართულიან სახლში. სამწუხაროდ მუზეუმის გაუქმების გამო ბევრი წიგნი და სხვა სახის ლიტერატურა და აგრეთვე რიგი საარქივო მასალა განადგურდა, ხოლო გადარჩენილი ნაწილი გადმოტანილ იქნა ფიზიოლოგიის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში. აქ ცალკე ადგილი აქვს მიჩენილი ბერიტაშვილის პირად წიგნებს, რომლებსაც პატრონის კუთვნილების დამადასტურებელი ბეჭედი აქვს დასმული.

ინსტიტუტის ბიბლიოთეკის გამგის კეთილსინდისიერი მუშაობის შედეგად შენარჩუნდა ეს ფონდი და განადგურებას გადაურჩა. თუმცა კლიმატური თუ ტექნიკური რეჟიმი აბსოლუტურად არ შეესაბამება ლიტერატურის შენახვის პირობებს.

საინტერესო საკითხია, თუ საიდან შეგროვდა ივ. ბერიტაშვილის პირადი ბიბლიოთეკის წიგნადი ფონდი. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ბატონ ივანეს დიდი ავტორიტეტის გამო მაშინდელი საბჭოთა კავშირის თითქმის ყველა მეცნიერი-ფიზიოლოგი თავს მოვალედ თვლიდა, მისთვის გამოეგზავნა საკუთარი წიგნი პატივისცემის აღმნიშვნელი მიძღვნით. მათ შორის იყვნენ ცნობილი მეცნიერები პ. ანოხინი, დ. ვორონცოვი, ა. გინეცინსკი, ლ. ორბელი, დ. რუბინშტეინი და მრავალი სხვა.

ამ წიგნებს შორის აღმოჩნდა 1955 წელს გამოცემული ფიზიოლოგიის სახელმძღვანელო კ. ბიკოვის რედაქტორობით, რომელსაც აქვს მინაწერი ნიშნად ივ. ბერიტაშვილისადმი პატივისცემისა. ეს ის აკადემიკოსი ბიკოვი გახლდათ, რომელმაც 1950 წელს მოსკოვში საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიისა და სამედიცინო აკადემიის ერთობლივ სესიაზე, რომელიც მიეძღვნა აკადემიკოს ივ. პავლოვის ფიზიოლოგიურ კონცეფციებსა და სამეცნიერო მემკვიდრეობას, ბერიტაშვილი, პროფესორებთან ლ. ორბელთან, პ. ანოხინთან, ა. გინეცინსკისთან, დ. ნასონოვთან, ა. სპერანსკისთან, ლ. შტერნთან, ნ. როჟანსკისთან და სხვა გამოჩენილ მეცნიერებთან ერთად, გამოაცხადა „პავლოვის მოძღვრების მტრად“. ყველა ეს მეცნიერი გადააყენეს დაკავებული თანამდებობებიდან და ჩამოაშორეს სამეცნიერო მუშაობას. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ გამოცხადებული რეაბილიტაციის შედეგად ისინი კვლავ დაუბრუნდნენ მეცნიერებას. ბიკოვის მიერ ბერიტაშვილისთვის ნაჩუქარი წიგნი მიაწოდებდა მონანიებას, შერიგების სურვილსა და მისდამი პატივისცემას.

უაღრესად საინტერესოა ის ფაქტი, რომ იმ სამი წლის განმავლობაში, როდესაც ივ. ბერიტაშვილი ჩამოცილებული იყო აქტიურ სამეცნიერო საქმიანობას, დროს უქმად არ კარგავდა. ინტელექტუალური საქმიანობა დამახასიათებელი იყო მისი პიროვნებისთვის. მან დაიწყო საქართველოში ბიოლოგიური აზროვნების განვითარების შესწავლა უძველეს ქართულ ხელნაწერებში. იგი ინტენსიურად მუშაობდა არქივებსა და ბიბლიოთეკებში. ბერიტაშვილის ცხოვრების ეს პერიოდი დაგვირგვინდა წიგნით „მოძღვრება ადამიანის ბუნების შესახებ საქართველოში უძველესი დროიდან XIV საუკუნემდე“, რომელიც თბილისში ქართულად გამოიცა 1957 წელს, ხოლო რუსულად 1961 წელს. რუსული გამოცემა დასურათებულია ლადო გუდიაშვილის მიერ შესრულებული ჩვენი ფილოსოფოს-მეცნიერთა — იოანე პეტრიწის, არსენ იყალთოელის, შოთა რუსთველისა და სხვათა შესანიშნავი პორტრეტებით. ამ წიგნზე მუშაობისას ბერიტაშვილი კონსულტაციებს გადიოდა შ. ნუცუბიძესთან, გ. ახვლედიანთან, ალ. ბარამიძესთან, აკ. შანიძესა და სხვა ცნობილ ქართველ სწავლულებთან.

გარდა საბჭოთა ბიბლიოთეკების წიგნებით მომარაგების ოფიციალური სისტემისა, ივ. ბერიტაშვილი, როგორც საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, სარგებლობდა პრივილეგიით. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსები გადასცემდნენ უცხოეთში გამოსული წიგნების სიას აკადემიის პრეზიდიუმს

და იღებდნენ ამ წიგნებს. როგორც ივანე ბერიტაშვილის შვილიშვი-
ლი დავით ბერიტაშვილი იგონებს, ბაბუასთან მუდმივად მოდიოდა
ამანათები წიგნებით როგორც მოსკოვიდან, ასევე საზღვარგარე-
თიდან. ქართველ მეცნიერს წიგნებსა და ჟურნალებს უგზავნიდნენ
მისი უცხოელი კოლეგები, კანადელი პ. ჯასპერი, ამერიკელები
მ. ბრეზიე და რ. გალამბოსი, ფრანგები პ. გასტო და ა. ფესარი
და მრავალი სხვა. სწორედ პ. ჯასპერსა და პ. გასტოსთან ერთად
ივ. ბერიტაშვილი იყო ტვინის შემსწავლელი საერთაშორისო ორ-
განიზაციის დამფუძნებელი 1958-60 წ.წ.

გარდა ერთეული ტომებისა, ივ. ბერიტაშვილის ბიბლიოთე-
კაში არის მრავალი სერია წიგნებისა ფიზიოლოგიის სხვადასხვა
მიმართულებაში. ეს სერიები შედგება 20-30 ტომისგან და თავის
დროზე წარმოადგენდა უნიკალურ თეორიულ მასალას ქართველი
მეცნიერებისათვის, თუმცა მათ დღესაც არ დაუკარგავთ თავისი
ისტორიული მნიშვნელობა. უცხოეთიდან მიღებულ წიგნებსა და
სტატიებს დიდი მეცნიერი თითქმის ყოველთვის გასაცნობად გა-
დასცემდა თავის თანამშრომლებსა და ასპირანტებს, ხოლო შემ-
დეგ ისინი აკეთებდნენ მოხსენებებს მათ შესახებ სემინარზე.

სწორედ ფიზიოლოგიის ინსტიტუტისა და საკუთარი ბიბლიოთე-
კის მრავალფეროვნება და ამ ლიტერატურის ცოდნა განაპირობებ-
და ივანე ბერიტაშვილის მიერ დაწერილი სტატიებისა და წიგნების
სიღრმესა და ფუნდამენტურობას. მან გამოსცა თორმეტი მონოგ-
რაფია (მათგან 1 პეტროგრადში, 2 თბილისში, 7 მოსკოვსა და 2
აშშ-ში), ფუნდამენტური სამტომიანი მონოგრაფია-სახელმძღვა-
ნელო (მოსკოვი), ორტომიანი სახელმძღვანელო სტუდენტებისთ-
ვის (თბილისი), რომელთა გადამუშავებული და შევსებული გამო-
ცემები რამდენჯერმე დაიბეჭდა. მან თავისი პირველი წიგნი 1916
წელს, 32 წლის ასაკში გამოსცა, ხოლო უკანასკნელი მონოგრაფია,
შესწორებული და გაფართოებული – 1974, მისი გარდაცვალების
წელს, 90 წლის ასაკში. ი. ბერიტაშვილის გარდაცვალების შემდეგ
მისი რჩეული შრომების დიდტანიანი კრებული გამოიცა მოსკოვში
რუსულ ენაზე, ხოლო მეორე, უფრო დიდი კრებული, მიძღვნილი
მისი დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი, გამოიცა რუსულ ენაზე
თბილისში.

ბურამ თაყნიაშვილი

პირველი ნაშრომი ქართულ ანალიტიკურ ბიბლიოგრაფიაში

საქართველოში ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიის პირველი ნიმუშები გვხვდება XIX საუკუნის მეორე ნახევრის პერიოდული და განგრძობადი გამოცემების ფურცლებზე. იმდროინდელი ქართული ჟურნალები და გაზეთები: „დროება“, „ცნობის ფურცელი“, „მოამბე“, „თეატრი და ცხოვრება“, „მოგზაური“ და სხვა გამოცემები დროდადრო ბეჭდავდნენ ერთი წლის განმავლობაში გამოქვეყნებული მასალების ჩამონათვალს. ასეთი სახის ნუსხები გარკვეულ სამსახურს უწევდა მკითხველს, გასცნობოდა წინა წლების სტატიებსა და სხვა სახის მასალებს, რაც თავისთავად მიიჩნეოდა რეტროსპექტიული ბიბლიოგრაფიის ნიმუშად.

ქართული ბიბლიოგრაფიის ისტორიაში გარკვეული ადგილი უკავია ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიის პირველ ნიმუშს, პირველ ნაშრომს, რომელიც გამოიცა პეტროგრადში 1916 წელს, სახელწოდებით „ქართული ბიბლიოგრაფია“. ეს იყო ქართულ ერთდროულ გამოცემებში (1852-1910) მოთავსებული სტატიებისა და მასალების გზამკვლევი. ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია შედგენილია პეტროგრადის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრის მიერ 1908-1910 წლებში. აღნიშნული წრე დაარსდა 1908 წელს, სამეცნიერო ხელმძღვანელობას და კონსულტაციებს უწევდა პეტროგრადის უნივერსიტეტის პრეზატ-დოცენტი ივანე ჯავახიშვილი. მას ჯერ კიდევ სტუდენტობის პერიოდში კარგად ესმოდა ბიბლიოგრაფიული მუშაობის არსი და დანიშნულება სამეცნიერო მუშაობის პროცესში. ი. ჯავახიშვილმა, ჯერ კიდევ სტუდენტმა, 1897 წელს შეადგინა გაზეთ „ივერიის“ 1886-1896 წ.წ. ანალიტიკური ბიბლიოგრაფია. ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეში გაერთიანებულნი იყვნენ შემდგომში ცნობილი მეცნიერები და

მკვლევრები: ი. ანთაძე, ვ. ბერიძე, ვ. ბუაჩიძე, ი. გიგინეიშვილი, შ. დადიანი, დ. ლორთქიფანიძე, კ. დონდუა, ს. ყაუხჩიშვილი, ი. ყიფიანი, დ. და ი. ყიფშიძეები, გ. თარხნიშვილი, გ. ჩიტაია, ა. შანიძე და სხვები.

სტუდენტთა მიერ შედგენილი „ქართული ბიბლიოგრაფია“ მოიცავს ჟურნალ „ცისკრის“ პირველი ნომრიდან 1910 წლამდე ნაბეჭდი პერიოდული და განგრძობადი გამოცემების მასალებს. პირველი ნაკვეთი მოიცავს დარგებს: ენათმეცნიერება, ეთნოგრაფია, გეოგრაფია, არქეოლოგია, ისტორია, ხალხური სიტყვიერება და ძველი მწერლობა. თითოეულ განყოფილებაში აღწერილი მასალა განლაგებულია ანბანური თანმიმდევრობით. სტატიების ავტორთა გვარის შემდეგ მოცემულია უნომრო ციფრები, რომლებიც მიანიშნებენ წიგნის გვერდს, სადაც ეს სტატიაა დაბეჭდილი. ხოლო იქ, სადაც გვარის გასწვრივ აღნიშნულია ნომერი (№), უჩვენებს სტატიის რიგით ნომერს წიგნში, რომლებიც გაკეთებულია ბიბლიოგრაფიული ჩანაწერის მარჯვნივ, წინ დახრილი ხაზით. „ქართული ბიბლიოგრაფია“ 160-გვერდიანი ნაშრომია. სულ მასში აღწერილია 2462 მასალა. დაერთვის ავტორთა, მთარგმნელთა, საგანთა საძიებლები. საჭირო სტატიების ძიება წიგნში წარმოებს ორი წესით: პირველი, როდესაც გვარის შემდეგ არის უნომრო ციფრები, უჩვენებს წიგნის გვერდს, ხოლო, როდესაც გვარის შემდეგ არის № (ნომერი), იგი ნიშნავს სტატიის რიგით ნომერს წიგნში. ნაშრომს შესავალში დაერთვის ბიბლიოგრაფირებული პერიოდული გამოცემების ჩამონათვალი ძველი პერიოდული გამოცემებიდან. ანალიტიკურად აღწერილია: „დროება“, „ივერია“, „კრებული“, „მოამბე“, „ნობათი“, „საქართველოს მოამბე“, „სასოფლო გაზეთი“ და სხვ. პერიოდულ გამოცემათა ჩამონათვალში მითითებულია, თუ რომელი წლების გამოცემებია დამუშავებული. „ქართულ ბიბლიოგრაფიაში“ ანალიტიკური წესით დამუშავებულია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრისა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის 45-ზე მეტი სახელწოდების პერიოდული და განგრძობადი გამოცემა. ბიბლიოგრაფია გამოიცა იოსებ ყიფშიძის რედაქტორობით. მასვე ეკუთვნის წინასიტყვაობა რუსულ ენაზე. ავტორი ყურადღებას ამახვილებს მსგავსი ბიბლიოგრაფიული ნაშრომის დანიშნულებაზე და დასძენს, რომ იგი არ იქნება დაზღვეული ნაკლოვანებისაგან. როგორც თავფურცელზეა მითითებული, ის არის პირველი ნაწილი. რედაქტორის აზრით, მეორე ნაკვეთში უნდა წარმოდგენილიყო საბუნებისმეტყველო,

სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკის და სახალხო განათლების დარგები. მეორე ნაწილი „ქართული ბიბლიოგრაფიისა“ არ გამოცემულა. „ქართული ბიბლიოგრაფია“ დაიბეჭდა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სტამბაში და ნ. მარის წინადადებით აღნიშნულმა აკადემიამ შეიძინა აღნიშნული ნაშრომი.

პეტროგრადის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სამეცნიერო წრის საქმიანობის ერთ-ერთ აუცილებელ ამოცანად ივანე ჯავახიშვილს მიაჩნდა ბიბლიოგრაფიული მუშაობა. ამის შემდეგ იგი აღნიშნული წრის მიერ 1915 წელს გამოცემული „კრებულის“ წინასიტყვაობაში წერს: „საჭიროა ყველა იმ ცნობებისა და მასალების ნუსხების შედგენა, რაც ქართველების შესახებ დანერილა. საყურადღებოა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში გაბნეული მასალების თავმოყრა, რომ ქართველს, თანამედროვე მკვლევარს მუშაობა გაადვილებოდა და ხელმეორედ არ მოხდომოდა იმის გაკეთება, რაც უკვე გაკეთებული იყო“. იქვე ივანე ჯავახიშვილი დასძენს, რომ ამგვარი საქმე, ანუ ხელმეორედ მასალის მოპოვება, ჩვენში არა ერთსა და ორს მკვლევარს დაჰმართიაო. „ქართული ბიბლიოგრაფიის“ შინაარსი, თემატიკა, შერჩეული იყო თვითონ ივანე ჯავახიშვილის მიერ. შერჩეული ვიწრო თემატიკაა წარმოდგენილი აქ დასახელებულ „კრებულშიც“, რათა, ი. ჯავახიშვილის აზრით, „ახალგაზრდა მკვლევარნი ადვილად შეეჩვივნენ სამეცნიერო მუშაობის ფაქიზსა და მკაცრ მეთოდებს (2, 3). „კრებულის“ წინასიტყვაობაში ივანე ჯავახიშვილი ერთგვარად აჯამებს სტუდენტთა სამეცნიერო წრის რუდუნებას და კმაყოფილებით დასძენს: „სტუდენტთა სამეცნიერო წრის მუშაობას ამაოდ არ ჩაუვლია, არამედ თავისი ნაყოფი გამოიღო, მათი უმეტესობა ქართულ ლარიბ სამეცნიერო მწერლობას უფრო გაამდიდრებს“ (2, 7).

„ქართული ბიბლიოგრაფიის“ გამოცემას დიდი ამაგი დასდო ენათმეცნიერმა, პეტროგრადის უნივერსიტეტის დოცენტმა იოსებ ყიფშიძემ. მისი ნაშრომი ქართულ ენათმეცნიერებაში „ქართული ენის გრამატიკა“, „მეგრული ენის გრამატიკა ტექსტებითა და ლექსიკონით“, „დამატებითი ცნობები ჭანურის შესახებ“ და სხვ., ვერ შეიქმნებოდა ამ სფეროში არსებული პირველადი წყაროების ბიბლიოგრაფიული ძიების გარეშე.

„ქართული ბიბლიოგრაფია“, როგორც ქართული ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიის პირველი ნიმუში, შედგენილია იმ სტუდენტთა მიერ, რომლებმაც შემდგომში გაამდიდრეს ქართული მეცნიერება

თავიანთი ფუნდამენტური ნაშრომებით. ამ მამულიშვილურ საქმეში მათ, რა თქმა უნდა, წაადგათ სტუდენტობის დროინდელი კვლევის ჩვევები, მეთოდები, პირველწყაროების ძიების საშუალებები, რაც უთუოდ საჭირო და აუცილებელია ნებისმიერი მკვლევრისათვის.

„ქართულ ბიბლიოგრაფიაში“ აღწერილი მასალები შემდგომში აისახა ქართული ანალიტიკური ბიბლიოგრაფიების ტომეულებში. მისი, როგორც ამ დარგში პირველი ნაშრომის, ღირებულება დღესაც ინარჩუნებს თავის ადგილს ქართული ბიბლიოგრაფიის ისტორიაში.

ლიტერატურა:

ქართული ბიბლიოგრაფია: ნაკვ.1., პეტროგრადი, 1916. 160 გვ.;
კრებული / ი. ჯავახიშვილის რედ-ით; თბ., 1915. 202 გვ.

პელაგია ლელუჟვა

სამოცი წელი ქართული წიგნის სამსახურში

მესაძირკველთა ნამუშავეები არ ჩანს ხოლმე, მაგრამ ყველამ კარგად იცის, რომ შენობის სიმტკიცე კარგ ბალავარზეა დამოკიდებული. ქალბატონ პელაგია ლელუჟვას არა მხოლოდ საძირკველის ჩაყრაზე, კედლების ამოყვანაზეც მოუწია მუშაობა და ღირსეული კვალიც დაამჩნია საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების საგამომცემლო საქმიანობას. იგი იყო ერთ-ერთი მთავარი მესაძირკველი და შემდგომში

წლების განმავლობაში პასუხისმგებელი მდივანი ქართველ წიგნის მოყვარულთა აღმანახ „მწიგნობრისა“, რომელიც დიდი მოწონებით სარგებლობდა და სარგებლობს წიგნმცოდნეთა თუ ბიბლიოფილთა, აგრეთვე რიგით მკითხველთა შორის. საგამომცემლო დარგში წარმატებული საქმიანობისა და დამსახურებისათვის ქალბატონ პელას პერსონალური პენსიაც ეძლეოდა, ხოლო წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების (ახლანდელი მწიგნობართა ასოციაციის) დაარსების 25 წლისთავთან დაკავშირებით 1999 წელს დაჯილდოვდა ღირსების მედლით. მას, როგორც საუკეთესო რედაქტორს, ჯერ კიდევ 1969 წელს მინიჭებული ჰქონდა „ბეჭდვითი სიტყვის წარჩინებულის“ წოდება.

ამჟამად, მართალია, პენსიაშია, მაგრამ კვლავაც მის მიერ ნალოლიავები აღმანახ „მწიგნობრის“ სარედაქციო საბჭოს წევრია და მასში საინტერესო, კვალიფიციურ სტატიებს აქვეყნებს.

ამჟერად სარედაქციო საბჭომ გადაწყვიტა, გავსაუბრებოდით ამაგდარ ქალბატონს.

— წიგნის მოყვარულები და მით უმეტეს, რედაქტორები შემთხვევითი აღამიანები რომ არ ხდებიან, ცხადია. მათ ჩამოყალიბებას მყარი საფუძველი სჭირდება — ცოდნა, ინტუიცია, ინტელექტი

და შრომისმოყვარეობა. იქნებ მოგვიყვებთ თქვენი თავდაპირველი გზის შესახებ, იმ პერიოდის შესახებ, როცა იწყება პიროვნების ჩამოყალიბება.

— საქართველოს წიგნის მოყვარულთა რესპუბლიკურ გამგეობაში სამუშაოდ რომ მოვედი, შრომის ოცდაექვსი წლის სტაჟი მქონდა. ჩემი შრომითი სტაჟი დაიწყო ბავშვობიდან გურიის შესანიშნავ სოფელ ნატანებში. ვიზრდებოდი მრავალშვილიან ოჯახში. მშობლები იმ დროის კვალობაზე ცოდნისმოყვარე და განათლებული ადამიანები იყვნენ. ოჯახში მუდამ იყო წიგნები, ლიტერატურული ჟურნალები და გაზეთები. ყველაზე აქტიური მკითხველი მამაჩემი იყო, შემდეგ უფროსი დები. ასეთ გარემოში მეც მონადინებული ვიყავი, დავნაფებოდი ცოდნას. 1933 წელს, როდესაც სკოლაში შევედი, იაკობ გოგებაშვილი ბოლშევიკებისაგან შერისხული იყო. წერა-კითხვას მოძრავი ანბანით გვასწავლიდნენ. თუმცა მე ის დიდი ხანია ვიცოდი. მამა მიყვებოდა, რომ მათ „დედა ენითა“ და „ბუნების კარით“ ასწავლიდნენ. ორი წლის შემდეგ გამოჩნდა ვ. ძიძიგურისა და ა. გვახარიას მიერ გადამუშავებული „დედაენა“. ეს მაინც პროგრესი იყო იმდროინდელი განათლების სისტემაში.

— ქვეყნის ცხოვრების მეტად საინტერესო პერიოდი გქონიათ გავლილი.

— დიახ. როგორც სხვაგან, ნატანებშიც ჩატარდა კოლექტივიზაცია. მამა მთელი ცხოვრება რეზო გაბაშვილის მიერ შექმნილ სამომხმარებლო საზოგადოებაში (შემდგომში „ცეკავშირი“) მუშაობდა. 1934 წელს დედაჩემს კატეგორიულად მოსთხოვეს კოლმეურნეობაში მუშაობა. ბავშვები ხშირად ვაკითხავდით დედებს დასახმარებლად. 1940 წლის ზაფხულში ბავშვთა შორის ჩაის კრეფის რეკორდი დავამყარე და შემდეგი წლის საკავშირო გამოფენაში უნდა მიმეღო მონაწილეობა, მაგრამ გერმანიის მიერ ომის დაწყებამ ყველაფერი შეცვალა. ეს იყო პირველი დიდი იმედგაცრუება ჩემს ცხოვრებაში. რადგან თურქეთი გერმანიის მოკავშირე იყო, ყოველ წუთს ველოდით თავდასხმას. მთელი ნატანები ჯარით იყო სავსე.

ასე დამთავრდა ერთი დიდი ეპოქა და დაიწყო ახალი — დაძაბული შრომისა და ბრძოლის ეპოქა ყველასათვის — კაცის, ქალისა და ბავშვებისთვისაც... სწავლა არ შეგვიწყევტია, თან ვმუშაობდით: ფრონტსაც ვეხმარებოდით და საკუთარ თავსაც. ნატანებელებმა

— გამომცემლობაში მ
ვად იქ „დავამთავრე“ პ
წავლე საგამომცემლო სა
შაყები ლექციებს გვიტა
გვექონდა ურთიერთობა.

«Маститобар» сохранил структуру и формат своего московского собрата. В содержании мы находим те же рубрики: «Книга и жизнь», «Библиотечка и библиофильсы», «По-

школ — Герой Социалистического Труда, председатель правления Общества юного Любля Грузии, актинист Николай Абашидзе. В составе редиссионной коллекции — известные донаты науки и культуры Грузинской ССР: анатомы, филологи, конговеды, лингвисты, Ашматидзе «Мандарины» увидят свет в тольковом издательстве «Светота Смартава». Те раж — 10 тысяч экземпля

Жаль, что с содержанием альманаха не смогут более подробно ознакомиться российские читатели. Он вышел еще на грузинском языке. И, следовательно, в таком виде попал на страницы Грузии, вероятно было бы уместно часть текста и на русском языке.

Рождение нового элемента — событие в биологической жизни страны. «В добрый путь!» — говорит своему детенку маме грузинским друком «Зиракстуй, Мичи-офана!» — говорит маме.

Константино КОВАЛЕВ

ერის რამდენიმე უნივერსიტეტში და შეიქმნა
და იმისა, რომ გამოცდილი მუ-
სტამებთან პრაქტიკულად

СОВЕЩАНИЕ В ЦЕНТРАЛЬНОМ ПРАВЛЕНИИ

В ЦК КПСС состоялось заседание Политбюро, на котором обсуждались вопросы, связанные с подготовкой к предстоящему съезду партии. В частности, речь шла о необходимости укрепления единства партии и ее роли в обществе.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

Особое внимание было уделено вопросам, связанным с подготовкой к съезду, где подчеркивалась важность всестороннего информирования членов партии.

В заключение заседания было принято решение о необходимости дальнейшего усиления партийного влияния в различных сферах общественной жизни.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

Особое внимание было уделено вопросам, связанным с подготовкой к съезду, где подчеркивалась важность всестороннего информирования членов партии.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

В заключение заседания было принято решение о необходимости дальнейшего усиления партийного влияния в различных сферах общественной жизни.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

ДЕНЬ КНИГОЛЮБА НА МККВЯ-81

В рамках мероприятий, посвященных Дню книголюбия, в ММКВЯ-81 были проведены различные мероприятия, направленные на популяризацию литературы и культуры.

Особое внимание было уделено вопросам, связанным с подготовкой к съезду, где подчеркивалась важность всестороннего информирования членов партии.

В ходе заседания были рассмотрены различные аспекты партийной работы, включая вопросы идеологии, организационного строительства и взаимодействия с народом.

В заключение заседания было принято решение о необходимости дальнейшего усиления партийного влияния в различных сферах общественной жизни.

ნამ საზოგადოების საგანგებო სხდომის ანგარიში, რომელიც გამოქვეყნდა მოსკოვის მსოფლიო ნიგნის გამოფენის ბაზრობის დროს („კნიჟნოე ობოზრენიე“, 11.09.1981 წ., №37).

თხზულებათა რვატომეული, იოსებ გრიშაშვილის ხუთტომეული, გიორგი ლეონიძის ექვსტომეულის 2 ტომი – ნარკვევები და წერილები, იოსებ ნონეშვილის ლექსები. 1953 წელს პირველად გამოიცა „შერისხული“, ანა კალანდაძის ლექსები და ა. შ. იმ პერიოდში დაიწყო „ქართლის ცხოვრების“, „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რვატომეულის, „რუსულ-ქართული ლექსიკონის“ სამტომეულის, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკონების და სხვა მნიშვნელოვანი გამოცემები. ყოველივე ეს პირველადი წყარო იყო

გასული საუკუნის 50-60-იან წლებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა ქართული კლასიკური ლიტერატურის გამოცემას. ჩვენთვის დიდი სკოლა იყო პავლე ინგოროვას, როგორც რედაქტორის, მუშაობა ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას, აკაკის ტომეულების გამოცემაზე; სოლომონ ყუბანეიშვილისა და მისი განყოფილების მუშაობა ვაჟა-ფშაველას ხუთტომეულის (1961წ.) და ათტომეულის (1964წ.) გამოცემებზე. მათი მაგალითი გამყვა მთელი ცხოვრების მანძილზე სარედაქციო საქმიანობაში.

იმავე დროს გამოიცემოდა გალაკტიონის თორმეტტომეული, კოსტანტინე გამსახურდიას

როგორც საგამომცემლო საქმეში დაოსტატების, ისე სარედაქციო მუშაკის თვალსაწიერის გასაფართოებლად.

1969 წელს საკავშირო „გამსახვომმა“ მომანიჭა „ბეჭდვითი სიტყვის წარჩინებულის“ წოდება და რედაქტორად მიმინიჭეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობაში. იქ ვმუშაობდი „ვაჟას კრებულის“ გამოცემაზე პროფესორ გრიგოლ კიკნაძის ხელმძღვანელობით, მოსე გოგიბერიძის თხზულებათა სამტომეულის გამოცემაზე პროფესორ გურამ თავაძის ხელმძღვანელობით, ვრედაქტორობდი სტუდენტთა სახელმძღვანელოებს და სხვა გამომცემებს.

— და ასეთი მდიდარი გამოცდილების მქონე რედაქტორი აღმოჩნდით ახლად შექმნილ წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებაში და მოგინიათ, ასე ეთქვათ, მის სათავეებთან დგომა.

— 1975 წლის 1 ოქტომბრიდან მუშაობა დავინყე წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების რესპუბლიკურ გამგეობაში. აქ უფრო ფართო ასპარეზი იყო შემოქმედებითი საქმიანობისათვის, განსაკუთრებით მაშინ, როცა აღმანახ „მწიგნობრის“ გამოცემა დავინყეთ.

იმ პერიოდში წმს გამგეობაში მუშაობის დაწყება ადვილი არ იყო. კანდიდატურას ჯერ საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის იდეოლოგიური მუშაობის ხელმძღვანელებთან უნდა გაველო „გამოცდა“, შემდეგ წმს-ის მაშინდელ თავმჯდომარე აკადემიკოს ევგენი ხარაძესთან. მე გამიმართლა: ცკ-ის იდეოლოგიის განყოფილების გამგემ თვითონ შემომთავაზა იქ გადასვლა და რეკომენდაციაც მომცა, ხოლო ბატონმა ევგენიმ მიცნო (სწორედ იმ ზაფხულს იბეჭდებოდა მისი წიგნი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობაში და ხშირად მოდიოდა ხოლმე) და, რა თქმა უნდა, მიმიღო სამუშაოდ.

პირველ დღეს საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების სულ სამმა თანამშრომელმა შევდგით ფეხი გამომცემლობა „მერნის“ ერთ გამოთავისუფლებულ ოთახში — გამგეობის თავმჯდომარის მოვალეობის შემსრულებელმა, მე და მთავარმა ბუღალტერმა.

პირველ რიგში საორგანიზაციო მხარე უნდა მოგვეგვარებინა. დაწესებულებისათვის სათანადო სახე მიგვეცა და რაიონებისთვისაც მიგვეხედა, რომ იქ პირველადი ორგანიზაციები შექმნილიყო. სხვა მრავალ საქმესთან ერთად საზოგადოების წესდებას და ინსტ-

რუქციებსაც ვთარგმნიდი. ერთი თვის შემდეგ კიდევ ოთხი თანამშრომელი შემოგვემატა და საქმეც აეწყო.

1976 წელი „დედაენის“ წლად გამოცხადდა მისი გამოცემის 100 წლისთავთან დაკავშირებით. მე, ზეინაბ ჟიჟილაშვილთან ერთად, შევადგინე „იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოების ბიბლიოგრაფია“, რომელიც 1978 წელს დაისტამბა 3 000-იანი ტირაჟით. იმავე პერიოდში მოვანწყეთ ვეფხისტყაოსნის გამოფენა ბიბლიოფილ ნოდარ ჩხეიძის კოლექციიდან, რამაც დიდი რეზონანსი გამოიწვია: ერთი თვე გაგრძელდა და დამთვალიერებელი არ ელეოდა. დაიბეჭდა სტატიები როგორც რესპუბლიკურ, ისე საკავშირო პრესაში.

1976 წლის ივლისში წმს გამგეობის თავმჯდომარის პირველ მოადგილედ (ფაქტიურ ხელმძღვანელად) დაამტკიცეს ჯიბო ლომაშვილი, პასუხისმგებელ მდივანად – ლია ნადარეიშვილი. მას შემდეგ მე ძირითადად გადავერთე საგამომცემლო საქმიანობაზე. იმაჟამად წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებას მხოლოდ „საბჭოთა საქართველოსთან“ შეკვეთით შეეძლო წიგნის გამოცემა და გაფორმდა კიდევ ხელშეკრულება მათთან. ისეთი გრძნობა დამეუფლა, თითქოს „შინ“ დავბრუნდი. იქაური მეგობრები ძალიან მეხმარებოდნენ.

– რამდენადაც ვიცი, თქვენი სარედაქციო საქმიანობა მჭიდროდ დაუკავშირდა ალმანახ „მწიგნობარს“. წლების მანძილზე იყავით მისი პასუხისმგებელი მდივანი და არა მხოლოდ...

– 1972 წლიდან წმს საკავშირო ცენტრალურმა გამგეობამ „Альманах библиофила“, რომელიც ადრე საკავშირო წიგნის პალატასთან ერთობლივად გამოდიოდა, დამოუკიდებლად დაიბეჭდა და რეკომენდაცია მისცა რესპუბლიკურ გამგეობებს, გამოეცათ ანალოგიური ალმანახები.

მოგვიანებით, 1978 წელს, საქართველოს წმს რესპუბლიკური გამგეობის პრეზიდიუმმა შეძლო მიეღო ზემდგომი ორგანოების თანხმობა ალმანახის გამოცემაზე და დაამტკიცა სარედაქციო საბჭო 11 წევრის შემადგენლობით: მთავარი რედაქტორი პოეტი-აკადემიკოსი ირაკლი აბაშიძე, მოადგილე – ჯიბო ლომაშვილი, პასუხისმგებელი მდივანი – პელო ლელუყვა. სარედაქციო საბჭოში შედიოდნენ: აკადემიკოსები – პაატა გუგუშვილი და ვახტანგ ბერიძე, პროფესორები – ვანო ლოლაშვილი, სოლომონ ხუციშვილი, გივი მიქაძე, გამომცემლობათა დირექტორები – ხუტა ბერულავა,

გურამ ფანჯიკიძე და სხვები, რამაც ხელი შეუწყო ჩვენი ალმანახის მაღალ დონეზე შედგენასა და გამოცემას.

ნმს გამგეობის პრეზიდიუმმა დაამტკიცა ალმანახის სახელწოდება „მნიგნობარი“. სარედაქციო საბჭომ თხოვნა გაუგზავნა ჰუმანიტარული დარგის სხვადასხვა სამეცნიერო ინსტიტუტებსა და დაწესებულებებს დაგვხმარებოდნენ ჩვენს საქმიანობაში.

ამ თხოვნას პირველი გამოეხმაურა საქართველოს კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მაშინდელი დირექტორი, აკადემიკოსი ელენე მეტრეველი. ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომლები დღესაც აქტიურად მონაწილეობენ ჩვენს გამოცემაში.

„მნიგნობრის“ რედაქციას თანამშრომლობა შესთავაზეს თსუ-ს ბიბლიოთეკამ, ლიტერატურის ინსტიტუტმა და სხვ. ლენინგრადის (სანქტ-პეტერბურგის) საჯარო ბიბლიოთეკის ყოფილმა თანამშრომელმა ანდრო აბრამიშვილმა თავისი სტატია მიუძღვნა იქ დაცულ ქართულ წიგნებსა და მარგინალიებს. „მნიგნობარს“ გზა დაულოცა „გამსახკომის“ თავმჯდომარემ, მწერალმა ელგუჯა მაღრაძემ.

— საქართველოს წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებაში თქვენი მოღვაწეობა მჭიდროდ დაუკავშირდა „მნიგნობრის“ ნომრების მომზადებასა და გამოცემას. თქვენ როგორც საკუთარ შვილს, ისე დაჰფოფინებდით ქართველ ბიბლიოფილთა ამ შესანიშნავ ალმანახს.

— „მნიგნობრის“ გეგმა ნმს საკავშირო ცენტრალურ გამგეობასა და „Альманах библиофила“-ს რედაქტორებსაც გავაცანი. მათ იგი მოიწონეს და ჩვენი გამოცემისათვის დაუშვეს უფროსი რედაქტორის შტატი, რაზედაც ოფიციალურად მე დავინიშნე.

საქართველო ერთ-ერთი პირველი რესპუბლიკათაგანი იყო, სადაც წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების ყველა რგოლი გამართულად მუშაობდა. 1979 წლის ზაფხულისათვის კრებული მზად იყო წარმოებაში ჩასაშვებად.

— თუმცა, რამდენადაც ვიცი, თქვენ მრავალ წინააღმდეგობას გადააწყდით „მნიგნობრის“ შემდგომი ბედის გამო.

— ნმს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე ჯ. ლომაშვილი ვიცდებოდა წიგნის მოყვარულთა ალმანახი პარტიული ყაიდის ჟურნალად გადაექცია. დიდი ძალისხმევა დამჭირდა, ასე რომ არ მომხდარიყო, მაგრამ 1984 წელს მაინც მოახერხეს, იგი ორად გაეყოთ და თხელი გარეკანით გამოეცათ. გაუმართლებელი ცვლილე-

ბები ხდებოდა სარედაქციო საბჭოს შემადგენლობაშიც.

— „მნიგნობრის“ გამოცემა უმნიშვნელოვანესი მოვლენა უნდა ყოფილიყო ქართველი წიგნის მოყვარულებისათვის. თუ არ ვცდები, მთელ საბჭოთა კავშირში ორი ასეთი ალმანახი გამოდიოდა — ერთი საკავშირო „Альманах библиофила“ და მეორე საქართველოში — „მნიგნობარი“. ვფიქრობ, პირველი ნომრის გამოცემას დიდი რეზონანსი უნდა მოჰყოლოდა.

— თქვენ წარმოიდგინეთ, სარედაქციო საბჭოს ძველი ბირთვისა (ივ. ლომაშვილი, ს. ხუციშვილი და სხვ.) და ჩემი ძალისხმევით მეორე ნომრის მასალებიც მზად იყო, მაგრამ პირველი ნომრის გამოცემა იგვიანებდა. და აი, 1981 წლის იანვარში დაიწყო მისი ბეჭდვა.

როგორც ყველა გამომცემელი, მეც გულისფანცქალით ველოდი მკითხველის განაჩენს.

გავრცელების ნებართვისათვის „მნიგნობარი“ „მთავლიტს“ წარუდგინე და მეორე დღესვე ქალბატონ ნელი დოლიძისგან შექებაც დავიმსახურე. ეს იყო მკითხველის პირველი შეფასება. დიდი იყო ჩემი სიხარული, როცა ათი ათასიანი ტირაჟი სწრაფად გაიყიდა და ხალხი მას მაღაზიებში ეძებდა.

მარტო მე და რედსაბჭოს ზოგიერთმა წევრმა „ვიზეიმეთ“ „მნიგნობრის“ დაბადება. სამაგიეროდ წმს ცენტრალურმა გამგეობამ აღნიშნა სათანადოდ ეს ფაქტი. 1981 წლის 28 აგვისტოს გაზეთ „Книжное обозрение“-ში კ. კოვალიოვის სტატია „В добрый путь „Мцигнобари“ ალმანახის ფოტოთი და ვრცელი მიმოხილვით. მე პერსონალურად მიმიწვიეს მოსკოვის მსოფლიო წიგნის გამოფენა-ბაზრობაზე. ერთი დღე მიეძღვნა საბჭოთა კავშირის წიგნის მოყვარულთა საზოგადოების საქმიანობას. სხდომას თავმჯდომარეობდა „Альманах библиофила“-ს მთავარი რედაქტორი, მწერალი ვ. ი. ოსეტროვი. გამომსვლელთა შორის ვიყავი მეც. ვისაუბრე „მნიგნობრის“ შესახებ. სხდომის დამთავრების შემდეგ სხვა რესპუბლიკების წმს ხელმძღვანელთა რკალში მოვხვდი: სავიზიტო ბარათებს მანვდიდნენ და წარმატებას მილოცავდნენ. სხდომის ანგარიში გამოქვეყნდა 11 სექტემბერს „Книжное обозрение“-ში, სადაც მოხსენიებული იყო ჩემი გამოსვლა.

ვიდრე ხელმძღვანელობა შეიცვლებოდა, მოლაპარაკება გვქონდა საქართველოს ტელევიზიასთან — დრო დაეთმო ბიბლიოფილთა წიგნადი კოლექციების, იშვიათი წიგნების ტელემაყურებელთათვის გასაცნობად. საქმე ცოტათი გაჭიანურდა. მაინც არ მოვეშვი და

მივალნიე შედეგს: 1981 წლის ივნისის მოენყო პირველი გადაცემა.

1982 წლის ივლისში მოსკოვის ა. ფედეევის სახელობის ლიტერატორთა სახლში გაიმართა „მნიგნობრის“ სარედაქციო საბჭოს შემადგენლობის შეხვედრა „Альманах библиофила“-ს რედაქციასა და მოსკოველ მკითხველებთან. სიტყვები წარმოთქვეს ვანო ლოლაშვილმა, ლევან მენაბდემ, სოლომონ ხუციშვილმა. ელენე მაჭავარიანმა დამსწრეთ გააცნო ფირზე გადაღებული ძველი ქართული ხელნაწერი მინიატურები. გაიმართა ბიბლიოფილ ვ. ნათენაძის ბიბლიოთეკაში დაცული ვეფხისტყაოსნის გამოცემების გამოფენა. ქართველ წიგნის მოყვარულებს გულითადი სიტყვებით მიმართეს „Альманах библиофила“-ს სარედაქციო საბჭოს წევრებმა. სხდომის მიმდინარეობა ფირზე გადაიღო გაზეთ „კომუნისტის“ სპეციალურმა კორესპონდენტმა გიორგი მერკვილიშვილმა, და გადაიცა საქართველოს ტელევიზიით.

1986 წელს წმს რესპუბლიკური გამგეობის პირველ მოადგილედ დანიშნეს ლიტერატორი და ჟურნალისტი გურამ ბუხნიკაშვილი. მან თავიდანვე დიდი ყურადღება გამოიჩინა ჩვენი ალმანახის მიმართ. სარედაქციო საბჭოში გამოჩნდნენ ცნობილი ადამიანები: ვახტანგ ბერიძე, ლევან მენაბდე, ალექსანდრე გვახარია, ვახტანგ ჯავახიძე და, რა თქმა უნდა, ძველი ამაგდარი წევრები – სოლომონ ხუციშვილი, გივი მიქაძე და სხვები. მათგან სოლომონ ხუციშვილი და ლევან მენაბდე შემდგომში „მნიგნობრის“ მთავარი რედაქტორები იყვნენ. მე დღემდე შემოვრჩი სარედაქციო საბჭოს შემოდგომის დაგვიანებული, ძალაგამოცლილი ფოთოლივით. იმ პერიოდში რედაქციის მუშაობა უფრო სახალისო და მრავალფეროვანი გახდა. ხელმძღვანელობასთან უთანხმოება არ მქონია. ასე დამთავრდა 80-იანი წლები.

– 90-იანი წლები საქართველოსათვის იყო მეტად რთული პერიოდი და რამდენადაც ვიცი, „მნიგნობრის“ გამოცემასაც არ ულხინდა.

– ბევრი რამ შეიცვალა მაგ დროს. ქალაქით ცენტრალიზებული მომარაგება შეგვიწყდა. იძულებული გავხდით ალმანახის ტირაჟი შეგვემცირებინა. განსაკუთრებით დამძიმდა ვითარება, როცა თბილისში არეულობა დაიწყო, რასაც მოჰყვა უშუქობა, სიცივე, საარსებო საშუალებათა სიმცირე, უიმედობა... გურამ ბუხნიკაშვილი გამგეობიდან წავიდა, იმავე პერიოდში გარდაიცვალა

საზოგადოების თავმჯდომარე ირაკლი აბაშიძე. 1991-92 წლების გაერთიანებული ნომერი უკვე დაბეჭდილი იყო. მათ შემდეგ მოსულმა ახალმა ხელმძღვანელობამ სტამბისათვის ხარჯების გადარიცხვაზე უარი მითხრა. ავტორების ჰონორარი უკვე გაცემული მქონდა, მაგრამ სტამბის წინაშე პირშავად აღმოვჩნდი. ამასობაში „გამსახკომმა“ გააუქმა გაზეთი „ნიგნის სამყარო“, იყო საუბარი „მნიგნობრის“ გაუქმებაზეც. ამ დროს კუპონი ლარმა შეცვალა და ერთ დღეს ხელფასი 3 ლარი რომ გამომიწერეს, აღარ ვიცოდი, რა გზას დავდგომოდი. პერსონალური პენსიის გაცემა ხელფასთან ერთად უკვე გაუქმებული იყო. მხოლოდ უფასო მგზავრობითა და კომუნალურ გადასახადზე შეღავათებით ვსარგებლობდი. ტრანსპორტი შეფერხებებით მუშაობდა. თემქიდან, სადაც მე ვცხოვრობდი, სამი ტრანსპორტი რომ გამოვიცვალე და ორი საათი დამაგვიანდა, სამუშაოზე გამოცხადებად არ ჩამითვალეს. იძულებული გავხდი, დამეწერა განცხადება სამუშაოდან გათავისუფლების შესახებ.

აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ მოქალაქეთა „შავი დღისათვის“ გადანახული დანაზოგები მთავრობის მიერ „გაყინული“ იყო. დღემდე სახლში მიდევს ათი ათასზე მეტი მანეთის გაყინული თანხის საბუთები, რის განაღდებისათვის ზრუნვაც აღარავის ახსოვს. ეს იყო მეორე დიდი იმედგაცრუება ჩემს ცხოვრებაში.

მალე ჩატარდა წმ საზოგადოების მორიგი ყრილობა, რომელმაც რესპუბლიკური გამგეობის თავმჯდომარედ ქალბატონი ლია ნადარეიშვილი აირჩია, ამის შემდეგ აღმანახის გაუქმების საშიშროება არ დამდგარა.

პენსიაში გასვლის შემდეგ თავდაპირველად დახმარების ხელი მეგობრებმა გამომიწოდეს, შემდეგ დავინწყე სხვადასხვა ნივთების, უმთავრესად წიგნების, ბუკინისტურ მაღაზიებში ჩაბარება. შემდეგში სოცუზრუნველყოფის სამსახურმა, როგორც მარტოხელა, სურსათით დახმარების სიაში შემიყვანა. თავდაპირველად მეუხერხულა, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ მქონდა. 2007 წლიდან ყველა პრივილეგია, მათ შორის პერსონალური პენსია და დახმარება შემინ्यვიტეს და სოციალურად დაუცველ მოქალაქეთა რიგებში აღმოვჩნდი. ესეც მესამე დიდი სამარცხვინო იმედგაცრუება.

მინანქრი.

მიუხედავად ყველაფრისა ქალბატონი პელო კვლავაც „მნიგნობრის“ ცხოვრებით ცხოვრობს და, საჭიროების შემთხვევაში,

გულუხვად გვინანილებს იმ გამოცდილებას, რაც მას ხანგრძლივი მოღვაწეობის პერიოდში დაუგროვდა.

გმადლობთ, ქალბატონო პელო, იმ ღვაწლისა და ამაგისათვის, რაც თქვენ საგამომცემლო საქმიანობას, „მწიგნობარსა“ და წიგნის მოყვარულთა საზოგადოებას მიუძღვენით.

ესაუბრა შოთა კობიაშვილი.

ჩვენი იუბილარი

ნინო ხვედელიძე

ვალერიან გუნიას საგამომცემლო მოღვაწეობა

ვალერიან გუნია 150

ჩვენი ქვეყნის ღირსეულ მამულიშვილსა და საზოგადო მოღვაწეს ვალერიან გუნიას დიდი წვლილი მიუძღვის არა მარტო ქართული დრამატული თეატრისა და კინოს, არამედ ქართული ჟურნალისტიკისა და საგამომცემლო საქმის განვითარებაში. მან დააარსა და გამოსცა: „საქართველოს კალენდარი“, „სახალხო კალენდარი“, გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, ჟურნალები „ნიშადური“ და „საქართველო“. ეს ის პოპულარული გამოცემებია, რომლებმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ქართული საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებაში. ჩვენ შევეხებით ვალერიან გუნიას სარედაქციო და საგამომცემლო მოღვაწეობას.

ვალერიან გუნია 1862 წელს დაიბადა სენაკის მაზრის სოფელ ეკში. მისი დაბადების თარიღი დოკუმენტებში სხვადასხვაგვარადაა მითითებული: წყაროთა უმრავლესობაში აღნიშნულია 9 (21) იანვარი [1:9; 562]. საეკლესიო ჩანაწერების მიხედვით იგი 15 აპრილს დაბადებულა [2: 223]. ვალერიანის მამა – ლევან გუნია ქალაქ ფოთის თვითმართელობის მოხელე იყო. ექვსი წლის ასაკში ვალერიანს დედა – ტასო (ანასტასია) ჩიჩუა – გარდაეცვალა და დაობლებული ბავშვი მოძულე დედინაცვლის ხელში აღმოჩნდა. მას მზრუნველად ოჯახის მოსამსახურე, ცარიზმის წინააღმდეგ პოლონელთა ამბოხში მონაწილეობისათვის კავკასიაში გადმოსახლებული ვაცლავ გრინცევიჩი გამოუჩნდა. მხატვრობისა და მუსიკის ნიჭით დაჯილდოებულმა, მოამბოხე სულის პოლონელმა საძირკველი ჩაუყარა მომავალი საზოგადო მოღვაწის პიროვნების ჩამოყალიბებას [3:48]. დედის აღერსს მოკლებულ ვალიკოს სხვა მწუხარებაც დაემატა, ბავშვებთან „ჩილიკაობის“ დროს ჯოხი მარცხენა თვალში მოხვდა და ისე დაუზიანა, რომ შუშის თვალის ჩასმა გახდა საჭირო. ფოთის სამაზრო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, 1876 წელს ვალერიანი მამამ თბილისში წამოიყვანა და სასწავლებლად რეალურ გიმნაზიაში მიაბარა. ბეჯითი ყმანვილი ძალიან კარგად სწავლობდა და მოსწავლეთა საიდუმლო წრეს მეთაურობდა. 1881 წელს, რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე მეორის მკვლელობის გამო, თბილისის რეალური სასწავლებლის მოსწავლეთა ერთმა ჯგუფმა, დიდუბის ტაძრის გალავანში, ფარულად მოაწყო „მეფის შესანდობარი ქელეხი“. აქ ცარიზმის საწინააღმდეგოდ მრავალი მოსაზრება გამოითქვა, მათ შორის მგზნებარე სიტყვა წარმოთქვა ვალერიანმაც, რისთვისაც იგი სხვა მოსწავლეებთან ერთად სასწავლებლიდან გარიცხეს ე. წ. „მგლის მონაობით“ [4:52; 51]. ვალერიანი ამხანაგების მიერ შეგროვებული ფულით სწავლის გასაგრძელებლად მოსკოვს გაემგზავრა. თავისუფალ მსმენელად მოეწყო პეტროვო-რაზუმოვსკის სამეურნეო აკადემიაში. პარალელურად, მან საიმპერატორო მცირე თეატრში დაიწყო მუშაობა, სადაც გაეცნო თეატრალურ ხელოვნებას და ხელი მიჰყო პიესების თარგმნას. 1882 წელს, იმპერატორ ალექსანდრე მესამის ტახტზე ასვლასთან დაკავშირებით, პოლიციამ ყველა არასაიმედო პირი დედაქალაქს მოაშორა, მათ შორის, ვალერიან გუნიაც. სახალხო თეატრის იდეით გატაცებული ვალერიანი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ აქტიურად ჩაება თეატრის მოყვარულთა წრის მუშაობაში. მისი

დიდი ნიჭი და სიყვარული თეატრისადმი ადვილად შეამჩნია ვასო აბაშიძემ, რომელმაც იგი 1883 წელს დიდ სცენაზე აიყვანა. ამის შემდეგ ვ. გუნიას ერთგულად ემსახურებოდა ქართულ პროფესიულ თეატრს, რისთვისაც მას 1934 წელს რესპუბლიკის სახალხო არტისტის წოდება მიანიჭეს.

მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოვებული ვალერიანი ჩინებულად უძღვებოდა საგამომცემლო მოღვაწეობას, რომელსაც პირველად შეეჭიდა 1886 წელს, როცა მას ვასო აბაშიძემ დიდი ნდობა გამოუცხადა და გაზეთ „თეატრის“ რედაქტორ-გამომცემლობა ჩააბარა, თვითონ კი სამკურნალოდ გაემგზავრა. ეს იყო ქართულ ენაზე დაბეჭდილი პირველი სპეციალური თეატრალური ყოველკვირეული სალიტერატურო და სამხატვრო პერიოდული გამოცემა, რომელიც 1885 წლის 14 ივლისიდან გამოდიოდა. 1886 წლის №27 გაზეთს რედაქტორ-გამომცემლის სახელით ხელს ვალერიან გუნიას აწერდა [5:562]. გაზეთის ფურცლებზე გაჩნდა წერილები თეატრალურ ხელოვნებაზე რუბრიკით – „თეატრი და მსახიობი“, რომელთა ავტორი ვ. გუნიას იყო. ეს ქართულ ენაზე დაბეჭდილი პირველი წერილები იყო სასცენო ხელოვნების საკითხებზე. ვ. გუნიას რედაქტორობის პერიოდში, გაზეთის ყოველ ნომერში იბეჭდებოდა ილიას სიბრძნე – „ჭკუის სალაროში“. ვალერიანი მთელ თავის ძალისხმევას ახმარდა რედაქტორის საპასუხისმგებლო მოვალეობის შესრულებას. მოგვიანებით, საკუთარ დღიურებში წერდა: „... ვასო აბაშიძემ „თეატრი“ გადმომცა და მეც გავეხი „თეატრის“ უღელში. ჩემი შრომა და მეცადინეობა მალე დაეტყო გაზეთს და ხელის მომწერთა რიცხვმა ერთიორად იმატა. სამი თვის განმავლობაში ხელის მომწერთა რიცხვი 167-მდე ავიდა... ბევრი სისხლი გამიფუჭდა ამ უმაღლურ შრომაში. ვინ იტყვის, რამდენი ღამე გამითენებია ამ შრომაში. 24 საათში ოთხი საათილა მქონდა მოსასვენებლად, მალე მოვიქანცე, მაგრამ მაინც თავს არ ვანებებდი გაზეთს.... ვალები დამედო გაზეთის გამო, ძლივს ვიბრუნებ სულს, მაგრამ ჯერ კიდევ გავუძლებ, რა ქნას კაცმა, როგორ ემსახუროს სამშობლოს უმსხვერპლოდ...“ [6:561; 224].

ვალერიან გუნიას უზომოდ იყო შეწუხებული საცენზურო კომიტეტის ზედამხედველობით, რაც კარგად ჩანს მის ჩანაწერებში. ერთ-ერთში ვკითხულობთ: „...ცენზურამ ხელ-ფეხი შემიკრა, ჩემი რედაქციის საქმე თანდათან ცუდად მიდის, სიტყვა არ მათქმევინეს, რა ვქნა, არ ვიცი... ცენზურა მტანჯავს, ლუკა ისარლოვი ორ-

მოს მითხრის..." [7:53]. საბოლოოდ, საცენზურო კომიტეტმა ვალერ-
იანი აიძულა საყვარელი გაზეთისათვის თავი დაენებებინა.

ვალერიან გუნია ებრძოდა XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების
რეაქციას. ის იყო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის
ქმედარიტი მოღვაწე, დიდი პატრიოტი და ილია ჭავჭავაძის ღირ-
სეული თანამებრძოლი. 1887 წელს, დ. ყიფიანის ვერაგული მკვლე-
ლობის გამო, მან უმოკლეს დროში დაწერა პატარა ბროშურა
„დიმიტრი ივანეს ძე ყიფიანი (1814-1887 წ.წ.)“, ერთ დღეში, ანონი-
მურად გამოსცა ჩარკვიანის სტამბაში და ხალხში გაავრცელა. მოგ-
ვიანებით წერდა: მხოლოდ ერთი დღის განმავლობაში 350 ეგზემპ-
ლარი გაიყიდაო [8:563].

გაზეთ „თეატრში“ მუშაობის შეწყვეტის შემდეგ ვალერიანი
ილია ჭავჭავაძემ თანამშრომლად მიიწვია ჯერ „ივერიაში“, სადაც
„ვალეიკო —...იას“ ფსევდონიმით ბეჭდავდა ხელოვნებისადმი მიძღ-
ვნილ წერილებსა და თეატრალურ რეცენზიებს, შემდეგ კი სათა-
ვადანაწარმო ბანკში. ვ. გუნია დაუახლოვდა ილიას და მისი ღირ-
სეული თანამებრძოლი გახდა. ვალერიანი ჭავჭავაძეების ოჯახში
გამართული „ხუთშაბათობების“ სასურველი მონაწილე გახლდათ
[9:224]. ილიაც ხშირად სტუმრობდა ვალერიანს. მისი მეუღლე მოგ-
ვიანებით იხსენებდა: ვალერიანს ერთი „ვოლტერის“ სავარძელი
ჰქონდა, მუშაობაში გართული, ჩაცმული იძინებდა ამ სავარძელში.
ილიას ეს სავარძელი ძალიან უყვარდა, მოდიოდა თუ არა ჩვენსას,
ვალერიანი შესთავაზებდა სავარძელს და იმართებოდა ბევრი საინ-
ტერესო მსჯელობა [10:164]. ვალერიანი ილიას თავის მასწავლებ-
ლად თვლიდა. ეროვნული ბიბლიოთეკის იშვიათ გამოცემათა ფონ-
დში დაცულ ილია ჭავჭავაძის პირად კოლექციაში ინახება მისდამი
მიძღვნილი გუნიასეული „საქართველოს კალენდრის“ რამდენიმე
ეგზემპლარი, რომლებსაც გამომცემლის ავტოგრაფი ამშვენებს.
ერთ-ერთ მათგანზე ვკითხულობთ: „დიდ ილიას პატარა ვალერიან
გუნიასაგან“.

კვლავ დაუვბრუნდეთ ვ. გუნიას საგამომცემლო მოღვაწეობას.
1888 წელს გამოვიდა „საქართველოს კალენდრის“ პირველი ნომე-
რი. მართალია, ეს არ იყო ამ მიმართულებით გადადგმული პირვე-
ლი ნაბიჯი და არც საქართველოში დაბეჭდილი პირველი ქართული
კალენდარი [11], მაგრამ მას უდიდესი როლი ენიჭებოდა მაშინდე-
ლი საზოგადოების ცხოვრებაში. „ივერიის“ ფურცლებზე მის შესა-
ხებ ეწერა: „ჩვენ მივიღეთ „საქართველოს კალენდარი“, 1893 წლი-

სა, შედგენილი და გამოცემული ვალერიან გუნიას მიერ. ეს მანუა ნელინადა, რაც ის შეუდგა ამ ფრიად სანაქებო საქმეს" [12:63].

კალენდარი 1888-1905 წლებში იბეჭდებოდა და გამოდიოდა წელიწადში ერთხელ. რამდენიმე ნომერი ჩავარდა. სულ თოთხმეტი წიგნი გამოიცა. ვალერიანი იყო კალენდრის შემდგენელი, სტატიების ავტორი, სხვადასხვა ცნობის შემკრებ-შემგროვებელი, კორექტორი, გამომცემელი, რედაქტორი, საორგანიზაციო და საფინანსო საქმეების მომწესრიგებელი. ყოველივე ამის მიუხედავად, გამოცემულ 14 წიგნში, ერთი გამონაკლისის გარდა, ჯერ გამოუცემელი, ყველასთვის უცნობი და ახალი მასალა იყო დაბეჭდილი. მრავალგვარი ცნობითა და ინფორმაციული მასალით აღჭურვილი კალენდარი ერთგვარ სამაგიდე წიგნსა და ენციკლოპედიურ ცნობარს წარმოადგენდა. ამასთან, კალენდარი ადვილად გასაგები, პოპულარული ენით იყო დაწერილი, რათა მისაწვდომი და გასაგები ყოფილიყო საზოგადოების ყველა ფენისთვის. პირველი წიგნი გრ. ჩარკვიანის სტამბაში დაიბეჭდა. შემდეგი, ათი წლის (1889-1898) განმავლობაში კალენდარს ვალერიანი საკუთარ სტამბაში გამოსცემდა. სტატიების მოსამზადებლად იგი ძველი ქართული ხელნაწერებით სარგებლობდა. კალენდარში იპოვიდით ყველა საჭირო და საინტერესო ინფორმაციას: ხალხური მედიცინისა და წამლების გამოყენების წესების, ავადმყოფის პირველადი დახმარების აღმოჩენის, ასტროლოგიური და ასტრონომიული საკითხების, ქართული კულინარიისა და წეს-ჩვეულებების, სასოფლო-სამეურნეო იარაღებისა და აგრონომიის, მატარებელთა განრიგებისა და მგზავრობის ფასების, სატვირთო და სამგზავრო გემების მარშრუტების, ფოსტა-ტელეგრაფისა და სანოტარო ცნობების, კანტორებისა და ნოტარიუსთა მისამართების შესახებ. კალენდარში მკითხველი იპოვიდა ცნობებს, თუ როგორ უნდა ეწარმოებინა ესა თუ ის საქმიანი ოპერაცია, რომელი ფორმა გამოდგებოდა ამა თუ იმ საქმიანობისათვის, როგორ უნდა განესაზღვრათ ჰონორარის ოდენობა და სხვა... კალენდარი პასუხს იძლეოდა ადამიანის ყოფა-ცხოვრებისათვის საჭირო თითქმის ყველა საკითხზე.

კალენდარი დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მოსახლეობის ყველა ფენაში. მის მნიშვნელობაზე მიუთითებს გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული შუამთის მღვდელ-მონაზონი ტარასის მოგონება: „შევხვედრივარ სოფლად, რომ ვინმე ავად გამხდარა და მაშინვე ის დაუძახიათ, არიქა, გუნიას კალენდარი იშოვნეთ სადმე და იქ ეწერება ავადმყოფობის წამალიო. უშოვიათ, მოუნახავთ

სათანადო ადგილი, ზუსტად უსარგებლიათ იქ მოყვანილი ცნობები და უშველიათ კიდეც ავადმყოფისთვის" [13:414].

ვალერიანი „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ აქტიური წევრი იყო. 1889 წლის „საქართველოს კალენდარში“ მან ვიქტორ ჰიუგოს სიტყვა – „თავისუფალი სწავლა-განათლება“ გამოაქვეყნა: „სწავლა-განათლების კარები ყველასათვის გაღებული უნდა იყოს ყველგან, სადაც კი ქოხი დგას, სადაც კი ტვინი მოძრაობს, იქ უსიკვდილოდ წიგნიც უნდა იყოს...“ ამ აზრს იზიარებდა თვითონაც და ყოველმხრივ ცდილობდა მოსახლეობის დაბალ ფენას აუცილებელი განათლების მიღებაში დახმარებოდა. ამ მიზნით მან შეადგინა და 1891 წელს გამოსცა „ქართული მიწერ-მონერის კრებული“ – სრული და ვრცელი სახელმძღვანელო სხვადასხვა ბარათებისა და წერილების შესადგენად. კრებული დიდი მოთხოვნილებით სარგებლობდა და ავტორმა იგი 1897 წელს მეორედ გამოსცა.

მრავალფეროვნებით გამორჩეულმა „საქართველოს კალენდარმა“ მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია მის თანამედროვე საზოგადოებას და მრავალი საყურადღებო ინფორმაცია და მასალა შემოგვინახა მომავალ თაობებს. მის ფურცლებზე იბეჭდებოდა „სალიტერატურო ნაწილი“, რომელიც „ამკობდა და ამშვენებდა ვ. გუნიას „საქართველოს კალენდარს“, სადაც იბეჭდებოდა ქართველ მწერალთა ახლად დაწერილი ნაწარმოებები.

მუდმივი ეკონომიური პრობლემების გამო, 1898 წლის „საქართველოს კალენდრის“ გამოსვლის შემდეგ, რომელიც 3000 ეგზემპლარის რაოდენობით დაიბეჭდა, ავტორი იძულებული იყო გამოცემა დროებით შეეჩერებინა. ოთხი წლის შემდეგ კი გუნიამ გამოცემის განახლება გადაწყვიტა და 1902 წლის 4 მაისს თხოვნით მიმართა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებას“: „კალენდარი უნდა გამოიცეს ამ წლის პირველ ნომერამდე 1600 ცალი ყველა ჩვეულებრივის განყოფილებებით... გამოცემა გამგეობას დაუჯდება ოთხას მანეთამდე (ქალაქისა, სტამბისა და კლიშეს ფასი, ზოგი კლიშე მე უკვე დამზადებული მაქვს). კალენდრის შედგენას და მის კორექტურას მე ვკისრულობ...“ იმავე წლის 6 მაისს გამგეობის სხდომაზე დავით კარიჭაშვილს დაევალა კალენდრის გადაკითხვა და თავისი დასკვნის წარმოდგენა. 13 მაისს გამგეობის სხდომაზე კარიჭაშვილმა განიხილა „საქართველოს კალენდრის“ გამოცემის წინადადება, გამოთქვა მოსაზრება მისი დახვეწის,

გაუმჯობესებისა და გამოცემის აუცილებლობის შესახებ. გადაწყვეტილება კალენდარი ქართველი მკითხველისათვის ყველა საკალენდრო ცნობით ყოფილიყო ალჭურვილი; სალიტერატურო განყოფილების ნაცვლად უნდა განთავებულიყო უკანასკნელ წლებში გამოცემული ჟურნალ-გაზეთებისა და წიგნების ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა, ჩვენი ქვეყნის ისტორიული ცნობების ქრონოლოგიური ჩამონათვალი. კალენდრის სრულყოფის შემთხვევაში გაიზრდებოდა მისი ტირაჟიც, რაც შესაძლებელს გახდიდა მისი ღირებულება 40-45 კაპიკზე მეტი არ ყოფილიყო.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის 3 ივნისის მიმართვაში „საქართველოს კალენდრის“ გამოცემის პირობებია განხილული. საზოგადოების სხდომის 1902 წლის 16 სექტემბრის ამონაწერის მიხედვით, კალენდრის რედაქტორობა დაევა დავით კარიჭაშვილს [14:238]. ამრიგად, კალენდრის ბოლო სამი წიგნი, რომელიც 1903-1905 წლებითაა დათარიღებული წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ გამოიცა.

„საქართველოს კალენდრის“ მნიშვნელობას ეხება მაყვალა გაჩეჩილაძის ნაშრომი. მკვლევრის აზრით, ძირითადი დანიშნულების პარალელურად კალენდარმა ტექსტოლოგიური ფუნქციაც შესანიშნავად შეასრულა: დაზუსტდა რამდენიმე ნაწარმოების დაწერის თარიღი, პირველი ბეჭდური წყარო და პირველი პუბლიკაციის თარიღი. კალენდარში დაბეჭდილი ქართველ მწერალთა გამოუქვეყნებელი ლიტერატურული თხზულებები პირველწყაროს წარმოადგენენ, რომელთა მიხედვითაც შეიძლება დადგინდეს თხზულებათა სრულ კრებულებსა და რჩეულებში ნებისთინი უნებლიეთ გაპარული უზუსტობანი. „კალენდრის“ ტექსტის სხვა წყაროების ტექსტებთან შედარების შედეგად მიღებულმა დასკვნამ დააზუსტა ზოგიერთი ტექსტის საბოლოო სახე [15:414].

ვალერიან გუნია 1889-1895 წლებში გამოსცემდა „სახალხო კალენდარს“, ყოველი მათგანი დღეს განსაკუთრებულ იშვიათობას წარმოადგენს.

მეფის რუსეთის რუსიფიკატორული პოლიტიკა სავსებით კრძალავდა ქართულ ენას. ქართულად მეტყველება და ქართული სიტყვის მოსმენა მხოლოდ ეკლესიასა და თეატრში იყო შესაძლებელი. ბუნებრივია, იმდროინდელი მონინავე ინტელიგენცია ყოველმხრივ

უნყოფდა ხელს თეატრალური ხელოვნების განვითარებას. ქართული თეატრისადმი განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა ვ. გუ-
ნია, რომელსაც „თეატრის ილია ჭავჭავაძე“ შეარქვეს. 1889 წელს
გამოვიდა მისი პირველი ნიგნი „ქართული თეატრის შესახებ“.

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე რთულ პოლიტიკურ და ეკონომი-
კურ ვითარებაში საქართველოში ერთმანეთის მიყოლებით დაიხუ-
რა ქართული ჟურნალ-გაზეთები: 1883 წელს – ჟურნალი „იმედი“
და გაზეთი „შრომა“, 1885 წელს – გაზეთი „დროება“, 1890 წელს
– გაზეთი „თეატრი“, რომელიც ვინრო პროფილის მიუხედავად,
მშვენიერად ახერხებდა საზოგადოებრივი მოვლენების გაშუქება-
სა და ანალიზს. 1896 წელს საცენზურო წესდების ერთ-ერთი მუხ-
ლის „შებლავისათვის“ 8 თვით აკრძალეს „ივერია“. მოვლენებითა
და ფაქტებით დატვირთულ უაღრესად რთულ ეპოქაში, ქართველ
ხალხს საშუალება არ ჰქონდა ყოველდღიურად გასცნობოდა ქვეყ-
ნის ჭირ-ვარამს. ბუნებრივია, გაჩნდა ყოველდღიური გაზეთის
არსებობის აუცილებლობა. ამიტომ ვალერიან გუნიამ განიზრახა
უაღრესად საჭირო საზოგადოებრივი აზრის წარმმართველი ოპე-
რატიული პერიოდული ორგანოს დაარსება. საარქივო მასალები-
დან ირკვევა, რომ ვალერიანმა 1896 წლის ივნისში ყოველდღიური
გაზეთის – „ცნობის ფურცლის“ დაარსების თაობაზე განცხადება
შეიტანა ბეჭდვითი სიტყვის მთავარი სამმართველოს უფროსის სა-
ხელზე. ამავე წლის 25 ივნისს კი სამმართველოს უფროსის მოვა-
ლეობის დროებითი შემსრულებელი მ. სოლოვიოვის თხოვდა კავ-
კასიის საცენზურო კომიტეტს, მიენოებინათ მისთვის ცნობები ვ.
გუნიას შესახებ: „აზნაურმა ვალერიან გუნიამ თხოვნით მოგვმარ-
თა... რათა ნება დავრთოთ ქალაქ თბილისში ქართულ ენაზე გამოს-
ცეს გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ [16:234].

ასეთ რთულ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში, ძნელი წარ-
მოსადგენი არ იყო მისთვის თხოვნა არ დაექმყოფილებინათ, მაგ-
რამ მან გონივრულ ხერხს მიმართა და გაზეთისათვის შეადგინა
მარტივი და მშრალი პროგრამა. მასში გათვალისწინებული არ იყო
თანამედროვე ცხოვრების ამსახველი საჭირობოროტო საკითხები,
კრიტიკული წერილები და მიმოხილვები ჩვენი ლიტერატურის, ის-
ტორიისა და გეოგრაფიის შესახებ. ამ გზით გუნია ცდილობდა თვა-
ლი აეხვია სამმართველოს მესვეურთათვის. შემდეგ კი იზრუნებ-
და პროგრამის გაფართოებისათვის. ასეც მოხდა, რამდენიმე დღის
შემდეგ პრესის მთავარი სამმართველოს უფროსმა კავკასიის სა-

ცენზურო კომიტეტისაგან მიიღო წერილი, რომელშიც დადებული იყო დახასიათებული ვ. გუნიას: „ცნობილი გამომცემელი საცნობარო ნიგნებისა და კალენდრებისა, ავტორი მრავალი დრამატული ნაწარმოებისა, რომლებიც ქართულ სცენაზე გარკვეული წარმატებებით სარგებლობდნენ. მას არ მიუღია უმაღლესი განათლება, მაგრამ ამ გარემოებას მოცემულ შემთხვევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა არა აქვს, იმდენად, რამდენადაც „ცნობის ფურცელის“ პროგრამა საცნობარო ხასიათისაა. ვ. გუნიას ქონებრივი ცენზების შესახებ კომიტეტში არავითარი ცნობები არ არის. ყოველივე ამის საფუძველზე ჩვენ თანახმა ვართ ვ. გუნიამ თბილისში ქართულ ენაზე გამოსცეს „ცნობის ფურცელი“.

17 სექტემბერს საბოლოოდ გადაწყდა: „აზნაურ ვ. გუნიას ნება დაერთოს გამოსცეს ყოველდღიური გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ ოდნავ შეკვეცილი პროგრამით“. შეკვეცაში იგულისხმებოდა მე-ნ პუნქტის ამოღება, რომელიც მოიცავდა ანეკდოტებს, ხუმრობებს, მოთხრობებს, მახვილსიტყვაობას, სცენებს, შარადებს, პოეტურ და პროზაულ ნაწყვეტებს. ძნელი მისახვედრი არაა, თუ რას ნიშნავდა ისედაც ოფიციალური, მშრალი პროგრამის მქონე გაზეთისათვის ამ პუნქტის გაუქმება.

თუმცა, 19 ოქტომბრისათვის ვ. გუნიას უკვე ხელთ ჰქონდა გაზეთის რედაქტორ-გამომცემლის მონმობა და კავკასიის საცენზურო კომიტეტის მიერ გაცემული სპეციალური ბილეთი, რომლის მიხედვითაც, რედაქტორი გაზეთში მხოლოდ ცენზურის მიერ მონონებულ და კორექტურაგამოვლილ მასალებს გამოაქვეყნებდა.

ბუნებრივია, ოპერატიული ორგანოს დაარსებას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა და ყოველდღიურ გაზეთს გაცილებით მეტი საქმის გაკეთება შეეძლო. თუმცა, ოპერატიულობის გარდა მთავარი იყო გაზეთს გამომცემელი და პროფესიონალ კორესპონდენტთა გუნდი ჰყოლოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მკითხველის იმედებს ვერ გაამართლებდა და მალე დაიხურებოდა. გუნიამ თავის ირგვლივ შემოიკრიბა საგამომცემლო საქმის კარგად მცოდნე და პროგრესულად მოაზროვნე ინტელიგენცია. „ივერიის“ ფურცლებზე დაოსტატებული კორესპონდენტებიც სიამოვნებით აწვდიდნენ ახალ გაზეთს სხვადასხვა ხასიათის ცნობებს საქართველოს ყველა კუთხიდან.

სერიოზული გადასაწყვეტი იყო სტამბის საკითხი. გასამრჯელოს ოდენობის მხრივ ყველაზე ხელმისაწვდომად მ. შარაძის სტამ-

ბა მიიჩნიეს, რაც „ცნობის ფურცლის“ რედაქციისათვის გადამწყვეტი აღმოჩნდა და ვ. გუნიამ აქ დაიწყო გაზეთის ბეჭდვა.

„ცნობის ფურცლის“ გამოცემის თაობაზე ქართველ საზოგადოებას გუნიამ გაზეთ „კვალის“ 1896 წლის 6 ოქტომბრის ნომერში განთავსებული განცხადებით ამცნო: „...პირველი ნომერი გამოვა ამა წლის ოქტომბრის 20-ში. ხელისმომწერა მიიღება ქ. თბილისში, ბათუმში გ. ნიკოლაძის წიგნის მაღაზიაში, ფოთში ალ. გუგუშვილთან, სოხუმში თ. სახოკიასთან, ოზურგეთსა და ახალ სენაკში კ. თავართქილაძის წიგნის მაღაზიაში, სიღნაღში დ. მაჩხანელთან, კაკავში ლ. ბოცვაძესთან, სურამში ი. მესხთან, თელავში ი. იმერლიშვილთან, მიხაილოვოში ლექტორ მესხთან და ყველა სასოფლო ქართულ ბიბლიოთეკაში“.

ამ დროისათვის ქართული თეატრის დასს ეკონომიურად ძალიან გაუჭირდა. ვასო აბაშიძეს უთქვამს, თეატრში ერთი ვალიკო გვყავს დაუოჯახებელი, იქნებ მდიდარი ქალი შეირთოს და ჩვენც გვეშველოსო. მართლაც, 1898 წელს, ვალერიანი გარიგებით დაქორწინდა ივანე გომელაურის ასულ ნინაზე. გარიგებისას თანახმად, მზითვის ნახევარი თეატრალურ სალაროში გადავიდა, მეორე კი ოჯახს უნდა მოხმარებოდა, თუმცა ვალერიანმა დაქორწინებისთანავე შეიძინა სტამბა, რომლის კურთხევა დიდი ნადიმით აღინიშნა. მას ილია ჭავჭავაძეც ესწრებოდა. გუნიას ჩანაფიქრი ასრულდა და 1898 წლის აპრილიდან „ცნობის ფურცლის“ ბეჭდვა ქარვასლაში, სასახლის ქუჩაზე გამართულ საკუთარ სტამბაში დაიწყო, რის შესახებაც იგი საზოგადოებას აუწყებდა: „სტამბა ყოველისფერით სავსე და მოწყობილია, ყოველგვარი საქმე სრულდება სწრაფად და იაფად“ [17]... დამკვეთებს ვ. გუნია პპირდებოდა, თქვენს მიერ გამოგზავნილ განცხადებებს ჩვენვე ავანყობთ, გაუუკეთებთ კორექტურას, დავბეჭდავთ კარგ ქაღალდზე და საცენზურო კომიტეტიდან ავიღებთ გავრცელების ნებართვასო.

ბეჭდვითი სიტყვისადმი ქართველი ხალხი უდიდესი ინტერესსა და მისწრაფებას იჩენდა. ხელისმომწერთა რიცხვმა ჯერ 1500-ს მიაღწია, ხოლო გაზეთის გამოცემიდან ერთი თვის შემდეგ 2000-ს გადააჭარბა. იმდროისათვის ეს საკმაოდ სოლიდურ ტირაჟად ითვლებოდა, რაც, ბუნებრივია, ხელს უწყობდა გაზეთის განვითარებას. რედაქცია, გაზეთის შესახებ მკითხველს აუწყებდა: „იმედი გვაქვს, საქართველოს ყველა მკვიდრნი სიამოვნებით მიიღებდნენ

იმ ამბავს, რომ ჩვენს პატარა მწერლობას კიდევ ერთი ყოველდღიური პანია გამოცემა მიემატა...

გამოცემის პირველი ნომერი პატარა გაზეთის შთაბეჭდილებას ტოვებს. გვერდი ხუთ მომცრო და უწყვეტ სვეტს იტევს. ტექნიკური გაფორმების ეს მეთოდი ჩვეულებრივ მოვლენად ითვლებოდა იმდროინდელ ქართულ პრესაში. იბეჭდებოდა: „დეპეშები საზღვარგარეთიდან“, „კანონი და მთავრობის განკარგულება“, „ახალი ამბები“, „პოლიციის მატთანე“, „თეატრის მატთანე“, „სალამოს დეპეშა“, ათასნაირი განცხადებები და სხვ. გაზეთის ფურცლებზე ქვეყნდებოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან მოსული ცნობები პატარა კომენტარებით, რომლებშიც უდიდესი ეროვნული ტკივილი, საქართველოსადმი დიდი სიყვარული იყო ჩაქსოვილი. გაზეთის სპეციფიკა ვრცელი განმარტების შესაძლებლობას არ იძლეოდა, მაგრამ რედაქტორი მაინც ახერხებდა მკითხველისათვის ახალი და დამაფიქრებელი ამბავი მიეწოდებინა. ცენზურისაგან გამუდმებული თვალყურის დევნების გარდა, გაზეთის ბეჭდვისას ჟანდარმერია ხშირად ადევნებდა თვალს რედაქტორსაც და გამომცემლობასაც.

უდაო იყო, რომ გაზეთი ასეთი შეზღუდული პროგრამით დიდხანს ვერ იარსებებდა და რედაქტორ-გამომცემელმა პროგრამის ნაწილობრივი გაფართოების თხოვნით პრესის სამმართველოს მიმართა, თუმცა ამაზეც უარი მიიღო. მიუხედავად ამისა, ვ. გუნიამ მაინც გაზარდა გაზეთის ფორმატი, ბეჭდავდა უფრო ვრცელ ცნობებსა და მიმოხილვებს. აშუქებდა საქართველოსა და სხვა ქვეყნებში მიმდინარე საჭირობოროტო საკითხებსა და უმნიშვნელოვანეს მოვლენებს. რედაქტორის გაბედულმა ნაბიჯმა კიდევ უფრო გაზარდა გაზეთისადმი ინტერესი და ტირაჟმა 2500-ს მიაღწია. 1897 წლის 5 თებერვლიდან კი გუნიამ გაზეთს წაანერა: „ყოველდღიური სახალხო გამოცემა“. რედაქტორ-გამომცემელი დღენიადაგ გაზეთის განვითარებაზე ფიქრობდა. რედაქციამ 400 მანეთის ღირებულების ახალი კლიშეები შეიძინა და მკითხველს მიმართა, რედაქციაში მობრძანდით და შესაფერისი კლიშეები შეარჩიეთ თქვენი განცხადებებისათვის. გაზეთის პირველი და მეოთხე გვერდი დაეთმო კლიშირებულ განცხადებებს, რამაც მნიშვნელოვნად გააღამაზა „ცნობის ფურცლის“ გარეგნული სახე.

რედაქტორს დიდი იმედი, რომ პროგრამის გაფართოების ნებართვას მიიღებდა, კვლავ დაუკმაყოფილებელი რჩებოდა. ვალე-

რიანი თვითონ ეახლა მთავარმართებელ გოლიცინს, რათა მისთვის ქართული თეატრის დაფინანსება და „ცნობის ფურცლის“ გაფართოება ეთხოვა. სასახლეში მთავარმართებელთან შესვლაზე მას უარი უთხრეს. ვალერიანმა ხმალი იშიშვლა და ძალით შესვლა განიზრახა. გოლიცინს მოქალაქის „თავზედობის“ შესახებ მოახსენეს და მან გუნიას კაბინეტში შეყვანა ბრძანა. ვალერიანთან ორი საათის საუბრით მოხიბლულმა მთავარმართებელმა თეატრისთვის დიდი თანხა გაიმეტა, გაზეთის პროგრამის გაფართოებაზე კი უარი განაცხადა [18:163].

ამრიგად, „ცნობის ფურცლის“ პროგრამა 1898 წელსაც უწინდებულად, შემოკლებული დარჩა. ვალერიანს თავისი გეგმების შეუსრულებლობამ გული გაუტეხა. მან იმავე წლის ივლისიდან გაზეთის ფორმატი კვლავ შეამცირა და წარწერიდან – „ყოველდღიური სახალხო გამოცემა“ ისევ ამოიღო სიტყვა „სახალხო“. პარალელურად შემცირდა ხელმომწერთა რიცხვი და ტირაჟი. 1898 წლის პირველი იანვრის ნომერში გუნია გულისტკივილით აღნიშნავდა: გაზეთი 1100 ცალი გამოდის, წლიურად 7500 მანეთია საჭირო. ხელისმომწერთა მხრიდან 5000 მანეთი შემოდის, დანარჩენს ვზარალობთ. თუმცა ეს არაფერია, ერთი წელი კიდევ გავწევთ ჭაპანს ჩვენი ხალხის საკეთილდღეოდ. მას კვლავ დიდი იმედი ჰქონდა, რომ მომავალი წლიდან პროგრამის გაფართოებასა და ტირაჟის გაზრდას შეძლებდა. ასეთ რთულ პირობებში ყოველდღიური გაზეთის გამოცემა უაღრესად რთული საქმე იყო. „ცნობის ფურცელს“ რედაქტორ-გამომცემელი „საქართველოს კალენდრიდან“ შემოსულ თანხასაც ახმარდა, თუმცა ისიც მცირეოდენი იყო და გუნიამ ჯერ მეუღლის მზითვეი, შემდეგ კი სიმამრის ქონებაც გაზეთს მოახმარა. ამის გამო გომელაური დიმიტრი მაჩხანელს საყვედურობდა: „შე დალოცვილო! რაზე დამალუბინე ქალი! შენ ამბობდი საქართველოში პირველი კაციაო, მე კი მისი პირველკაცობისა ვერაფერი დავინახე, ჯიბე მუდამ ცარიელი აქვსო!“ მოგვიანებით ნინო გუნია იხსენებდა: „გაზეთს 13 ათასი ვალი დაედო. სტამბა ვალერიანმა ჩემზე გააფორმა, ვალიც ჩემი მზითვეიდან გაისტუმრა“ [19:165]. 1900 წლიდან ვალერიანი იძულებული გახდა გაზეთი „ქართველთა ამხანაგობისათვის“ გადაეცა, რათა მას არსებობა არ შეენწყვიტა [20:141].

ვალერიანი მძაფრად შეიგრძნობდა ქვეყანაში შექმნილ უმძიმეს მდგომარეობას, იგი სასტიკად ილაშქრებდა არსებული ყოფის

წინააღმდეგ, ყველა ხერხითა და საშუალებით ცდილობდა ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებას. ამიტომ 1906 წლის ზაფხულიდან დაიწყო ზრუნვა ახალი ჟურნალის გამოცემისთვის. საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივში ინახება 1906 წლის 2 სექტემბრით დათარიღებული თბილისის გუბერნატორის მიმართვა საცენზურო კომიტეტისადმი, გუნიასათვის ჟურნალ „ნიშადურის“ გამოცემის ნებართვა და თბილისის გუბერნატორის მიერ მისთვის გაცემული მონშობა. 1907 წლის 15 აგვისტოთა დათარიღებული მთავრობისაგან ნებადართული ჟურნალ „ნიშადურის“ რედაქტორ-გამომცემლის ვალერიან გუნიასა და სტამბა „სორაპნის“ მეპატრონის მიხეილ გაჩეჩილაძის თანამშრომლობის ურთიერთშეთანხმება [21:244]. 1907 წლის 26 აგვისტოს კი გამოვიდა ყოველკვირეული იუმორისტულ-მხატვრული ჟურნალი „ნიშადური“, რომელშიც ეროვნული მიმართულების პოლიტიკური სატირა და ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების ამსახველი კრიტიკული წერილები იბეჭდებოდა. რედაქტორ-გამომცემელმა დაბეჭდა მისი დამატებაც – „ნიშადურის კრებული“, რომელშიც ლექსები, მოთხრობები და თარგმანები იყო წარმოდგენილი. გამოიცა დამატებით მხოლოდ ერთი ნომერი, რადგან 1908 წლის სექტემბერში თბილისის გენერალ-გუბერნატორის განკარგულებით დაიხურა ჟურნალი „ნიშადური“. მისი ბოლო 61-ე ნომერი 14 სექტემბრითაა დათარიღებული [22:27].

1908 წლის №13-დან ვალერიანი რედაქტორობდა ყოველდღიურ საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ „ისარს“. იგი დახურული „მეგობრის“ ნაცვლად, 1907 წელს დაარსდა. გაზეთის ბოლო ნომერი 1908 წლის 29 თებერვალს გამოვიდა [23:24].

ვალერიან გუნიას შემდეგ წელსაც არ შენელებია შემართება და 1908 წელს დააარსა ყოველკვირეული სალიტერატურო მხატვრული ჟურნალი „საქართველო“, რომელიც ავითარებდა საქართველოს ავტონომიისა და სხვადასვა სარწმუნოების ქართველთა გაერთიანების იდეას. „საქართველოსა“ და „ნიშადურის“ ფურცლებზე ვალერიანი „მონადირის“ ფსევდონიმით აქვეყნებდა წერილებს სახელმწიფო აპარატის უკანონო ქმედებების შესახებ. 16 გვერდიანი ჟურნალი „ნიგნის“ გამომცემელ ქართველთა ამხანაგობის ელექტრომბეჭდავის სტამბაში იბეჭდებოდა. სულ გამოვიდა 11 ნომერი [24:31]. დაიხურა ადმინისტრაციის განკარგულებით, თბილისის გენერალ-გუბერნატორის 1908 წლის 14 სექტემბრის დადგენილების საფუძველზე, „უკიდურესად მავნე მიმართულების“ გამო [25:244].

ქვეყნისათვის საზიანოდ და მავნედ კი ნამდვილად იქცეოდა სახელმწიფო აპარატი, რომელსაც მუდამ უშიშრად ამხელდა ვალერიანი. ერთი მხრივ იგი სამშობლოს მომავლისათვის საჭირო პიესებს დგამდა სცენაზე, მეორე მხრივ კი სახალხო და ყველასათვის ხელმისაწვდომ გამოცემებს უძღვებოდა. „ჩემისთანა უბედური კაცი რომ ვერსად იქნება, ეს შენც იციო, – სწერდა ვალერიანი ერთ-ერთ წერილში მეგობარს, – ხან პიესა არ გვაქვს, ხან კოსტუმებია საშოვი, ხან ვალია დასაფარი თეატრისთვის, ხან ფულია საჭირო გაზეთისთვის, ხან ჩემი საქმე სუდშია... ხან ადმინისტრატორი მწენავს და ხან სუდი, ამას არა უშავს, თუ ციხეში არ მიტუცეს თავიო“.

ამავე, 1908 წელს გუნიამ გამოსცა აკაკი წერეთლის იუბილე-სადმი მიძღვნილი ალმანახი „აკაკის დღე საქართველოში“, 1909 წელს კი ყოველკვირეული სალიტერატურო მხატვრული ალმანახი „ერთობა“, რომლის მხოლოდ 2 ნომერი დაიბეჭდა.

ვალერიან გუნია არაფერს იშურებდა თავისი დაჩაგრული და უფლებააყრილი ქვეყნის ასაღორძინებლად. საკუთარ ჟურნალ-გაზეთებს უსასყიდლოდ უგზავნიდა სტუდენტებს რუსეთის სხვადასხვა კუთხეში, აგრეთვე ვენაში, პარიზსა და სხვა ქალაქებში. საზღვარგარეთიდან არალეგალურად ჩამოტანილ ლიტერატურისთვის სპეციალურად გააკეთებინა ჩემოდანი, რომელსაც ორმაგი სარჩული ჰქონდა. მასში საკმაო რაოდენობით თავსდებოდა თხელ პაპიროსის ქაღალდზე დაბეჭდილი არალეგალური ლიტერატურა, რომელსაც მოგზაურობის დროს საქართველოს ყველა მნიშვნელოვან ცენტრში ისე ავრცელებდა, რომ მასზე ეჭვს ჟანდარმერიაც კი ვერ იღებდა [26:162].

ვალერიან გუნია იყო შესანიშნავი მსახიობი, რეჟისორი, დასის ხელმძღვანელი, ჟურნალისტი, მთარგმნელი, რედაქტორი, გამომცემელი და უმნიშვნელო საზოგადო მოღვაწე. მან მთელი შეგნებული ცხოვრება, მთელი თავისი ნიჭი და ენერგია ქართული კულტურისა და ხელოვნების, სამშობლოს სიყვარულსა და საკუთარი ხალხის უანგარო სამსახურს შეაღია.

ლიტერატურა:

1. ც. ხეთერელი, ვალერიან გუნიას ლიტერატურულ-საგამომცემლო მოღვაწეობა. – თბ. : თსუ გამ-ბა, 1989.; ალ. კალანდაძე, ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია. – თბ. წ. 5. – 1987.

2. ლ. ნანიტაშვილი, ვალერიან გუნია (დოკუმენტი) // საისტორიო მოამბე. – თბ., 1976. – გვ.33-34.

3. ს. ქობულაია, ვალერიან გუნია – „ცნობის ფურცლის“ დამაარსებელი: [1896 წ.] // ახალგაზრდა ჟურნალისტი. №12, 1975.

4. ს. ქობულაია, დასახ. ნაშრომი; ჯანელიძე, დ. ვალერიან გუნია: [მონოგრაფია]. – თბ.: ლიტერატურა და ხელოვნება, 1963.

5. ალ. კალანდაძის დასახ. ნაშრომი.

6. ალ. კალანდაძე, დასახ. ნაშრომი.; ლ. ნანიტაშვილი, დასახ. ნაშრომი.

7. ს. ქობულაია, დასახ. ნაშრომი.

8. ალ. კალანდაძე, დასახ. ნაშრომი.

9. ლ. ნანიტაშვილის დასახ. ნაშრომი.

10. ნ. გუნია, „ზოგი რამ ვ. გუნიას შესახებ“, „მნათობი“, №12, 1963.

11. ქართულად ენაზე საქართველოში დაბეჭდილი პირველ კალენდარი გამოიცა 1848 წელს. სხვადასხვა წყაროებში აღნიშნულია, რომ „პ. იოსელიანმა გამოსცა პირველი ქართული კალენდარი და მალევე შეაყენა“.

12. ალ. კალანდაძის დასახ. ნაშრომი.; ალ. ბურთიკაშვილი, რაინდი უშიშარი და გულმართალი: მონოგრაფია ვ. გუნიაზე. – თბ., საბჭ. საქართველო, 1965.; „ივერია“, №268, 1892.

13. მ. გაჩეჩილაძე, ვალერიან გუნიას „საქართველოს კალენდარი“ – ტექნოლოგიური წყარო. // ლიტერატურული ძიებანი. ტ. 23, 2002.

14. ლ. ნანიტაშვილის დასახ. ნაშრომი.

15. მ. გაჩეჩილაძის დასახ. ნაშრომი.

16. ლ. ნანიტაშვილის დასახ. ნაშრომი.

17. „ცნობის ფურცელი“, №499, 1898.

18. ნ. გუნია, „ზოგი რამ ვ. გუნიას შესახებ“, „მნათობი“, №12, 1963.

19. ნ. გუნიას დასახ. ნაშრომი.

20. დ. კარიჭაშვილი ქართული პერიოდული გამოცემების ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა (1819–1904) // ქართული მწერლობა. №6-7, 1929.

21. ლ. ნანიტაშვილი, დასახ. ნაშრომი.

22. გ. ბაქრაძის დასახ. ნაშრომი.; „ამირანი“ 1908 წ. 16 სექტ. №158.

23. გ. ბაქრაძის დასახ. ნაშრომი.; „ამირანი“ 1908 წ. 8 მარტ. №5.

24. გ. ბაქრაძის დასახ. ნაშრომი (გვ. 31); „დროება“ 1908 წ. 31 დეკემბერი. №35.

25. ლ. ნანიტაშვილის დასახ. ნაშრომი.

26. ნ. გუნიას დასახ. ნაშრომი.

„შენშია თვითონ მიზეზი ტანჯვის...“

მურმან ლებანიძე

მურმან ლებანიძე

90

„სახე – დაჭმუჭენილ-დაღეჭილი, / აზრები – მჭახე... / გეამაყება
სახე შენი / – ნატანჯი სახე!“ – ასე დახატა 60 წლის მურმან ლებანი-
ძემ თავისი პორტრეტი (ლექსსაც „პორტრეტი“ ჰქვია, ზ. ც.)... ერთი
შეხედვით გარეგნული პორტრეტი, არსებითად კი – ეს მისი შინაგა-
ნი სამყაროა, მისი პოეტური სულის შტრიხებია. უმეტესად პოეზია
ტკივილია, პოეტი კი – ამ ტკივილისთვის გაჩენილი. ეს შემოქმედი
ადამიანის ბედისწერაა... ამას გულისხმობს ერთ-ერთ ლექსში ნათ-
ქვამიც: „შენი ტანჯვა და შენი კირთება / არ დააბრალო, პოეტო,
არვის! / და, თუ სიცილით პირაქეთ გკითხონ: / რად, რისგან გულში
ნატები ხანჯლის?! / უპასუხე, რომ შენშია თვითონ, / შენშია თვი-
თონ მიზეზი ტანჯვის“... (უსათაურო). ეს, ზოგადად, პოეტის ხვედ-
რზე. კონკრეტულად კი, მურმან ლებანიძე, სიცოცხლეზე უზომოდ
შეყვარებული და ცხოვრებისგან საკმაოდ ნატანჯი რომ იყო, ამას
მის პოეზიაში ვკითხულობთ. რჩეულ კრებულებს ახალი ლექსებით
ინყებს და ამთავრებს ყველაზე ძველით. მკითხველმა ბოლოდან
უნდა ფურცლო პირველ გვერდამდე და დაინახავ კაცს, სულს –
სიყრმიდან სიბერემდე, აღსასრულამდე, ყველაფრით: რისთვის იც-

ხოვრა, რაც მსხვერპლად მოითხოვა „ამ ცხოვრებამ – ბრძნულმან, რთულმან“, როცა ამას წერს, უკვე ნახევარი ცხოვრება გავლილია. უკან დარჩენილა საშინელი დღეები (იგი ცხრამეტი წლისა წავიდა ფრონტზე და ბოლომდე იბრძოდა). ვფიქრობ, ქართულ პოეზიაში, ასე ხანგძლივად, უფრო სწორად, ასე სამუდამოდ არავის ადევნებია იმ მძიმე დღეების მტკიცენი აჩრდილები, როგორც მურმან ლებანიძეს. ისინი დროდადრო, როგორც ნაჭრილობები, ისე შეახსენებენ თავს. ცალკე აღებული ეს ტექსტები ისეთ ლირიკულ ციკლად იკრება, რომელიც ისტორიის ყოველგვარ მონათხრობს თუ ნარკვევს აღემატება თავისი სიმართლით და გულწრფელობით, რეალური ფაქტებით და განცდებით... საზოგადო და საკუთარი საფიქრალით... ტანჯვის ერთ-ერთი მიზეზიც – ამ ომიდან ჩამოყოლილი მძიმე სენი, რომელიც იმ დროისთვის ჯერაც მოურჩენლად ითვლებოდა, სენი, „ამაზრზენი და განუკურნელი“, როგორც მისთვის საყვარელი ლადო ასათიანი იტყოდა. ომისშემდგომი საყოველთაო სიდუხჭირე, ოჯახი და პატარა შვილები. უმწეობა და მუდმივი ჭიდილი სიკვდილსა და სიცოცხლის შუა. აბასთუმანში, „იმედის ქალაქში“ გატარებული წლები, ხუდადოვის ტყის ზამთრის გრძელი ღამეები... უიმედობა და იმედი. ყოველივე ეს კარგად ჩანს იმ წლების ლექსებში.

ამავე წელს (1960) დაწერილი ლექსი „დათვები“ ერთ-ერთი საუკეთესოა მურმან ლებანიძის პოეზიაში, ლექსი, რომლითაც განსაკუთრებულად იგრძნო და შეიყვარა 60-იანი წლების ახალმა თაობამ იგი (ამას საგანგებოდ იმიტომ აღვნიშნავ, რომ მურმან ლებანიძე თავის სრული სახით, როგორც პოეტი, 60-იან წლებში წარსდგა მკითხველის წინაშე. ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე გაჭაღარავებული, გაფითრებული სახით, რომელსაც მართლაც დაჰკრა ვდა გამოვლილი ტანჯვის იერი; თავისი საყვარელი ლექსებით: „თამუნია ქავთარაძეს“, „ბერნუში დაგიხატია, ზაზული“, „დათვები“, „ლადო“ და სხვ. იგი ხშირად სტუმრობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მწერალთა წრეს, სტუდენტურ საღამოებს და წარუშლელ შთაბეჭდილებას ტოვებდა. კიდევ ერთი – ლადო ასათიანისადმი მისმა პოეტურ-ადამიანურმა დამოკიდებულებამ, ლექსებმა და საუბრებმა უფრო მეტად აგრძნობინა ამ თაობას, და არა მხოლოდ მას, „ადრე წასულის კაცის ფიქრები“, მისი პოეზიის ხიბლი, მას განსაკუთრებულად უყვარდა ლადო); ლექსის სათაური „დათვები“ ირონიზებულია და ამსუბუქებს ფაქტის სიმ-

ძიმეს. როგორც დათვებს სძინავთ მთელი ზამთარი, ასევე ეძინა ხუდადოვის ტყეში გაზაფხულის (სიმბოლურად, ალბათ, გამოჯანმრთელების) მოლოდინში „წყეულ კასტას“ და, მათ შორის, თავად ლირიკულ გმირს. ლექსში განსაკუთრებული ემოციური დატვირთვა აქვს მოულოდნელად შემოჭრილ სტრიქონს – „ეს გაზაფხული რა უცებ გაჩნდა“, ან: „ეს გაზაფხული უეცრად გაჩნდა“. ამან, თითქოს გადაფარა ყოველგვარი სიმძიმეილი და სიცოცხლის, განახლების, იმედის სხივით მზისფრად ააჩახჩახა ყველაფერი – როგორც თავად იტყვის... „მთელი ზამთარი ხუდადოვის ტყეში მეძინა – / იქ ცხოვრობს ჩვენი წყეული კასტა. / მთელი ზამთარი სულ დათოვლილ ტყეში მეძინა – / ეს გაზაფხული უეცრად გაჩნდა. / მთელი ზამთარი სულ დათოვლილ ტყეში მეძინა – / მთელ ზამთარს ვლოკე იმედის თათი. / მთელი ზამთარი იმედებით ვიკვებებოდი / და ჰა, ბუნაგიდან გამოვდივარ დაჭრილი დათვი“.

მიუხედავად იმისა, რომ მოსალოდნელ აღსასრულზე ფიქრი მუდამ თან სდევდა, ეს სათქმელი არასოდეს დარჩენილა წუნუნად. ის ყოველთვის მდიდარია და საინტერესო ღრმა კონტექსტებით. უფრო მეტიც – ამან გამოკვეთა სიკვდილ-სიცოცხლისადმი, საწუთროსადმი მისი დამოკიდებულება. შეიძლება ითქვას, ესაა მურმან ლებანიძის, როგორც პოეტის, მთავარი სათქმელი, მთავარი ნათქვამი. მისი შემოქმედებისათვის საზიაროა XX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული პოეზიის ძირითადი ტენდენციები, გამოირჩევა დამოკიდებულება ნაცნობი – ყოფითი თუ მარადიული თემებისადმი. მაგრამ, არსებითად, ყველაფერი განჭვრეტილია და განცდილია სიკვდილ-სიცოცხლის, წუთისოფლის გააზრების ფონზე. იქ, სადაც საუბარია სიცოცხლეზე, ამა თუ იმ ცხოვრებისეულ სასიამოვნო ფაქტებზე, არ ავინწყდება წარმავლობა (სიკვდილი); იქ, სადაც სიკვდილის აწრდილს ეკამათება, ჩაჭიდებულია სიცოცხლეს – წარსულის ხსოვნას, ძვირფას სახელებს, ქალს, ტრფიალს, შვილების ყოვლისმომცველ სიყვარულს... და უმთავრესს – სამშობლოს; მიუხედავად სუბიექტური მიზეზებისა, მურმან ლებანიძის დამოკიდებულება წარმავლობასთან, სიკვდილთან, განპირობებულია არა იმდენად პირადულით (ეს მხოლოდ მაპროვოცირებელი ფაქტებია), რამდენადაც, საერთოდ, ადამიანისთვის თანდაყოლილი შიშით (წურც ამ სიტყვას ვიუხერხულებთ) ყოველთა დამამხობელის წინაშე. ამას ყველაზე მტკივნეულად ისინი გამოხატავენ, ალბათ, რომლებიც ყველაზე ძლიერ შეიგრძნობენ სიცოცხლის მშვენიერებას, სამაყაროს ამოუნწრავ საოცრებებს.

შეიძლება ითქვას ერთიც – მართალია, 60-იანი წლები ე.წ. დაბობის დროა, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ საბჭოთა პოეტის სიტყვა ჯერ კიდევ შორს იყო თავისუფლებისაგან. სიკვდილ-სიცოცხლეზე და წარმავლობაზე ამგვარად და ამდენის დაწერას უყურადღებოდ არ დატოვებდნენ იმდროინდელი იდეოლოგიის მესვეურები (ამის მრავალი ფაქტია სხვა შემთხვევებში), მაგრამ, ალბათ, ირწმუნეს, რომ პოეტს თავისი კონკრეტული სანუხარი ალაპარაკებდა და არა – მარადიული და საყოველთაო. მურმან ლებანიძის ხელწერას, უპირატესად, ორიგინალური რიტმი განაპირობებს, რომელსაც, ძირითადად, ქმნის სიტყვათა ინვერსიული წყობა, შესაბამისად – მახვილთა ისეთი გადანაწილება, რომ იქმნება თვისებრივად ახალი ინტონაცია. იმისდა მიხედვით, რა ინფორმაციას, რა სიტყვიერ მასალას მოიცავს ლექსის სტრუქტურა, იცვლება ეს ინტონაციაც. იგი ხან სადაა – ჩვეულებრივი, თხრობითი სტილისთვის დამახასიათებელი, ხან – კატეგორიულობის ნიშნით და იმპერატიული, თუ სათქმელი მწვავეა, კრიტიკულია.

მისი პირველი ლექსები 40-იან წლებშია დაწერილი, ომში და ომისშემდგომ იბეჭდებოდა ფრონტულ გაზეთებში 1943 წლიდან. სწორედ იქ ჩახედა სიკვდილს თვალებში ჭაბუკმა და ადრიდანვე მიიღო სიმწრის გაკვეთილები ცხოვრებისაგან. ადრევე ისწავლა ფასი სიკვდილისა და ფასი სიცოცხლისა, შესაბამისად – დროის ფასიც. ის მეტად ნაყოფიერი, ხელხვაიანი პოეტი იყო. თითქოს, ყოველი დღე გადაჰქონდა პოეზიაში, რადგან ასე სწამდა: დრო ყველაფრის მკრეფელია და სწრაფმავალი, თუ არ სდიე კვალდაკვალ, ჩარჩები უსახო წარსულში: „ყოვლისა მოსაკრეფელის, / ბრძენთა სთქვეს, დროა მკრეფელი: / დრო ჰქრის, დრო ჰქრის და მეფობენ / დრონი! და არ მეფენი!“

ნებისმიერ ადამიანს გულგრილს არ ტოვებს დროის სწრაფ-მავლობის განცდა, მით უმეტეს, პოეტს, რომლის ფიქრი, ხშირად, ფიქრს იქითაც მიდის. ადამიანის მარადიული სევდის მიზეზიც ეს გამხდარა, უპირველეს ყოვლისა. ცოტა სევდა, ცოტაც – ირონია სიმსუბუქისათვის, გაძლებისათვის: რომ ქვეყანა ფუსფუსებს, შრომობენ, იღვნიან, ხატავენ, რითმავენ... დღე მიდის და „რაი ამ ფაფხურს და რაი ამ თამაშს?“ „შურა ბანძელაძე – პეიზაჟს ხატავდა, / მურმან ლებანიძე – რითმავდა შაირს... / ერთი დღეც გათავდა, ერთი დღეც გათავდა, / მერედა, თუ ძმა ხარ, / თუ ძმა ხარ, რაი?“

უსათაურო ლექსში (1971) მურმან ლებანიძე უბრუნდება ამ თემას... რომ ეს დღეებიც წარსულს ჩაბარდებიან, გასურს თუ არა, და-

ბერდებიან ეს ტყეებიც: „პრიალა ნაჯახებით, კაი მჭრელი ნალდებით, / მყვირალა ყაჩაღებად მოვლენ ნელინადები. მოვლენ, მოვლენ სხვა დრონი კითხვით: ვისთან ამქრობდი, რა ტყეების პატრონი რა ეტლებით დაჰქროდი?“ შემდეგ კი – რწმენა იმისა, რომ დრო მაინც ვერ ნაშლის იმას, რაც ღირებულია: „მჯერა ანას ჭადრების, / არც შენს ძელქვებს ვნუხვარო, / ჩემს ტყეებზე რას იტყვი, / ნათლიმა-მავე, მუხრანო?“

ლექსების პატარა ციკლია – „ისევ ფიქრები“, ანუ შვიდი სხვადასხვა ფიქრი: პირველი – ფიქრი იმაზე, რა უმწნოა ადამიანი ზოგჯერ, რა უძლურია სიტყვა, როცა სიკვდილი მეტისმეტად სისასტიკეს სჩადის. ასეთ დროს, „რომ არ იფიქრო, შენი ნებაა? / მოავლე თვალი აწმყოს და წარსულს... / სოფელში ახლა გასვენებაა / – ხუთზე მარხავენ ოცი წლის ქალწულს. / კურთხეულ იყოს ყოველი მგზავრი, / რომელმაც უნდა განვლოს უღრანები! / მე ექვს შაურად სამძიმარს ვგზავნი: / მონაწილე ვარ თქვენი მწუხარების!“

ასეთ დროს არაფერი შეგიძლია, თითქოს დამცირებული ხარ სიკვდილისგან, ამ სიტყვის უკიდურესი პირდაპირობით. მეორე ფიქრი – ვენახში ორი ძვირფასი საფლავი, „ყოველ აგვისტოს შევიარ სოფლად, მე ჩემი პირმშო ორ ბორცვთან მიმყავს“. მაგრამ პოეტს ანუხებს ის, რომ ამ საფლავებთან აღარც ვენახი ჩანს, არც ბებერ ნიგვზებს დასტრიალებს ქორი... „აღარც ბოსტანი და აღარც ბაღია“. ეს უკვე მიტოვებული სამშობლოს, მიტოვებული კუთხის გამო აღძრული ტკივილია, რომელიც ქალაქში შეახსენებს თავს: „მომელანდება ქალაქში ვაზი, / ხაპი და ხაპთან ყურძენი ზვირით – / არგასაცვლელი სამშობლო სხვაზე – / და სულს ვუხსენებ ნაყიდი ღვინით“.

„ნაყიდი ღვინო“, ალბათ, თვითკრიტიკაცაა და ირონია, რომ საკუთარი მოუვლელია, საკუთარი ვერ მოგიწევია (ცნობილია და მრავალჯერ ნათქვამი ქართულ კრიტიკასა და ლიტერატურულ ნერილებში, რომ მურმან ლებანიძეს მრავლადა აქვს ლექსები მიტოვებული სოფლების, განსაკუთრებით, რაჭის სოფლების თემაზე. ამას თვითონაც აღნიშნავს მოგონებებში. აქ შეიძლება დავასახელოთ: „ჩემი კორდიდან“, „იყვნენ სამნი ძმანი“, „წერილი ნვიმების დაწყების წინ“, „ჩაის ხვრეპენ და...“, „სახლი ვნახე სირცხვილისგან თავდახრილი“ და სხვ.: „ეს სხიერი, ეს ლიქოკი, ეს არხოტი / არ ჩააქრო, არ ჩააქრო! გეფიცები... / მეშინია, ეს სამოთხე, ეს ნალკოტი, / სხვა არავინ მოვიდეს და დაიკავოს...“).

მესამე ფიქრი უფრო შორს მიდის. „მესამე ლექსი წვიმაზე ფიქ-

რობს", წვიმა და მშვიერი ჯარისკაცები, მათ შორის, 19 წლის ბიჭი. კოცონზე, რომელსაც წვიმა აქრობს, იხარშება ცხენის ხორცი ("მჭლე და ართვალის წყალში გაბანეს და ცხელი ტყვია ჩაასხეს ყურში"). წლების მერე კიდევ უფრო შემადრწუნებელია ამის გახსენება ყოფილი მეომრისთვის. უნდოდა თუ არ უნდოდა, ისიც ხომ მოწმე იყო ყოველივე იმისა, თანამონაწილეც. გინდა თუ არა, ფიქრიც მოდის (საერთოდ, ომგამოვლილი ადამიანისთვის, ცნობილია, მერე და მერე უფრო ძნელი, შემანუხებელი, რაც ომის დროს, ომის მკაცრი კანონებიდან გამომდინარე, ჩაუდენია, თავს გადახდენია): „მაგრამ წვიმს წვიმა და კოცონს მიქრობს./ ვარ შემწყვედელი მარუხის კლდეში.../ ოცი წლის წინანდელ წვიმაზე ვფიქრობ/ და მაძლარი ვარ ყელამდე ლეშით“ (ამ ფაქტს იგი თავის მოგონებებშიც წერს, შეძრწუნებული, შენუხებული).

ამ ფიქრებში ნახევრად იუმორით, ნახევრად ირონიით თვითმკვლელობასაც ახსენებს. ეს ის შემთხვევაა, როცა ცხოვრება აბსურდს დამსგავსებია. ეს, ალბათ, წუთებია, მაგრამ მნიშვნელოვანი, წარმოსახვაში გაელვებული... მაინც შემზარავი: „პარაბელუმთან“ ძველი „ტეტეტ“ უჯრაში გდია – / რომ აიღო და, ვთქვათ, რომ შუბლში იხალო ტყვია./ ან უხმაუროდ, ჰიგიენის, ეთიკის დაცვით/ ცოლს დახვდე ჭერში დაკიდული, ქათქათა საცვლით./ ან კიდევ არის გზა მესამე – კარგად დაპურდე/ მაჩაბელივით გახვიდე და აღარ დაბრუნდე“.

თუმცა, ყოველგვარი ირონიის და იუმორის გარეშე, ისევ სურვილი არყოფნისა... მაგრამ ეს მაინც ყველაფრისგან დაღლილი კაცის, ისევ და ისევ, წუთებია – მძიმედ გაელვებული: „ორად ორი ნაბიჯია სიკვდილამდე დაღალვიდან... / ღმერთო, დაძინება მინდა, გაღვიძება აღარ მინდა“. სიცოცხლე გაცვეთილია, „იყო ცხოვრება და სატკივრები“: / „როგორ არ ვწუხდე, რომ ფერი მიგდის, – / დღითიდღე მეტად ხარ ფერმიხდილი, – / რომ წლები გადის, რაც ნიშნავს სიკვდილს, და / რომ ჩვენს გვერდით ცხოვრობს სიკვდილი“ – ეს მწარე სიმართლეა, რომელსაც, რაც შეიძლება, თვალს და ფიქრს არიდებენ ადამიანები, ჩვეულებრივნი თუ უჩვეულონი, მაგრამ პოეტის ხვედრი ამ მხრივ უფრო რთულია და, მით უმეტეს, იმისა, ვისაც ასე მომეტებულად ეფიქრება... ვისთვისაც ცხოვრება მხოლოდ რაღაც ცხადის მსგავსია ზოგჯერ, და არა – რეალობა. უსათაურო ლექსში „გალაკტიონი როგორც იტყვის“ სწორედ ამის განცდაა გამოხატული. ცხოვრების სიზმართან შედარება ცხოვრებით გა-

უმადლარი, ცხოვრებით მწყურვალე ადამიანის ფიქრია და არა მისი
ოპონენტისა: „გალაკტიონი როგორც იტყვის, – / დაელოცოს ენა-
პირი, – / არყოფილი იყო თითქმის, / სიზმარი იყო ყველაფერი... /
იყო ბურუსების ტბაში / გზა ვარდისფრად შენაფერი, / იყო რაღაც
ცხადის მსგავსი, – / სიზმარი იყო ყველაფერი... / მოდიოდი, მურმან,
რისთვის?! / არსით ჩანდა შენაპირი... / სიზმარი იყო, სიზმარი იყო,
/ სიზმარი იყო ყველაფერი!“

ინტერტექსტუალური გადაძახილი გალაკტიონთან: „ვარდისფე-
რად შენაფერი“, „შენაპირი“, ხალხური „ზღაპარ იყოს“ ასოციაცია
ლექსის ემოციურობას უფრო საგძრობს ხდის.

„არ ვთამაშობ, თამაშიდან გავდივარ“, – ესეც ერთგვარი ჟესტია
ცხოვრების მიმართ. სიკვდილ-სიცოცხლის ფილოსოფიური გააზ-
რება, როგორც პოეტი წერს, ძველისძველია. გულუბრყვილობაა,
ებრძოდე ბუნების კანონზომიერებას. ცხოვრება თამაშია და, შეიძ-
ლება, გახვიდე ამ თამაშიდან, გაიქცე, როცა დაიღლები „ბრძოლით,
კვნესით, გოდებით“: „გაჩენილა კაცთა მოდგმა ღვთისაგან, – / მძივ-
ნვარებდეს, ბრძოდეს, კვნესდეს, ჰგოდებდეს / სატალახო გზებით
სრულყოფისაკენ / მაგრამ ჯვარცმა, ოჰ, როდემდის, როდემდის...“

„სატალახო გზები“ ანუ ცხოვრებაა ის, რომელიც ათქმევინებს:
„გებრალეზოდეს: ასი წლის კაცი / ორასის არ გახდება! / გებრალე-
ზოდეს: აკვნისას ყმანვილს / ცხოვრება გადახდება!“ ე. ი. ცხოვრება
რთულია, ია-ვარდით მოფენილი არაა, მაგრამ მაინც დაუთმობელი.
ესაა თავი და თავი მურმან ლებანიძის პოეზიისა. მისივე სიტყვით
რომ ვთქვათ, იგი ცხოვრებით გულმოუწერებელია, როგორც ნე-
ბისმიერი მოკვდავი... ლექსით, მზით, ღვინით გაუმადლარი: „გიჟ-
ვარდა ხალხი ისეთი ძალით, / რომ საკუთარი დღე მოინამლე – /
ვერა, ვერ გასძევს მზით, ღვინით, ქალით, / წუთისოფლისთვის ვერ
მოიცალეს / ახლა მაგ ბუხარს აფიცხე ძვლები, / ეგ ფერფლისფერი
თმა შეიფერეს / ოთხმოციანი ჩამოდგა წლები / და ჩემი ცოდვით სავ-
სე სიბერე!“ (1980).

ესაა წარმავლობის მწარე განცდა, თითქოს თანდაყოლილი და
განუშორებელი, სულში ქრონიკულად ჩასახლებული, როგორც
მოურჩენელი იარა. საბედნიეროდ, არ გამართლდა გულისმღრღნე-
ლი ეჭვი ნაადრევ სიკვდილზე; ამ ქვეცნობიერმა, არცთუ უსაფუძვ-
ლო და ადამიანურად გასაგებმა განცდამ, როგორც ითქვა, კიდევ
უფრო საინტერესო გახადა პოეტის ლირიკა. ღრმად განცდილი და
ძირიანფესვიანია მისი ტკივილი სანუთროზე, ამიტომაც მოიაზრე-

ბა ეს საამსოფლიო ფიქრები ზოგადად, ყველასათვის, ვისაც ერთ-
ხელ მაინც შეხებია იგი: „სურვილის ქვეყნებში სივრდილა, / სურ-
ვილის ქვეყნებში გათოვდა, / ეს, ალბათ, სიბერის სიკვდილია – /
კიდევაც, კიდევაც მეშინია“... და მაინც, მურმან ლებანიძის ტიპის
ლირიკოსს შეეძლო, გაეჩილიკებინა სიკვდილი, ეს ყოვლისშემძვე-
ლი ურჩხული, რომელიც ხან რას ირქმევს სახელად და ხან – რას:
„ბოეთი მარად ბნდებოდა/ შეკითხვით: „საით მივქრით?!“ აქამდე –
ჭლექი ჩნდებოდა/ (და არა კიბო) ფიქრით./ ეს სენი, ჩვენში დარჩეს
და,/ მე მოხდილი მაქვს სანდოდ,/ ახლა – კიბოსაც აჩენსო,/ განგ-
ვიმარტავენ ფართოდ!“

სასაფლაოს თემა კვლავ გრძელდება. ეს იმდენად სულისმიერია,
რომ არასოდეს ინვესს მკითხველში მოულოდნელობის ეფექტს,
მით უმეტეს, მაშინ, როცა „ჟამთა ბრუნვით დაღრეჯილი“ მარტოდ-
მარტო უზის ბუხარს და „ცეცხლის ლაპარაკი ართობს“ წარმართი-
ვით: „მე – ვინ? ერთის მეტი ვინ მყავს – ცეცხლი მელაპარაკება“.

მეტაფორა – „ცეცხლთან ლაპარაკი“ განსაზღვრავს ლექსის ში-
ნაარსობრივ სტრუქტურას, სახეობრივად წარმოაჩენს ადამიანის
შინაგან ცეცხლს, სულის ცეცხლისკიდებას. ეს შინაგანი დიალო-
გია, დიალოგი საკუთარ ცეცხლთან. ამ ვრცელი ლექსის ერთი ნაწი-
ლი თოვლიანი ხეობის სევდიანი პეიზაჟიკაა და სიკვდილ-სიცოცხ-
ლის არსის განცდაც. „შაბათს მანვეარი მომდის,/ წვევას მთხოვენ
არცთუ ცალყბად;/ კვირას სასაფლაო კორდის/ ქარში ვდგავარ –
ხალხი არ ჰყავთ;/ ხორხოშელა თოვლი მკორტნის,/ სანყალს ზღაპ-
რულ თოვლში ვმარხავთ;/ თავს ვუქცევთ და, როდის, როდის,/ შინ
ვბრუნდები, ვერ ვარ კარგად;/ ფოთლიანი ქარი ზუის/ წლების მი-
მოტალახებას.../ ცეცხლი ძგერს და ცეცხლი ღუის,/ ცეცხლი მელა-
პარაკება“.

უსათაუროები: „შენ გუგულიანი საათი გიყიდა“, „საზიზღარი
ნისლი ასდის ქალაქს“, „ალარავითარი პიროვნული“, „ბოლჩებით და
ყავარჯნებით“ გამოირჩევა, ასევე, წარმავლობის მძაფრი შეგრძნე-
ბით. მსგავს თემაზე არაერთი პოეტური სიტყვა თქმულა ქართულ
ლირიკაში. მურმან ლებანიძის ამ ხასიათის ლექსებს ყველგან თავი-
სებური, განსხვავებული დამლა აზის, რომელსაც ფილოსოფიური
სიღრმეცა აქვს და დახვენილი პოეტური ეფექტიც. მასში გამთ-
ლიანებულია პიროვნულ-ბიოგრაფიული და ზოგადადამიანური მა-
რადი საფიქრალი. „ბოლჩებით და ყავარჯნებით/ გრძელი სოფლის
კართან ვდგავართ;/ მოკლე სოფელს არ დავრჩებით,/ ყველა გრძელ
სოფელში წავალთ“ (1977).

სიბერის მოახლოების მძაფრი განცდა მეტად საგრძნობია უფრო ადრე (1968) დაწერილ ლექსში, რომელიც პოეტ ოთარ ჭელიძეს, თავის უახლოეს მეგობარს, მიუძღვნა. პირველსავე სტროფში ნათქვამია მთავარი: ახალგაზრდობა წავიდა, სიბერე მოდის. ყვავილი თივა ხდება – „გაზაფხულზე ყაყაჩო – ყვავილია, / თიბათევეში, გას-თიბვენ და – თივა, / ყვავილობა, იცოდე, ჩავლილია – / ოთარ, გული მტკივა“.

ყაყაჩო მურმან ლებანიძის ლირიკის ერთ-ერთი სამშვენიისა. სადაც კი ამ სახეს მოიხმობს, ყველგან მნიშვნელოვანი პოეტური დატვირთვა აქვს მას (ლადო ასათიანის ყაყაჩოები სხვადასხვა კონტექსტით, განსაკუთრებული ემოციებით, ორიგინალობით მეორდება ანას, მუხრან მაჭავარიანის, მურმან ლებანიძის პოეზიაში). თივადქცეული ყაყაჩოს ალეგორია ამძაფრებს სიბერის წარმოსახვას. მიუხედავად იმისა, რომ ჯერაც ახალგაზრდაა, თავს ვერ (არ) იტყუებს, რომ სიბერემდე არც ისე შორია. ასეთ დროს უახლოეს მეგობარს მიმართავს, რომელთანაც სიყრმე და სიჭაბუკე გაუტარებია, რომელიც მასთან ერთად ბერდება. საერთოდ, მიძღვნილ ლექსებში მიმართვის ფორმებით საუკეთესოდ გამოხატავს მურმან ლებანიძე თავის განწყობას. ამ შემთხვევაში, როგორც ძალიან სუბიექტური, არც ისე ხმამაღლა სათქმელი, მეგობარს უნდა უთხრას, მისგან მიიღებს თანაგრძნობას, საზიარო სიყრმის გახსენებით მოიფონებს წყლულს: „გული მტკივა, მომაშველე რამე, / შემახსენე საზიარო სიღრმე, / მომატყუე, რომ შორსაა ღამე, / ხალისიან საღებავებს მიხმე“.

ნოსტალგია წარსულზე, ფიროსმანის ქუჩა, მეგობრის „ცალთვალა პანია სენაკი“ – მეგობრობის, სიჭაბუკის, პირველი ლექსების მზეგარეული დღეების მყუდრო სავანე... ეს ყველაფერი წარსულია. „გავლილია წუთისოფლის ბონდი, / ავლილია მოქანავე კიბე – / გიხაროდეს, ოქროს ზვრებში ცხოვნი, / აღმართ-აღმართ მწიფე ლექსი კრიფე“.

ლექსის დასაწყისი მეორდება ფინალში ანუ – სიბერის აჩრდილი, თივადქცეული ყაყაჩოს მეტაფორით. როგორც უკვე ითქვა, ლექსები ასე მტკივნეულად, ალბათ, იმას უფრო ენერება, ვინც სიყვარულიც იცის, ვისთვისაც ერთი ღამეა დღეც კი დიდი ჯილდოა ცხოვრებისაგან. ამ შემთხვევაში ისევე ყაყაჩოს სიმბოლიკაში იკვეთება წუთისოფლის მიმზიდველობა. ორსტროფიან ლექსში („ყაყაჩოს“) პოეტი ამ საიდუმლოს უმჟღავნებს მინდორთა დამამშვენებელს:

**„ყაყაჩოვ, შლილს და ტკბილს,/ ჩემზე იმდენი გითქვამს/ მგოსნის და
კაი ყმის/ ქებად სათქმელი სიტყვა,/ რომ თუმცა სუნთქვაც ჭირს/
ამა მზაკვართა სოფლად,/ მარტო შენ გამო ღირს/ ჩემი ამ ქვეყნად
ყოფნა“.**

ერთ-ერთი, რასაც ნათელი შეჰქონდა მის პოეზიაში, რაც სუ-
ლიერ საყრდენს წარმოადგენდა – იყო სამშობლოს გრძნობა. სამ-
შობლო რომ მხოლოდ „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტი“ არ არის,
ამაზე ბევრი თქმულა და მაინც, რა არის იგი... ამ შემთხვევაში –
მურმან ლებანიძისათვის, როგორც პოეტისა და ადამიანისთვის...
ალბათ, ყველაფერია, რაც მას თავის მშობლიურ მიწასთან, ქვეყა-
ნასთან, ამ ქვეყნის, თუნდაც წვიმასთან და ქართან აკავშირებდა,
დანყებული პატარა დის საფლავიდან, გოგოლის ქუჩით, სრულიად
საქართველოს კუთხეებით (გამორჩეულად: რაჭა, კახეთი, სვანეთი,
თუშეთი), წარსულის ხსოვნით და თანამედროვეთა ძვირფასი სახე-
ლებით, ულამაზესი ხედებით. პოეტის ინტონაცია იმის მიხედვით
იცვლება, რა კონტექსტში ვლინდება ეს გრძნობა. „მამა“, „ბავშვო-
ბა“, „გოგოლის ქუჩა“ – ეს ახალგაზრდობაში დანერგილი ლექსებია,
ხსოვნის წარუშლელი სურათები. მამის, ბავშვობის მონატრებაა.
გოგოლის ქუჩა, მისი უძვირფასესი მიკროსამყარო, საიდანაც იწყე-
ბოდა მშობლიური ქალაქის სიყვარული, სადაც 25 ზამთარ-ზაფხუ-
ლი გაუტარებია: **„გოგოლის ქუჩავ, ჩავთვლი სახლსავით,/ მქუხარე
ჩანგი მწუხარს ხმაურობს./ გული მანდ დარჩა – თათრის ძაღლ-
სავით,/ ჩამქრალ საკვამურს უყარაულოს“** („მამა“).

პირდაპირი მინიშნებით, ეს ქუჩა მისი სამშობლოა, მშობლების,
დედისა და მამის ნაკვალევით. აქედან, გოგოლის ქუჩიდან წასულა
მამა სამუდამო სამყოფლისაკენ. დარჩა ტკივილი, მოგონება, სით-
ბო, სიყვარული, როგორც სამუდამო საგზალი ცხოვრებისათვის,
პოეზიისათვის.

ამაღლებული პათოსით გამოირჩევა ლექსი „სამშობლო“. რამ-
დენიმე სიტყვით დასურათხატებული კავკასიის ხედები, ორიოდ
პოეტური მიმართვა, ორიოდ ემოციურად დატვირთული კითხვა
საოცარი ინტიმით წარმოაჩენს ლირიკული გმირის განცდას, სამ-
შობლოს გრძნობას: **„ჯიხვი – ქარაფზე ხტის,/ ბუზს არ აიფრენტ,
ქედებო/ კავკასის პონტის პირს/ ძირს ჩაკიდულხართ, ხედებო/
მე რომ სიკვდილი მჭირს,/ ხომ შენგნით, ჩემო ედემო!“** ამბავს წა-
უღებთ ვის,/ თქვენ, ფრინველებო ღვთის – / წითელ-ფეხება მტრე-
დებო“!

განსაკუთრებული სიბო შეაქვს ლექსში მოფერებით კილოს „ნითელფეხება მტრედებისადმი“, რომელსაც სამშობლოს ცოცხალ ნაწილად შეიგრძნობს. ასევე ძლიერია სამშობლოს განცდა – ლექსში „უფლისციხესთან“. რალაც თავანულობა, სიამაყე, ამბიცია სამშობლოთი თავდაჯერებული კაცისა, ერთგვარი პოზაც კი ყოველივე ამის გამოსახატავად: „უფლისციხესთან სისხლისფერი ყაყაჩოს წვეთი / არა დაღვრილის – დასაღვრელის, ალბათ, მაცნეა. / არავითარი სხვა სამშობლო ამაზე მეტი არ გამაჩნია“. ლექსის ბოლო სტრიქონები მომდევნო სტროფშიც მეორდება, დასასრულს ახალი ინფორმაციით ივსება და სათქმელიც სათანადო კატეგორიულობითაა გამოხატული: „მშვენიერია ორ ზღვას შუა კავკასის ხედი/ და კითხვა: „ვინ ვის?!“ ბებერ გულში ლახვრად მაჩნია./ არავითარი სხვა სამშობლო ამაზე მეტი, / არავითარი სხვა გზა, სხვა ხსნა არ გამაჩნია“.

მურმან ლებანიძის პატრიოტულ ლირიკაში გამოირჩევა მცირე მოცულობის ლექსი „ბევრს არ დაგპირდები!“ – რომელშიც განსხვავებული პოეტური უესტიტაა გამოხატული სამშობლოსადმი დამოკიდებულება – მარტივი და მართალი: „ლხინში – ავხირდები,/ ჩრდილში გაგიდგები,/ ჩემთვის ვაჩხაკუნებ/ ფანდურს, სანატრელო:/ ჭირში დაგიტკბები, / ბევრს არ დაგპირდები: / ფეხზე დაგიდგები, / ჩემო საქართველო!“

უსათაურო ლექსი „...აფხაზეთზე ამ კაცს თვალი უჭირავს“ (1977) სიმპტომატურად გამოხატავს იმ საბედისწერო პრობლემებს აფხაზეთთან დაკავშირებით, რაც უკვე არსებობდა იმ დროისათვის. თუმცა, ნამდვილი მტრის სახე დაკონკრეტებული არ არის, მიწინება საკმარისად ნათელს ხდის ვითარების არსს. „აფხაზეთზე ამ კაცს თვალი უჭირავს – / ეს კაცია, ალბათ, თურქის თემის./ და მე ვყვირი: – ჩემს სისხლს დაღვეს უწინამც/ და მე ვმღერი: – აფხაზეთი ჩემი“.

საქართველოს პოეტური ისტორიაა „ოდესმე დიდი ყოფილა საქართველო“ (ეძღვნება ფიქრიას). შვილს, ლექსის ადრესატს, უყვება სამშობლოს თავგადასავალს – ოქროს ხანიდან კრწანისის ტრაგედიის ჩათვლით. ლექსის დასაწყისი და დასასრული მიმართვაა, განმეორებით აქცენტირებულია მთავარი სათქმელი, რომ ოდესღაც დიდი იყო საქართველო: „ჩემო თვალნათელი, ჩემო სანატრელო, ოდესმე დიდი ყოფილა საქართველო“. ყოფილა აღმაშენებელი, გასაშტერებელი ოპიზრები, მოდრეკილი, ცურტაველი,

რუსთაველი. ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე „გაჭენებული და გაჭენებული, რტოებგაშლილი და გამოჩინებული, ყოფილა ორ-ზღვა შუა აღმოცენებული“. შემდეგ – ბედის უკუღმა დატრიალება.

მეფე ერეკლეს ეძღვნება ორი უსათაურო ლექსი, რომლებშიც გამოხატულია პოეტის დამოკიდებულება მისდამი, როგორც ადამიანისა და პოლიტიკოსისადმი: მრავალბრძოლაგამოვლილი, სისხლისგან დაცლილი, ზედდართული სიბერის ჭირი და კრახით დასრულებული კრწანისი... – „სამშობლო გარშემორტყმული და დამხრჩვალნი მაჰმადის ალყით“ – ასეთი იყო მეფისა და ქვეყნის ხვედრი. ეს აიძულებდა „ჩაეგო ხმალი... ამხელა რუსეთს რას მისცემსო ჩვენი დაპყრობა?! – იმედოვნებდა ერთმორწმუნე რუსეთის ხალხით“... იგი შორსაა იმ აზრებისაგან, რომ ამის გამო „ძრახვით“ შეფასდეს ერეკლე მეფის გადაწყვეტილება, თუმცა კი, „ცოლით, შვილით, კაცით თუ ბაღლით, – ორასი წელი ვართ რუსეთთან პატარა კახით“. თავის სათქმელს მურმან ლებანიძე კიდევ უფრო გამოკვეთს მეორე ლექსში, რომელიც ქართლის ისტორიაა პოეტური კონტექსტებით: საქართველო – ამტვერებული თურქით, მონღოლით... მამა-პაპათა შეჭირვებანი, მეფეთა უმძიმესი თავგადასავლები, მაგრამ გამორჩევით ტრაგიკული – ერეკლე, რომლის ცხოვრება იყო „მგლებშუა ლომის ტრიალი“, მისი დამარცხება ლომკაცის დამარცხება იყო. მისი გადაწყვეტილება კი, პოეტის აზრით, ჰგავდა „საქმეს ბეჩავი კაცისას: პალტო-კალოშის ზამთარში დაგირავენას“, ანუ ეს ყოველივე იყო იძულებითი, რაც, პირველ ყოვლისა, მტკივნეული იყო თავად მეფისთვის. ყველაზე ტრაგიკული მონაკვეთი ტექსტში ორჯერ მეორდება და ამით განსაკუთრებით საგრძნობი ხდება ავტორის განცდა: „ყურში მიწივის კრწანისის განაჩენივით/ ასიოდ მხედრით თბილისით უკუქცეული/ გამახსენდება ხმალს მტრისას გადარჩენილი/ შემეცოდება სანყალი მამაჩემივით/ ერეკლე – სულ-კურთხეული“.

გადმოცემით, დამარცხებული მეფე ერეკლე შვილიშვილებს ძალით გამოუყვანიათ ბრძოლის ველიდან, სადაც ცოცხალი თითქმის არავინ იყო. სიკვდილს ეძებდა და არ დაანებეს მას. ამის გამოძახილია უთუოდ პოეტის ემოციური დამოკიდებულება დიდი წინაპრისადმი.

განსაკუთრებული მონინება და სიყვარული ჩანს დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილ ლექსში. მთავარი ამ შემთხვევაში გამოხატვის ფორმაა. ყოველი სტროფის ბოლო სტრიქონში ეპითეტები, რომლებითაც წარმოჩნდება მეფის სახე, როგორც დიდი პო-

ლიტიკოსისა: „ევროპისკენ მიქცეული“, „დიადი და მასშტაბური“, „დავით-მეფე საოცარი“ და ა.შ. ლექსი 1977 წელს არის დაწერილი აქ გამოთქმულია სურვილი, რომ დავით აღმაშენებელი, როგორც ღირსეულთა შორის უმეტესი, პონტისპირას უნდა იდგეს გრანიტში გამოქანდაკებული: „როგორც რამე კლდე ჰყუდია ზღვისპირ ცამდის/ კაცისთავა კლდე გინახავს გიგანტური,/ იდგეს ასე – ისტამბულს და ბოსფორს ჩანდეს/ აზიიდან ევროპისკენ მიმართული“.

წინაპრებისა თუ თანამედროვეებისადმი მიძღვნილი მისი ლექსები, როგორც ითქვა, შერწყმულია ეროვნულ, მშობლიურ განცდებთან, მისთვის ეს წარსულის და აწმყოს შეგრძნებაა, ხსოვნა და სამადლობელია, სიტბო და სიყვარულია... მრავალი ცნობილი თუ უცნობი სახელი: ილია, აკაკი, ვაჟა-ფშაველა, ფიროსმანი, გიორგი ლეონიძე, მიხეილ ჯავახიშვილი, სიმონ ჩიქოვანი, პავლე ინგოროყვა, პაოლო, ტიცინი, ლადო ასათიანი, გაბრიელ ჯაბუშანური, ანა კალანდაძე, გურამ რჩეულიშვილი, გურამ თიკანაძე, ნოდარ დუმბაძე, რევაზ ლალიძე, აკაკი განერელია, ბორის პაიჭაძე, ნინო ჟვანია, სიმონ სხირტლაძე, ეთერ თათარაიძე... საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ადამიანები, მისთვის პატივსაცემნი; ზაზა და ფიქრია – შვილები, ელენე – ლელა – თავისი მეუღლე და მეგობარი, ვისაც არაერთ ლექსს უძღვნის, თამუნია ქავთარაძე – შეიძლება ითქვას, მისი ბიოგრაფიის ნაწილი და სხვ. გამორჩევით – გალაკტიონი, „კაცი... რუსთველის ტოლი, თავზარდამცემი ნიჭით“.

„ლამისთევა. 19 მარტი, 1959“: „ჩამომდგარია კრეისერი ლურჯი მთანმინდის – / მიდიხარ, მიხვალ! ჩვენ აქ ვრჩებით, / შენი გზა კი ციდან ცას მიდის – / ცოტაც და, შინ ხარ“. გალაკტიონის თემაზე პოეტმა შექმნა მრავალი ლექსი. მთელი სიცოცხლის მანძილზე, დროდადრო, გაიბრწყინებს ეს სახელი მის პოეზიაში, გაუნელებელი სიყვარულით, აღტაცებით, სინანულით, სევდით, სიამაყის განცდით, რომ „პარნასი გულში იკრავს სევდით/ ბილიკების შეუშიშარ მძებნელს/ – სძინავს ბალში სწორუპოვართ გვერდით/ საქართველოს პოეტების მეფეს“. – განსაკუთრებით უსათაურო „ყვავილების მდინარეს კუბო ცისკენ მიჰქონდა“ უნდა გავიხსენოთ, რომელიც ქართველი პოეტების მიერ გალაკტიონის თემაზე შექმნილ საუკეთესო რამდენიმე ლექსს შორის მოიაზრება: „ყვავილების მდინარეს კუბო ცისკენ მიჰქონდა;/ იწვა გალაკტიონი და თავისას ფიქრობდა;/ აღმართ-აღმართ მდინარე მთანმინდისკენ დიოდა;/ იწვა გალაკტიონი – მოხუცს ბეჭი სტკიოდა./ ალბათ, შუბლიც სტკიოდა – მაინც,

მეფურ იერით./ ინვა მკერდბუმბერაზი, ხნიერი და ძლიერი./ რალაც პათეტიკური მას სიკვდილშიც დაჰკრავდა:/ ინვა, როგორც ყოველთვის, ახლაც არვის არ ჰგავდა...”

მურმან ლებანიძის ლირიკას ბოლომდე გასდევს ომგადახდილი კაცის ფიქრები. „დაჯექ, გალექსე, როცა დრო გექნეს, ფარაჯიანი კაცის ცხოვრება“, – ეს მისი ფრონტზე დაწერილი ლექსია (1943). ერთ-ერთ ინტერვიუში (ალმანახი „კრიტიკა“, 1985) იგი სამ კითხვას უპასუხებს, როგორც ომგადახდილი მწერალი. ერთ-ერთ კითხვის პასუხში ჩანს პოეტის დამოკიდებულება ამ ფაქტისადმი, რაც საკმაოდ საინტერესო უნდა იყოს მისი მკითხველისათვის: „ორმოცი წელიწადია, რაც ომი გათავდა და არ გამოსულა არც ერთი ჩემი მორიგი ნიგნი, რომელშიც ომის თემაზე დაწერილი ახალი ლექსები არ ყოფილიყოს შეტანილი. ჯიუტად, დაჟინებით გახსენებს თავს და გაიძულებს არდავინწყებას. როგორ აღიქვამ და გაიაზრებ გარდასულს ორმოცი წლის დისტანციიდან, აღიქვამ არა როგორც გმირობისა და მხედრული დიდების განუწყვეტელ ტრიუმფს, არამედ როგორც კაცობრიობის აქილევსის ქუსლს და სამუდამო ზადს, როგორც საკაცობრიოს, და, ამასთან ერთად, პირადულ უბედურებას, რომელიც ბედმა მაინცდამაინც მე დამატეხა თავს დროის ესოდენ მცირე, ჩემი არსებობისათვის განკუთვნილ მონაკვეთში.

ხოლო ვამაყობ არა იმით, თუ რა მოხერხებულად გავუჭეჭყე თავი მონიწილმდეგეს, არამედ იმით, თუ რა შეეძლო და რას გაუძლო ჩემმა სულმა და ჩემმა ხორცმა!“

უფრო მოგვიანებით, 2000 წლის ინტერვიუში (ჟურნალისტ ქეთევან სადღობელაშვილთან) კიდევ უფრო მძაფრია პოეტის მოგონება ამ ომში ნანახ სისასტიკესა და უსამართლობაზე. სხვის ომში ძალით შეყრილი ახალგაზრდების ტრაგედიაზე, რომელსაც ვერასოდეს ივინყებს. ეს იმ ომის ერთგვარი შეფასებაა უკვე შორი გადასახედიდან: „იმედი უნდა გავუცროო ქალბატონ ქეთევანს, „გმირული ეპიზოდების“ ნაცვლად ტრიბუნალის ეპიზოდი ხომ არ ვუამბო... ბედმა მარგუნა შევსწრებოდი იმას, რასაც ომში იშვიათად შეესწრება კაცი. დავესწარი სამი ახალწვეული, სრულიად გამოუცდელი ჯარისკაცის დახვრეტას 1942 წლის ნოემბერში, აფხაზეთში. უკვე ოცი წლისა ვიყავი... ოქტომბრის ცამეტიდან თოვლმა საიმედოდ ჩაკეტა უღელტეხილები, ზემო ლათაში ჩამოვივაკეთ და აქ მინურები გავჭერით გამოსაზამთრებლად...

– ერთ დღით უთენია წამოგვყარეს, ტყის სიღრმეში მინდორზე

გაგვიყვანეს... იქ 18-19 წლის სამი ჭაბუკი ვიცანი რაჭაში ფორმირებული ასეულიდან... ამ ყმანვილებთან ისიც მაკავშირებდა, რომ მარუხის ძირში მოღწეულებს ცხენი აღარ სჭირდებოდათ. ტყვიით მოკლეს და ხორცი ერთად ავაჭერთ ერთი თვის წინ... ახლა იდგნენ ბიჭები, ხელში ბარები ეჭირათ, ქამრები და ფეხსაცმელები მოხსნილი ჰქონდათ და წარმოუდგენელ, შემზარავ სიჩუმეში ბარისპირ-მოხვედრილი კენჭის ჩხარუნი გვესმოდა დროდადრო... გულმოდგინედ ჭრიდნენ საკუთარ სამარხებს, თუმცა, ვფიქრობ, არ სჯეროდათ, თუ მართლა გაიმეტებდნენ დასახვრეტად...

ვფიქრობ, ვერც განაჩენი გააცნობიერეს, რომელიც მაიორმა, ანუ ტრიბუნალის უფროსმა, რუსულ ენაზე წაგვიკითხა, საიდანაც ჩვენ შევიტყვეთ, რომ სამმა ქარველმა ჯარისკაცმა (ერთი გვარი იაშვილად დამამახსოვრდა) დეზერტირობა ჩაიდინა; წაიღეს თითო ავტომატი თითო დამატებითი დისკით, ტყე-ტყე რაჭისკენ აიღეს გეზი, შორს ვერ გააღწიეს, ოციოდ კილომეტრზე შეიპყრო სპეცრაზმმა სამივე... ბოლო ფრაზაზე, დახვრეტის განაჩენი რომ გამოაცხადა მაიორმა, იარაღი იძრო, მაგრამ სიკვდილმისჯილებისკენ არ იკადრა სროლა, გვერდზე გადგა და ჰაერში ისროლა. ეს იყო განაჩენის სისრულეში მოყვანის სიგნალი. იქვე იდგა და მზად იყო თავისი მოვალეობის შესასრულებლად ჭრელი, არაქართული ეროვნების სპეცათეული – თითქმის სინქრონულად გაისმა ათითორმეტი ავტომატის ჯერი. დახვრეტილებს ხელები თვალებზე აფარებული და წინწამოწეული დარჩათ, თითქოს იმ ხელებს რაიმეს შეჩერება და თავიდან აცილება შეეძლოთ! – თოკი რომ გაწყდეს და სარეცხი მიწას დაეფინოს, საწყლები ასე დაეფინენ საკუთარი ხელებით გაჭრილ მიწაყრილს...”

წლების შემდეგ, რა თქმა უნდა, ეს კიდეც უფრო მძიმე მოსაგონარი იყო. ომში მურმან ლებანიძე 1942 წლის მარტში გაიწვიეს, უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის მეორე კურსიდან, მარუხის და ქლუხორის უღელტეხილები... დაჭრა კრასნოდარის ალებისას... ჰოსპიტლები: გარიაჩი – კლუჩი – ჭრილობით, კრასნოდარში – ტიფით... როგორც თავად წერს. „ქართველი პოეტების უმცროსი თაობის, ცხრამეტ-ცხრამეტი წლის მაშინდელი ჯარისკაცების ზურგზე გადაიარა ამ ომმა. ოსტატობა გვაკლდა, ძირითადად უმწიფარი იყო ჩვენი მაშინდელი ლექსები. მე, პირადად, ფრონტზე დაწერილ თითო-ოროლა ლექსს ვერ შეველიე, თორემ აურაცხელი საერთოდ გადავყარე. ჩემთვის ომის თემაზე მერე და მერე

დანერილს ვანიჭებ მნიშვნელობას." — იხსენებს იგი. შემონახული შთაგონებით იწერება სწორედ ის, რამაც დროს გაუძლო, რაც ნარსულმა ვერ წაიღო.

უკვე ასაკში შესული, ტკივილით გაიხსენებს, რომ მხოლოდ ცაგერიდან და ონიდან „ოთხასი კაცი წალალეს ომში „ცუმპა-რამპათი“, ზათქით, მუსიკით“. ლექსი „მარში“ (1976) არა მხოლოდ გახსენებაა, არამედ შეფასებაც ამ ომისა, რომელსაც სამამულო ომად გვისახავდნენ. საბჭოთა რუსეთმა კარგად გამოიყენა ინტერნაციონალური სამშობლოს მორალური კოდექსი და ერთი მუჭა ქვეყნიდან 700 ათასი ჯარისკაცი გაიწვია, რომელთაგან ნახევარიც ვერ დაბრუნდა. უმეტეს შემთხვევაში ძალით, თოფის ლულით მიერეკებოდნენ „საბჭოთა სამშობლოს“ დასაცავად. ამის ნათელი სურათია ეს ლექსი: „თოვს, მიაბიჯებს პოლკი, ხვრინავს და/ ესრეთ მძინარი ქალაქში შედის.../ „Встать!“ — ცივი ლულა, მძინარ ყვრიმალთან,/ „Встать!“ — და ანაზდად გინება დედის./ დასაპაღნებულს საჭურვლით, რკინით,/ ჩამძინებია, ჩავმჯდარვარ ქვაზე/ და მე ვინ მითხრას, ახალწლის დილით/ ამ ტუაფსესთან მოვსულვარ რაზე/ გაავებული თავზე დამეყურებ, ლულას მიქნევ და გინებით მმარხავ/ ო, მეთაურო, მე არ გამტყუნებ — / შენ, რა თქმა უნდა, სამშობლოს ჰკარგავ...“

მიდიოდნენ ნებითაც, მაგრამ მოტყუებით, სიჭაბუკით ანთებულები. ვინც რუსეთის „სამშვიდობო მოქალაქის მმართველობით“ გადარჩა და გამრავლდა 1801 წლიდან 1941 წლამდე, მეორე მსოფლიო ომმა შეიწირა, უმრავლესობა — დაუოჯახებელი... გენოფონდი განადგურდა.

უსახელოდ დაღუპულები, უგზო-უკვლოდ დაკარგულები, უსაფლავებოდ გადაგებულები. ვინც ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, ფრთებდაკეცილ არწივს უფრო ჰგავდა (აქ ირონიით ამბობს პოეტი, ბედის ირონიით საკუთარი თავისა და თანატოლების მიმართ): „მე ვიყავი ცხრამეტის/ კარს მეოცე იყო და/ ხერხემალში გხერხავდა — / ლეონიძე იტყოდა:/ ბეჭს არწივი გვეხატა/ მაგრამ ფრთები დაკეცა/ იმ არწივმა მოწყენით,/ ომის გზა გაიწელა/ გაიძვერა ჯორცხენით“. ეს არის სინამდვილე, სიმართლე, რომლის გამოხატვა ასაკოვანი, ფრონტულ ცხოვრებაგამოვლილი კაცისთვის შინაგანი მოთხოვნილებაა, სულის ძახილია. ასეთივე სიმწრით იხსენებს იგი 1942 წლის დეკემბერს. „46-ე არმია“, — ასე ჰქვია ლექსს: „შენ სად იყავ, მურმან, იმ დროს?! / სული ხორცთან გაყრას გთხოვდა! / არ თქვა ახლა, არ თქვა, თითქოს / ბრძოლის ველისაკენ ქროდა! / ოთხი ფუთი ბეჭ-

ში გჭრიდა, / ტერფისგული ლურსმანს გრძნობდა! / ღმერთო, რანა-
ირად წვიმდა! / ღმერთო, რანაირად თოვდა".

რამდენი ნაძალადევი ლექსი დანერილა, ალბათ, იმ ჯოჯოხეთში
ახალგაზრდა პოეტების მიერ (თუნდაც მ. ლებანიძეს რომ გაუნად-
გურებია, ალბათ, ისინიც), ზოგი შიშის დასათრგუნად, ზოგიც ვაჟ-
კაცური ღირსებისათვის. 18-19-20 წლის ბიჭებისთვის რთული იყო
იმგვარად მიეღოთ და წარმოედგინათ სინამდვილე, როგორც ეს
დროის გადასახედიდან გახდა შესაძლებელი, ან ჰქონდა კი აზრი,
თუნდაც ვითარების კარგად გაცნობიერებას?! იყო კი საშუალება
აზრის თავისუფალი გამოხატვისა?! ისევ გახსენებაა 33 წლის შემ-
დეგ: **— Mapш! — გატენილა სამხრეთის ტრაქტი/ ასიათასი ქვემეხის
ლულით, / ათასნაირი ჯარების ზვირთით, / წყვდიადის სიღრმით და
უძირობით, / ამ უწვერული ბიჭებით, ჭყინტით, / ილაჯგანყვევით
და უძილობით...**"

ცხოვრებისეული მოვლენების და ფაქტების კრიტიკით, საზო-
გადოებაში არსებული სიყალბის, თვალთმაქცობის მხილებით გა-
მოირჩევა პოეტის იუმორესკები. განსაკუთრებით სანუხარია მის-
თვის თანამედროვე სამყაროს ბედი; ტექნიკის საოცარი მიღწევის
ფონზე დამაფიქრებელი ბევრი აქვს ადამიანს: მონამლული მდინა-
რეები, დედამიწის მონამლული მწვანე საფარი, გაბერებული მარ-
ჩენალი მინა... **„უკანასკნელი მეოთხედი მე-20 საუკუნის! / შუშისგან
— ქსოვილი / ნავთისგან — ხიზილალა... / კუპრისგან შუშა! / ბიისფე-
რი ინტელიგენტი! / ფრთოსანი რაკეტები! / ბომბი ნეიტრონის".**

სატრფიალო მოტივი არც ისე უხვია მურმან ლებანიძის ლირი-
კაში, მაგრამ ერთ-ერთი პირველი ლექსი ამ თემაზე, „გაზაფხული
შემოსულა, ლენ“, ქართული პოეზიის რჩეულია; ქართულ ხმებში
სიმღერადქცეული ეს ტექსტი კიდევ უფრო შთამბეჭდავი და ნა-
რუშლელია მკითხველისთვის, მსმენელისთვის. მასში ერთმანეთს
ერწყმის გულწრფელი გრძნობა საყვარელი ქალისადმი და გაზაფ-
ხულის დღესასწაული (გაზაფხული და ზამთარი მისი უსაყვარლესი
დროებია, რასაც არაერთხელ გვაგრძნობუნებს პოეტის ლირიკა):
**„გაზაფხული შემოსულა, ლენ, / ბუდეები გაუწყვიათ ჩიტებს... / მე
გიყიდი ნითელ-ყვითელ ჩითებს, / თეთრი ტილო მომიქარგე შენი /
გაზაფხული შემოსულა, ლენ! / მოგანატრე სათიბი და ტყე, / სუნი
ქუსლით გახრესილი ანწლის, / შორს გუმბათი ბეთანიის ტაძრის /
და ცისფერი, უბორკილო დღე... / მოგანატრე სათიბი და ტყე!..“**

საერთოდ, მისი სასიყვარულო ლექსების უმეტესობა ეძღვნება მეუღლეს, როგორც სატრფოს, ცოლს, მეგობარს, გადიას... და ერთი სიტყვით, ცხოვრების უერთგულეს და უძვირფასეს თანამგზავრს.

ეს ყველაფერი რთული ცხოვრების გამოცდილებიდანაა, ცხოვრებისა, რომლის სიმძიმეს ინანილებდა მასზე მზრუნველი საყვარელი ქალი, „უღალატო და ნრფელი“: „შენ ხელთ გიპყრია ნაზად / შენი დღეების მკვლელი / ჩემი დაღლილი მაჯა, / ჩემი დაღლილი ხელი... / და გეკითხები, ზვირთი / როს ჩავლილია ბრძოლის: / „მძიმე და თუ არა ტვირთი / შენთვის პოეტის ცოლის?“ პასუხად – „ღირდა, ღირდა და ღირდა!“ ჭირიც და ლხინიც, ტანჯვაც და ბედნიერებაც, რაც ერთად განუცდიათ. ზოგადად, ქალი, პოეტის სიტყვით, ბედნიერების, სიცოცხლის, მშვენიერების სიმბოლოა: „ბედნიერება იყო ჩემთვის, იყო და არის / სიცილი – ცოლის, / სიცილი – დედის, / და, საერთოდ, / სიცილი – ქალის!“

პოპულარული ლექსი „მელიქიშვილის გამზირი“, ყველაზე ადრინდელია (1951) სატრფიალო ლირიკიდან. მასში ჩანს პოეტის ნოსტალგია თავისი სტუდენტობის შეწყვეტილი (ომის გამო) გზისა და ოცნებაში ჩარჩენილი ქალის გამო, რომელიც არ ჩანს. ეს იმ დაკარგული ლამაზი წლების მონატრებაა, გახსენება იმ ტკბილი წარსულისა, რომელმაც მის გარეშე ჩაიარა, კონკრეტულად აქ, მისთვის ესოდენ საყვარელ – მელიქიშვილის ქუჩაზე. „მელიქიშვილის გამზირი, / ია, ვარდი და ბზა... / უშენოდ ველარ გავძელი, / ჩემი ბაღლობის გზავ, / გზად სტუდენტობა იქჟარის, / მძებნელი მზის და გზის, / სად არის ახლა ის ქალი? / ალბათ, აკვანთან ზის, / იქნებ რუსთავი არჩია, / იქნებ სამგორშიც ჰქრის, / იქნება ისევ ბავშვია, / თვალებიც შერჩა შვლის, / და ელანდება დამწველი / კვლავ სტუდენტობის გზა – / მელიქიშვილის გამზირი, / ია, ვარდი და ბზა“.

მურმან ლებანიძე ჩინებული მთარგმნელია. სამასზე მეტი ლექსია თავმოყრილი მხოლოდ რჩეულ თარგმანებში, „უკვდავი ყვავილები“. ნიგნის შესავალში ვკითხულობთ: „თარგმანები ხარისხის მიხედვით მკაცრად შევარჩიე. შერჩევისას, პირველ ყოვლისა, ორიგინალის ღირსებას ვითვალისწინებდი და ნიგნის სათაურიც ორიგინალის ღირსებას შეეხება და არა თარგმანისას. „უკვდავი ყვავილების“ – რანგში საქვეყნოდ აღიარებული ქმნილებების გვერდით იოლად და თვითნებურად ვერაფერს შევიტანდი. შესატყვის ენებზე შექმნილი პოეზიის ეს ნიმუშები დიახაც უკვდავია“... მას თარგმნილი აქვს რობერტ ბერნსის პოეზია, კიპლინგი, რუსი პოეტები, იაპონური

პოეზია, ძველგვიგუბტური ლირიკა, ფრანსუა ვიიონი, ალიშერ ნავაი, შამისო, ხოსე მარტი და სხვ. განსაკუთრებით საინტერესოა პოეტის მიერ თარგმნილი იაპონური პოეზია. ძალზე ტევადი და მგრძნობიარეა ეს პატარა ტექსტები (ორმოცი ტანკა და სამოცი ხოკუ).

მრავალფეროვანია მურმან ლებანიძის პოეტიკა. როგორც ითქვა, მას აქვს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი პოეტური ინტონაცია (უმეტეს შემთხვევაში); რაც შეეხება პროზაიზმს და ირონიას, — ეს ნაცადი ხერხია ქართულ პოეზიაში: გალაკტიონი, ცისფერყან-ნელეები, განსაკუთრებით — ტიცვიან ტაბიძესთან. მუხრან მაჭავარიანმა კი თავისი ლირიკის გამოკვეთილ საშუალებად აქცია იგი. მურმან ლებანიძის სათქმელმა კარგად მოიგრგო ეს სტილი. მისთვის არც ვერლიბრია უცხო. საინტერესოა მისი შეხედულება ამასთან დაკავშირებით, რადგან თავის დროზე ვერლიბრის შესახებ ცხარე კამათი იმართებოდა და მასში მონაწილეობა ბატონმა მურმანმაც მიიღო. სწორედ ამას წერს: „ვერლიბრი მე პროზისა და პოეზიის ნაჯვარად მიმაჩნია და შეწყნარებით ვუყურებ პოეზიის ამ სახეობას. ჩემთვის ეს — ჰიბრიდია, ამ ჰიბრიდით ვერცხლის ხარისხის მიღწევა ხერხდება და ძნელად — ოქროსი! მაგრამ განა ვერცხლი დასაწუნებელია ამდენ ჯართში?!“ „აქ შეიძლებოდა ვრცლად გვესაუბრა რითმიანი კლასიკური ლექსისა და ვერლიბრის თუ თეთრი ლექსის ყბადაღებულ საკითხზე. მაგრამ შორს წაგვიყვანს და იმით-ღა დავკმაყოფილდები, რომ ამ უკანასკნელთა უფლებასაც ვაღიარებ და საჭიროების მიხედვით თვითონაც მივმართავ მათ, თუმცა მეტი მშენიერების მიღწევის შანსს არსებული ფორმებიდან მაინც კლასიკურ რითმიან ლექსში ვხედავ...“

ბრჭყალებში ჩასმული ეს სტრიქონები მე თხუთმეტი წლის წინათ, სწორედ იმ პოლემიკის პირობებში მაქვს გამოქვეყნებული“.

ერთი სიტყვით, დრო, სიტუაცია, სათქმელის შინაარსი, განწყობა განაპირობებს მის პოეტურ ხელწერას, პოეტურ ხმას. ალბათ, ამას გულისხმობს რჩეულის გარეკანზე მინაწერი ლექსიც: „ოჰ, პოეზიაჲ — მარად/ ცის კიბეებით მსვლელო!/ ვისთვის წკრიალო ქნარად!/ ვისთვის — კრწანისის ველო!“

რუსუდან ჩაგუნაძე

მელქისედეკ კათოლიკოსის საბუთის შესავლის ტექსტის დადგენისათვის

ქართული დიპლომატიკის ერთ-ერთი უძველესი ძეგლი, რომელიც სვეტიცხოვლისადმი კათოლიკოს მელქისედეკის „დაწერილს“ წარმოადგენს, ჩვენამდე დედნის სახით არ არის მოღწეული. შემორჩენილია მხოლოდ ორი პირი, რომელთაგან პირველი XII საუკუნის თავნაკლულ საბუთს წარმოადგენს, ხოლო მეორე ამ პირიდან XVII-XVIII საუკუნეებში გადაწერილ ხელნაწერს [1, გვ. 222-223; 2, გვ. 20].

საბუთის ნაკლული საწყისი ფრაგმენტი XVII-XVIII ს.ს. პირში ასეთი სახით არის მოყვანილი: „ქ. სახელითა ყოვლად სახიერისა ღ(მ)რთისა, მამისა და ძისა და სულისა წმიდისაჲთა, მეოხებითა ყოვლად წმიდისა ღ(მრ)თის-მშობელისაჲთა, ძლიერებითა ცხოველს-მყოფელისა და პატიოსნისა ჯუარისაჲთა, შეწევნითა ყოველთა ღ(მრ)თისა წმიდათა ზეცისა და ქუეყანისათა.

ესე დაწერილი მოვაჭსენე და შევსწირე ყოველთავე ჩრდილოეთისა კედართა შორის უაღრესსა და უაღმატებულეს-უდიდებულესსა, წმიდასა და კათოლიკე და სამოციქულოსა საყდარსა მცხეთისასა, სალოცველსა და სახლსა ღ[მრ]თისა დიდებისასა მას შინა ღ[მრ]თივ-აღმატებულსა სუეტსა ცხოველსა, კუართსა სამეუფოსა და მირონსა ღმერთ-მყოფელსა და წმიდა-მყოფელსა, ჩუენ, ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ქართლისა კ(ათალიკო)ზ-პატრიარქმან მელქისედეკ, მას ჟამსა ოდეს უღირსი ესე ღირს-ვიქმენ საჭეთ-პყრობად წმიდისა ამის ტაძრისა კათოლიკე სამოციქულოსა ეკლესიისა და შევამკევ საღვინებელად სულისა ჩემისა და წარსამართებლად ქრისტიანეთა. და შევამკევ ყოვლითავე სამკაულობითა, გარეთითა ბჭითა და გარეშემო სტოითა მოქმნითა და ზედა-დაბურვითა.

და შევამკვე ყოვლითა სამკაულობითა, ოქროთა და ვეცხლითა, თუალითა და მარგალიტითა და საღ(მრ)თოთა წიგნთა დანერითა.

და შევჭედე [2, გვ. 22].

ნ. ბერძენიშვილი, რომელმაც ორივე ნუსხა დანვრილებით შეისწავლა და მათი ურთიერთდამოკიდებულება დაადგინა, მიიჩნევდა რომ ამ პირებში სვეტიცხოვლის მშენებლობის მოუხსენებლობის ფაქტი ორი გარემოებით უნდა ყოფილიყო განპირობებული. კერძოდ, მისივე სიტყვებით პირველ პირში „სწორედ ის ადგილი, სადაც მოსალოდნელი იყო ტაძრის შენებაზედ ლაპარაკი (თუ ასეთი რამ კი იყო), XII საუკუნის პირს აკლია, და ხსენებულ ადგილს ჩვენ ვიცნობთ მხოლოდ XVII-XVIII საუკუნის პირის მიხედვით, რომელსაც შეცდომა-დამახინჯების გზით კვლავ ახალი ნაბიჯები წარმოუდგამს წინ“ [1, გვ. 250-251].

იმ სახით, რა სახითაც ამ ნუსხების ტექსტმა ჩვენამდე მოაღწია, მკვლევრის აზრით, არაფერი იყო ნათქვამი მელქისედეკის მიერ სვეტიცხოვლის აშენების შესახებ. ამიტომ, ვარაუდის ფარგლებში, ის არ გამოორიცხავს, რომ ციტირებული ფრაგმენტის პირველი „შევამკვე“ გამოთქმის წინ, გადამწერს გამოეტოვებინა დედნისეული სიტყვა ან მთელი სტრიქონი, რომელიც შეიცავდა ცნობას ტაძრის „აშენების“, „მეორედ აშენებისა“ თუ „ახლად განშენებისა და გამეორების“ შესახებ. აქვე, არც იმის შესაძლებლობა იყო გამოორიცხული, რომ დედანში „შევამკვეის“ ნაცვლად ეწერა „აღვაშენე“, „აღვაშენე“ თუ სხვა ამათი შესატყვისი და გადამწერმა უგულისყურობით ქვემო სტრიქონის „შევამკვე“ დანერა მათ ადგილზე [1, გვ. 250, 279].

ნ. ბერძენიშვილის მოსაზრება სავსებით გაიზიარა ლ. მუსხელიშვილმა, რომელმაც თავის მხრივ აღნიშნა, რომ XVII-XVIII ს.ს. პირში შემორჩენილი საწყისი ფრაგმენტი „არამცთუ დამახინჯებულია, არამედ პირდაპირ გაუგებრობადაა ქცეული“. ეს ნათლად ჩანს იქიდან, რომ მელქისედეკს ეს „დანერილი“ სვეტიცხოველისთვის მაშინ მოუხსენებია, როდესაც ის კათოლიკოსად დაჯდა („ესე დანერილი მოვაწსენე... საყდარსა მცხეთისასა... მას ჟამსა ოდეს... ღირს ვიქმენ საჭეთ პყრობად წმიდისა ამის ტაძრისა“). გარდა ამისა, მკვლევარს საეჭვოდ მიაჩნდა „შევამკვე“ გამოთქმის სამჯერ გამეორება. ისიც ისევე, როგორც ნ. ბერძენიშვილი, თვლიდა, რომ საწყის ფრაგმენტში გამოტოვებულია ცნობა ტაძრის აშენების შესახებ. ეს ცნობა, მისი ვარაუდით, ჩანერილი იყო დედანში ახალალსაყდრებული კა-

ოალიკოსის ფრაზის სახით – „ვინყე შენებად“, რომელიც უგულის-
ყურობით გადამწერმა პირველი „შევამკევ“ გამოთქმით შესცვალა
[3, გვ. 140].

„დანერილის“ ნაკლული ადგილთან დაკავშირებით მოგვიანებით
თავისიმოსაზრება გამოთქვა ვ. სილოგავამაც, რომლის თანახმადაც
მასში ისეთი რეალიები არის წარმოდგენილი, რომელიც XI საუკუ-
ნის სხვა წერილობითი წყაროებით არ დასტურდება (მაგალითად
ის ასახელებს მელქისედეკის „კათალიკოზ-პატრიარქის“ ტიტულით
მოხსენიებას). აქედან გამომდინარე ის დაეჭვებით აცხადებს, რომ
„ძნელია დაბეჯითებით ითქვას, მართლა ასეთი ვრცელი და მჭევრ-
მეტყველი შესავლები ჰქონდა თუ არა XI საუკუნეში კათალიკოსთა
დანერილებს“ [4, გვ. 533].

აღნიშნული მკვლევრებისგან განსხვავებით ს.ნ. კაკაბაძე მელ-
ქისედეკის „დანერილის“ პირის ტექსტზე დაყრდნობით თვლიდა,
რომ ამ საბუთმა ჩვენამდე სრული სახით მოაღწია. ეს ნათლად ჩანს
აღნიშნულ ტექსტთან დაკავშირებით მის მიერ გამოთქმული მო-
საზრებიდან: „საყდრის ხელმეორედ აშენებაზე და გუმბათის დად-
გმაზე აქ ლაპარაკი არ არის“ [5, გვ. 114]. ფაქტობრივად ამავე აზრს
ანვითარებდა ს.ნ. კაკაბაძეც, რომლის თანახმადაც საბუთში არა-
ფერი არ არის ნათქვამი ტაძრის მშენებლობის შესახებ [6, გვ. 24].

„დანერილის“ დედნის სამუდამოდ დაკარგვის გამო დღეს თით-
ქოს შეუძლებელია მისი ნაკლული ადგილის აღდგენა და იმის დად-
გენა, თუ რამდენად სამართლიანია მკვლევართა ზემოთ განხილუ-
ლი მოსაზრებები. მაგრამ ირკვევა, რომ არსებობს შემოვლითი გზა,
რომელიც დაკარგული ტექსტის საიმედოდ აღდგენის საშუალებას
იძლევა. მხედველობაში გვაქვს სვეტიცხოვლისადმი მალაქია კა-
თოლიკოსის (1517-1547) შეწირულების დანერილი (თარიღდება
1532 წლის ახლო წლებით), რომლის შესავალიც აშკარად დაკავ-
შირებულია მელქისედეკ კათოლიკოსის დანერილთან. აღნიშნული
კავშირის ნათელსაყოფად აქვე მოგვყავს მალაქიას დანერილის
შესავლის ტექსტიც: „სახელითა ყოვლად სახიერისა ღმრთისა მა-
მისა, და ძისა, და სულისა წმიდისაათა, მეოხებითა ყოვლად წმიდი-
სა ღმრთისმშობელისაათა, ძლიერებითა ცხოველს მყოფელისა და
პატიოსნისა ჯუარისაათა; შეწევნითა ყოველთა ღმრთისა წმიდათა
ზეცისა და ქუეყანისაათა ესე დანერილი მოვაჴსენე და შევსწირე
ყოველთავე ჩრდილოეთისა კედართა შორის უაღრესსა და უაღმა-
ტებულეს-უდიდებულესსა წმიდასა კათოლიკე სამოციქულო საყ-

დარსა მცხეთისასა, სალოცველსა და სახლსა ღმრთისა დიდებისა,
და მას შინა ღმრთივ-აღმართებულსა სუეტსა ცხოველსა კუართსა
სამეუფოსა და მირონსა ღმერთ-მყოფელსა და წმიდა მყოფელსა
ჩუენ ქრისტეს მიერ ქართლისა პატრიარქმან მალაქია მას ჟამსა,
ოდეს უღირსი ესე ღირს ვიქმენ საჭეთ-პყრობად წმიდისა ამის ტაძ-
რისა. შევსწირე და მოვაწსენე ჩემ მიერ – ნალვანი...“ [7, გვ. 253-255].

ციტირებული ტექსტის ზემოთ მოყვანილ ტექსტთან შედარე-
ბა ეჭვს არ სტოვებს, რომ ისინი ერთმანეთს ფაქტობრივად სიტყ-
ყვა-სიტყვით თანხვდებიან (თუ მხედველობაში არ მივიღებთ უმ-
ნიშვნელო განსხვავებებს, რომლებიც ამ და XVII-XVIII ს.ს. პირის
სიტყვებს შორის შეიმჩნევა: „წმიდისაჲთა – წმიდისათა, წმიდისა –
წმიდისათა, ქუეყანისაჲთა – ქუეყანისათა, მოვაწსენე – მოვახსენე,
წმიდასა კათოლიკე სამოციქულო საყდარსა – წმიდასა და კათო-
ლიკე და სამოციქულო საყდარსა, დადებისა – დიდებისასა, ქრის-
ტეს მიერ ქართლისა პატრიარქმან – ქრისტეს მიერ კურთხეულმან
ქართლისა კათალიკოს-პატრიარქმან“. აქედან ჩანს, რომ მალაქიას
მელქისედეკის დაწერილის შესავალი თავისი შესავლის ეტალონად
გამოუყენებია და ამისთვის მას ტექსტი უშუალოდ დედნის თუ XII
საუკუნის პირის ტექსტიდან გადმოუწერია. გადმოწერის თარიღის
გათვალისწინებით (XVI ს. პირველი მესამედი) მალაქიას ტექსტი
უდავოდ სანდო არის და მისი საშუალებით მელქისედეკის საბუ-
თის შესავლის ტექსტის აღდგენის მართებულობა ეჭვს არ იწვევს
(კიდევ უფრო მეტი, მისი საშუალებით შეიძლება გასწორდეს ის
კალმისმიერი უზუსტობები, რომლებიც გადამწერმა დაუშვა XVII
საუკუნის პირის გადანერისას).

მაგრამ ამასთან ერთად მხედველობაში არის მისაღები ის გა-
რემოება, რომ მალაქიას შესავლის ტექსტი მთლიანად ვერ ფარავს
მელქისედეკის შესავლის ტექსტს, კერძოდ კი შემდეგ ფრაგმენტს:
„კათოლიკე სამოციქულოესა ეკლესიისა და შევამკევ სალხინებუ-
ლად სულისა ჩემისა და წარსამართებლად ქრისტიანეთა და შე-
ვამკევ ყოვლითავე სამკაულობითა, გარეთითა ბჭითა გარეშემო
სტოითა მოქმნითა და ზედადაბურვითა და შევამკევ ყოვლითა სამ-
კაულობითა, ოქროთა და ვეცხლითა, თუალითა და მარგალიტითა
და საღმრთოთა წიგნებით დაწერითა და შევ[ჭედე]“.

ეს გადაუფარავი ნაწილი შეიძლება კიდევ უფრო შევამციროთ,
თუ მხედველობაში მივიღებთ ტექსტის ზოგიერთ მონაცემს, კერ-
ძოდ, ციტირებული ფრაგმენტის პირველი სამი სიტყვა („კათოლიკე

სამოციქულოსა ეკლესიისა“) ორივე ნუსხაში მოხსენებული „ამის ტაძრისა“ გამოთქმის გაგრძელებას წარმოადგენს და ამიტომ მელქისედეკის „დანერილის“ დედანსა თუ XII საუკუნის პირში ამ სამი სიტყვის არსებობა ეჭვს არ იწვევს. ასევე ეჭვს არ იწვევს აღნიშნულ ნუსხებში ასეთი წინადადების არსებობა: „შევამკევ ყოვლითა სამკაულობითა, ოქროთა და ვეცხლითა, თუალითა და მარგალიტითა და საღმრთოთა წიგნებით დანერითა და შევ[ჭედე]“, ასეთი დასკვნის გამოტანის უფლებას გვაძლევს XII საუკუნის ხელნაწერის თავში, პირველი წაკითხვადი სტრიქონის („[შევ]ჭედე სუეტი ცხ(ო)ველი ოქროთა და“) თავზე შემორჩენილი წარწერის ნაკვეთი — „და საღმრ“. ე.ი. ზემო სტრიქონებში საღმრთო წიგნების დანერასთან ერთად იმავე წინადადების ფარგლებში აუცილებლად მოხსენებული უნდა ყოფილიყო ძვირფასი მეტალებით და თვლებით ტაძრის შემკობის ფაქტი.

საბოლოოდ გადაუფარავი ნაწილი შეიძლება შემდეგ ფრაგმენტზე იქნეს დაყვანილი: „და შევამკევ საღმრთებლად სულისა ჩემისა და წარსამართებლად ქრისტიანეთა. და შევამკევ ყოვლითავე სამკაულობითა, გარეთითა ბჭითა, გარეშემო სტოითა მოქმნითა და ზედადაბურვითა“. ასეთ ფრაგმენტთან დაკავშირებით ისმის კითხვა: ამ სახით იყო ის მოყვანილი დედანსა ან XII საუკუნის პირში, თუ მას დართული ჰქონდა ცნობები სვეტიცხოვლის მშენებლობის შესახებ, როგორც ამას გულისხმობდნენ ნ. ბერძენიშვილი და ლ. მუსხელიშვილი. მაღაქიას ტექსტის მელქისედეკის ტექსტთან სრული თანხვედრაა, დამაჯერებლად გვიჩვენებს, რომ XVII-XVIII ს.ს. პირის შესავალის უდიდესი ნაწილი ზედმინევენითი სიზუსტით იყო გადანერილი XII საუკუნის პირიდან. ამიტომაც პრაქტიკულად გამორიცხულია, რომ გადაუფარავი ნაწილიც XVII-XVIII ს.ს. გადამწერს ისეთივე ზედმინევენითი სიზუსტით არ გადაუწერია და ისეთი მნიშვნელოვანი ცნობები გამოუტოვებია, რომლებიც ტაძრის მშენებლობას ეხებოდა.

ტაძრის მშენებლობის შესახებ ცნობები ამ გადამწერს რომ არ შეიძლება გამოეყოფებინა, სხვა გზითაც ჩანს. კერძოდ, შესავლის ტექსტის გადანერისას მას ორი სიტყვა „ესე“ და „წიგნებით“ გამოორჩენია, რომელიც წერის პროცესშივე შეუმჩნევია და შესაბამისადგილას, სტრიქონს ზემოთ ჩაუწერია. ცხადია, რომ ასეთ გადამწერს უგულისყურობას ვერ დავაბრალებთ და მითუმეტეს ასეთი

მთავარი ცნობის გამოტოვებას, რომელიც ტაძრის მშენებლობას ეხებოდა.

ამრიგად, კათოლიკოსის დაწერილის გათვალისწინებით შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ მელქისედეკის დაწერილმა საბუთის ორი პირის მეშვეობით ჩვენამდე სრული სახით მოაღწია. ეს ფაქტი კი საშუალებას იძლევა დავაზუსტოთ ზოგიერთი საკითხი, რომელიც აქამდე არ იყო ბოლომდე გარკვეული.

ლ. მუსხელიშვილი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ტექსტის დამახინჯებად მიიჩნევდა მელქისედეკის იმ განცხადებას, რომ „დაწერილი“ სვეტიცხოვლისათვის მას კათოლიკოსად გახდომისთანავე „მოუწსენებია“. ზუსტად იგივე ფორმულირება არის მოყვანილი მაღაქიას დაწერილში, მაგრამ თვით ტექსტიდან კარგად ჩანს, რომ ის თავის მრავალრიცხოვან შეწირულობებს კათოლიკოსად არჩევის დროიდან მოყოლებული მრავალი წლის განმავლობაში ანხორციელებდა. ასე რომ მელქისედეკის სვეტიცხოვლისათვის განხორციელებული შემკობები არ შეიძლება ახალაღსაყდრებული კათოლიკოსის ღონისძიებების ერთგვრად აქტს რომ მიენეროს. მელქისედეკის შემკობები (ისევე როგორც მაღაქიას შეწირულობები) სვეტიცხოვლისადმი მრავალი წლის განმავლობაში განეულ იმ მზრუნველობას გულისხმობს, რომელსაც ის მუდმივად იჩენდა სვეტიცხოვლის მიმართ.

მელქისედეკის „დაწერილის“ ჩვენამდე მოღწეული ფაქტის დადგენა იმ გარემოებაზედაც მეტყველებს, რომ მის შესავალ ნაწილში სწორედ რომ ის რეალიები არის წარმოდგენილი, რომელიც XI საუკუნის სხვა წერილობით ძეგლებში ფაქტობრივად არ გვხვდება. ეს გარემოება კი აღნიშნულ „დაწერილს“ იმ ყველაზე ადრეულ ქართულ წერილობით წყაროდ წარმოაჩენს, რომელშიც ქართლის კათოლიკოსი პატრიარქად მოიხსენიება.

აქვე, ერთგვარი შემაჯამებელი მოსაზრების სახით, ისიც უნდა ითქვას, რომ მაღაქია კათოლიკოსის დაწერილის საშუალებით მელქისედეკ კათოლიკოსის საბუთის შესავალის ტექსტის დაზუსტება უდავოდ ხელს შეუწყობს დავის საგნად გადაქცეულ საკითხში გარკვევას — მოიხსენება თუ არ მოიხსენება ამ საბუთებში სვეტიცხოვლის მშენებლობა.

ლიტერატურა:

1. ნ. ბერძენიშვილი, მცხეთის საბუთი XI საუკუნისა. საქართველოს ისტორიის საკითხები, წიგნი IV, თბ., 1967, გვ. 217-289.
2. ქართულ-ისტორიული საბუთების კორპუსი, შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ენუქიძემ, ვ. სილოგავამ, ნ. შოშიაშვილმა. თბ., 1984.
3. ლ. მუსხელიშვილი, მცხეთის სვეტი-ცხოვლის ტაძრის წარწერები და მათი დამოკიდებულება მელქისედეკ კათალიკოსის ანდერძთან. ქართული ხელოვნება, №1, 1942, გვ. 133-142.
4. ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. IX, თბ., 1996.
5. ს. კაკაბაძე, კიდევე სვეტი-ცხოველის აშენების დათარიღების შესახებ. საისტორიო კრებული, IV, 1929, გვ. 112-114.
6. Грузинские документы IX-XV в.в. Перевод и комментарии С.С. Какабадзе, Москва, 1982.
7. ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III.
8. ვახტანგ გოილაძე, ათასწლოვანი სვეტიცხოველი, 2011.

Q-1346 ხელნაწერი კოდიკოლოგის თვალთ

ქართულ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (ყოფილ კ.კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში) ინახება XVIII საუკუნის ხელნაწერი Q-1346, რომელსაც პირობითად შეიძლება „შეხვეტილიანი“ ვუწოდოთ. ხელნაწერი შედგება 44 ფურცლისაგან, უყდო და დაშლილია. ფურცლები რესტავრირებულია, მაგრამ დაზიანებული, ნაკლულია, აკლია თავშიც, შუაშიც და ბოლოშიც. ასეთი დაცულობის არა ერთი ხელნაწერია ჩვენამდე მოღწეული, ამიტომ ტექნიკური მდგომარეობით აღნიშნული ნუსხა არაფრით გამორჩეული არ არის.

ხელნაწერში წარმოდგენილია სხვადასხვა შინაარსის, მოცულობისა და დანიშნულების მასალა. ყველაზე საინტერესოდ გვეჩვენება ლექსები, რომლებიც რამდენიმე საინტერესო საკითხს აღძრავს.

როგორც ვთქვით, ნუსხა გადაწერილია XVIII საუკუნეში, მაგრამ აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ ხელნაწერში მხოლოდ ამ პერიოდის მასალა არ არის შეტანილი. ჭარბად არის XVII საუკუნეში შექმნილი და უფრო ადრეულიც. სიმართლისაგან შორს არ ვიქნებით, თუ დავუშვებთ, რომ Q-1346 ხელნაწერის ერთ-ერთი წყარო XVII საუკუნის ნუსხაც უნდა ყოფილიყო. კრებულში ჭარბად არის XVII საუკუნის მასალაც. კერძოდ, თეიმურაზ პირველის ორი ანბანთქება („აღადა ვახსენო პირველად...“, „ალახვენ ჩემნი ბაგენი...“), ზვარაშან დედოფლის (თეიმურაზ I-ის მეორე ცოლი) წერილი ვაჟის, დავითის, ქიზიყში დაღუპვასთან (1948 წ.) დაკავშირებით, ალავერდის ტაძარში დაკრძალულ პირთა ეპიტაფიები, არჩილ მეფის ლექსი და სხვა.

ბუნებრივია, დავსვათ კითხვა – რა კატეგორიის კრებულია Q-1346, რომელსაც პირობით „შეხვეტილიანი“ შევარქვით. ეს არის ნიგნის მოყვარულთა ნება-სურვილით (და არა განსაზღვრული პრინციპის შედეგად) შედგენილი კრებული, რომელშიც თავმოყრილია სხვადასხვა ჟანრის, კატეგორიის მასალა. ეს არ არის მხოლოდ ლექსთა კრებული (ვთქვათ დავით რექტორის სახელით ცნობილი კრებულის მსგავსი), არ არის პროზის ნიმუშების კრებული, თუმცა და პროზაული ტექსტებიც შედის, არც მხოლოდ ისტორიულ ცნო-

ბათა თუ ჩანანერთა კრებულია, თუმცაღა, ვიმეორებთ, დასახელებული ჟანრისა და დარგის მასალა მეტნაკლებად შესულია. მსგავს კრებულებს, ალბათ, ამიტომაც დაარქვეს შეხვეტილიანი.

„შეხვეტილიანი“, როგორც გარკვეული ტიპის კრებული, სპეციალურად არავის უკვლევია. არავის განუსაზღვრავს მისი შედგენილობა, მხატვრული და ისტორიული მასალის რაგვარობა, შედგენის რაიმე პრინციპი და ხასიათი. განსვენებულმა ლალი ძონენიძემ H-1334 ნუსხის მიხედვით, რომელიც ასევე შეხვეტილიანი უნდა იყოს, სცადა პოეტური ნიმუშების შესწავლა და გამოთქვა აზრი ზოგადად კრებულის რაობის შესახებაც. ჩვენც ვცადეთ XVIII საუკუნის საზოგადოებრივი აზრის ისტორიის შესწავლა „შეხვეტილიანში“ დაცული ანტონ პირველის პირადი წერილების მიხედვით, გამოვთქვით ჩვენი დამოკიდებულება.

„შეხვეტილიანი“, როგორც შერქმეული სათაურიც მიანიშნებს, მაინც გარკვეული ტიპის კრებულია, რომელიც თავისთავად ძალზე საინტერესოა; ზოგადად ფიქრობთ, რომ იგი ანთოლოგიის ტიპისაა, რომლის შედგენაში დაცული არ არის არავითარი კანონზომიერება, რითაც ის სხვაობს მკაცრად განსაზღვრული ანთოლოგიების ტიპისაგან. მსგავსი ანთოლოგიები დგებოდა XVII-XVIII საუკუნეებში და მკითხველ საზოგადოებაში ერთობ პოპულარულიც უნდა ყოფილიყო. ამას გვიდასტურებს, ერთი მხრივ, განსხვავებული ნუსხების არსებობა და, მეორე მხრივ, XVIII საუკუნის ხელნაწერი H-860, თეიმურაზ II-ის თხზულებათა ნუსხა, რომელიც გადანერილია 1778-1779 წლებში ნიკოლოზ ჩაჩიკაშვილის მიერ. იგი საგანგებოდ ასახელებს სათაურს და, სათაურიდან გამომდინარე, რამდენადმე მიანიშნებს შედგენის ხასიათზე:

„ამა წიგნსა თუ იკითხავთ, არის შეხვეტილიანი,
პირველ როსტომის ამბავი, მერე ბაამიანი,
ყარამანის ამბავთან ვინყოთ ამირანიანი,
ტარიელ და ლომი ფრიდონ, ავთანდილც ვაქოთ ჭკვიანი“ (1).

ზოგჯერ „შეხვეტილიანს“ სამდივნო წიგნსაც უწოდებენ, მაგრამ ეს მთლად გამართლებული, ალბათ, არ არის. მასალის თვალსაზრისით რაღაც საერთო შეიძლება ჰქონდეს ამ კრებულებს, მაგრამ აგებულებით სრულიად განსხვავებული წიგნებია.

Q-1346 ხელნაწერი განსაკუთრებით იპყრობს ყურადღებას მასში დაცული ლექსებით. ცხადია, მე არ ვგულისხმობ თეიმურაზ პირველის ანბანთქებას, არც არჩილის „ლექსი ჩარხებ მბრუნავს“ (ახალი გამოცემის სათაურია). Q-1346-ის ლექსები სპეციალური კვლევის ობიექტები არასოდეს ყოფილა, არადა რამდენიმე მათგანი ღირსია ყურადღებისა.

პირველი, კრებულში გვხვდება ლექსი „ბატონის თეიმურაზის ნათქვამი დავით გარეჯას“. დავით გარეჯის მონასტერი მთელ საქართველოში, განსაკუთრებით კი ქართლ-კახეთში, უდიდესი პოპულარობით და ყურადღებით სარგებლობდა. განსაკუთრებით გვიან შუასაუკუნეებში, ეს იყო მწერლობის, სულიერების, ეროვნული არსებობის შენარჩუნების ცენტრი. ამოტომ ერი თუ ბერი, მეფე თუ მინისმხვნელი დავით გარეჯის მონასტერს ერთნაირი მონივნებით და მოკრძალებით მიაგებდნენ პატივს. ამ ხელნაწერშიც საგანგებოდაა შეტანილი ე. წ. ასურელ მამათა სახელები, რომელთა რიცხვს ეკუთვნოდა დავით გარეჯელი. 44-ზე ვკითხულობთ: „შუა მდინარით მოსული თორმეტნი, ექვსი ქართლისა: შიო მღვიმელი, ისო წილკნელი, ისიდორე სამთავნელი, თეთე (SIC) მამებელი, კვიროს ბრეთელი, ხირსე ულუმბოელი. კახეთს მოსული ექვსნი: იოანე ზედაზნელი, დავით გარეჯელი, ანტონ მარტყოფელი, ამბა ალავერდელი, აბიბოს ნეკრესელი, სტეფანე ხირსელი“.

ჩამოთვლილ ასურელ მამათა სახელებს მოსდევს ლექსი, რომლის სათაური ზემოთ დავიმონმეთ. დგება საკითხი ვინ უნდა იყოს „ბატონი თეიმურაზი“, რომელსაც კალამი უჭრის. ფიქრობთ, რომ უნდა იგულისხმებოდეს ან თეიმურაზ პირველი, ან თეიმურაზ მეორე. მაზე უნდა მიუთითებდეს სიტყვა „ბატონი“. სამონასტრო ცენტრს ორივე თეიმურაზი დიდად მიაგებდნენ პატივს.

თეიმურაზ პირველის შემოქმედებაში დავით გარეჯის კულტის გამოძახილი აშკარად იგრძნობა. მას საგანგებო ლექსი აქვს დანერილი „თამარის სახე დავით გარეჯას“.

„მეფენი მოვლენ სურვილით, შენსა სახესა ჰმონებენ,
შეურაცყოფენ მნათობთა, ნათლად ას მოიგონებენ,
სხივ-მოსიერად გიმზერენ, უკვდავ-მყოფელად გგონებენ,
იმეებენ მათთა პატიჟთა მათ ლხინთა შეუნონებენ“.

ამ სტროფს ერთვის (შეიძლება პირობითად გაგრძელებაც ვუწოდოთ) „აღსარება წმიდისა სამებისა...“ თეიმურაზ I-ის შემოქმე-

დებაში სხვა რაიმე მინიშნება გარეჯის მონასტრისადმი პოეტური სტრიქონებით შეხმაურებისა ცნობილი მასალების მიხედვით არ ჩანს.

ასევე არ ჩანს გარეჯისადმი მიძღვნილი თეიმურაზ II-ის რაიმე პოეტური სტრიქონი,

მიუხედავად იმისა, რომ თეიმურაზ მეორის ოჯახი გარეჯისადმი დიდი მოკრძალებით გამოირჩეოდა. ჩვენი ფიქრით, Q-1346 შეტანილი ლექსი ეკუთვნის თეიმურაზ მეფეს, როგორც ეს ლექსის სათაურშია მითითებული. იგი უნდა იყოს თეიმურაზ პირველი. ამ ჰიპოთეზას აძლიერებს მასში დასახელებული ალექსანდრე მეფე. ალექსანდრე თეიმურაზ პირველის პაპა იყო, დავითის მამა, რომელიც ბერად იყო აღკვეცილი.

თეიმურაზ პირველის ძე ალექსანდრე, რა თქმა უნდა, არ იგულისხმება. ვფიქრობ, უნდა იგულისხმებოდეს კახეთის მეფე ლევანის ძე ალექსანდრე, რომელიც ქეთევან წამებულის მამამთილი იყო. თეიმურაზ I-ის პაპა მოღვაწეობდა 1574-1605 წლებში, გარეჯაში მის მიერ აგებული კოშკი დღესაც იხილვების. ბოლო სტროფის მიხედვით არ არის გამორიცხული ლექსის ავტორად თვით ალექსანდრე მეფეც გვევარაუდა. ალექსანდრე ლევანის ძე კახთა მეფე XVI საუკუნის 70-80-იან წლებში აქტიური ჩანს.

განსაკუთრებით, აღსანიშნავია მისი საბუთები დავით გარეჯის უდაბნოს მონასტრებისადმი. 1571 წლის საბუთი ყმა-მამულის შენიშვნების დოკუმენტი დავით გარეჯისადმი; 1581 წლის საბუთი აკურელთადმი; 1582 წლის 5 აპრილის კათოლიკოს ნიკოლოზის წიგნის დამადასტურებელი დასკვნა. 1597 წლის 30 აპრილის საბუთში (ესეც გარეჯელებისადმი მიძღვნილი) არის ორი იამბიკო, ერთი ნუსხურად და მეორე მთავრულად. მართალია, დიდი პოეტურობით არ გამოირჩევა, მაგრამ მაინც ლექსია. ვიმოწმებთ მეორეს:

„ნინოს ემბაზისა ქართველთა მოციქულისა,
დედისა ღმრთისა საკუთარსა მწევალსა,
ოქროსა მიწეთ (?) საუნჯესა, საფლავით
მზეებრ მნათობსა ქუეყანისა ჩემისა,
მეფე გნდრი (?) ვარ, ალექსანდრე, დამიცევ“.

მაგრამ გვაჩერებს: პირველი, რომ კახეთის მეფე ალექსანდრე პოეტური შემოქმედებით ცნობილი არ არის. მეორეც, ლექსის სათაური, სადაც პირდაპირაა მინიშნებული „ბატონის თეიმურაზის

ნათქვამი დავით გარეჯას“. და თუ ჩვენი ვარაუდი მართალია, მაშინ აღმოჩნდება, რომ თეიმურაზ მეფეს (პირველს) დავით გარეჯის მონასტრისადმი მიუძღვნია არა მხოლოდ ერთი სტროფი, არამედ სამსტროფიანი ლექსიც. ეს ფაქტი თეიმურაზის შემოქმედებისადმი მიძღვნილ არც ერთ გამოცვლევაში დადასტურებული არ არის და იძლევა მხოლოდ Q-1346 ხელნაწერი. თავისთავად ლექსის ფაქტურა, განწყობა და პოეტური ჟღერადობა თეიმურაზ I-ის ლიტერატურული მემკვიდრეობისათვის ორგანულია. ვიმონებთ Q-1346-ის ლექსს:

„ბატონის თეიმურაზის ნათქვამი დავით გარეჯას

ღმერთო, რომელი იქები ყოველთა არსთა ენითა,
გაქებ, გმონებ და გადიდებ, მისთვინ ვარ ცრემლთა დენითა,
აქა მოვმზადეთ საჯდომი და ზურგი მივყუდენითა,
და განვისვენეთ და ვიხარეთ ჩვენ წყალობითა შენითა.

დავით, წმიდაო მამაო, მოქმედო სასწაულისა,
უცხო თესლთა და წარმართთა მომყუანებელო სჯულისა,
ცეცხლით დამწველო ვეშაპთა, მძლეო მძლავრისა სრულისა,
და სახლად მომსხმელო ირემთა, უცხოსა გარეულისა.

ჩვენ – ალქსანდრე მეფემან, სახელსა ზედან მლთისასა,
აქა შეურთდით საფლავსა წმიდისა დავითისასა,
სიყვარულითა შევამკვე მზგავსადვე სამოთხისასა,
და შემენ გვეყოს და მეოხად წინაშე მეუფისასა.“

მეორე – ხელნაწერში შეტანილია სტროფი, რომლის სათაურია:
„დიდის თამარის მეფის ნათქვამი სიკვდილის დღესა“. მოგვაქვს ლექსი:

„ქ. როს გავიზარდე, გავივსე, თავი ცათამდინ გავილე,
მისრეთს ჭმალი ვკარ, დარუბანდს, მუნ საბალახე ავილე,
დასავლეთს პალო მოვწვადე, რახსის წყალს გაღმა გავილე,
და ამა ყველასა მოქმედმან სული ვარძიას დავილე“ (2).

ხელნაწერში ეს სტროფი (დავარქვავთ ეპიტაფია) დავით აღმაშენებლის ეპიტაფიის გვერდით არის წარმოდგენილი (43r). დავითის ეპიტაფია, როგორც მიღებულია, მიენერება არსენ იყალთოელს.

თამარის ეპიტაფიასთან დაკავშირებით რამდენიმე კითხვა ჩნდება. პირველი ის, რომ თამარის გარდაცვალება ვარძიასთან არაფრით

არ არის დაკავშირებული და მაშასადამე, ბოლო სტრიქონი თამარის მეფობის შეფასების გამომხატველი უნდა იყოს მხოლოდ.

„...ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ თამარის მიცვალებას ასე გადმოსცემს:

„...მოხედნა რისხვით მონყალემან ღმერთმა სამკდრებელსა თვსსა და მიიცვალა მეფე თამარ ჯმელსა დგომასა შინა. მოინია მწუხარება დიდი და მიუთხრობელი ყოველთა მკვდრთა საქართველოსათა და ძნელად გამწარებულნი იტყებდეს და ისხმიდიან თავსა ნაცარსა.. და წარიყვანეს სამკვდრებელსა მათსა გელათს და დამარხეს სამარხოსა პატიოსანსა“. მატიანეში ამ ეპისტოლეს მოსდევს ორი სტროფი, რომელთაგან ერთი მიენერება არსენ იყალთოელს, ხოლო მეორე – იოანე ჭიმჭიმელს (3).

ბასილის ეზოთმოძღუარის თხზულებაში – „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი“ თამარის გარდაცვალება აღწერილია შესაბამისი განცდით. „იცვალა ფერი ქართველთა მხიარულებისა, რამეთუ განიცივნეს ბაგენი მათნი, რომელთა პირსა შინა პირველ არარა მოაქუნდა, ვითარ თამარ, რამეთუ სახლთა ზედა აკროსტიხებად თამარის შესხმათა დასწერდეს...“ ამ სტილში გრძელდება თამარის გარდაცვალებასთან ამბის თხრობა. რა თქმა უნდა, არავითარი ლექსი-ეპიტაფია არ არის.

ვახუშტი ბატონიშვილის წიგნში თამარის გარდაცვალების ფაქტი დიდი ტკივილით არის აღწერილი. სიმ. ყაუხჩიშვილის გამოცემაში თამარის გარდაცვალების შემდეგ დაბეჭდილია დავით რექტორის „მეფაი თამარის შესხმად თქმულნი იროიკონი“, რომელიც დაიწერა 1811 წლის 12 აპრილს. ეს მონაკვეთი, ბუნებრივია, ვახუშტის დედანში არ იქნებოდა, არც ყველა ნუსხაშია დადასტურებული, ამიტომ ჩვენთვის ერთობ გაუგებარია ვახუშტის ისტორიაში დავით რექტორის დახასიათება, რომელსაც არაფერი სიახლე არ შეაქვს.

სტროფი, რომელსაც ჩვენ თამარის ეპიტაფია ვუწოდეთ, სათაურში თამარის ნათქვამად არის გამოცხადებული. თამარი, როგორც ჩანს, პოეტური ნიჭითაც ყოფილა დაჯილდოებული. ცნობილია, რომ შამქორთან გამარჯვების აღსანიშნავად თამარმა დაწერა 5 სტროფიანი იამბიკო, რომელიც ჩართულია „ისტორიანსა და აზმანში“ და რომელიც ჩვენი სპეციალისტების მიერ არაერთხელ ყოფილა განხილული. პ. ინგოროყვამ, რ. სირაძემ, ნ. სულავამ და სხვ (4). პირუთვნელად შეაფასეს თამარის იამბიკო, რომელიც იწყება

„ცასა ცათასა დამწყებ არს ღმერთმთავრობა,
ძე საუკუნოზს პირველი და კულადი
სულმან ღმერთმან სრულყო მოქმედებადი,
სამეხით სრულმან ერთითა ღმერთებითა
მინით პირველის პირმშოისა კაცისა...“

არც ერთ თხზულებაში, რომელშიც თამარის ისტორიის თავ-
გადასავალი მოთხრობილი, შეხვეტილიანში დაცული ე.წ. ეპიტა-
ფია არ დასტურდება. არ არის არც ანტონ კათოლიკოსის სადღე-
სასწაულოში, რომელშიც თამარი პირველად არის წარმოჩენილი,
როგორც წმინდანი. ერთი უეჭველი ფაქტია, რომ თამარისადმი
მიძღვნილი ეს სტროფი აშკარად დავით აღმაშენებლის ცნობილი
ეპიტაფიის გავლენით არის შექმნილი,

განსაკუთრებით იგრძნობა ეს გავლენა მეოთხე დასკვნით სტრი-
ქონში.

„ანე ამათსა მოქმედსა ჴელნი გულზედან დამესხნეს“ – ვკითხუ-
ლობთ დავითის ეპიტაფიაში.

„ამა ყუელასა მოქმედმან სული ვარძიას დავიღე“ – ვკითხუ-
ლობთ თამარის ეპიტაფიაში.

თამარის სახელთან მრავალი პოეტური სტრიქონია დაკავში-
რებული, უმეტესობა ხალხურია, თუმცაღა რამდენიმეს ავტორიც
ჰყავს, მაგალითად, პეტრე ლარაძე, რომელსაც გაუღუქსავს ერთ-
ერთი გადმოცემა თამარის შესახებ.

„ანდერძი ნახეს მეფისა – თამარის დატოვებული,
ჰქმენითო სამნი კუბონი, თვალ-ოქროთ დამშვენებული,
ერთი დამარხეთ მცხეთასა, ერთი ვარძიას ტეხული,
მე დამმარხევით გელათში, არ მყონ თათართა ვნებული“ (5).

როინ მეტრეველმა წიგნში „მეფე თამარი“ სპეციალური გვერ-
დები უძღვნა თამარის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ხალხის
რეაქციას, მაგრამ „შეხვეტილიანში“ წარმოდგენილ ლექსს არ ასა-
ხელებს. ხალხმა მრავალი თბილი სიყვარულით დამუხტული სტრი-
ქონი უძღვნა თამარ მეფეს, მაგრამ არც ერთს თამარ მეფის ეპიტა-
ფიის პრეტენზია არ აქვს, Q-1346 ხელნაწერში შეტანილი სტროფი
ჩვენ წიგნის ნიადაგზე შექმნილად გვეჩვენება. მართალია, ხელნა-
წერში ავტორი დასახელებული არ არის, მაგრამ იგი უთუოდ XVIII
საუკუნის მოღვაწე მნიგნობარი ქალი უნდა იყოს.

მესამე, Q-1346 ხელნაწერში ასევე შეტანილია ერთი ლექსი, რომელიც განსხვავებულ ყურადღებას იმსახურებს. ლექსი სანოტ-ბო ჟანრის არის და ეძღვნება ირანის შაჰს – შაჰ-აბას I-ს. ქართულ მწერლობაში შაჰ-აბასის სახელი უცხო არ არის. ჩვენი ქვეყნის ავბედითობასთან არის დაკავშირებული, ამიტომ მისი ხსენებაც შესაბამისია, თუმცაღა თითო-ოროლა საქებარი სიტყვაც გვხვდება იძულების გამო ნათქვამი. ჩვენი შემთხვევა განსაკუთრებულია, ეს არის მოზრდილი ლექსი, რომელიც შაჰ-აბასის ქებას ისახავს მიზნად. ქართულ ლიტერატურაში მსგავსი შემთხვევა მე არ ვიცი.

ლექსი დანერილი უნდა იყოს შაჰ-აბასის სიცოცხლეში (გარდაიცვალა 1629 წელს). მაშასადამე, თუ ჩვენი ვარაუდი მისაღებია, Q-1346 ხელნაწერს შემოუნახავს XVII საუკუნის პირველი მეოთხედის ნაწარმოები. ამ პერიოდის ლიტერატურული ნიმუშებით ჩვენი მწერლობა გაღაღებული არ არის და, ბუნებრივია, თავისთავად ლექსი, როგორც მწერლობის ფაქტი, საინტერესოა. XVII საუკუნის ლიტერატურულ ძეგლებს ემატება ერთი ჟღერადობის სრულიად განსხვავებული ნიმუში, მნიშვნელობა ამჯერად არა აქვს, თუ რა ხარისხის და კატეგორიისაა ნაწარმოები.

საბედნიეროდ, ლექსში დამონმებულია ავტორის სახელიც და რამდენიმე ფაქტი მისი ბიოგრაფიიდან:

„ჩვენ მათ ქებათა არ ღირს ვიყავით, ესეც ღმრთისაგან თურმე არისა, მათი მოახლე მარიამ არის სახელი ამა მნივნობარისა“.

ამ სტრიქონიდან ახალი სახელი შემოდის XVII საუკუნის ქართული პოეზიის ისტორიაში. ამ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა პოეტური მემკვიდრეობის რაოდენობას. სამწუხაროდ, დასახელებული ავტორის – მარიამის შესახებ ჩვენს წყაროებში არაფერია ცნობილი. ნიშანდობლივია, რომ ავტორი თავის სოციალურ მდგომარეობაზეც მიუთითებს. როგორც ჩანს, იგი სამშობლოში დანიშნურებულ ფენას კუთვნებია, თუმცა არ ჩანს არც გვარი, არც წარმოშობის ადგილი. პოეტი აზნაურთა სოციალური ფენიდან ყოფილა. „აზნაურობით ჩამოვარდნილი ველარავისგან გამცნობარისა“. რა გზით მოხვდა სპარსეთში, ადამიანთა რა კატეგორიასთან ურთიერთობდა, არ ჩანს. იგი ლექსის წერის ჟამს მოახლე ყოფილა, გლახაკი და დავრდომილი, ყოველთა კაცთა საგმობარი.

„გლაზაკისა და დავრდომილისა, ყოველთა კაცთა საგმობარისა, აზნაურობით ჩამოვარდნილი ველარავისგან გამცნობარისა“.

ჩანს, მეფის ხლება და სამსახური ერთხანს ცხოვრების ჩვეულებრივი საქმიანობა ყოფილა მისთვის, რადგანაც გულდანყვეტილი წერს:

„ჯელმნიფის ხლების ნახვის უღირსი, ერთ ავს სოფელში ნაგდებარისა, ქალაღდისა და კალმის ნატრული, ველარც მოქმედი ჯელთსაქმარისა“.

ნიშანდობლივია ავტორის განცხადება – ქალაღდისა და კალმის ნატრული. ვფიქრობთ, მან დააფიქსირა შემოქმედი ადამიანის სულიერი კრიზისის მაუწყებელი ფაქტები, რომ ნატრული იყო ქალაღდის და კალმის, მაშასადამე, მნიგნობრობისათვის (ამ შემთხვევაში პოეტისათვის) ყველაზე აუცილებელი მასალის არქონა. ავტორმა, პირველ რიგში, ქალაღდი დაასახელა, რაც ყველა მნიგნობრის სულიერი ცხოვრებისათვის აუცილებელი იყო. მატერიალური ხელმოკლეობა, მშიერი შვილის ულუფის მოპოვების სიძნელე, ქრისტიანობის უარყოფა – „მუსურმანობის“ რჯულის მიღების გაცნადა სწორედ სულიერი და ფიზიკური უკიდურესობის დასტურია.

მომდევნო სტროფში მთელი თავისი ცხოვრება ნათლად დახატა:

„რაც კაცს ევმარვის ყველას ნაკლული, მშიერის შვილის შემთხოვარისა, მუსურმანის რჯულზედ მოსული, ვაი იმამების უმთხვევარისა, საღარიბოს კარს სულ ამოსრული, ვაი სუდარეში უხვევარისა, საღარობოს კარს სულ ამოსრული, ვაი სუდარეში უხვევარისა, ზეცას ღმერთია, ქვეყნად ჯელმნიფე, აწყა არამი არისა“.

XVII საუკუნის ირანის ისტორიაში მარიამი ერთ-ერთი ქართველი ქალია, რომელმაც თავისი სახელი ლექსით დატოვა. ძალზე ძნელი სათქმელია, მარიამი, როგორც პოეტი, გულწრფელია თუ არა. როდის არის იგი მართალი ღმერთთან და საკუთარ თავთან, როდესაც შაჰ-აბასს აქებს, თუ როდესაც დავრდომილობას აღწერს. ვფიქრობთ, რომ გაორებასთან არ უნდა გვეკონდეს საქმე. ლექსის წერის უამს ავტორს უკიდურესი გაჭირვება, პირმოთნეობა ათქმევინებს იმ ქება-დიდებას, რაც ლექსის დასაწყისში ჭარბად არის. უბრალოდ მე არ ვიცი სპარსულ პოეზიაში როგორი პოეტური ხერხებით არის შექმნილი შაჰ-აბასი, რა ეპითეტები და შედარებებია გამოყენებული.

ლი, მაგრამ შემიძლია ვთქვა, რომ ჩვენი პოეტი, ალბათ არ ჩამო-
უვარდება მათ. ყოველ შემთხვევაში, ქართულ სინამდვილეში იშვი-
ათია მსგავსად შემკული რომელიმე ქართველი მეფის პორტრეტი.
შაჰ-აბასი არის ქვეყნის მოსამართლე, ლომგული, ღვთის მოყუარე,
მნივნობარი, ბრძენი, ფალავანი, ძალგულოვანი, მტერთა რისხვა,
მხედველი სწორი, „ვითა ხელმწიფის წესი არის“ და ა.შ.

ვიმეორებთ, რომ ლექსის ავტორი — მარიამი ქართველი მკითხ-
ველისათვის მიუღებელი შემოქმედია. მისი სახელი არსად არ გაჟ-
ღერებულა არც ავად და არც კარგად. როგორც ჩანს, ცხოვრებამ
წაართვა ბიოგრაფიაც და მომავალიც. იგი იმ დიდი ტრაგედიის
რიგითი მსხვერპლია, რომელიც შაჰ-აბასის მიზნის განხორციელე-
ბას ახლდა თან. ავებდითობამ გასტყორცნა ირანს, სადაც, ალბათ,
ყველასაგან დაუტირებელმა, იპოვა სამარე. ერთი კი უნდა ითქვას,
რომ მის ლექსებს თუ ლექსს შორეულ ირანში მკითხველი ჰყოლია,
ალბათ, მასავით ისტორიული ქართველობის შედეგად მოხვედ-
რილები, რომელთა წყალობითაც ამ ლექსმა ჩამოაღწია საქარ-
თველოში. მკაცრი ლოგიკით იგი უნდა ყოფილიყო სწორედ „მეხვე-
ტილიანში“, რომლის შემდგენელი თავისუფალი იყო გარკვეული
შეზღუდვებისაგან. ის კი ვერ ამიხსნია — კრებულის შემდგენელმა
რა თვალსაზრისით გააკეთა არჩევანი, ვიმონებთ ლექსს:

„36 [ლ ე ქ ს ი] — ქ. ვახსენოთ ღმერთი, პატრონი ერთი,

მოსამართლისა ქვეყნიერისა,

მამცეს შენვენა, ყველას მიწვენა, არზა ვიკადრო მათ წინ არისა,
შააბაზისა, ლომგულ მეფისა, პოვნა ვისა აქვს სწორად დარისა,
და მუსურმანისა, მღთის მოყუარისა, მასწავლელია მნივნობარისა.

ჭკუით ცნობითა, სწავლა ბრძნობითა, წრთვილი სოლომონ ფეხამბარისა,
დინსა იმანსა, თორმეტს იმამსა, მტკიცედ უდგს მგზავრად მთისა მყარისა,
გმირ ფალავანი, ძალ-გულოვანი, როსტომისაებრ საცნობარისა,
და მკლავსა და მკერდსა, ფიქალსა გვერდსა, ამირ ამზასთან დასადარისა,

მტერთა მუქარის ვაჟად გამყოლი რაზმთა ცეცხლისა მომდებარისა,
ჯრმალ მახვილისა, მშვილდ ფიცხელისა, ვისაც ჰკრის, მიწას მიაბარისა,
მჭმუნვარებითა, საზარელისა, მტერთა გულისა დამდნობარისა,
და შემცოდეთა და მისთა ორგულთა საძირკველითურთ ამგდებარისა,

ლმობიერებით ზომიერისა, მზგავსად სანთლისა ამთებარისა,
მარტივ სახითა, მრავალსახითა, მართ ვერავისგან გამცნობარისა,
გულით მცნობელი, გამომცნობელი შვილი მოაჰმად ფელამბარისა,
და ქანია სიტყუის, რასაცა იტყუის, სული გვეცემის მუშემამბარისა.

ნახეთ, უხარის მისთა მხლებელთა პირ მხიარულად მოცინარისა,
ფერი ვარდისა განაზარდისა, ყუაველი არის თოჰბა ბარისა,
ანდამ სახისა, სულმისა ხისა, ჰგავს სამოთხეში განაზარდისა,
და უკუდავებისა წყლითა რწყულია, ჯმა ისმის ამო ყუელგან ჩქარისა.

ცხენ ბედაური შვენებით ჰური, სიტურფე მგზავსი ამილბარისა,
დოვლათ მზიანი, ეტლად სვიანი, სიმდიდრე არის მთა და ბარისა,
უხვ უშურველი, გასაკვირველი, მგზავსად ნვიმისა ნავუბარისა,
და მხედველი სწორი, ვითა სასწორი, ვითა ჯელმნიფედ ნესი არისა.

დიდთა და წვრილთა სწყალობს ყმანვილთა, ბერთაც მიმცემი სანუკვარისა,
შაბაზისა ვით ვეშაპისა, ყოვლის ქვეყანის დამთმობარისა,
მისი მჯობისა მამაცობისა, ბოლოდ მათივე იადგარისა.
და მარტვილობითგან მოწიფულისა, პირველ ამლები ყანდაარისა.

ინდისტანისა, სამარყანდისა, ისტანბოლისა, ბალხ ბუხარისა,
მისთა მტერთა და მისთა ორგულთა თავიმცა მისთა ფეხ ქვეშ არისა,
ყოელთა ხანთა, ყოელთა ჟამთა, მორევენამცა აქვს მას ხონთქარისა,
და ერთგულობისა, ძალგულობისა – ჯმა გაისმოდეს მის ლაშქარისა.

ყოვლის ადგილით იყოს მოდენა თაბარუქისა და ნუგბარისა,
ფერად ფერისა გვარად ფერისა ყოველგნე მისთვის მონაგვარისა,
ქორებისა და შავარდნებისა, სონლულისა და გავაზ ბარისა,
და ყოვლთ ჯელმნიფეთა უზეშთაესი, ყოელთა ზედა მორჭმით არისა.

ვთქვათ სიცოცხლისა, ათასის წლისა, სეიბზამთან მინაბარისა,
საიქიოსაც ამხანაგია, ვიცი, სამოთხის ქილით ზარისა,
ჩვენ მათ ქებათა არ ღირს ვიყავით, ესეც მლთისაგან თურმე არისა,
და მათი მოახლე მარიამ არის, სახელი ამა მნიგნობარისა.

გლაზაკისა და დავრდომილისა, ყოელთა კაცთა საგმობარისა,
აზნაურობით ჩამოვარდნილი ველარავისგან გამცნობარისა,
ჯელმნიფეთ ხლების ნახვის უღირსი, ერთს ავს სოფელში ნაგდებარისა,
და ქალაღდისა და კალმის ნატრული ველარც მოქმედი ჯელთსაქმარისა.

რაც კაცს ეჰმარვის, ყუელას ნაკლული, მშიერის შვილის შემთხოვარისა,
მუსურმანისა რჯულზედ მოსული, ვაი იმამების უმთხვევარისა,
სალარბოს კარს სულ ამოსული, ვაი სუდარეში უხვევარისა,
და ზეცას ღმერთთა, ქვეყნად ჯელმნიფე, აწყა არამი თქვენგან არისა". 42r-v.

ასევე ქალის დანერილად მეჩვენება შემდეგი ლექსიც:

"...ჯელმნიფე სიკეთითა თქვენ მძანდებით მისრულია,
თქვენი ქება აღმოსავლეთს დასავლეთსაც მისრულია,
ჴმალი მკვეთრს თქვენი ყოვლგან ბასრი ნაჴდა მისრულია,
და სხვა მოსწყინდეს ბოძებითა გული მეცა მისრულია.

ქ. ვარდი თქვენი მთასა მუშკობს, აქანამდის ნაბარია,
სიყვარული თქვენი გულსა ჩემსა შიგან ნაბარია,
შიგ ჩავეიტან საფლავშია, სად რომ მიწა ნაბარია,
და სული ჩემი შენკენ ფრინავს, ვითა ტრედი ნაბარია.

ქ. ვის ულხენი ჭირი სჭირდეს, ოღონდა რო მესენალი,
იქ იშენოს სახლი ცრემლით, აქ რას არგებს ესენალი,
ვერ ვიკურნე ვერავისგან, ხვეწნით დაშვრა ესენალი,
და მე დამმეტდა წელიწადზედ ჭირივითა ესენალი.

ქ. რა ადამა შექმენ – მორჩილებ, ღმერთო, არსასა და უარსა
ვინ იცის რამდენს იკადრებ – ძეთა კაცთაგან უარსა,
ცათ რა აყენებს მაგრამ ძალნივ ცათანი უარსა,
და ზღვა ვერ გარდა დენ საზღვარსა, ვერც იკადრებენ უარსა.

ქ. რადგან თაო მის ქებასა გულს ათქმევ და ენათელი,
თუცა გინდა სამოთხენი, სიბრწყინვე და ენათელი,
იგი ყოვლთა უაღრესი, ჰა, ჯილა და ენათელი,
და ვარდიც ნატრობს ფერთა მისთა, რომ შევიქმნა ენათელი.

ქ. ჩანს სიყვარული მეპარვის, გულს შესასუსტად მეტანის,
ცნობას მიმწურის აერმან ზედ ნდომა რადლა მეტანის,
ცის მარადღესა ხვეწნითა გახშირება მაქვს მეტანის.
და ვა, არ მაღირსა ნახვანი მის უებროსა მეტანის.

ქ. გულო, სევდას მოუცვიხარ. ველარც სურობ დამახევსა,
გონებო – გაგიცდია, ვინცა გირწყავს დამახევსა,
თაო – ვიცი დაგინახავს, რომ ლახვარნი დამახევსა,
და სიმართლისკენ გამიზიდავს, უკან ვერვინ დამახევსა“.

მეოთხე, Q-1346-ში არის კიდევ ერთი საინტერესო ინფორ-
მაცია. წარმოდგენილია სამსტროფიანი ლექსი, რომელსაც აქვს
სათაური: „ეს სამი ლექსი, შემოქმედელის ნაქვამია“. სტროფებს
ერთი თავისებურება აქვთ – თითოეული მათგანი იწყება ერთი სიტ-
ყვით. პირველი სტროფი სიტყვით – მინდა; მეორე – ისრითა, ხოლო
მესამე – სამთავროთი.

უპირველესია კითხვა ამ ლექსის ნაკითხვის შემდეგ: ვინ არის
შემოქმედელი? ხელნაწერიდან გამომდინარე იგი უნდა იყოს XVII
საუკუნის მეორე ნახევრის, ან XVIII საუკუნის დამდეგის მოღვაწე.
შემოქმედელი მამამთავრების რიგი ისტორიოგრაფიაში რამდენად-

მე გარკვეულია (6). იაკობ შემოქმედელი თავისი ცხოვრების წესით, შემოქმედებითი საქმიანობით გამოირჩევა ყველა ადგილობრივი მეუფისაგან.

ბორის დარჩიამ 2009 წელს გამოსცა სქელტანიანი მონოგრაფია, რომელშიც ვრცლად განიხილა იაკობ შემოქმედელის – დუმბაძის – შემოქმედება და ლიტერატურული საქმიანობა. ჩვენს კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებულად საინტერესოა ნიგნის მონაკვეთი, რომელშიც იაკობის მცირე ზომის თხზულებანია განხილული. ამ მონაკვეთში საუბარია მცირე ზომის ნაწერებზე: არჩილის ერთსტროფიანი ქება, იოსებ თბილელთან გაბაასება, სიბრძნის სახლი და სხვა. ამ მონაკვეთში დასახელებულიც არ არის ჩვენი ხელნაწერის ლექსი. ეს იმის ბრალია, რომ ხელნაწერის აღწერილობა გამოქვეყნებული არ არის და საზოგადოებისათვის ცნობილი არ არის ტექსტი. ბ. დარჩიას ნიგნიდან კარგად ჩანს, რომ იაკობ შემოქმედელი მცირე ზომის ლექსებისადმი არ იყო მწყრალად. ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ პირველი – ხელნაწერში დასახელებული შემოქმედელი უნდა იყოს იაკობ დუმბაძე. ამ პერიოდში შემოქმედელთა შორის პოეტი, გარდა იაკობ დუმბაძისა, სხვა არ ჩანს.

ამ ჰიპოტეზისათვის სხვა არგუმენტი ჩვენ არ გვაქვს. მეორე, ანგარიშგასაწევია თვით ხელნაწერის მითითებაც – „შემოქმედელის ნათქვამია“.

ბორის დარჩიამ, რომელმაც მონოგრაფიულად შეისწავლა იაკობ შემოქმედელის პოეტური მემკვიდრეობა და უყურადღებოდ არ დაუტოვებია მისი სახელით ცნობილი არც ერთი სტრიქონი, გამოაქვეყნა თითქმის ყველაფერი. სამწუხაროდ, დასახელებულ ნიგნში ჩვენთვის საინტერესო სტროფები არ არის. თუ მივიღებთ, რომ ნამოყვანებული ჰიპოთეზა შეიძლება გაზიარებული იქნეს, მაშინ სამი სტროფი ემატება იაკობ დუმბაძის პოეტურ მემკვიდრეობას. აი, ეს სტროფებიც:

ეს სამი ლექსი შემოქმედელის ნათქვამია

„მინდა, მეფეო, ყოველს სულსა უდემამებდე, უდებდე,
მინდა, მტერთა და ორგულთა თაკარას მძლავრად უდებდე,
მინდა, მორჩმით და დიდებით ტვირთად საჭურჭლეს უდებდე,
და მინდა, ლხინი და გაცხრომა ჩანგსა ყანუნად უდებდე.

ისრით მკლავს მტერი ჩემი, მაგრამ ჩემთვის გარგანია,
ისრით ბაზჩა მომწვანდების, არ მიქია გარგანია,
ისრით სიტყუას პლატონისებრ ვრცელობს, მალლობს გარგანია.
და ისრით მაცნობს თავის ამბავს, თუ არ გინერს გარგანია.

სამთავრო ორბად მოხველ მტერს სახელ სდებ ექსორია,
სამთავრო ნათლის სვეტი დევნი ექსორია,
სამთავრო ორგულთ მასზე, რაცა დარწყვეს ექსორია,
და სამთავრო გაგეხვივნეს მონა ურჩი ექსორია".

დამონშებანი:

1. დამონშებული ტექსტი გამოქვეყნებული აქვს გიორგი ჯაკობიას, იხ. თეიმურაზ მეორე, თხზულებათა სრული კრებული, 1939 წ., გვ. LXL.

2. ლექსი შეტანილი აქვს დავით რექტორს თავის ხელნაწერ კრებულში S-1512 (176V); შეტანილია სხვა კრებულებშიც H-479;7; Q-337-ე:115; Q-1045; Q-1240:

3. ხელნაწერ S-379-ში არსენ იყალთოელის სახელით დასახელებული სტროფი იოანე პეტრინს მიეწერება, რა თქმა უნდა, არსენ იყალთოელის, ასევე იოანე ჭიმელის დასახელება უხეში ანაქრონიზმია. არც ერთი თამარის თანამედროვე არ არის და, ცხადია, ეპიტაფიას ვერ დაწერდნენ.

4. იხ. პ. ინგოროყვა, „ჩახრუხადე – პოეტი და მოგზაური“ და „რუსთველის ეპოქის სალიტერატურო მემკვიდრეობა“, რუსთველის კრებული, 1938 წ.; ქართლის ცხოვრება, ტ. II, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, გვ. 113-114. სქოლიო; ივ. ლოლაშვილი, თამარ მეფის აკლდამა გელათში, 1989 წ.; როინ მეტრეველი, მეფე თამარი, 1991 წ., გვ. 306.

5. ივ. ლოლაშვილი, თამარ მეფის აკლდამა გელათში, თბ., 1989 წ., გვ. 15; რ. მეტრეველი, დავით IV აღმაშენებელი, მეფე თამარი, გვ. 709; ს. ცაიშვილი, თამარ მეფე ქართულ სიტყვიერებაში, 1943 წ., გვ. 88; თეიმურაზ კენკეშაშვილი, საისტორიო პარადიგმები, 2012 წ., გვ. 54-55; ჯ. სამუშია, თამარ მეფის საფლავის საიდუმლოება, თბ., 2010 წ.

6. დ. ბაქრაძე, თ. ჟორდანიას, ქ. ჩხატარაიშვილი, ო. სოსელია, ფრ. სიხარულიძე, ბ. ლომინაძე და სხვები სხვადასხვა პოზიციებიდან ეხებოდნენ შემოქმედელთა ქრონოლოგიას. ყველა მათგანი მიიჩნევს, რომ იაკობ შემოქმედელი, დუმბაძე, არის შემოქმედელ მეუფეთა შორის გამორჩეული შემოქმედი მნიშვნობარი.

დალი მაჩაიძე

ბანქადმთენილი სურვილი სიბრძნისმოყვარებისა

განათლებისაკენ სწრაფვა და სიბრძნის სიყვარული ოდითგანვე სჩვეოდა ქართველს. დაუღალავი ინტერესით ეცნობოდნენ ჩვენი წინაპრები სასულიერო თუ საერო ლიტერატურას; ქმნიდნენ, თარგმნიდნენ და ავრცელებდნენ თეოლოგიურ, ფილოსოფიურ, საგანმანათლებლო თუ ზნეთსასწავლებელ თხზულებებს. ამაზე მეტყველებს საქართველოსა თუ უცხოეთში არსებული ძველი ქართული კულტურის კერები; მსოფლიოს წიგნსაცავებში შემორჩენილი უძველესი ქართული ხელნაწერი და ძველნაბეჭდი წიგნები. ასე ესაძირკვლებოდა ქრისტიანული სარწმუნოება, ზნეობა და წიგნიერება ჩვენი ერის არსებობასა და თვითმყოფადობას. ქალის განათლებულობასაც უცვილობელს ხდიდა ქართველი არისტოკრატია. ეს იდეალი იოანე ბაგრატიონმა ჩამოაყალიბა თავის „კალმასობაში“¹: ქალს „ნამდვილად უნდა ასწავლონ ყოველი მეცნიერება — ისტორია, ლეოგრაფია, ზნეთსწავლება, არიხმეტიკა, ხელსაქმობა და იკონომია, რომ ვის ოჯახშიიც მივიდეს, სრულებაში მოიყვანოს იგი“. ¹ ამ მიზნის შესაბამისად, შეძლებულ დიდგვაროვან ქართველ ქალთა მზითვში „ვეფხისტყაოსანსა“ და „სახარებასთან“ ერთად მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა სხვა წიგნებსაც. ზოგი მანდილოსანი თვითონაც ცდილობდა საკუთარი ბიბლიოთეკის შევსებას; გულმოდგინედ მოიპოვებდა ძველსა თუ ახალ ხელნაწერებსა და გამოცემებს. ამ კერძო ბიბლიოთეკების ნაწილმა ჩვენამდეც მოაღწია. ისინი ნათლად მეტყველებენ მფლობელთა ინტერესებსა და განათლებაზე; ასახავენ მათ ეკონომიურ მდგომარეობას; წიგნებ-

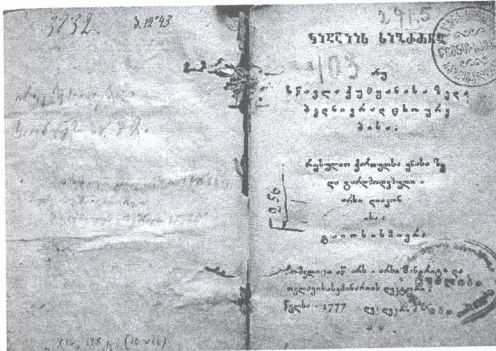
1 იოანე ბაგრატიონი, კალმასობა. ტ. 1, 1936, გვ. 242.

ზე შესრულებული მინაწერები კი მათი პატრონების ბედ-ილაქს გვამცნობენ.¹

საქართველოს ძნელბედი პოლიტიკური ყოფა ხშირად ხდิดა რთულსა და ტრაგიკულს ქართველ დიდგვაროვანთა ცხოვრებას. მათ სამშობლოდან გადახვენაც უხდებოდათ, მაგრამ უცხოობაში მყოფნიც არ ანელებდნენ სწრაფვას წიგნიერებისაკენ. გავიხსენოთ ქართველ ემიგრანტთა საგამომცემლო მოღვაწეობა, თუნდაც XVIII საუკუნის რუსეთში. მოსკოვში გამოსცა ქართული წიგნი გახიზნულმა არჩილ II-მ; იქვე აამოქმედებინა ქართული სტამბა იოსებ სამებელს ლტოლვილმა ვახტანგ VI-ის ვაჟმა, ბაქარ ბატონიშვილმა; მოსკოვის ჯვართამაღლების მონასტერში ბექდავდა წიგნებს თბილელი მიტროპოლიტი ათანასე ამილახვარი, ერეკლე II-ის რუსეთში დარჩენილი ელჩი. იმ პერიოდის ემიგრანტ ქართველ ქალთა შორის წიგნისა და სიბრძნისმოყვარეობით გამოირჩეოდა მეფე ქაიხოსროს ასული ანაც. დაობლებული ბატონიშვილი ვახტანგ VI-ს წაუყვანია რუსეთში. განათლებულ პიროვნებად აღზრდილი ანა ხელს უწყობდა ქართული წიგნების გამრავლებას-გავრცელებას; მზრუნველობას იჩენდა მთარგმნელ-გადამწერთა მიმართ და ცდილობდა თავისი ბიბლიოთეკის გამდიდრებას. სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყოლია ანა ქაიხოსროს ასულს (ანა-ბეგუმი, ანა ხოსროვნა) „სურვილი სიბრძნის მოყვარებისა“. მისი დაბადების წელი უცნობია. საისტორიო წყაროებში ჩანს 1724 წლიდან, როგორც ვახტანგ VI-ის ამაღლის წევრი. გარდაიცვალა 1786 წელს. ანა ბატონიშვილი 1712 წელზე გვიან ვერ დაიბადებოდა, რადგან 1711 წლის 27 სექტემბერს ომში დაიღუპა მამამისი, ქაიხოსრო — „ვალი გურჯისტანისა“ და მთავარსარდალი ირანისა. მაშინ მსცოვანი ქალბატონი იქნებოდა ანა, როცა თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ, 1786 წელს „ოქროს აღნაქვისს“ თარგმნა დაავალა დიმიტრი ბაგრატიონს. XI საუკუნის ეს არაბული თხზულება, პოლემიკური ჟანრის სასულიერო ლიტერატურის ნიმუშია.² ამ ნაშრომით სამოელ რაბინ იუდიანი ამხელს იუდეველთაგან მესიის მოსვლის ამაო მოლოდინსა და ამ იმედით მათ ცდუნებას. თხზულების არსებობა გამჟღავნდა მისი

1 ამაზე მეტყველებს დავით ჩუბინაშვილის კოლექციაში შემავალი და ეროვნული ბიბლიოთეკის ფონდში დაცული რიფსიმე ბატონიშვილის, საქართველოს უკანასკნელი მეფის — გიორგის ასულის წიგნები.

2 წიგნი პირველად დაიბეჭდა ვენეციაში. ქართული ტექსტი მომდინარეობს მეორე რუსული გამოცემიდან (სპბ., 1782).

„კიტაიის სიბრძნე“, თავფურცელი და წინა ფორზაცი
დ. კარიჭაშვილისეული მინაწერებით.

შექმნიდან 200 წლის შემდეგ. იგი პირველად ლათინურად თარგმნა ბერმა ალფონს ბონომიმ. მან აღიარება მოიპოვა და კვლავ არაერთ ენაზე ითარგმანა. მისი გადმოქართულებელი დიმიტრი ბაგრატიონი მუხრანბატონთა შტოს წარმომადგენელი იყო. თავისი ნაშრომის წინათქმაში იგი წერდა: „ჩემგან ამ წიგნის თარგმნა შეუძლებელი იყო საღთო წერილის ენის გამოუცდელიობით, მაგრამ მამიდის ჩემის, მეფის ქაიხოსროს ასულის, ანნას თხოვა-ბრძანებას ვერ ურჩ ვექმენ, ვინაიდან ფრიადი სურვილი ჰქონდა რუსულისაგან ქართულად გარდმოღებისა“.¹ დიმიტრი ქაიხოსრო მეფისა და ვახტანგ მეექვსის ძმის – იესე მეფის შვილიშვილი იყო;² მამამისი, გიორგი იესეს ძე – ანა ბატონიშვილის ბიძაშვილი. ამიტომაც მოიხსენია მეფის ასული მამიდად დიმიტრი ბაგრატიონმა. იგი, რუსეთში დამკვიდრებულ ქართულ სამეფო ოჯახთან ახლო ნათესაურ

1 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ყოფილი ქშნკე საზოგადოების S კოლექცია. ტ. 1., საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბ., 1960, გვ. 384. N 326ა. შემორჩენილია სხვა ნუსხებიც.

2 ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 2, თბ., 1958, 529-530 გვ.

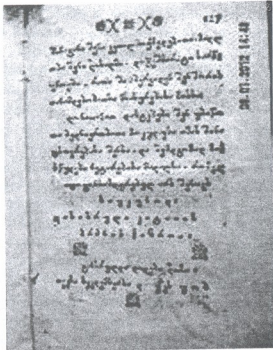
„კიტიის სიბრძნე“, ნიგნის ბოლო გვერდი და ფორზადად
დაკრული ხელნაწერის ფრაგმენტი.

ურთიერთობაში მყოფი, მოსკოვში ცხოვრობდა, რადგან ერეკლე II-ის წინააღმდეგ შეთქმულებაში მონაწილეობის გამო გააძევეს საქართველოდან. იქ დაეუფლა დიმიტრი უცხო ენას და აღიარებული მთარგმნელი გახდა.¹

მეფე ქაიხოსროს ასულმა ანამ ჩვენი ყურადღება თავდაპირველად მიიპყრო ერეკლე II-ის სტამბის გამორჩეული გამოცემით. ეს ნიგნი – „კიტიის სიბრძნე“ – თბილისში დაიბეჭდა 1784 წელს. იგი ამ სტამბის ერთადერთი საერო გამოცემაა, განხორციელდა მხედრული შრიფტით (ნუსხურის გარეშით). სწორედ მეფის ასულ ანას შეკვეთით გადმოაქართულა გაიოზმა ეს აღმოსავლური თხზულება რუსულიდან. როგორც ჩანს, ბატონიშვილს მიმადლებული ჰქონდა სათარგმნი მასალისა და მთარგმნელის კარგად შერჩევის უნარი. როცა მისი დავალებით გაიოზმა „კიტიის სიბრძნე“ თარგმნა, ჯერ კიდევ მოსკოვის სლავურ-ბერძნულ-ლათინური აკადემიის

1 ეს დიმიტრი ბაგრატიონი იყო პირველი ქართველი პოეტიკი, რომლის ნაწარმოები ავტორის სიცოცხლეშივე დაიბეჭდა. იხ. ნამება წმინდისა ქეთევან დედოფლისა, ლექსად თქმული. სპბ, 1819.

სტუდენტი იყო. ქიზიყელი არქიმანდრიტი, „აღზრდილი კათალიკოს ანტონისაგან საფილოსოფოსოთა და საღვთისმეტყველოსა შინა სწავლათა“, 1772 წელს წავიდა საქართველოდან რუსეთში. გაიოზი გაჰყვა თავისი აღმზრდელის – ანტონ I-ისა და ლევან ბატონიშვილის დიპლომატიურ მისიას. იქ დაუახლოვდა ქართველ არისტოკრატებს, მოსკოვში დარჩა და კარგი განათლება მიიღო. საფუძვლიანად შეისწავლა უცხო ენები და ჩინებულად თარგმნიდა სხვადასხვა სახის ლიტერატურას, ქმნიდა ორიგინალურ თხზულებებსაც. დროთა განმავლობაში გაიოზი ცნობილი

„ქიტიას სიბრძნე“, ტექსტის ბოლო გვერდი საგამომცემლო მონაცემით.

სასულიერო პირი და მრავალმხრივი მოღვაწე გახდა: რექტორობდა თავისივე დაარსებულ თელავის სასულიერო სემინარიას; იყო მეჭევრმეტყველი დიპლომატი; მრავალფეროვან ინტერესთა მქონე მეცნიერი და პედაგოგი; „ოსეთის სასულიერო კომისიის“ წევრი; მოზდოკის, სარატოვისა და პენზის ეპისკოპოსი; შემდგომ ასტრახანის მთავარეპისკოპოსიც. გაიოზის სურვილითა და სახსრებით ამოქმედდა მოზდოკში ქართული სტამბა. სტუდენტობის დროს კი ქართველ არისტოკრატთა დაკვეთებს ასრულებდა მოსკოვში მყოფი არქიმანდრიტი, თარგმნით ირჩენდა თავს და მალე დაიმკვიდრა წარმატებული და ნაყოფიერი მთარგმნელის სახელი. 1776 წელს მან გადმოაქართულა მეფეთა ქცევისა და ზნეობის შემსწავლი თხზულება – „სამეფო ქარტა ანუ ტომარი“. ეს წიგნი კონსტანტინოპოლის წმიდა სოფიის ტაძრის დიაკონს, ალაპიტს შეუქმნია ბერძენთა იმპერატორ იუსტინესათვის. გაიოზმა გადმოაქართულა

ამ თხზულების რუსული თარგმანი; ტექსტს დაურთო შენიშვნები და „სასარგებლოთა სხოლიებითა სრულქმნა“. მთარგმნელმა თავისი ნამუშავეები მეფე ერეკლე II-ს მიუძღვნა. ნაშრომმა მოწონება დაიმსახურა და ხელნაწერთა სახით გავრცელდა. შემორჩენილია მისი ნუსხები.¹ იმავე, 1776 წელს გაიოზმა დაასრულა თარგმნა სამოგზაურო ჟანრის 2 ტომეული თხზულებისა – „მიმოსვლა ბარონ დე პოლნიცასი“. ამ თხზულების გადმოქართულება მას შეუკვეთა ქართველ ემიგრანტთა შორის საუცხოო განათლებითა და მდიდარი ბიბლიოთეკით გამორჩეულმა გიორგი ბაგრატიონმა, ვახტანგ VI-ის ვაჟმა. შემკვეთი კმაყოფილი დარჩა შესრულებული სამუშაოთი. გაიოზის ნაშრომმა საყოველთაო მოწონება დაიმსახურა. ეს წიგნიც ხელნაწერი ნუსხების სახით გავრცელდა.² ამის შემდეგ მიიღო გაიოზმა შეკვეთა ქაიხოსრო მეფის ასულ ანასაგან. მთარგმნელს, ჩვეულებისამებრ, დროულად და სიამოვნებით გადმოუთარგმნია „კიტაიის სიბრძნეც“.³ აი, რას გვაუწყებს მისი მიმართვა შემკვეთისადმი: „მისს უგანათლებულესობას მეფის ქაიხოსროს ასულს ანნას უმდაბლესად მოვახსენებ: უგანათლებულესო მეფის ასულო! უბედნიერეს ჟამად ვრაცხ დროსა მას, ოდეს ღირს ვიქმენ მსახურებად ნაცვალსა თქუენ მიერისა ჩემდამო მოწყალებისა, ვინაითგან ურიცხვი მოწყალება თქვენის უგანათლებულესობისა მანუევდა ვითარმედ თანამდებობისა ამის აღსრულებასა. ხოლო ოდეს მივიღე ბრძანება თქუენ მიერ ესე ვითარისა სასარგებლოსა წიგნისა გარდმოლებად რუსულით ქართულსა ენასა ზედა, მყისვე ხელვყავ გარდმოლებად შრომისა არარად შემრაცხველმან, ვინათგან ამის მიერ დაშთების საუკუნოდ სურვილი სიბრძნისმოყვარებისა თქვენისა, და ჩემ მიერ ნაცვალი მოწყალებისა მის, რომელსაცა ურიცხვად ვგულობ ჩემ შორის და მარადისცა ვეგები ამისსა მად-

1 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. I., № 183. გვ. 198 და (H) კოლექცია № 70 (ერთ დროს პეტერბურგის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა ბიბლიოთეკის წიგნი).

2 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. I., № 88., გვ. 94; № 100., გვ. 100.

3 კიტაიის სიბრძნის“ გარდა გაიოზმა იმავე ჟანრიდან გადმოქართულა მარკუს ავერელიუსის „ზნეთსწავლულება“.

ლობასა შინა. თქვენის უგანათლებულესობის მონა და მლოცველი არხიდაკონი გაიოს“.

გაიოზმა თავის ნაშრომს წარუძღვანა მკითხველებისადმი მიმართვაც. აქ იგი საუბრობს „კიტაიის სიბრძნის“ სასიკეთო დანიშნულებაზე: „ფრიად კეთილ არს სწავლა იგი, რომელიცა ასწავებს კაცთა ბედნიერად ცხოვრებასა“, — წერს მთარგმნელი. იგი იხსენებს სოკრატეს, ემონმება მას და აცხადებს, რომ კეთილ ადამიანებთან ურთიერთობით ისევეა შესაძლებელი კეთილმოქმედების შესწავლა, როგორც გონების წარწყმედაა გარდუვალი ბოროტებასთან დამკვიდრებით. გაიოზი გამოთქვამს რწმენას, რომ ეს ზნეთსასწავლებელი აღმოსავლური თხზულება, „ვითარცა ვარდი სურნელოვანი და მშვენიერი, მიიზიდავს მკითხველთა თვალსა და გონებას“. მთარგმნელის აზრით, ქება არც სჭირდება თხზულებას, რომელსაც მოწყურებით ენაფებიან სიბრძნისმოყვარენი: „ვინაითგან დიდება და ჩინებულება წიგნაკისა ამის ცხად არს ყოველთა ბრძენთა ენათა ზედა“. გაიოზი იმედოვნებს, რომ ამაოდ არ დამერა, როცა ეს წიგნი გადმოთარგმნა, რომელიც შეიცავს ყველა სწავლასა და მოძღვრებას, რაც ადამიანს ესაჭიროება თავისი ცხოვრების სიბრძნით წარსამართად. მთარგმნელის აზრით ამ თხზულების გადმოქართულება ორმაგად ფასეული იყო, რადგან „ფრიად მცირებენ ჩუენ შორის წერილნი ძუელთა ფილოსოფოსთანი“. გაიოზს ქართულ ენაზე ესაკლისებოდა, ეცოტავებოდა ძველ ფილოსოფოსთა წიგნები, ანტიკურ ფილოსოფოსთა სიბრძნე ამასოფლისა — თხზულებები, რომელებიც მოკლედ და ნათლად ასწავლიან ადამიანს ცხოვრების კეთილწარმართებას. თორემ იმასოფლის სიბრძნე — ქრისტიან თეოლოგთა ნაშრომები, უძველესი დროიდან უხვად ჰქონდათ ქართველებს. მათგან ზოგი ფასდაუდებელ განძად შემორჩა კაცობრიობას მხოლოდ ქართული თარგმანის სახითაც კი და დღემდე იპყრობს მსოფლიოს გამოჩენილ მეცნიერთა ყურადღებას.

თუ ქართველი მკითხველი სიამოვნებით მიიღებს ჩემს ძღვენს, უბედნიერესად ჩავთვლი იმ დროს, რომელიც წიგნის თარგმნას შევალიე, — აცხადებდა „კიტაიის სიბრძნის“ მთარგმნელი. გამართლდა გაიოზ არქიმანდრიტის იმედი და სურვილი ახდა: ჩინურმა თხზულებამ დიდი აღიარება მოიპოვა ქართველებში. ეს ერთადერთი წიგნი იყო გაიოზის მრავალრიცხოვანი მთარგმნელობითი ნაღვანიდან, რომელიც მთარგმნელის სიცოცხლეშივე დაიბეჭდა. ასე რომ, ფართოდ გავრცელდა და განძად დამთა ქაიხოსრო მეფის

ასულ ანას „სურვილი სიბრძნისმოყვარებისა“. გაიოზისეული თარგმანი გამრავლდა ხელნაწერი თუ გამოცემული წიგნების სახით. „კიტაიის სიბრძნე“ ამჟღავნებდა დავით დადიანის, თეიმურაზ ბატონიშვილის, დავით ჩუბინაშვილის, დიმიტრი ბაქრაძის, ზაქარია ჭიჭინაძისა და სხვათა კერძო ბიბლიოთეკებს. ჩვენამდე მოაღწია თხზულების ნუსხებმა: A – 328, Q – 251, S – 176, S – 525 და სხვა. ისინი გადანერილნი არიან როგორც მეთვრამეტე, ისე მეცხრამეტე საუკუნეში; როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში ეს ნუსხები მომდინარეობენ როგორც ხელნაწერებიდან, ისე გამოცემიდან. დროთა სვლას გადარჩენია „კიტაიის სიბრძნის“ გაიოზისეული ავტოგრაფიც A – 1416. მასზე ტექსტის ბოლოს წერია: „მთარგმნელისაგან არის გადანერილი და ჭეშმარიტი და სწორი დედანი არის“. ¹ ამ ხელნაწერის 8 – 13 გვერდები წარმოადგენს წერილს, რომლის დამწერსაც ეს თხზულება უპოვია აღმოსავლეთში, ძალზე მოსწონებია და უთარგმნია. წიგნის ავტორის შესახებ იმის მეტი ვერ დაუდგენია, რომ ჩინელი ბრძენთაგანი იყო. წერილი დაწერილია პეკინში, დათარიღებული – 1743 წლის 21 მაისით. იგი შემქმნელს თხზულების თარგმანთან ერთად გაუგზავნია დიდი ბრიტანეთის რომელიღაც გრაფისადმი.

„კიტაიის სიბრძნის“ გაიოზისეული თარგმანი 1784 წელს გამოაქვეყნეს თბილისში. ამის შესახებ მესტამბეთა შენიშვნა გვაუწყებს ტექსტის ბოლოს: „განსრულდა თვესა სექტემბერსა დ (4), ქორონიკონსა უობ (412 ანუ 1784)“, გამოცემის თავფურცელზე კი თარგმანის დასრულების თარიღი – 1777 წელია აღნიშნული. იმ წელს, როცა ერეკლეს სტამბაში „კიტაიის სიბრძნე“ იბეჭდებოდა, გაიოზ არქიმანდრიტი საქართველოში ყოფილა და თბილისში უთარგმნია „სამხედრო ტიბიკონი და სამხედრო არტიკული“. ² ამის მიუხედავად, გაიოზისეულ თარგმანიდან გამოცემულ წიგნში არ მოხვედრილა ინგლისელი მთარგმნელის წერილი. სხვა მხრივ შეუსწავლელია რამდენად მიჰყვება ბეჭდური წიგნი მთარგმნელისეულ ტექსტს.

გამოცემის იშვიათობის გათვალისწინებით, თხზულების რა-

1 საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის (ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის) ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ტ. 4. 1954, გვ. 511).

2 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტ. I, № 249, გვ. 248.

ობის ცხადად წარმოსაჩენად აქ მოგვყავს ნიგნის შინაარსი, რომელიც მოჰყვება მთარგმნელის დასახელებულ მიმართვებს შემკვეთისა და მკითხველებისადმი:

წინასიტყვაობა თავთა ამა ნიგნისათა;

ნ ა წ ი ლ ი I: თავი (1) განხილვისათვის თავისა თვისისა, ანუ თანამდებობათათვის კაცობრივთა, თუ ვითარ განუყოფელი წევრი არს ქუეყანისა ერთობისა თვითოეული კაცი;

ბ (2) მდაბალ ბრძნობისათვის;

გ (3) შრომის მოყვარებისათვის;

დ (4) კეთილ შურისათვის;

ე (5) კეთილ გონიერებისათვის;

ვ (6) მტკიცისა და შეუძურელისა სულისათვის;

ზ (7) კმაყოფისათვის;

წ (8) ზომიერებისათვის;

ნ ა წ ი ლ ი II: ვნებათათვის. თავი ა (1) სასოებისა და შიშისათვის;

ბ (2) სიხარულისა და მწუხარებისათვის;

გ (3) რისხვისათვის;

დ (4) შემწყალებლობისათვის;

ე (5) დაუპყრობელთა ვნებათათვის;

ნ ა წ ი ლ ი III: ცოლისათვის;

ნ ა წ ი ლ ი IV: თავი ა (1) მეუღლეობისათვის;

ბ (2) მამისათვის;

გ (3) ძისათვის;

დ (4) ძმათათვის;

ნ ა წ ი ლ ი V: წინასწარმხედველობისა ანუ დროსამებრ სხვადასხვაობისა. თავი ა (1) გონიერებისა და უგნურებისათვის;

ბ (2) სიმდიდრისა და სიგლახაკისათვის;

გ (3) უფლისათვის და სახლეულისა მისთა;

დ (4) ხელმწიფისათვის და ყმათა მისთა;

ნ ა წ ი ლ ი VI: საზოგადოთა თანამდებობათათვის. თავი ა (1) კეთილმოქმედებისათვის;

ბ (2) მართლმსაჯულებისათვის;

გ (3) კაცთმოყვარებისათვის;

დ (4) მადლობისათვის;

ე (5) სიმართლისათვის;

ნ ა წ ი ლ ი VII: სარწმუნოებისათვის.

იმ დროს, როცა „კიტაიის სიბრძნე“ დაიბეჭდა, ერეკლე II-ის სტამ-

ბას აღმავლობის ჟამი ედგა. მას იჯარით ფლობდა სამეფო კარის ეკლესიის მოძღვარი, მარტყოფელი ქრისტეფორე კეჟერაშვილი, რომელმაც თავისი შრომითა და საფასით გამოცემული წიგნების დასახელება და რაოდენობა გამოაქვეყნა 1793 წელს დაბეჭდილი „მარხვანის“ ბოლოსიტყვაობაში. აქედან ცხადი გახდა „კიტიის სიბრძნის“ ტირაჟი – 400¹ ეგზემპლარი. გამოცემა განხორციელდა „ხელითა მესტამბე ზუბაშვილის, მოურავის ძის, რომანოზისათა“, მასში მონაწილეობდნენ: „დაზგის მმართველი თეოდორე დარბაზ-ვილი და გოგელიძე ზაქარია“. მათ შორის მესტამბე რომანოზ რაზ-მაძე-ზუბაშვილს დიდი წვლილი მიუძღვის ქართული წიგნბეჭდვის განვითარებაში: მან 20 წელი იმსახურა ერეკლე II-ის სტამბაში და 1795 წელს, თბილისის აოხრებისა და სტამბის დანგრევის შემდეგ, იძულებული გახდა დაეტოვებინა სამშობლო. იგი მოზდოკში გადავიდა. იქ სწორედ „კიტიის სიბრძნის“ მთარგმნელს, იმხანად მოზდოკის ეპისკოპოს გაიოზს შეაფარა თავი. რომანოზმა, ეპისკოპოსის სურვილისამებრ, მოზდოკში სტამბა დააარსა და სამშობლოში დაბრუნდა იმერეთის მეფის, სოლომონ II-ის მიწვევით. ზუბაშვილი მონაწილეობდა ქუთაისის სტამბის გამართვაში და მესტამბე პაიჭაძის მოსკოვში წასვლის შემდეგ სათავეში ჩაუდგა მას. რომანოზმა რაჭის სოფელ წესში 1809 წელს დაბეჭდა პირველი ქართული მინიატურული წიგნი – ღვთისმშობლის დაუჯდომელი.

სადღეისოდ ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა რომანოს ზუბაშვილის მიერ ერეკლე მეფის სტამბაში დაბეჭდილი „კიტიის სიბრძნე“. აღწუსებული და ცნობილია მისი მხოლოდ 2 ეგზემპლარი: ერთი დაცულია რუსეთში, მეორე – საქართველოში. რუსეთშია პირველი ქართველი მეცნიერის, თეიმურაზ ბატონიშვილის პირადი ბიბლიოთეკის წიგნი. ქართველი ბატონიშვილის გარდაცვალების შემდეგ, იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის ბრძანებით, მისი უმნიშვნელოვანესი ბიბლიოთეკა სააზიო მუზეუმს გადაეცა, მათ შორისაა „კიტიის სიბრძნეც“. თეიმურაზ ბატონიშვილის კოლექციის ბეჭდურ კატალოგში ეს წიგნი აღწერილია 139-ე ნომრით.² მის მინაწერში დაკონ-

1 700 ეგზემპლარს უთითებდა ზაქარია ჭიჭინაძე. იხ. მისი: ისტორია ქართული სტამბისა და წიგნის ბეჭდვისა, 1709-1909; მეფე ვახტანგ მეექვსე. - თფილისი, 1909, გვ. 9.

2 თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგი. გამოსაცემად მოამზადა და შენიშვნები დაურთო ს. იორდანიშვილმა. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბ., 1948, გვ. 31.

კრეტიებულია თხზულების თარგმნის შემკვეთის ვინაობა: „იგი იყო ასული ქართლის მეფის ქაიხოსროსი, ვახტანგ VI-ისა – ქართლის მეფის უფროსი ძმისა“. პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ეგზემპლარი დასახელებული გამოცემის საქართველოში არსებული ერთადერთი ცალია. იგი დაცულია იშვიათ გამოცემათა განყოფილებაში. წიგნი ბიბლიოთეკაში შემოვიდა 1937 წელს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ფონდთან ერთად. მის წინა ფორზაცზე ამ საზოგადოების ბიბლიოთეკის ბეჭედი და საინვენტარო ნიშნებია: ბ. 12.0 43. 3832. ამით დადგინდა, რომ აღნიშნული ეგზემპლარი ეკუთვნოდა ცნობილ ენათმეცნიერს, ლექსიკოგრაფსა და ლიტერატორს დავით ჩუბინაშვილს. ქმნკგ საზოგადოების ბიბლიოთეკის ქართულ წიგნთა საინვენტარო დავთარში 3733-დან 3860 ნომრამდე მისი კოლექციის წიგნებია რეგისტრირებული.¹ დავითის გარდაცვალების შემდეგ ქმნკგ საზოგადოებას შესწირეს მისმა შემკვიდრებმა ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკა. ესაა ქართული ძველნაბეჭდი წიგნების ყველაზე სრულყოფილი კოლექცია. მასში, „კიტაიის სიბრძნის“ მსგავსად, არაერთი ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა, მხოლოდ ერთ ცალად დაცული ეროვნული ბიბლიოთეკის ფონდებში.

ჩუბინაშვილისეული წიგნი სრული ეგზემპლარია, აქვს ჭრელი, მომწვანო-ხორცისფერი მუყაოს სარესტავრაციო ყდა, რომელსაც შიგნიდან აკრავს ხელნაწერის ფრაგმენტი. წიგნი ძირითადად კარგადაა დაცული, მხოლოდ დასაწყისი ფურცლებია ჭიისაგან ოდნავ დაზიანებული. წინა ფორზაცზე ვხვდებით დავით კარიჭაშვილისეულ 2 მინაწერს: 1. „დაბეჭდილი ტფილისში 1784 წ. როგორც ბოლოში აღნიშნულია, მოსკოვში გადმოთარგმნილი 1777 წ.“; 2. „იხილე შესადარებლად ხელნაწერი №72“. დავით კარიჭაშვილი, ქართველი ისტორიკოსი, რუსთველოლოგი და მწერალი 1920 წლიდან ქმნკგ საზოგადოების ბიბლიოთეკა-მუზეუმის გამგე იყო. მისი წყალობით გადარჩა ამ საზოგადოების ფონდი. მანვე გამოსცა აღნიშნული ბიბლიოთეკის კატალოგები². მისეული პირველი მინაწე-

1 ბეჭდური წიგნების გარდა ქმნკგ საზოგადოებას გადაეცა აგრეთვე დავით ჩუბინაშვილისეული ასზე მეტი მნიშვნელოვანი ხელნაწერი. ისინი ამჟამად დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.

2 იხ.: დავით კარიჭაშვილი. კატალოგი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების წიგნთ-საცავისა, ტფ., 1905; მისივე „კატალოგი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების წიგნთ-საცავისა.“ დამატება 1. თბ., 1911.

რი ყურადღებას ამახვილებს გამოცემის თარიღზე, რათა თავფურცელზე აღნიშნული წელი თხზულების თარგმნისა მისი დაბეჭდვის თარიღად არ მიიჩნიოს გაუცნობიერებელმა მკითხველმა. მეორე მინანური კი მკითხველს მიუთითებს ამ თხზულების ქმნკგ საზოგადოების კოლექციაში არსებულ მეორე ცალზე, რომელიც ხელნაწერია და დასათაურებულია, როგორც „ნიგნი სიბრძნისა და კეთილმოქმედებისა“.

სიბრძნის სიყვარულმა და ამ თემატიკის წიგნებით დაინტერესებამ XIX საუკუნის ქართველ ემიგრანტებშიც იჩინა თავი: თეიმურაზ ბატონიშვილმა თარგმნა და 1818 წელს სანქტ-პეტერბურგში თავისი სახსრებით დააბეჭდვინა არისტოტელეს „განსჯანი ბოროტისა და კეთილისათვის“; 1823 წელს იქვე გამოსცა გიორგი ჩუგუნოვმა რუსულიდან თარგმნილი „ენციკლოპედია ანუ შეკრებილება ზნეობითა სწავლათა ჰაზრთანი, და განსჯანი სხუათა და სხუათა ნივთათვის“¹ და სხვა. გამორჩეულად მნიშვნელოვანი იყო გაიოზ რექტორის მთარგმნელობითი მოღვაწეობა. ეს დიდი და საინტერესო თემაა, რადგან გაიოზი სიცოცხლის ბოლომდე ნაყოფიერად ემსახურა ამ საქმეს. გავიხსენოთ რას წერდა მის შესახებ ასტრახანში მცხოვრები და მასთან დაახლოებული გრიგოლ ბატონიშვილი:

„გაიოზ ეპისკოპოზი, ცხონებული ჰყოს ღმერთმან და, სამას სამოცდა ხუთ წიგნი თარგმნა თვით მარტო ერთმან და სულ საღმრთო, არა საერო, ესე იკვირვოს ერმან და...“²

მართლაც, გასაოცარია გაიოზ რექტორის თარგმანთა უზევბა, მით უფრო, რომ მან მრავალი საერო თხზულებაც გადმოაქართულა, მათ შორის „კიტაიის სიბრძნე“, რომელიც მისი წყალობით იქცა მეფის ასულ ანას სიბრძნისმოყვარების განცხადებულ ნიშნად.

1 ზნეთსწავლულების სამივე დასახელებული თხზულება შედის დავით ჩუბინაშვილის კოლექციაში და დაცულია ეროვნულ ბიბლიოთეკაში.

2 S – 378 ხელნაწერზე დართული შირი, გვ. 438.

ბაბუაჩემი, სისონა ღარჩია და ეხნათე ნინოშვილი

ბაბუაჩემი, ელისო (ასე ეძახდნენ და საბუთებშიაც ასე ეწერა) ღარჩია, რვა შვილის აღმზრდელი და სამი წლის განმავლობაში ფირალად ნამყოფი, პირადად იცნობდა ცნობილ ფირალ სისონა ღარჩიას, რომელიც მეზობელ სოფელში, ჯუმათში, ცხოვრობდა (იქაურმა დიმიტრი ღარჩიამ მაცნობა, მის ეზოში ახლაც ღარჩია ცხოვრობს). ბაბუას ზოგი რამ მოუყოლია სისონას შესახებ.

— პატარა ტანის კაცი იყო, მაგრამ საოცრად ღონიერი, მოქნილი და მოხერხებულიო. ქუსლები, როგორც ჩვეულებრივ არის, უკან გამოწეული არ ჰქონდა. ამიტომ, ფეხებზე რომ ბორკილებს შეაბამდნენ, ზევიდან დაანებობდა და ადვილად იძრობდაო.

პირველად მისგან გავიგე, სუფსის ხიდზე მოჩიხული სისონა სტრაჟნიკებს როგორ გაექცა. ასევე პირველად მისგან მოვისმინე სისონას მიერ ძმის დატირების ამბავი. მასზე შექმნილი ლექსებიც საკმაოდ იცოდა.

ბაბუას ჩემთვის და სხვებისთვისაც რამდენიმეჯერ უამბია, რაც სისონამ რაშტიელ გოგუაძეს უყო.

რაშტიელ გოგუაძე ტყის მცველი ყოფილა, მაღალი და მაგარი კაცი, იოლად ხელს ვერვინ მოჰკიდებდაო. იგი მაზრაში მისულა და უთქვამს: ერთი „ბერდენკა“ მომეცით და, თუ სისონა ცოცხალი ან მკვდარი არ ჩაგაბაროთ, ეს ყური მომჭერთო. სისონას გაუგებარი რა დარჩებოდა, კილაძეების სასაფლაო რომ არის, იქ შეხვედრია და შეიარაღებულსა და იარაღმომარჯვებულს მისთვის მისალმებისთანავე პირდაპირ მიუხლია:

— რაშტიელ, რომელი ყური იყო, რომ გითქვამს: თუ სისონა არ დავიჭირო, ეს ყური ჩამომათაღეთო?

— რასა ბრძანებთ, ბატონო, მაგას ვიკადრებდი მე?! — იუარა რაშტიელმა.

— შენით მითხარი, თორემ მე კარგად ვიცი, რომელიც იყო. — სისონას ერთ ყურზე მოუკიდია ხელი.

— არა, ბატონო, არა... — არ ტყდებოდა რაშტიელი.

– მაშინ ეს ყოფილაო! – მეორე ყურზე უტაცნია ხელი და სატყვერით იგი ლოყიანად ჩამოუთლია. – ვისაც დაჰპირდი, მიუტანე ახლა ესო.

– მე რომ მომიყვანეს, რაშტიელა ცალი ყურით დადიოდა. – დააყოლა ერთხელ ბებიჩემმა ბაბუას მონაყოლს.

* * *

მეორე მსოფლიო ომის დროსა და მომდევნო წლებში სკოლის სახელმძღვანელოები არ იშოვებოდა, სოფელში თითო-ოროლას თუ ჰქონდა. ალბათ, მეშვიდე კლასში ვიქნებოდი, „ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია“ ბაბუამ თბილისიდან რომ ჩამომიტანა. ვიდრე სკოლაში თხზულებებს თანდათანობით გვასწავლიდნენ, მთელი წიგნი ერთბაშად გადავიკითხე. განსაკუთრებული შთაბეჭდილება ჩემზე მოახდინა ეგნატე ნინოშვილის „სიმონამ“. მაშინ კინოფილმი „დარიკო“ არა თუ ნანახი, გაგონილიც არ მქონდა. ვისარგებლე იმით, რომ მამაჩემი შინ არ იყო და ჭრაქის შუქზე შუალამემდე ვკითხულობდი. დედა და ბაბუა მეჩხუბებოდნენ, ამოდი და დანექიო, მაგრამ მოთხრობას ვერა და ვერ მოვწყდი, სანამ ბოლომდე არ გავედი.

მეორე დღეს „სიმონა“ ბებიასა და ბაბუას ნაეუკითხე. ისინიც გაუნძრევლად და ხმაამოულებლივ მისმენდნენ. მხოლოდ მაშინ, როცა სიმონას სიკვდილია აღწერილი, ბაბუამ, ცოტა არ იყოს, უკმაყოფილოდ თქვა: *ეს სიმონა ძალადის კი არა, სი სონას ამბავიაო!*

ზემოთ ვთქვით, ბაბუა სისონა დარჩიას პირადად იცნობდა და ჩემთვის ბევრჯერ მოუყოლია მისი ცხოვრებისა და გარდაცვალების ეპიზოდები. კერძოდ: სისონა ავად გახდა, ჯიხანჯირში (შედიოდა ლანჩხუთის რაიონის სოფელ ჩოჩხათის საზოგადოებაში. – ბ. დ.) ერთ ნაცნობ ოჯახში მივიდა და იქ გარდაიცვალა. მასპინძელმა პოლიციას გააგებინა, ნუხელ ჩემთან ლამის გასათევად მოსული კაცი გარდაიცვალა და ნახეთ, სისონა არ იყოსო. პრისტავმა მიცვალებულს რამდენიმეჯერ ესროლა, აქა-იქ ხმალიც დაჰკრა და ჭრილობებში ახალდაკლული ქათმის სისხლი ჩაასხა, ვითომცდა მე მოვკალიო. პრისტავი მაგრად დააჯლდოვეს და დაანინაურეს კიდევაც, მაგრამ სისონას დედამ იჩივლა, ესენი ჩემს შვილს

ვერ მოერეოდნენო. სიყალბე გაირკვა და პრისტავი ციხეში გამოამწყვდიესო.

ცნობილია, რომ ეგნატე ნინოშვილი პუბლიცისტურ სტატიაში საგანგებოდ წერს ფირალ სისონა დარჩიაზე და „სიმონაშიც“ მისი სახეა გამოყენებული. მოთხრობაში ვკითხულობთ: „ერთ ზაფხულის დილას წაბლისერში გაისმა: მოკლესო. ხალხი მიეჩქარებოდა მოკლულის სანახავად და უერთდებოდა ერთ ადგილას შეჯგუფებულს ქალებსა და კაცებს. ხიდის თავში, გზის პირას, იდო ერთი ვაჟკაცურის სახისა და ტანის გვამი (...). ისე ორისამი დღის მკვდარი უნდა იყოსო, იფიქრებდა ამ გვამის მნახველი, მაგრამ ჭრილობა და შიგ ახალი სისხლი ამტკიცებდა, რომ აი, ამ საათში მოუკლავთო. ჭრილობა ჰქონდა როგორც ტყვიისა, ისე ხმლისაც. ეს გვამი გახლდათ სიმონა ძალადისა, რომელიც ერთ დროს სამაგალითო მუშა გლეხი იყო და შემდეგ განთქმული ყაჩაღი. სიმონა მოეკლა თითონ პოლიციის პრისტავს თავის საკუთარი ხელით, როგორც თითონ პრისტავი ამბობდა, რომელიც ეხლა აქ ბრძანდებოდა და ოქმს წერდა ამ საქმის შესახებ (...). კარგა ხნის შემდეგ, როცა პრისტავმა ყაჩაღი ძალადის მოკვლით ორდენი მიიღო, სოფელ წაბლისერში ყველამ იცოდა, რომ სიმონა არავის არ მოუკლავს, თითონ მომკვდარიყო ავადმყოფობით, მამასახლისს და პრისტავს მოეხერხებინათ, ეშოვნათ მიცვალებულის გვამი, დაეჭრათ, დაჭრილში ქათმის სისხლი ჩაესხათ და ამგვარად ახალმოკლულად გაესაღებინათ. ერთი აზნაური დიდხანს ამბობდა: „კაი ასი მანეთი ჩამითვალეს ჯიბეში, — არ გაგვამხილოო“ (ეგნატე ნინოშვილი, თხზულებათა სრული კრებული, გერონტი ქიქოძის რედაქციით, თბ., 1954, გვ. 194).

იმავე, 1892 წელს, როდესაც „სიმონა“ დაიბეჭდა, ეგნატე ნინოშვილი წერს კორესპონდენციას „საბაასო“, რომელიც ასე იწყება: „ეშველა, მოჰკლეს! მოდის გურიიდან თანისთან ამბავი. ვინ მოკლეს? აი ღლონტი, მეხუზლაი, დათუნაიშვილი, გოგიტიძე, დარჩია და, რა ვიცი, რავდენი კიდევ სხვაი“ (იქვე, გვ. 521). შემდეგ მწერალი საუბრობს, როგორ აიძულებენ მშრომელ გლეხკაცებს, ოჯახი მიატოვონ და ტყეში ყაჩაღად გაცვივდნენ. „ფირალის“ მდევარნი, — ვკითხულობთ წერილის ბოლოს, — რომლებიც ისე თავგადადებულნი არიან „პრაპორჩიკობის“ და „ორდენების“ მიღებისათვის, არ იმსხვერპლებენ ალალ-მართალ ადამიანს თავიანთი მიზნის მისაღწევად? ჯერ არ შეუწყობენ ხელს რომელიმე

გოგითის ან დარჩიას „გაფირალებას“ და... მერე არ დაუწყებენ დევნას – მოვჰკლავთ და „ჩინს“ მოგვცემენო“? (გვ. 523).

ივანე ლოლაშვილი წერილში „რას მოგვითხრობენ ნინოშვილის თანამედროვენი“ წერს: „მოხუცებულ გურულებს დღემდე ახსოვთ, ვინ იყვნენ ნინოშვილის მოთხრობების გმირთა პროტოტიპები (...): ისინი ჰყვებიან ამბებს სისონა დარჩიას (სიმონას ფირალობის) შესახებ“ (გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 15 იანვარი, 1950, № 3, გვ. 2).

როცა ბაბუას „სიმონა“ ნაუკითხე, ვკითხე, ეგნატე ნინოშვილს თუ იცნობდი-მეთქი?

ბაბუამ, ელისო ალექსანდრეს (აცანდრეს) ძე დარჩიამ, როგორც თავის წლოვანებას თვითონვე აღნიშნავდა, შვილები და მეზობლებიც გვიდასტურებდნენ, 105 წელი იცოცხლა (გარდაიცვალა 1965 წლის ივლისში) და დაახლოებით ეგნატეს კბილა ყოფილა (ეგნატე დაბადებულია 1859 წლის თებერვალში, ბაბუა – გამოდის 1858-ში). იგი, სანამ შეეძლო, ჩალვადრობას, ანუ, როგორც გური-აში უწოდებენ, „ჩალანდრობას“ ეწეოდა: ქვემო იმერეთსა და მთიან გურიაში ღვინოს ყიდულობდა და ფოთში ჰყიდდა. ამიტომ სოფელ ჩოჩხათის გავლა-გამოვლა ყმანოვლკაცობიდანვე ხშირად უწევდა. ეგნატეს სოფელი ჩიქვეთი კი ჩოჩხათის თემში შედიოდა, მისი უბანი იყო. 1894 წელს, როცა ეგნატე გარდაიცვალა, ბაბუა 36 წლისა უნდა ყოფილიყო. მაშინ ვკითხე, ეგნატე ნინოშვილს თუ იცნობდი-მეთქი და ყურადღება ვერ მივაქციე, რომ ნინოშვილი მწერლის ფსევდონიმი გახლდათ. ბაბუა დაფიქრდა და მერე მითხრა. ეგნატე ნინოშვილი არა, მარა დუქნის წინ მინახავს ეგნატა როყუა. მასზე ზოგი ამბობდა, დიდი ნასტაველი კაციო, ზოგი – აბდალიო.

მაშინვე მივხვდი, ბაბუა ეგნატე ინგოროყვაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ ინგოროყვას მაგივრად როყვა იმიტომ თქვა, რომ ჩემს სოფელში როყვები ცხოვრობენ და არც ერთი – ინგოროყვა.

გავიდა ხანი. გარდაიცვალა პავლე ინგოროყვა. გამოასვენეს მწერალთა კავშირის სასახლიდან. ალექსანდრე ბარამიძე მაშინ ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორი იყო, მე კი სწავლული მდივანი. მან სამსახურის მანქანაში ჩამისვა და დიდუბის პანთეონში მიმიყვანა, სადაც ბატონ პავლეს კრძალავდნენ. გადის დრო და

პროცესია არა და არ ჩანს. მერე გავიგე, ახალგაზრდებმა ბატონი
პავლეს კატაფალკა არ აკადრეს და ხელით მოასვენებდნენ.

როცა პროცესიას ველოდებოდით, ვისაუბრეთ „ყვა“
დაბოლოებიან გვარებზე და ბატონ ალექსანდრეს მოვუყევი
ბაბუაჩემის ნაამბობი, თუ როგორ აერია მას ინგოროყვასა და
როყვას გვარები.

ბატონმა ალექსანდრემ „ყურადღება გაამახვილა ეგნატე
ნინოშვილის ბაბუაჩემისეულ შეფასებაზე – „აბდალიაო“ და
მოაყოლა თავისი მამის, გიორგი მღვდლის, ნაამბობი. მას
ეგნატეზე უთქვამს: ცოტა უცნაური კაცი იყო. ერთხელ ეკლესიაში
ძალდი შემოიყვანა, ვუსაყვედურე, ამას რატომ კადრულობთ-
მეთქი? მიპასუხა: ეს ბევრ შენს მრევლზე უფრო პატიოსანიაო.

სამსონ ლაშავა

ლადო (ვლადიმერ) ქუთათელაძე – ქართული გრაფიკის გამოჩენილი დიდოსტატი

ლადო ქუთათელაძის (1902-1981) შემოქმედება ქართული გრაფიკის, როგორც სახვითი ხელოვნების დარგის ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი გამოხატულებაა.

ლადო ქუთათელაძემ გრაფიკის სფეროში მრავალი ათწლეულის მანძილზე იღვანა და მეტად მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა, როგორც მხატვარმა, ჩინებულმა პედაგოგმა და, ამასთან ერთად, მკვლევარმა (რაც ცხადად აისახა მის თეორიულ ნაწერებში). ბუნებრივია, შეიძლება მის ხელოვნებაზე „ავტონომიურად“ საუბარიც, მაგრამ ძალზე საინტერესოა მისი მემკვიდრეობის კონტექსტიც და მიმართებათა მრავალსიმომცველობაც. ამდენად, ჩვეულ სტანდარტებს ავერიდები და ცოტათი შორიდან დავინყებ...

ყველამ ვიცით რა დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ ვისი მეშვეობითა და, ამასთანავე, რა გარემოში ეცნობი ამა თუ იმ მხატვრის ნაწარმოებებს. ჩემთვის ლადო ქუთათელაძის ნაღვანთან შეხვედრა უკავშირდება ქალბატონ რუსუდან ქუთათელაძესთან ურთიერთობას, პიროვნებასთან, რომელიც ნამდვილ, დახვეწილ ინტელიგენტთა წრეს მიეკუთვნება და თავად არის ავტორი ჩინებული სახელმძღვანელოებისა პროფესიული ევროპული მუსიკის ისტორიაში. იგი თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის პროფესორია.

დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა იმან, თუ როგორი რუდუნებით და გულისხმიერებით უვლის ქალბატონი რუსუდანი მამის მემკვიდრეობას. ერთ მოკრძალებული ბინის მყუდრო ინტერიერში იგი ბევრ რასმე საგულისხმოს იხსენებდა არა მხოლოდ მამის, არამედ, ზოგადად, ქუთათელაძეების გვარის შემოქმედთა, ამ მძლავრი „დინასტიის“ შესახებაც. ამ გვარის წარმომადგენლებმა სერიოზული როლი ითამაშეს XX საუკუნის ქართული კულტურის ისტორიაში. რამდენი თვალსაჩინო პიროვნებაა აქ მოსახსენიებელი: აპოლონ

ლადო ქუთათელაძე

ქუთათელაძე – არაჩვეულებრივი არტისტულობითა და დიდი მასშტაბურობით გამოჩენილი, მართლაცდა ნაყოფიერი საზოგადოებრივი მოღვაწეობის თვალსაზრისით, თბილისის სამხატვრო აკადემიის ამაგდარი, მისთვის სულ სხვა გაქანების მიმნიჭებელი; ტარიელ ქუთათელაძე – მეტად დამაინტერესებელი ბიოგრაფიის მქონე, ცნობილი არქიტექტორი და შესანიშნავი ფერმწერი, რასაც მცირე ოდენობის, თუმცა კი საუკეთესო ტილოები ადასტურებს; გურამ (ხიტა) ქუთათელაძე –

უმალესი დონისა და

კულტურის ხელოვანი, საბჭოური იზოლაციონიზმის დამძლეველი, XX საუკუნის მოდერნიზმთან „შენობით“ მოუბარი, საკუთარი სახვითი სისტემის შემქმნელი; დავით ქუთათელაძე – ჩინებული პროფესიონალი – გრაფიკოსი; ყარამან ქუთათელაძე – ზემოხსენებულ ოსტატთა საქმიანობის ღირსეული განმგრძობი.

ამ არაჩვეულებრივ თანავარსკვლავედში ბატონ ლადოს წონადი სიტყვა აქვს ნათქვამი, როგორც ქართული გრაფიკის დიდოსტატს. აქვეა აღსანიშნავი, რომ მისი მეუღლე, ქალბატონი მარგარიტა თუშმალიშვილი, ასევე მხატვარი, გრაფიკოსი იყო. მისი ნამუშევრები (პასტელის ფერებითა და აქვარელით შესრულებული პეიზაჟები, ნატურმორტები, ლინოგრაფიურები, ასევე ექსლიბრისები, ნიგნის გრაფიკა) კი, სულ სხვა ხასიათისაა – ერთგვარად სპონტანური, დაუფარავი ემოციურობითა და ცოცხალი, დინამიკური ხელწერით

გამორჩეული. იგი ბატონი ლადოს მონაფეთა შორის ერთ-ერთი ნიჭიერებით გამორჩეული ხელოვანია.

ლადო ქუთათელაძე თბილისის სასელმზიფო სამხატვრო აკადემიის პირველი თაობის შეგირდთა იმ შესანიშნავ კოპორტას მიეკუთვნება, რომელმაც მეოცე საუკუნის საქართველოში მაღალპროფესიული სახვითი ხელოვნების დაფუძნების საქმეში უდიდესი როლი შეასრულა.

ამჟამინდელი გადასახედიდან სამხატვრო აკადემიის დაარსება განსაკუთრებული მნიშვნელობის მოვლენადაა მისაჩნევი. მართალია,

ოფიციალურად ის საბჭოთა ხანის გარიჟრაჟზე დაარსდა, მაგრამ საამისო ნიადაგი შეიქმნა საქართველოს დამოუკიდებლობის წლებში, ანუ მაშინ, როდესაც ჩვენში ესოდენ აქტუალური იყო საზოგადოებრივი მიზანსწრაფვა საქართველოს მსოფლიო ცივილიზაციის ორბიტაზე დაბრუნებისა.

აკადემიის კურსდამთავრებულთა პირველმა ნაკადმა მოლოდინი სავსებით გაამართლა. ისინი ხომ უმაღლესი რანგის პროფესიონალები აღმოჩნდნენ, რაც უცილობლად დაადასტურა ქართული კულტურის უახლესმა ისტორიამ.

ჩვენი აკადემია უზრუნველყოფდა ძალზე სერიოზულ განათლებას, წარმოაჩენდა უაღრესად ძლიერ სკოლას. კლასიკური ევროპული გამოცდილების ღრმა და კრეატიული ათვისებისთვის არაჩვეულებრივ ასპარეზს სთავაზობდა სტუდენტობას, რომელიც პირველსავე წლებში თავის მხრივ ურთიერთშემავსებლად აღიქ-

ქართული მხატვრული შრიფტი „ხახული“.
ლინოგრაფიურა, 1981.

ლადო ქუთათელაძის
ექსლიბრისი პირადი
ბიბლიოთეკისათვის.
ქსილოგრაფია, 1977.

ვამდა შემეცნებითსა და შემოქმედებითს მხარეებს.

ლადო ქუთათელაძე ამ პლეადაში მაღევე ჩამოყალიბდა, როგორც ქართული გრაფიკის მეტრი, გამოჩენილი ფიგურა. სადღეისოდ ლამისაა „ეზოთერულად“ ქცეული ტექნოლოგიების უბადლოდ მცოდნე, არაჩვეულებრივი პედაგოგი და მეტიც – საკუთარ აღსაზრდელთა მოძღვარი. ის მოკრძალებული ყოველთვის იყო, მაგრამ საკუთარი პროფესიული საქმიანობის მნიშვნელობა კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული და შთამბეჭდავი შინაგანი კეთილგანწყობით გამოირჩეოდა.

გაუმართლა კიდეც – მას ხომ ბრწყინვალე პედაგოგები ასწავლიდნენ! ევგენი ლანსერე – საკვირველი გაქანების დიდოსტატი. მხოლოდ „ჰაჯი მურატის“ ილუსტრაციების შექმნისათვისაც კი ნამდვილად კლასიკოსად ჩაითვლება; იოსებ შარლემანი – ფუნდამენტურობის, დღეს, ალბათ, მიუწვდომელი დახვეწილობის განსახიერება; ტრაგიკული ბედის ჰენრიკ ჰრინევესკი – ქართული კულტურისა და მისი სულიერების

დიდი მოტრფიალე, ჩვენი ქვეყნის თავდადებული გულშემატკივარი, ილიასეულ თხზულებათა, ვგონებ, პირველი დამსურათებელი. ამ პიროვნებებთან არა მხოლოდ წმინდა პროფესიული, არამედ ადამიანური ურთიერთობა ხომ ქცევის, აზროვნების და ქმედების კულტურასთან ღრმა ზიარებას გულისხმობდა.

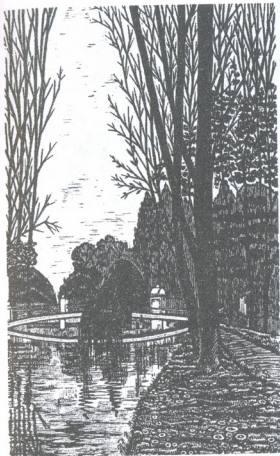
ლადო ქუთათელაძე მათი ნამდვილი სულიერი მემკვიდრე აღმოჩნდა.

მის დანატოვარზე ფიქრისას იმასაც ხვდები, რომ თბილისის სამხატვრო აკადემიის, ამ მართლაცდა უმნიშვნელოვანესი კერის, დაარსება გულისხმობდა ქართული კულტურის მრავალსაუკუნოვანი მონაპოვარის არა მხოლოდ წვდომასა და გათავისებას, არამედ XX საუკუნის, ურთულესი ეპოქის, შესატყვის ამოცანებთან

კავშირში – ახალ სტრატეგიათა მუდმივ მოსინჯვა-დამკვიდრებას, გარდასულის განახლებას, ტრადიციათა გულისხმისყოფას და, ამასთანავე, სახეცვალეობას, ისევ და ისევ მტკიცე პროფესიონალიზმის დამკვიდრებას, ამაღლებას, მუდმივ განვითარებას.

ლადო ქუთათელაძის ქმნილებათა ხილვისას რწმუნდები, რაოდენ საფუძვლიანი ცოდნა და, გნებავთ, ერუდიციაა მათში ჩაქსოვილი. მას ჰქონდა უდიდესი გამოცდილება – არსებითად ენციკლოპედიური – გრაფიკის სხვადასხვა დარგთა თუ მიმდინარეობათა გათავისების თვალსაზრისით. ქსილოგრაფიის, ლითოგრაფიის, ლინოგრაფიურის, ოფორტისა და ა.შ. საიდუმლოებათა არა მარტო მცოდნე, არამედ სწორედ რომ ამომცნობიც ბრძანდებოდა. ძალიან ფართო ტექნიკური არსენალი და თითქოსდა „ნაცად“ ხერხთა მიმართ ცოცხალი დამოკიდებულება საშუალებას აძლევდა დიდი მრავალმხრივობით წარმოეჩინა სხვადასხვა რიგისა თუ სპეციფიკის მხატვრულად ტევადი ის პოტენციალი, „ჩაქსოვილი“ რომ არის გრაფიკის ლაკონურად, „ამომწურავად“ მეტყველ, ერთობ სპეციფიკურ ენაში. სწორედ „წმინდა“ გრაფიკულობის უტყუარად ჩენილი ხასიათია თვალსაჩინო მის ნამუშევრებში. ამას არასდროს ლაღატობდა, ბოლომდე უერთგულა ზემოაღნიშნულ მიდგომას. თუკი რაიმე ექსპერიმენტს მიმართავდა, არასგზით თვითმიზნურს, არამედ კონკრეტულ ამოცანებთან კანონზომიერს, შინაგანი ლოგიკით შეკავშირებულს...

იმ ნაირგვარ „ნაცადთა“ თუ მიმართულებათა შორის, რომელნიც ლადო ქუთათელაძისთვის არსებითი აღმოჩნდა, პირველყოვლისა, უნდა აღვნიშნო ქართული შრიფტის დიდი კორპუსი, რომელსაც მან მთელი თავისი მოღვაწეობის განმავლობაში განსაკუთრებული დატვირთვა მიანიჭა. ის იყო თავისებური, თავმდაბალი მსახურების დიდი მაგალითი. ამ საკითხზე საუბრისას ჩვენებური ანბანის საზღვრისზე დაკვირვებაც მოგვინევს. საქართველოს, როგორც მაღალი კულტურული ტრადიციის მქონე ქვეყანას, სამართლიანად შეუძლია იამაყოს თავისი მნიგნობრობით. ამასთანავე, კალიგრაფია ჩვენი ყოველთვის მაღალ დონეზე იდგა, როგორც ნიგნის უმნიშვნელოვანესი ატრიბუტი. დიდი როლი და დატვირთვა ენიჭებოდა „ქვის მნიგნობრობასაც“, მაგალითად, ეკლესიებზე დატანილ ლაპიდარულ წარწერებს, მემორიალურ ძეგლებზე ფიქსირებულ ეპიტაფიებსა თუ სხვ. ჩვენი ანბანის თავგადასავალი არსებითი ნაწილია საქართველოს ისტორიისა. ასომთავრული, თავისი სისადავით,

ახალი ათონი. ქსილოგრაფია, 1967.

მონუმენტურობით, გრაფიკითა სრულყოფილებითა და სიმწყობრით – ამბობს სიდიადის მქონეა; ხუცური, თითქოს უფრო მკაცრი და ასკეტურია. მხედრული კი „განშლას“ ჰგავს ანბანში „ჩამარხული“ ინფორმაციისა – ერთი მხრივ ხელმტკიცეა, მეორე მხრივ – ძლიერი დინამიკით გამორჩეული; თავისი პენით, ლაზათით, „ხელმოსმის“ იშვიათი სილამაზით სამყაროს იმ საოცრებათა შორის იმკვიდრებს შეუცვლელ ადგილს, რომელთა რიცხვი შვიდს ნამდვილად აღემატება...

ბატონმა ლადომ, სწორედ მხედრულთან მრავალწლიანი „ურთიერთობისას“ განახორციელა და განაახლა ძირისძირეული დიალოგი იმ ხელდასხმულებთან, ვინც გააცხადა და სრულყო ქართული დამწერლობის ეს სა-

ხეობა. მან იდუმალი კავშირი დაამყარა საკრალურ მანუსკრიპტთა გადამწერ ბერებთან, ვეფხისტყაოსნის გადამრჩენელ ხელნაერთა მქმნელებთან. არსებითად, ეს უჩუმრად მოღვაწე საუკუნეთა უტყვე საძმოსთან გადაძახილს წარმოადგენდა.

ამასთანავე, თუნდაც გრიგოლ ტატიშვილის შემდგომ, ბატონი ლადოს წინაშე სრულებით ახალი ამოცანები წამოიჭრა. ეს იყო სავსებით არაკომპრომისული მისადაგება თანამედროვე მოთხოვნებთან. იმავდროულად, აქ ჩანს დაუოკებელი ძიება იმ უდიდესი შესაძლებლობებისა, რაც, უდავოდ, იხილვება ჩვენებურ შრიფტის სწორედამ სისტემატურად აღსაქმელ მოხაზულობებში. მართლაც, ყოველი ასო-ნიშანი ხომ არსობრივ კავშირში იმყოფება იმ საზიარო

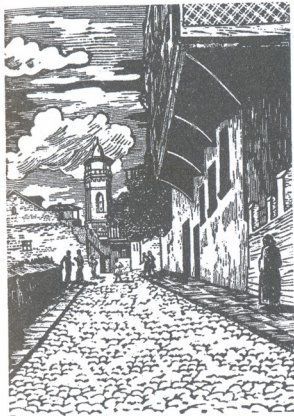

მარულა. ლინოგრაფიურა, 1971.

„ნიალ-ამოსავალთან“, ყოველ მათგანს რომ აერთიანებს, ვითარ-
ცა აუცილებელ შემადგენელს დიდი, ყოვლისმომცველი სამყაროს
დამტყევი მთელისა! არაერთგზისი, მუდამ და მუდამ აქტუალური
ანალიზი, ჩანვდომა, დაუზარელი მოსინჯვა, გამოცნობა მონახაზ-
თა შინაგანი „ლოგოსისა“ და მეტიც, გრაფემათა კვლავქმნა, მათი
მშვენების „გამოხმომა“ და მისადაგება ქართულ მრავალზმიანობა-
სავით სწორედაც „ურთიერთშეხმობილ“ იმ დიდებულ წესრიგთან,
ჩვენებურ ანბანში რომ ჩენილა...

ყოველივე ამის ხორცშესხმა მხატვრის ცხოვრების უმთავრეს,
გადამწყვეტ მიზნად იქცა. ამიტომაც არის სასიხარულო და შთამ-
ბეჭდავი იმ განსაკუთრებული „თავდადების“ განსრულებული
ნაღვანის აღქმა, მასთან ზიარება, რაც დიდი მოწინებისა და ღრმა
პატივისცემის განცდას ჰბადებს! ეჭვი არაა, რომ მხატვარმა შეიგ-
რძნო, იხილა და ბოლოს გააცხადა ქართული შრიფტის სრულებით
ამოუწურავი დიაპაზონი. მისი კაპიტალური ნაშრომის, ამ თავისე-
ბური „ანბანთექების“ გაცნობა უთუოდ დიდი სკოლაა ნებისმიერი
გრაფიკოს-დიზაინერისათვის, სხვადასხვა კომპიუტერულ პროგ-
რამათა შემქმნელისათვის. წიგნის მხატვრულ გაფორმებაზე მო-
ფიქრალი პრაქტიკოსებისა თუ თეორეტიკოსებისათვის...

შრიფტის გარდა, ლადო ქუთათელაძის ნაღვანში მნიშვნელოვა-
ნი ხვედრითი წილი ეკუთვნის ორნამენტს. ორნამენტი ერთგვარი
წინარედამწერლობითი სისტემაა, რომელიც შრიფტთან მონათე-
სავეობას მრავალი ნიშნით ატარებს. იგი რიტმულად მაღალორ-
განიზებული კოსმოსის მოდელი ჩანს და ხოტბა-განდიდებაა შე-
მოქმედისა. მასში ძლიერ პირობით, არსობრივის ჩამწვდომ, ხოლო

ძველი თბილისის ქუჩა, 1965.

თავისი პირველსაწყისე-
ბით ხშირად ლაკონურ ენა-
ზე მელავენდება პირველს-
ტიქიათა, სულდგმულთა
და მნათობთა დასაბამი-
ერი უნივერსალური კავ-
შირი და „მათემატიკური“
რიგის არქიტექტონიკური
ვიზუალური ჰარმონია.

დაბეჯითებით ითქმის,
რომ როგორც შრიფტის,
ისე ორნამენტის აგების
კანონზომიერებები სა-
უკეთესოდ შეიცნო მხატ-
ვარმა და ქართულ ტრა-
დიციებთან მიმართებით
დარწმუნებულად განააზ-
ღა კიდევაც, როგორც
გამოჩენილ ოსტატთან,
თავის მეგობარ ვლადიმერ
გრიგოლიასთან ხანმოკ-
ლე ერთობლივი მუშაობის
პროცესში, ისე ცალკეც,
როგორც შრიფტთან თით-

ქოსდა „შეზრდილი“ სახით, ისე საგანგებოდაც – წმინდაწყლის „ჩუ-
ქურთმოვანი“ კომპოზიციების სახითაც. მან არაერთი ფილიგრანუ-
ლი ნაყში შექმნა. განსაკუთრებით გამოჩენილი ამ თვალსაზრისით
მაინც ვეფხისტყაოსნის 1937 წლის საიუბილეო გამოცემისათვის
შესრულებული მორთულობაა. მრავალნაირი, ოღონდაც წიგნის
აგებულება-არქიტექტონიკასთან შესანიშნავად მისადაგებული
„სამშენისების“ სახით. არათუ მოწონებას, არამედ აღფრთოვა-
ნებასაც კი იწვევს დეკორის სისუფთავე და სიფაქიზე, გამჭვირვა-
ლობა, ხაზოვანი დინამიკის განონასწორებულობა და სინატიფე,
დაბალანსება ხელმოსმის სიზუსტისა, ერთი მხრივ, და მგრძნობი-
არობისა – მეორე მხრივ, ეს ყველაფერი ზედმინევნით შესაფერია
ვეფხისტყაოსნის წყობისა და მისი კლასიკური აღნაგობისათვის.
დასანანი მხოლოდ ის არის, რომ იმხანად სათანადო დონის პოლიგ-

ლაღო ქუთათელაძე. სხვადასხვა წლების „ქართული მხატვრული პრიფტი“,
ქალაქი, ტუში, ფუნჯი.

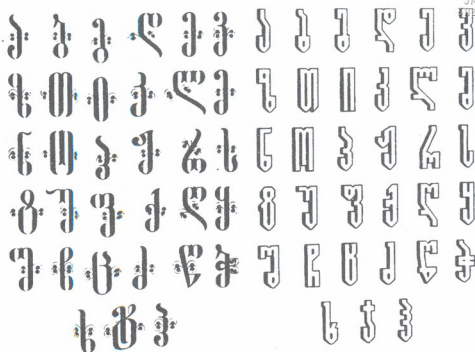
ა ბ გ დ ე ვ ი კ ლ ე პ
ზ თ ი კ ლ ე მ დ ი კ ლ ე
ნ თ ი კ ლ ე რ მ ი კ ლ ე
ც უ ფ ქ ღ ყ თ ყ უ ქ ღ ყ
შ ნ ც ხ ვ ზ მ ნ ს ა ბ ჭ
 ს ზ ჳ

ა ბ გ დ ე ვ
ზ თ ი კ ლ ე
ნ თ ი კ ლ ე
ც უ ფ ქ ღ ყ
შ ნ ს ა ბ ჭ
 ს ზ ჳ

*
1 2 3 4 5 6
7 8 9 0

ა ბ გ დ ე ვ
ზ თ ი კ ლ ე
ნ თ ი კ ლ ე
ც უ ფ ქ ღ ყ
შ ნ ს ა ბ ჭ
 ს ზ ჳ

რაფიის უქონლობამ დააზარალა, რამდენადმე გააუხეშა და ნიუანსთა მოუხელთებლობის მიმზიდველობა აშკარად დააკლო ნიგნის მხატვრული გაფორმების ამ უთვალსაჩინოეს ნიმუშს (თუმცა ამ სახითაც იგი კარგად ასრულებს თავის დანიშნულებას).

საგულისხმოა ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლები-სადმი, უპირატესად, საეკლესიო არქიტექტურისა და ასევე ძველი თბილისის ხუროთმოძღვრებისადმი მიძღვნილი სერიები. ეს ნიმუშები ხშირად მინიატურულია. მინიატურა, საზოგადოდ როგორც ხელოვნების ფორმა, დიდად მიმზიდველია და მრავლისდამტევიც. მასში მხატვარმა დიდი, მათ შორის ტექნიკური, ოსტატობა ჩააქსოვა. შთაგრენებითა და უჩუმალი სიყვარულით შექმნა ჩვენი ტაძრები, თანაც კომუნისტური, ათეიზმზე ორიენტირებული მმართველობის ხანაში. აღქმულ იქნა როგორც ეროვნული, ისე გაცილებით უნივერსალური განზომილების მქონე, სულიერი იდენტობის უტყუარ, საკრალურად აღქმულ სიმბოლოებად. ამასთანავე, აქ წარმოჩენილია ჩვენს ეკლესიათა სრულებით ბუნებრივი, ჰარმონიული შესისხლხორცება ლანდშაფტთან (მათსავე სტრუქტურულობის სრულფასოვანი გამოკვეთისას). პოეტურობა შენიღბულია. მათშივე ჩანს

„გრაფიკული არსენალის“ შესანიშნავი ფლობა (გავიხსენოთ თუნდაც სრულიად არანეიტრალური“ ცის დამუშავების ნაირგვარი და ეფექტური ხერხები). მთლიანად – ძველ, დიად ოსტატთა სადარი ფუნდამენტურობა. ერთი მხრივ, გამოვლენილია პიიტეტი საკუთარი ხელობისა, მეორე მხრივ, იხილვება არადემონსტრაციული ერთგვარად კრძალური აღფრთოვანება საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობით. ჩვენი ტაძრებიცა და ძველი თბილისის სივრცეც მხატვართან დანახული როდია, როგორც მარტოოდენ გარდასულის კუთვნილება, ისინი ჩვენი დღევანდელი კულტურისთვისაც დიდმნიშვნელოვან შემადგენლად აღიქმება და თანაც იმგვარ მოვლენებადაც, რომელნიც მერმისში კარის გაღებას გვიადვილებენ!

ამასთან ერთად, მხატვარს იზიდავდა ყოველივე ის პოზიტიური, რაც საბჭოურ ხანაშიც, მრავალ უკულმართობასთან ერთად იჩენდა თავს. პირველყოვლისა, ეს იყო აღმშენებლობა, როგორც პროცესი ადამიანის ქმედითი შემოქმედებითი ენერგიის გამოხატვისა. სწორედ ამიტომაც იზიდავდა საზოგადოებრივ ნაგებობათა – ხიდების, არხებისა თუ სხვათა შენების როგორც ინტენსიური პროცესის და არა რეზულტატის ასახვა-წარმოჩენა, ოღონდაც არა „რეპორტაჟულად“, არამედ ბევრად სერიოზულად! ამ ყველაფერს, მართალია, ემოციურადაც უდგებოდა, ხოლო არსად ლალატობდა თავდაჭერილობა, ზომიერება. ზუსტად ამ კონტექსტში ვიხსენებ დავით კაკაბაძის ინტერესს აღმშენებლობის არახელწამოსაკრავი თემისადმი, რომელიც კონიუნქტურული სულაც არ უნდა ყოფილიყო. ეს სფერო რეალობისა ლოკალურად საბჭოური სრულებითაც არ ყოფილა XX საუკუნის ტექნიკური შესაძლებლობების თვალსაზრისით პრინციპულად ახალი რიგის ცივილიზაციისათვის.

კიდევ ერთი სფერო გრაფიკული ხელოვნებისა, რომელშიც ბატონი ლადოს ღვაწლი დაუფასებელია, ექსლიბრისი გახლავთ. დღეს ექსლიბრისი მივიწყებულია, როგორც განუყოფელი ნაწილი, ბევრისათვის, სამწუხაროდ, არააქტუალურად ქცეული მნიშვნელობისა. ექსლიბრისი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, საკუთარი ბიბლიოთეკის მფლობელი პიროვნების ინდივიდუალური ბუნების წვდომასა და წარმოჩენას სულ სხვა სახის მიდგომებით ითხოვს, ვიდრე, მაგალითად, პორტრეტის ხელოვნება. ეს ყოველივე მხატვრისათვის დიდად საინტერესო ფსიქოლოგიურსა და, გნებავთ, კულტურულ ამოცანასაც კი წარმოადგენდა.

ბატონი ლ. ქუთათელაძის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანია ილუსტრაციის ხელოვნება, მათ შორის უპირველესად ქართული მწერლობის ნიმუშთა გაფორმება. არაერთგან რუსულენოვან გამოცემებში, რაც თავისებურ ამოცანებს სვამდა მხატვრის წინაშე, სხვაენოვანი მკითხველისათვის მუშაობისას, ილუსტრაციებში რამდენადმე განსხვავებული „თარგმანების“ პრობლემაც ხომ დგება! იგი აქაც ჩვეული კეთილსინდისიერებით, საგულდაგულოობითა და ჩამწვდომობით ქმნიდა დასამახსოვრებელ, უზადო ოსტატობით შესრულებულ ნიმუშებს. ეს ყოველივე, მის ინტერესთა მრავალმხრივობასთან ერთად, ხედვის ერთიანობასაც გულისხმობდა. მართლაც, წიგნი მისი ცხოვრებისა და შემოქმედებისათვის უმნიშვნელოვანესი ფენომენი იყო ყოველთვის – ის ხომ ერთგვარად ხუროთმოძღვრების ანალოგიურადაც კი, მრავალი მხატვრული „ელემენტის“ შემომკრებია, სადაც თავისი შეუცვლელი როლი ენიჭება შრიფტსაც, დეკორსაც, ილუსტრაციასაც, ექსლიბრისსაც. ნათელია, რომ ყოველი ამ „განშტოების“ სრულყოფაში ბატონმა ლადომ თავისი თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა.

კვლავაც ხაზგასასმელია, რომ თეორიულად და თვით მეცნიერულადაც, მხატვარს ძალიან კარგად ჰქონდა გააზრებული საკუთარი ჩანაფიქრები, კონცეფციები თუ პროექტები. ეს დასტურდება დანურულ, მრწამსის ნათლად განმმარტებელ, მიზანდასახულ ტექსტებში...

ლადო ქუთათელაძის ხანგრძლივი პედაგოგიური მოღვაწეობა, მხატვრის ბიოგრაფიის ერთობ მნიშვნელოვანი მხარეა. მის მოწაფეებს ძალიან იზიდავდა (რასაც წერილობითაც ადასტურებენ) როგორც უზარმაზარი ცოდნა, ისე ინფორმაციის გადაცემის იშვიათი უნარი. თუმცა არა მხოლოდ ეს! აფასებდნენ მის ტაქტს, კორექტულობას, სიფაქიზეს, რბილ იუმორს. ბევრს დღესაც კარგად ახსოვს ის ჰუმანურობა, უიშვიათესი კეთილშობილება, განსაკუთრებული შინაგანი სისუფთავე, მის პიროვნებას ასეთ გამორჩეულობას რომ ანიჭებდა.

უძველეს ექსლიბრისტა მეტყველი ხელოვნება

(აგოსტინო სტეფანი და ისტორიული რეალიები)

ექსლიბრისტების მრავალფეროვან სახეობათა შორის (ვენზე-ლური, სიუფეტური, თემატური, შრიფტული და სხვ.) გერბულ ექსლიბრისტებს განსაკუთრებული შინაარსობრივი დატვირთვა აქვთ. გერბულ ექსლიბრისტა უმეტესობა უძველესია, რადგან ესტამპის სახით მათი გამრავლება ბეჭდური გამოცემების შედარებით ფართო ტირაჟირების ადრეულ ეტაპზე მოხდა. ასევე შუა საუკუნეებში იღებს სათავეს ტყავის ყდაზე ამოტვიფრული გერბული და ვენზელური სუპერექსლიბრისი, რომლის დამზადებაც ტექნიკურად უფრო რთული იყო და მეტ ხარჯებს მოითხოვდა. პირადი ბიბლიოთეკების ძვირადღირებული გამოცემებით დაკომპლექტება, როგორც წესი, მხოლოდ მაღალი სოციალური მდგომარეობის ადამიანებს შეეძლოთ. ნიგნების შეძლებულ მფლობელს მოოქრული ტვიფრი შეიძლება მისთვის გამორჩეული გამოცემების ყდებაზე გაეკეთებინა, იმ დროს, როდესაც ესტამპის სახით გამრავლებულ გრავირებულ ექსლიბრისტებს ეკლესია – მონასტრებისა და პირადი ბიბლიოთეკის მუპატრონეები თითქმის ყველა ნიგნის ფორზაცზე აკრავდნენ. ორივე სახის გერბულ ექსლიბრისტაში, საგანგებოდ შემუშავებული სიმბოლოების ენაზე, ნიგნის მფლობელის საგვარეულო ისტორიასთან ერთად, გადმოცემულია მისი იმჟამინდელი სოციალური მდგომარეობა და პრივილეგიები. ანონიმურ გერბულ ექსლიბრისტა წარმომავლობის დასადგენად, მასზე შრიფტული წარწერების არარსებობის შემთხვევაში, კვლევა უნდა წარიმართოს როგორც ეპოქის, ასევე ამა თუ იმ ერის ჰერალდიკისთვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნებისა და ცალკეული პიროვნებების საგვარეულო სიმბოლოების გათვალისწინებით.

XVIII საუკუნის ჰერალდიკური ექსლიბრისტების შესახებ ევროპულ ენებზე დაბეჭდილი და ისტორიული თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოცემების უმრავლესობა თავად წარმოადგენს იმჟიათობას, რის გამოც, ზოგიერთი მათგანი ელექტრონულ რესურსებში ციფრული ვერსიებითაა წარმოდგენილი. რაც შეეხება XVII საუკუნისა და XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედის ევროპულ

აგოსტინო სტეფანი

ექსლიბრისებს, აქ კიდევ უფრო მეტ წინააღმდეგობას ვაწყდებით, რადგან ქრონოლოგიურად ყველაზე ძველი მფლობელი სეული ნიშნების გაშიფვრა ფაქტობრივად შეუძლებელია ქართულ და რუსულ ენებზე ლიტერატურის არარსებობისა და ელექტრონულ რესურსებში ინფორმაციის სიმწირის გამო.

აღნიშნულ გარემოებათა მიუხედავად, დღესდღეობით გარკვეულია საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის იშვიათ ნიგნებზე დაცული არაერთი გერბული ექსლიბრისის წარმომავლობა. ამ მხრივ კვლევის პროცესში ჩვენი ყურადღება

მიიპყრო ჰააგაში 1692 წელს დაბეჭდილმა, თეთრი ტყავის ყდაში ჩასმულმა მცირე ფორმატის ორტომეულმა სათაურით „მოგონებები ესპანეთის სამეფო კარზე“ (ავტორი – XVII საუკუნის ფრანგი მწერალი მარი-კატრინ ონლუა), რომლის პირველ ტომზე დაკრული იყო, სავარაუდოდ, XVIII საუკუნის ოვალური ჰერალდიკური ექსლიბრისი ინიციალებით „C. A.“. ექსლიბრისის ჰერალდიკული სიმბოლიკის ზოგიერთი ელემენტის (გვირგვინი, დაშნა, კვერთხი და ფარზე გამოსახული ლომები) მიხედვით გაირკვა მისი წარმოშობის ერთი მხარე: უტყუარია, რომ ნიგნის მფლობელი ყოფილა ბავარიის პრინცი-ეპისკოპოსი. გერბზე გამოყენებულია კონკრეტული პიროვნების სოციალური მდგომარეობის ამსახველი სხვა ატრიბუტებიც (ცხენი, კათოლიკური ჯვარი და 3 გული), მაგრამ ჯერჯერობით ვერ მოხერხდა ინიციალების გაშიფვრა და მთლიანობაში ჰერალდიკურ ელემენტთა ამგვარი კომბინაციის იდენტიფიკაცია.

გამოცემის მეორე ტომის ყდის შიდა მხარე დამშვენებულია ორნამენტით შემკობილი ლამაზი ჰერალდიკური ექსლიბრისით, რომლის ზედა ნაწილში გამოსახულია ეპისკოპოსის მიტრა და პროტონოტარიუსის ქუდი, ხოლო ცენტრში – მონასტრის კოშკი. ექსლიბრისის ქვედა ნაწილში ყურადღებას იპყრობს შემოკლებული

აგოსტინო სტეფანის ექსლიბრისები

პრიფტული წარწერა გერმანულ ენაზე: „Aug. Stef. Ab Lepsing. S. S. Apost. Prothonot“. წარწერის გაშიფვრის შემდეგ გაჩნდა ეჭვი, რომ წიგნის პირვანდელი მფლობელი შეიძლება ყოფილიყო მწერლის თანამედროვე ცნობილი იტალიელი კომპოზიტორი, დიპლომატი და საეკლესიო მოღვაწე – აგოსტინო სტეფანი. ეს ვარაუდი კიდევ უფრო გაგვიმყარა ერთმა საინტერესო აღმოჩენამ: ბავარიის პრინცის ექსლიბრისის ქვეშ (ტ.1) დაკრული იყო სხვა, ქრონოლოგიურად უფრო ძველი ექსლიბრისი, რომელზეც გამოხატულია გამოცემის მეორე ტომის მფლობელისეული ნიშნის იდენტური სიმბოლოები: კოშკი, ეპისკოპოსის მიტრა და აბატ-პროტონოტარიუსის ქუდი. განსხვავება ამ ორ ექსლიბრისს შორის მათ ზომასა და სიმბოლოთა მხატვრულ-სტილისტურ გადაწყვეტაში მჟღავნდება. ახლად აღმოჩენილი ექსლიბრისი შედარებით დიდია მეორე ტომისაზე და იგი სხვა მხატვრის ხელითაა შესრულებული. ამ უძველეს პერალდიკურ გრავიურაზე საღებავი „ცინცხალი“ და გაუხუნებელია, რადგან მას საკუნეების მანძილზე იცავდა ზემოდან დაკრული ბავარიელი პრინცის მიერ წიგნის მფლობელობის დამადასტურებელი ნიშანი. ინფორმაციის მნიშვნელოვანი წყაროა, ასევე, პირველი ტომის პერალდიკური ექსლიბრისის ვრცელი, შემოკლებულსიტყვებიანი წარწერა, რომლის გაშიფვრით დადასტურდა აგოსტინო სტეფანის სოციალური მდგომარეობა და მისი საეკლესიო მოღვაწეობა.

ბავარიის პრინცის
ექსლიბრისი

ვანეობის ამსახველი რეგალიები. სწამს ექსლიბრისთა წარწერებისა და სიმბოლოების გაანალიზებას შევუდგებოდეთ, სასურველია გავეცნოთ მრავალმხრივი ნიჭისა და შესაძლებლობის მქონე ადამიანის — აგოსტინო სტეფანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ისტორიას, რომლის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა ამ ორტომეულის ექსლიბრისთა წარწერებისა და სიმბოლოების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ლოგიკური გააზრება.

აგოსტინო სტეფანი (Agostino Steffani — ფრანგ. და იტალ. ენებზე¹) დაიბადა იტალიაში, კასტელფრანკო ვენეტოში.² სტეფანიმ ბავშვობის წლები გაატარა პადუასა და ვენეციაში, სადაც მიიღო დანყებითი განათლება. განსაკუთრებული

ვოკალური მონაცემების გამო იგი მიიღეს ვენეციის წმ. მარკოზის სახელობის ეკლესიის გუნდში. ვენეციაში მან გაიცნო ბავარიელი დიდებული გეორგ იგნაც ტატენბაჰი, რომელიც მოიხიბლა აგოსტინოს მშვენიერი ხმით. ტატენბაჰთან ერთად სტეფანი გაემგზავრა მიუნჰენში. იქ ის დაეუფლა ორლანზე დაკვრის ხელოვნებას და დაიწყო მუშაობა კურფიურსტის³, ფერდინანდ-მარია ბავარიელის კარზე, როგორც პროფესიონალმა მუსიკოსმა. ორლანისტის, იოჰან კასპარ კერლის რჩევით, ჭაბუკი აგოსტინო გაემგზავრა რომში, სადაც 1672-1674 წლებში ერკოლ ბერნაბეის⁴ მეთვალყურეობით სრულყო თავისი მუსიკალური განათლება. მუსიკალური საგნების პარალელურად, ღვთისმოსავი ჭაბუკი შეისწავლიდა თეოლოგიასაც. 1674 წელს სტეფანი დაბრუნდა მიუნჰენში, ეკურთხა მღვდლად და გამოაქვეყნა თავისი პირველი თეოლოგიური ნაშრო-

1 Augustinus Stefani - გერმ. ენაზე; გვხვდება სტეფანის გვარ-სახელის სხვა ვარიანტებიც: Augustin; Steffano, Stefani, Stephani, Stievani.

2 ვენეტოს რეგიონი, რომელიც ექვემდებარება ტრევიზოს ადმინისტრაციულ ცენტრს.

3 რომის იმპერიის თავადი გერმანიაში (იგ. ელექტორატის თავადი), რომელსაც პქონდა იმპერატორის ამორჩევის უფლება.

4 იტალიელი კომპოზიტორი.

მი. ამასთან ერთად, სტეფანი ქმნიდა ვოკალურ-ინსტრუმენტულ ნაწარმოებებს: დუეტებს, ტრიოებს, კვარტეტებსა და ოპერებს აგოსტინო სტეფანის მიერ იტალიური ვოკალური ტრადიციების გერმანულ მუსიკაში დანერგვამ გადაარჩინა კრიზისის პერიოდში მყოფი გერმანული საოპერო ხელოვნება. დღითიდღე იზრდებოდა მისი, როგორც კომპოზიტორის პოპულარობა. 1678-1679 წლებში სტეფანიმ დიპლომატიური მისიით იმოგზაურა საფრანგეთსა და იტალიაში. ცნობილია, რომ საფრანგეთის მეფის, ლუი XIV-ის წინაშე იგი წარსდგა, როგორც კლავესინისტი. მალე (1681 წელს) კომპოზიტორმა მიიღო ბავარიის ელექტორატის პრინცის, მაქსიმილიან II ბავარიელის სასახლის კარის მუსიკალური სალონის გენერალური დირექტორის თანამდებობა. ეს იყო კომპოზიტორისთვის ყველზე ნაყოფიერი შემოქმედებითი მოღვაწეობის წლები: 1681 წელს მიუნჰენში დაიდგა მისი პირველი და ყველაზე პოპულარული ოპერა „მარკო აურელიო“. ამავე წლებში ხდება აგოსტინო სტეფანის ცხოვრებაში სხვა მნიშვნელოვანი გარდატეხა: საფუძვლიანი თეოლოგიური განათლების დასრულების შემდეგ იგი ეკურთხა აბატად (1680წ.); როდის მიიღო სტეფანიმ „ლეპსინგის“, ანუ ქალაქ ლოპსინგენის აბატის წოდება, დაზუსტებული არ არის. მისი ბიოგრაფიის ერთ-ერთი ავტორის ბენეჟამენ ბალიფის აზრით, „ლეპსინგის“ აბატი სტეფანის ეწოდა მღვდლად კურთხევის შემდეგ, მიუნჰენში დაბრუნებისთანავე, დაახლოებით 1674 წელს, სხვა წყაროების მიხედვით კი მას ეს წოდება მიენიჭა 1683 წელს, რაც უფრო სარწმუნოდ გვეჩვენება. მალე წარჩინებულმა დიპლომატმა ბავარიის მეფისგან მიიღო ჰერცოგის საპატიო ტიტულიც. სწორედ ამიტომ ზოგ მანუსკრიპტში მისი სახელის წინ ლათინური ასო „D“, იგივე „Duc“, ჰერცოგის ტიტულზე მიუთითებს.

1688 წელს აგოსტინო სტეფანი გაემგზავრა ჰანოვერში, სადაც გახდა ჰერცოგ ერნსტ ავგუსტის სამეფო კარის საოპერო თეატრის კაპელმეისტერი. საოპერო მუსიკის წერის პარალელურად, იგი ასრულებდა რომის სამოციქულო ეკლესიის მისიას ჰანოვერის პროტესტანტული რელიგიის მიმდევარ დიდებულებსა და კათოლიკურ ეკლესიას შორის, ცდილობდა კათოლიციზმი გაეცრცელებინა რომის სამოციქულო ეკლესიის მიერ ჯერ კიდევ „აუთვისებელ“ გერმანიის რეგიონებში. სტეფანიმ თავისი შესაძლებლობა გამოსცადა დიპლომატიურ სარბიელზეც, სადაც ყველასთვის მოულოდნელად, გასაოცარი ნიჭი გამოიჩინა. 1691 წელს ის გააგზავნეს ბავარიის

ოფიციალურ წარმომდგენლად ბრიუსელში, იქ დაჰყო 1696 წლამდე¹ ამ წლიდან იგი უკვე მოიხსენიება აპოსტოლ-პროტონოტარიუსად.² ამავე პერიოდში დიპლომატიურ საქმიანობასთან ერთად ის ეწეოდა ნაყოფიერ შემოქმედებით მოღვაწეობას (წერდა წელიწადში 1 ოპერას მაინც); 1703-1705 წლებში გახლდათ ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტის რექტორი და კურატორი. კათოლიკური ეკლესიის დელიკატურ მისიათა შემსრულებელმა გამოცდილმა აბატმა ისე ისახელა თავი, რომ 1706 წელს რომის პაპმა ინოკენტ XI-მ, განეული ღვანლის აღსანიშნავად, მას მიანიჭა სპიგის ეპისკოპოსის³ წოდებაც. საეკლესიო სარბიელზე მიღწეული წარმატებები გარკვეულწილად ხელს უწყობდა სტეფანის მრავალმხრივ დიპლომატიურ საქმიანობას. იგი მშვენივრად აგვარებდა პოლიტიკურ გარიგებებს გერმანიის სხვადასხვა რეგიონების, საფრანგეთის, ესპანეთის და ავსტრიის სამეფო კარს შორის. 1708 წლის აპრილიდან აგოსტინო სტეფანი ცხოვრობდა რომში, სადაც პაპმა კლემენტ მეთერთმეტემ იგი სხვა საპატიო საეკლესიო ხარისხებითაც დააჯილდოვა: გაამწესა იტალიის ქ. კარარას⁴ წმ. სტეფანეს სამონასტრო კომპლექსის წინამძღვრად, ხოლო 1709 წლიდან დააკისრა ვიკარ-აპოსტოლის⁴ საპასუხისმგებლო მისია ჩრდილოეთ საქსონიაში, სადაც ჯერ არ იყო ფორმირებული კათოლიკური ეკლესიის ეპარქია. საეპარქიოების ხელმძღვანელობის დროს სტეფანის მოვალეობაში შედიოდა მონასტრებიდან შემოსული თანხის აკრეფაც.

სიცოცხლის ბოლო ათწლეულში სტეფანი მეტ დროს უთმობდა საეკლესიო – დიპლომატიურ მოღვაწეობას. მიუხედავად ამისა, ის პოულობდა დროს, შეექმნა ოპერათა მთელი სერია, სასულიერო მუსიკის მშვენიერი ნიმუშები და კამერული დუეტები. კომპოზიტორი თხზულებებს ხელს აწერდა თავისი გადამწერის, გრეგორიო პივას ფსევდონიმით.

ჰანოვერში ცხოვრებისას აგოსტინო სტეფანიმ გაიცნო ბაროკოს ეპოქის არა ერთი ცნობილი მოღვაწე, რომელთანაც დიდი სულიერი მეგობრობა აკავშირებდა. ასეთები იყვნენ, ფილოსოფოსი

1 რომის კათოლიკური ეკლესიის მისიონერთათვის პაპის მიერ მინიჭებული განსაკუთრებული პრივილეგია.

2 ქალაქი მცირე აზიაში, დღევანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე, მარმარილოს ზღვის სანაპიროზე.

3 ქალაქი იტალიაში, მასა-კარარას პროვინციაში.

4 ეპისკოპოსის თანაშემწე მისიონერი.

გოტფრიდ ლეიბნიცი და ახალგაზრდა კომპოზიტორი პენდელი, რომლის შემოქმედებაზეც კეთილი გავლენა მოუხდენია აგოსტინო სტეფანის ვოკალურ ნაწარმოებებს.

აგოსტინო სტეფანი 1706 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე მოიხსენიება, აგრეთვე, როგორც ქალაქ ზელცის¹ მონასტრის წინამძღვარი. სწორედ კარარასა და ზელცის მონასტრებიდან აკრეფილი თანხა იყო სიცოცხლის ბოლო წლებში მისი საეკლესიო შემოსავლების ძირითადი წყარო. როგორც ეტყობა, ამ დროს სტეფანი უკვე ეკონომიურ კრიზისს განიცდიდა. ამ ფაქტზე მეტყველებს ის გარემოება, რომ 1828 წელს ჰანოვერიდან ფრანკფურტში საგანგებო დიპლომატიური მისიით ჩასულმა ელჩმა გასაყიდად წაიღო პირადი ბიბლიოთეკის წიგნები და სურათები, რომელთა საერთო ღირებულება დღევანდელ 3000 დოლარს არ აღემატებოდა. ფრანკფურტში ჩასული 74 წლის სტეფანი მოულოდნელად გარდაიცვალა გულის შეტევით, ისე რომ ვეღარ მოასწრო დაბრუნება ჰანოვერსა და თავის საყვარელ მშობლიურ ქალაქ პადუაში.

ბიოგრაფები გვანვდიან სხვა საინტერესო ცნობასაც: აგოსტინო სტეფანის არქივი შეიცავდა სამ სკივრს, რომელთაგან ერთში იყო ხელნაწერი ნოტები, ხოლო დანარჩენ ორში – დიპლომატიური და საეკლესიო მიმონერის ამსახველი დოკუმენტები. ნოტები, რომელიც გადასცეს კომპოზიტორის ნათესავებს, დაკარგულად ითვლება. სტეფანის დიპლომატიური მიმონერის ამსახველი მანუსკრიპტები კი დაცულია რომის „წმინდა კონგრეგაციის“² ე. წ. „სპიგის ფონდში“. გაურკვეველი ბედი ერგოთ აგუსტინო სტეფანის ნაქონიგნებს, რომელთა დიდი რაოდენობა გაიყიდა ფრანკფურტში და, სავარაუდოდ, გაბნეულია კერძო პირებისა და ევროპის დიდ ბიბლიოთეკებში. ზოგიერთი მათგანი, როგორც ჩვენი ეგზემპლარები, ბავარიის ჰერცოგთა საკუთრება გამხდარა. აღნიშნული ორთომეულის ერთ-ერთი ბოლო მფლობელი ყოფილა ჰამბურგის ბუკინისტური მაღაზიის მეპატრონე ს. ე. ჰეფსლერი. გამოცემის პირველ ტომს დაკრული აქვს ამ ბუკინისტის ეტიკეტი.

რაც შეეხება აგოსტინო სტეფანის ექსლიბრისებს, ელექტრონული რესურსების ჩვენს ხელთ არსებულ მონაცემთა მიხედვით, ისინი დაცულია გერმანიის ქალაქ ვოლფენბიუტელის „ჰერცოგ ავ-

1 ქალაქი საფრანგეთში, ელზასის პროვინციაში.

2 სრული სახელწ.: „Sacra Congregatio Gentium Evangelizatione Seu de Propaganda Fide“.

გუსტის ბიბლიოთეკაში". ორივე ექსლიბრისზე მინიშნებულია, რომ ისინი ბიბლიოთეკის ფონდში შემოსულა ბიბლიოფილი ბერლემ გოლტობის (1786-1877) კოლექციიდან. აქვე აღნიშნულია მათი დაბეჭდვის სავარაუდო წლები: 1651-1700. სხვა ინფორმაცია ამ გერმულ ნიშანთა მფლობელის შესახებ ბიბლიოთეკის ექსლიბრისების ელექტრონულ კატალოგში დაფიქსირებული არ არის. ახლა მივყევთ მოვლენათა თანმიმდევრობას და გავიხსენოთ, თუ როდის მიიღო აგოსტინო სტეფანიმ ექსლიბრისებზე აღნიშნული პრივილეგიები მის მიერ სხვადასხვა ქალაქების ეკლესია-მონასტრებისთვის გაწეულ ღვაწლზე მითითებით. თავად გერმანელების მიერ შედგენილი ბავარიის კომპოზიტორთა ონლაინ-ლექსიკონის მიხედვით, აგოსტინო სტეფანის რეგალიათა ნუსხის ჩვენთვის საინტერესო ნაწილი ასე იკითხება:

„Musikalische Berufe Komponist, ...Cembalist, organist, Sanger, Diskantist, Chorknabe. Weitere Berufe/Titel politiker, Professor, Geistlicher, Theologe, Diplomat, Rat, Abt, ... Apostolischer Vikar und Delegat des Hl. Stuhles, Propst von Selz und Abt von St. Stephan in Carrara, Abt von Lepsing und des Papstlichen Stuhls Protonotarius, Capellmeister, Geheimder Rath, Biscoff zu Spiga...“

აქ მრავალფეროვან პროფესიათა შორის, ჩამოთვლილია ყველა საეკლესიო ტიტული, რომლებიც აგოსტინო სტეფანიმ მიიღო შემდეგი თანმიმდევრობით:

[1674 წ. – მღვდელი];

1680 წ. – აბატი;

1683 წ. – ლეპსინგის, ანუ ლოპსინგენის ტაძრის აბატი;

1696 წ. – აპოსტოლ-პროტონოტარიუსი;

1706 წ. – სპიგის ეპისკოპოსი;

1708წ. – კარარას წმ. სტეფანეს სამონასტრო კომპლექსის წინამძღვარი (თუმცა იგი, პაპის დავალებით, რამდენიმე წლით ადრე უკვე აკონტროლებდა ამ მონასტრიდან შემოსულ ფინანსებს).

1709 წ. – ვიკარ-აპოსტოლი ჩრდილოეთ საქსონიაში. (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იგი აკონტროლებდა სამხრეთ საქსონიის ეკლესიებიდან შემოსულ ფინანსებსაც).

დაბოლოს:

1706-1728 წლებში საფრანგეთის ქალაქ ზელცის მონასტრის წინამძღვარი.

ეროვნული ბიბლიოთეკის იშვიათ გამოცემათა ფონდში და-

ცული აგოსტინო სტეფანის ნაქონი ორნაწილიანი წიგნის ქრონოლოგიურად ყველაზე ადრინდელ ექსლიბრისზე საეკლესიო ჰერალდიკის სიმბოლოს – მონასტრის კოშკის ქვეშ მოთავსებული შრიფტული აბრევიატურა – „Aug. Stef. Ab Lepsing. S. S¹. Apost. Prothonot“, – გვამცნობს, რომ ეს წიგნი ეკუთვნოდა „ვინმე“ ავგ. სტეფ.-ს ლეფსინგიდან, რომელიც ექსლიბრისის შეკვეთისთვის უკვე გახლდათ აპოსტოლ-პროტონოტარიუსიც და ეპისკოპოსიც. ამაზე მეტყველებს წარწერა და გერბის ზედა ნაწილის სიმბოლიკა (ეპისკოპოსის მიტრა და პროტონოტარიუსის ქუდი). ამ წარწერის იდენტიფიკაციაში დაგვეხმარა სხვა წყაროებიც, სადაც აგოსტინო სტეფანი ზუსტად ასეთი რეგალიითაა მოხსენიებული: ბავარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკის ელექტრონულ კატალოგში დაცულია 1760 წლით დათარიღებული აგოსტინო სტეფანის თეორიული ნაშრომი მუსიკის შესახებ, რომლის სათაური იწყება სწორედ მისი ზემოაღნიშნული ტიტულით: „D. A. Steffani Abtes von Lepsing, und des heil...“; მიუნჰენის სამეფო ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა ელექტრონულ კატალოგში, XVII საუკუნის მანუსკრიპტთა ჩამონათვალში, ნომრით 971(ital.), ხელნაწერის ავტორად მოხსენიებულია იგივე პიროვნება „Antea Aug. Stef. ab Lepsing. S. S. Apostol. Prothonot“. აგოსტინო სტეფანი ისტორიულ-დოკუმენტურ წყაროებში ყველაზე ხშირად წოდებულია „ლეპსინგელ აბატად“. ამიტომ მისი ბიოგრაფები ამ ტიტულს საგანგებოდ მოიხსენიებენ.

რაც შეეხება გამოცემის სხვა ტომზე დაცულ შედარებით დიდი ზომის, იდენტური სიმბოლოების შემცველ სტილიზებულ ექსლიბრისს, მის ლათინურენოვან ვრცელ აბრევიატურაზე აგოსტინო სტეფანის სახელთან ერთად მითითებულია პაპ კლემენტ XI-ის მიერ წიგნის მფლობელისთვის მინიჭებული და ისტორიულად დადასტურებული საეკლესიო რეგალიების მთელი ნუსხა, მათ შორის: ლეპსინგელი აბატის, სპიგის ეპისკოპოსის, კარარასა და ზელცის მონასტრების წინამძღვრის, ვიკარ-აპოსტოლის ტიტულები:

„Augustinus D². et A. S. G. Episc. Spigacen³. S. S. D. N.⁴ Clem.

1 Santa Sede - პაპის სატახტო წმინდა ადგილი, ვატიკანი.

2 ოგუსტინუს, პერცოგი.

3 და სპიგის ეპისკოპოსი.

4 Sanctissimus Dominus Noster (ლათ.) – მისი უწმინდესობის.

P.P. XI¹. Prael. Dom². Et assis ad. Par³. Septentr. Vic. Apost⁴. Praep. Seltz⁵. Abb. Lepsing⁶. Et S. Steph. Carr⁷. Etc.⁸“.

შევეცადეთ ქართულად გვეთარგმნა ლათინურენოვანი ლიტურგიკული აბრევიატურა, რაც არც თუ ისე იოლი აღმოჩნდა. ჯერ კიდევ დასადგენია ზოგიერთი მათგანის მნიშვნელობა, თუმცა, ძირითადად გავშიფრეთ აგოსტინო სტეფანის მოღვაწეობის დამადასტურებელი ჩვენთვის საგულისხმო შემოკლებული სიტყვები: „ოგოსტინუს, პერცოგი და... სპიგის ეპისკოპოსი, მისი უწმინდესობის – რომის პაპის, კლემენტ XI-ის პრელატს დაქვემდებარებული რეგიონების მფლობელი. და მფარველობს თანაბრად. ჩრდილოეთის ვიკარ-აპოსტოლი, ხელმძღვანელი ზელცის, ლეპსინგის აბატი და კარარას წმ. სტეფანეს მონასტრის, და სხვა...“.

ტექსტში ჩვენი ყურადღება მიიქცია რომის პაპის, კლემენტ XI-ის სახელმა, ვისი დავალებითაც მართავდა აღნიშნული ქალაქების მონასტრებს მისი ნდობით აღჭურვილი კათოლიკე-მისიონერი.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს ექსლიბრისები ეკუთვნის ერთსა და იმავე პიროვნებას – XVII-XVIII საუკუნეების ცნობილ მოღვაწეს, აგოსტინო სტეფანის. ამის საბაბს იძლევა:

ექსლიბრისთა მსგავსი საეკლესიო სიმბოლიკის შესაბამისობა ამ პიროვნების საეკლესიო ხარისხებთან;

ექსლიბრისთა წარწერებში მოხსენიებული აგოსტინო სტეფანის საეკლესიო რეგალიები, რომლებიც დადასტურებულია ისტორიული და დოკუმენტური წყაროების მიხედვით.

ბოლოს უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეროვნული ბიბლიოთეკის სტეფანისეული წიგნების პირველი ტომის ექსლიბრისი დაბეჭდილია მეორე ტომის მფლობელისეულ ნიშანზე შედარებით გვიან, რომის პაპის მიერ მისი ქალაქ კარარას მონასტრის წინამძღვრად დანიშვნის შემდეგ, 1708-1721 წლებს შორის.

1 რომის პაპის, კლემენტ XI-ის.

2 Praelatur dominus (ლათ.) – პრელატს დაქვემდებარებული რეგიონების მფლობელი.

3 Et assis ad par(ლათ.) – და მფარველობს თანაბრად.

4 ჩრდილოეთის (იგულისხმება საქსონიის ჩრდ. ნაწილი) ვიკარ-აპოსტოლი.

5 Praepositus Seltz – ხელმძღვანელი ზელცის.

6 ლეპსინგის აბატი.

7 და კარარას წმ. სტეფანეს მონასტრის.

8 და სხვა...

რაც შეეხება ორტომეულის შინაარსს, ბუნებრივია, რომ ელჩი, რომელიც ესპანეთის მეფესთან გერმანიის დიპლომატიური ურთიერთობების მოგვარებას ცდილობდა, უნდა დაინტერესებულიყო მისი თანამედროვე მწერლის ისტორიული თხზულებით ესპანეთის სამეფო კარის ცხოვრების შესახებ.

ვარაუდს ამ მშვენიერი ექსლიბრისების პირვანდელ მფლობელზე ამართლებს მესამე, ჯერ კიდევ ბოლომდე ამოუხსნელი ჰერალდიკური ნიშნის წარმომავლობაც. არ არის გამორიცხული, რომ XVIII საუკუნის ეს ექსლიბრისი ბავარიის ელექტორატის იმ პრინცთა შთამომავალს ეკუთვნოდეს, ვისთანაც სტეფანის მჭიდრო სამსახურებრივი და მეგობრული ურთიერთობა აკავშირებდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

Музыкальная Энциклопедия. Москва, Изд. „Советская энциклопедия“, 1981.

Colin Tim m s. Polymath of the Baroque. New York, Oxford University Press, 2003.

Research Chronicle. Roval Musical Association(Great Britan). T. 36, 2003.

Antoine-Augustin Bruzen de la Lartiniere. Abrege portative dictionnaire géographique de la Martiniere. Paris, Mercier, 1759.

Paul Robert. Le Petit Robert des Noms Propres. Paris, 2001.

ბავარიის სახელმწიფო ბიბლიოთეკის ელექტრონულ კატალოგი.

მიუნჰენის სამეფო ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა ელექტრონულ კატალოგი.

სხვა ელექტრონული რესურსები.

იოსებ გომორიშვილი

ველით ახალ გამოცემას

ტექსტოლოგია მეცნიერების ურთულესი დარგია. იგი სწავლობს თხზულებათა სრულყოფილად წარმოჩენის მეთოდებსა და ხერხებს, გეშველის ერთი შეხედვით შეუმჩნეველი ნიუანსების შეცნობაში და ა. შ.

ტექსტოლოგიის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხებზე არაერთ ქართველ მეცნიერს უმსჯელია. და მაინც, გამორჩეულად უნდა მივიჩნიოთ შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის გრიფით გამოცემული „ქართული ტექსტოლოგია“. იგი იმ სახელმძღვანელოთა რიგს განეკუთვნება, რომელთაც სამაგიდო ნიგნებად ვრაცხთ.

„ქართული ტექსტოლოგია“, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იპყრობს შინაარსობრივი ნაირგვარობითა და პრობლემათა სიღრმისეული გააზრებით. მასში საუბარია ტექსტის დადგენასა და დართარელებაზე, თხზულებათა ნაწილების განლაგებასა და კონიექტურაზე, კომენტარსა და პუნქტუაციაზე.

კრებულში თოთხმეტი გამოკვლევაა მოთავსებული. მათი ავტორები ცნობილი სპეციალისტები ბრძანდებიან.

პირველ წერილს – „გამოცემათა ტიპები და სახეები“ – გასაღების ფუნქცია ეკისრება. ტექსტი სხვადასხვა ფორმითა და სახით მიეწოდება აუდიტორიას. ამიტომაც წინ იწევს კლასიფიკაციის საკითხი. ჯ. გაბოძე ეყრდნობა ცნობილ მოსაზრებებს და გამოჰყოფს სამ ტიპს: აკადემიურს, მეცნიერულს და მასობრივს. იგი მკაფიოდ აყალიბებს თითოეულის სპეციფიკას. არც იმას ივიწყებს, რომ მასობრივი გამოცემები სხვადასხვა სახით გვეძლევა.

საგულისხმოა, რომ ავტორს საილუსტრაციო მასალა არსებითად ქართული სინამდვილიდან აქვს აღებული.

დროს თვალსაჩინო ცვლილებები მოაქვს. მეოცე საუკუნეში დასაბამი მიეცა ელექტრონულ გამოცემას. ეს სიახლე ძალზე პერს-

პექტიულიადა ლოგიკურია, რომ ავტორი მას თვალსაჩინო ადგილს უთმობს.

ნ. კუსრაშვილი მსჯელობს აკადემიური გამოცემისათვის ხელნაწერი და ნაბეჭდი წყაროების შერჩევის თაობაზე. მართებულად მიუთითებს, რომ ძირითადი საყრდენის გამოცალკევება უნდა მოხდეს ხელნაწერებისა და ნაბეჭდი ტექსტების გამოწვლილივითი შესწავლის საფუძველზე. ამ შემთხვევაში ნათლად ჩანს შემოქმედის მუშაობის კვალი. ნ. კუსრაშვილს საგულისხმო საინტერესო მაგალითები მოაქვს პ. კაკაბაძის არქივიდან და კონკრეტულ ფაქტებზე დაყრდნობით ითვალისწინებს ძირითად თეზისებს.

უნდა გავიზიაროთ მკვლევრის დებულება, „თეთრი“ მხოლოდ გადანერის შედეგი როდია. ამ დროსაც ხდება ტექსტში ცვლილებების შეტანა და ნაწარმოებიც სხვა სახეს იღებს. დებულება დასაბუთებულია ვ. ბარნოვის არქივზე დაყრდნობით. მისაღებია მოსაზრება, რომ „სახელწოდება თეთრი უფრო პირობითი ცნებაა და მუდამ ექვემდებარება ავტორის ახალ და ახალ ნებას“.

ავტოგრაფთა რაოდენობითაც განისაზღვრება მწერლის მუშაობის სპეციფიკა. ამ მხრივ ძალზე საინტერესოა გალაკტიონის ხელნაწერები. მკვლევარმა ყურადღება გაამახვილა ლექსთა არა მხოლოდ დანაწევრებაზე, არამედ დამოუკიდებელ თხზულებათა გაერთიანების მეთოდსა და სპეციფიკაზე.

რ. კუსრაშვილი საგანგებოდ ჩერდება ჩანაწერებზე, გეგმაზე, ასლზე, კორექტურაზე. მისი მოსაზრება-დასკვნები გასათვალისწინებელია.

საანალიზო წერილი მრავალმხრივ სანიმუშოა. იგი ავტორის განსწავლულობასა და ნაყოფიერებაზე მეტყველებს.

მ. ნინიძემ მთელი გამოკვლევა მიუძღვნა ატრიბუციას. მკვლევარი მსჯელობს ანონიმურობის მიზეზებსა და მისი დაცვის პრინციპებზე, ფსევდონიმთა სახეებზე და ავტორთა იდენტიფიკაციაზე. ნაშრომი გამოირჩევა შინაარსობრივი ტევადობითა და პრობლემებისადმი ჩაღრმავების ტენდენციით.

შემოქმედის ყოფისა და მოღვაწეობის სრულად შეცნობა-შეფასების ერთ-ერთ უტყუარ წყაროდ ითვლება ეპისტორალური მემკვიდრეობა. მისი მეოხებით ცნაურდება ზოგიერთი ისეთი ფაქტი, რომელიც საზოგადოებისათვის უცნობი იყო. ამიტომაც პირადი წერილების შესწავლას პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება. ეს კარგად იცის ლ. სანაძემ და საგანგებოდაც უღრმავდება ამ საკითხს.

აუცილებელია თუ არა ავტორის დასტური პირადი ბარათების
პუბლიკაციისათვის?

ამის თაობაზე ბევრი ითქვა და დაინერა. ქართველი მეცნიერი
ვერც იურიდიული და ვერც ეთიკური ნორმების დარღვევას ვერ
ხედავს იმაში, თუ ეპისტოლარული მემკვიდრეობა ავტორის ნებარ-
თვის გარეშე გამოქვეყნდება. იქვე იმასაც დასძენს, რომ გასათვა-
ლისწინებელია გამოცემის ხასიათი – აკადემიურია იგი თუ პოპუ-
ლარული.

ლ. სანაძე საგანგებოდ მსჯელობს პირადი წერილების დათარი-
ლების საკითხზე; ნათელჰყოფს, თუ რა მნიშვნელობა აქვს სიზუს-
ტეს და რაზე უნდა გამახვილდეს ყურადღება აქ შემთხვევაში. ასევე
საგულისხმოა მისი მოსაზრებები ქრონოლოგიის დაცვის, ტექსტის
კოპირებისა და სხვა საკითხებზე.

„ეპისტოლარული მემკვიდრეობის გამოსაცემად მომზადება“
ერთ-ერთი საუკეთესო ნაშრომია იმათ შორის, რომლებიც კრებულ-
ში დაიბეჭდა.

პარალელური გრამატიკული ფორმების გამოყენება არცთუ იშ-
ვიათია, მაგრამ საბოლოოდ მწერლები მაინც უნიფიცირებისაკენ
მიილტვიან. ეს სწორი გზაა. ყველაფერი ნორმათა დაცვას, მათს
სიმტკიცეს უნდა ესაფეხუროს.

რა შეიძლება ითქვას პუნქტუაციაზე? სასვენი ნიშანი ბევრჯერ
ტექსტს ნიუანსს სძენს, ხანაც თვალსაჩინოდ ცვლის შინაარსს.
ამიტომაც, ეს ერთი შეხედვით, იოლი საქმე – პუნქტუაცია – სერი-
ოზულ მიდგომას მოითხოვს.

სწორედ ხსენებული საკითხებია აქცენტირებული ი. დობოჯ-
გინიძისა და ნ. კოტინოვის ნიჭიერად დაწერილ სტატიაში.

არის თხზულებები, რომელთა ავტორის ვინაობა არ არის დად-
გენილი. ფეხმოკიდებული მოსაზრების ხელალებით უგულებელ-
ყოფაც შეუძლებელია. ვარაუდი უთუოდ გასათვალისწინებელია.
ამიტომაც ისინი უნდა დაიბეჭდოს რუბრიკით „Dubia“. ამ საკითხზე
მსჯელობს ლ. ჭრელაშვილი და მოქმედების საინტერესო გეგმასაც
სახავს.

კარგი ნიგნი მარადიულად ცოცხლობს, მაგრამ მისი ყვე-
ლა დებულებისა თუ სინტაგმის გაგება ჟამთა მონაცვლე-
ობის შემდეგ ჭირს. ისიც ფაქტია, რომ თანამედროვე ნაშრო-
მის ზოგიერთი ტერმინი განმარტებას მოითხოვს. ამიტომაც
აუცილებელია კომენტარი.

როგორია სამეცნიერო-საცნობარო აპარატის მეცნიერული პრინციპები? ამის გარკვევა დაუსახავს მიზნად ლ. გვარამაძეს.

სამეცნიერო აპარატის ცნობები ძირითადად სამ განყოფილებაში ფიქსირდება: შესავალ სტატიაში, კომენტარსა და საძიებელში.

კომენტარი ეხმარება მკითხველს ბუნდოვანი ან გაუგებარი საკითხების, ცალკეული გამოთქმების გარკვევაში. მისი ხასიათი და სტრუქტურა, ახსნის თავისებურება განპირობებულია გამოცემის მიზანდასახულობით.

მეცნიერი საგანგებოდ მსჯელობს კომენტარის სახეებზე და მკაფიოდ აყალიბებს თითოეულის სპეციფიკას, დამახასიათებელ ნიშნებს.

გამოკვლევაში თვალსაჩინო ადგილი ეთმობა ტექსტოლოგიურ კომენტარს. ავტორი ეყრდნობა პ. იოსელიანის, პ. უმიკაშვილისა თუ სხვა გამომცემელთა პრაქტიკას და მეტყველი მაგალითებით ათვალსაჩინოებს ძირითად დებულებებს.

ასევე საფუძვლიანია მსჯელობა ისტორიულ-ლიტერატორულ თუ ლინგვისტურ კომენტარებზე.

საგანგებო ინტერესსა და მოწონებას იმსახურებს ნ. კილანავასა და ლ. მეგრელიშვილის, ლ. მეფარიშვილისა და ლ. შავგულიძის, ე. შარაშენიძისა და თ. ჩავლეიშვილის გამოკვლევები.

რაც მთავარია, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს პროფესორ ზურაბ ჭუმბურიძის – ამ ნიგნის ერთ-ერთი რედაქტორის – ღვაწლი. გამოჩენილი ენათმეცნიერი და ტექსტოლოგი არა მხოლოდ ორგანიზატორია ამ სახელმძღვანელოსი, არამედ კოლეგათა დამკვალიანებელი, კონსულტანტი და ხელის მიმშველბელი. შესავალ სტატიას თუ გულდასმით წაიკითხავთ, ერთხელ კიდევ შეიცნობთ მისი ავტორის განსწავლულობასა და საქმისადმი სიყვარულს.

ამ პატარა წერილს ვამთავრებ იმით, რითაც დავიწყე – „ქართული ტექსტოლოგია“, როგორც სახელმძღვანელო, კვლავ უნდა გამოიცეს. ბატონმა ზურაბმა, ამ საქმის დიდმა სპეციალისტმა, თავადაც კარგად იცის, თუ რა დამატებას მოითხოვს ნიგნი, რომელი მხარის აქცენტირებაა აუცილებელი. ამიტომაც დარწმუნებული ვართ, ახალი ვარიანტი მრავალმხრივ სანიშნუშო იქნება.

მონოგრაფია დიდ ქართველ მეცნიერზე

ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ 2011 წელს გამოსცა ამავე უნივერსიტეტის ემერიტუს-პროფესორის, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის თორნიკე ეფერემიძის ვრცელი (700 გვ.) მონოგრაფია „ნიკოლოზ მუსხელიშვილი“ – დიდი ქართველი მათემატიკოსის, მექანიკოსის და მსოფლიო რანგის მეცნიერის შესახებ. წიგნი ავტორმა მიუძღვნა აკადემიკოს ნიკო მუსხელიშვილის (1891-1976) დაბადებიდან 120 წლის საიუბილეო თარიღს, რომელიც რიგითი საერთაშორისო კონფერენციით აღინიშნა საქართველოში 2011 წლის შემოდგომაზე სახელწოდებით: „მთლიანი გარემოს მექანიკისა და ანალიზის მონათესავე პრობლემებზე“, ასევე მათემატიკოსთა ბათუმის საერთაშორისო და ქუთაისის რესპუბლიკური კონფერენციებით.

წიგნის შესავალი, რომელსაც სათაურად წამძღვარებული აქვს: „ამ წიგნსაც თავისი ბიოგრაფია აქვს“, ავტორი შედარებით დანერჩილებით გადმოგვცემს იმ ისტორიას, რაც წინ უძღოდა დიდ მეცნიერზე შექმნილ მონოგრაფიას და მადლობით მოიხსენიებს იმ პიროვნებებს, რომლებმაც შეაძლებინეს ამ რთული საქმის შესრულება. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეკუთვნის წიგნის განსვენებულ რედაქტორს, აკადემიკოს ბორის ხვედელიძეს და ნიკო მუსხელიშვილის შვილიშვილს, აკადემიურ დოქტორს, პროფესორ მარინა მუსხელიშვილს, რომლებმაც თავიანთი ზნეობრივი მხარდაჭერითა და მასალების მიწოდებით ხელი შეუწყვეს წიგნის შინაარსის გამდიდრებას. დიდი დახმარება გაუწიეს ავტორს წიგნის რედაქტორმა, პროფესორმა ჯონდო შარიქაძემ, რეცენზენტებმა: მეცნიერების ისტორიის საქართველოს საზოგადოების პრეზიდენტმა, ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა რაფიელ ჩიქოვანმა და აკადემიურმა დოქტორმა, პროფესორმა შალვა კირთაძემ.

პირველი ვარიანტი წიგნისა „ნიკო მუსხელიშვილი“ დიდი მეცნიერის დაბადების 100 წლის საიუბილეო დღეებში უნდა დაბეჭდილიყო, მაგრამ ცნობილი მიზეზების გამო, ეს მაშინ ვერ განხორციელდა. განვლილი 20 წლის მანძილზე ავტორმა შეძლო აკად. ნიკო

მუსხელიშვილის შემოქმედების სხვადასხვა ასპექტი შეესწავლა და წიგნებად გამოეცა. ეს წიგნებია, უპირველეს ყოვლისა, 1997 წელს სადოქტორო სიღერტაციად გატანილი თემა: „ნიკო მუსხელიშვილი და „ატომური კომისიის“ წვლილი კვანტური თეორიის განვითარებაში“, რომელიც „კვანტური თეორიის რეტროსპექტივის“ სახელწოდებით გამოსცა ქსუ-ს გამომცემლობამ (2003 წ., 312 გვ.); იმავე გამომცემლობამ დასტამბა ვრცელი მონოგრაფია „აკად. ნიკო მუსხელიშვილი და ქართული მათემატიკური სკოლის დამკვიდრება“ (2003 წ., 380 გვ.); 2005 წ. გამოქვეყნდა თ. ფურემიძისა და მისი მოწაფის, პროფ. შ. კირთაძის მონოგრაფია „აკად. ნიკო მუსხელიშვილის ადრეული უცნობი ნაშრომები მათემატიკური და თეორიული ფიზიკიდან“ (220 გვ.), რომელშიც დამატების სახით შევიდა აკად. ნ. მუსხელიშვილის ოთხი დღემდე უცნობი და ორიც ადრევე გამოქვეყნებული სტატია, გამოსაცემად მომზადებული და რედაქტირებული (2004 წ., 90 გვ.). გარდა ამისა, ამ წლებში ავტორმა გამოაქვეყნა ათეულობით საჟურნალო და საგაზეთო სტატია და წერილი აკად. ნ. მუსხელიშვილის შემოქმედების და მოღვაწეობის შესახებ, რომელთა შედეგები ასახულია სარეცენზიო წიგნში. წიგნი „ნიკოლოზ (ნიკო) მუსხელიშვილი“ შედგება 6 თავის, 36 პარაგრაფის, შესავლის, ნ. მუსხელიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი ეტაპების, გამოქვეყნებული ლიტერატურის, სახელთა საძიებლის და ფოტოკოლაჟისაგან.

I თავში – „ბავშვობის წლები: თბილისი-ბრეძნი-ბოგვი-მანევანი“, განხილულია ნ. მუსხელიშვილის წინაპრების შესახებ შემორჩენილი ძუნწი მასალები, II თავში – „გიმნაზიაში, უნივერსიტეტში და მაგისტრატურაში სწავლის წლები (1909-1920)“ შედარებით დეტალურადაა განხილული სანქტ-პეტერბურგის (პეტროგრადის) უნივერსიტეტისა და მაგისტრატურაში სწავლის პერიოდი, რომლის შესწავლა ავტორმა შეძლო სანქტ-პეტერბურგის საოლქო არქივში მიკვლეული მასალების გამოყენებით. ამავე თავში ვრცლადაა განხილული რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სანქტ-პეტერბურგის არქივში მიკვლეული „ატომური კომისიის“ მასალები, რომელშიც ფართოდაა წარმოდგენილი ახალგაზრდა მათემატიკოსის ნაშრომები თეორიულ ფიზიკაში, კერძოდ, ბორი-ზომერფელდის ატომის კვანტურ მექანიკაში. წიგნის III თავი – „ნიკო მუსხელიშვილი თბილისის უნივერსიტეტში (1920-1930)“, მიძღვნილია უნივერსიტეტში პროფ. ნ. მუსხელიშვილის დამკვიდრებისა და სამეცნიერო-პედა-

გოგოური მოღვაწეობის მეორე (სანქტ-პეტერბურგის შემდეგ) ეტაპისადმი.

IV თავში – „უნივერსიტეტსა და სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალში (1930-1940)“ – გაანალიზებულია დიდი მეცნიერის სამეცნიერო-ორგანიზატორული და სახელმწიფოებრივი საქმიანობის ზოგიერთი ისეთი მხარე, რომლებიც არ იყო ცნობილი სწავლულისათვის და პოლიტიკური საზოგადოებისათვის. ამ მიზნით მოხმობილია დიდძალი საარქივო მასალა, რომლებიც შეეხება 1937 წლის რეპრესიებს აკადემიის სისტემის დაწესებულებებში.

V თავი – „მშვიდობიანი ცხოვრების ბოლო ათწლეული“, ძირითადად დიდი ქართველი მათემატიკოსის და მექანიკოსის ფუნდამენტური მონოგრაფიების: „დრეკადობის მათემატიკური თეორიის ზოგიერთი ძირითადი ამოცანების“ და „სინგულარულ ინტეგრალურ განტოლებათა თეორიის“ რუსულიდან ინგლისურსად, გერმანულად, ქართულად და სხვა ენებზე თარგმნა – რედაქტირებასთან არის დაკავშირებული. მასში ასევე გაანალიზებულია აკად. ნ. მუსხელიშვილის დღემდე შეუსწავლელი ნამოღვაწარი – მისი სამეცნიერო-პოლულარული და პერსონალური ნაშრომები. ამავე თავშია აღწერილი ნ. მუსხელიშვილისადმი მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხის მეცნიერთა და, მათ შორის, ქართველ მეცნიერთა მიერ გამოთქმული მისაღმებანი მისი დაბადების 60, 70, 75 და 80, აგრეთვე მემორიალურ 90, 100, 110 წლისთავებთან დაკავშირებით.

თ. ეფრემიძეს ნიგნზე მუშაობის დროს გამოყენებული აქვს საქართველოს და რუსეთის ქალაქების (თბილისი, მოსკოვი, სანქტ-პეტერბურგი, ხარკოვი) საარქივო ღია მასალები. ავტორმა ვერ შეძლო გამოეყენებინა საბჭოთა პერიოდის დახურული საარქივო მასალები, მაგრამ იმედოვნებს, რომ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის არქივის ძირითადი ფონდები, რომლითაც იგი ფართოდ სარგებლობდა, არ იყო „გაცხრილული“ სუკის მიერ.

ნიგნის სხვადასხვა თავსა და პარაგრაფში დასმულია კითხვები და პასუხია გაცემული აკად. ნ. მუსხელიშვილის ცხოვრება-შემოქმედების მრავალ საკითხზე, როგორებიცაა: მუსხელიშვილების გვარის წარმომავლობისა და გენერალ ივანე მუსხელიშვილის პიროვნების შესახებ. ნ. მუსხელიშვილისა და მისი მასწავლებლის გ. კოლოსოვის ურთიერთობის შესახებ; პეტროგრადში სამეცნიერო მოღვაწეობისას (1919-1920 წ.წ.) ატომის გამოსხივების კვანტური

თეორიისა და ფარდობითობის თეორიისადმი მისი დიდი ინტერესის შესახებ; მისი პირველი მონოგრაფია-დისერტაციის „კოშის ტიპის ინტეგრალი მათემატიკურ ფიზიკაში“ (1922 წ.) და ჰიდროდინამიკის ბრტყელი ამოცანების დასმა-გადაწყვეტაში ნ. მუსხელიშვილის მეთოდის პრიორიტეტულობის შესახებ; დრეკადობის მათემატიკური თეორიის...“ (1933 წ.) და „სინგულარული განტოლებების...“ პირველი გამოცემები და მათთან დაკავშირებულ სადისკუსიო საკითხების შესახებ; აკად. ნ. მუსხელიშვილი, როგორც დრეკადობის თეორიისა და სინგულარულ ინტეგრალურ განტოლებათა თეორიაში მსოფლიო მნიშვნელობის მათემატიკური სკოლის ხელმძღვანელისა და წარმართველი პიროვნების შესახებ და სხვა მრავალი.

ნიგნის მრავალ ღირსებასთან ერთად, აღსანიშნავია ზოგიერთი ნაკლი. ეს, უპირველეს ყოვლისა, კორექტურული და ზოგჯერ სტილისტიკური შეცდომებია. არაა სათანადო დონეზე ნიგნის გარეგნული სახე და ფოტომასალის ხარისხი. ამასთან, ნიგნში გამოკვეთილად ან ცალკე პარაგრაფად არაა გამოტანილი დიდი მეცნიერის მრავალი დიდი ადამიანური მხარის დამახასიათებელი ნიშნები, როგორიცაა მისი განუმეორებელი გონებამახვილობა და იუმორი, ოჯახური ურთიერთობის ნიუანსები, გართობისა და დროს ტარების დეტალები, ნადირობისა და თევზაობის მისეული ტრფიალების ამსახველი შტრიხები, მეგობრებისა და მოსწავლეების მიმართ მისი დამოკიდებულება და სხვ. აღსანიშნავია აგრეთვე ნიგნებში გამოცემული მასალების ცალმხრივობა, რაც გამომწვეულის აკად. ნ. მუსხელიშვილის ორგანიზაციული მუშაობის ხასიათით სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის თამჯდომარის და შემდეგ საბუნებისმეტყველო-მათემატიკური განყოფილებების და დანესებულებათა მიხედვით მაშინ, როცა იგი დაუზარელ და სასარგებლო საქმიანობას ეწეოდა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგის დანესებულებათა ჰარმონიული და პროპორციული განვითარების მხრივაც, მაგრამ ეს ნაკლი, ძირითადად, ნიგნის მოცულობითაა გამოწვეული.

ნიგნის ელექტრონული ვერსიის და ბეჭდვის საქმე უზრუნველყვეს აკადემიურმა დოქტორმა, პროფესორმა შალვა კირთაძემ და აკაკი წერეთლის უნივერსიტეტის რექტორმა პროფესორმა გიორგი ლავთაძემ.

მნიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები, ღონისძიებები...

2012 წელს მნიგნობართა ასოციაციამ ჩაატარა შემდეგი ღონისძიებები:

30 იანვარი

სამეცნიერო-საზოგადოებრივი ჟურნალის „სამი საუნიჯის“ წარდგინება. სხდომას გაუძღვა პროფ. თეიმურაზ ფანჯიკიძე, ძირითადი მომხსენებლები – პროფესორები: გრიგოლ რუხაძე, ჟურნალ „სამი საუნიჯის“ რედაქტორი, გვანცა კოპლატაძე, რედაქტორის მოადგილე.

23 მარტი

კრებულ „ქართული ემიგრაციის“ I, II, III წიგნების წარდგინება. წარუძღვა ამავე კრებული რედაქტორი, პროფ. ოთარ ჯანელიძე.

* * *

მნიგნობართა საინტერესო შეხვედრების კლუბის ღონისძიებები (2010-2012 წ.წ.)

საქართველოს მნიგნობართა ასოციაციასთან შექმნილია მნიგნობართა კლუბი („საინტერესო შეხვედრები“), რომელსაც დიდი ენთუზიაზმით ხელმძღვანელობენ ცნობილი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწეები, ქალბატონები ნელი გურგენიძე და ლია ლომიძე. მათ მიერ ჩატარებული ღონისძიებები ყოველთვის გამოირჩევა ხალხმრავლობით, დამსწრეთა დიდი ინტერესითა და აქტივობით. მრავალფეროვანია კლუბის თემატიკა, იგი ეხება საქართველოს ისტორიასა და დღევანდელ მდგომარეობას, გლობალიზაციისა და ევროპული ინტეგრაციის საკითხებს, დემოგრაფიას, რელიგიას, დიდ ქართველ და უცხოელ მწერალთა და მოღვაწეთა ცხოვრებას

და მრავალ საინტერესო აქტუალურ პრობლემებს, ხშირად ეწყობა შეხვედრები გამოჩენილ პიროვნებებთან. თითოეული ასეთი ღონისძიება მეტად შთამბეჭდავია და დასამახსოვრებელი.

„მნიგნობრის“ წინა ნომრებში მკითხველი გაეცნო ზემოაღნიშნული კლუბის ადრინდელ ღონისძიებებს. ამჯერად მას ეთავაზობთ „შეხვედრებს საინტერესო საკითხებზე“, რომლებიც ჩატარდა 2010 წლიდან მოყოლებული დღემდე.

2010 წელი

12 მარტს მოეწყო შეხვედრა თბილისის სასულიერო აკადემიის საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგესთან, ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორთან, პროფესორ სერგო ვარდოსანიძესთან შემდეგ საკითხზე – „საქართველოს მართლმადიდებელი, სამოციქულო ეკლესიის ისტორიიდან“.

9 ივნისს მოისმინეს ქართულ-ბრიტანული ლიტერატურული ურთიერთობის ინსტიტუტისა და ბაირონის სკოლის დირექტორის, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ინესა მერაბიშვილის გამოსვლა თემაზე – „ჯორჯ ბაირონის შემოქმედება და მისი ლირიკის თარგმანები ქართულ ენაზე“.

19 ნოემბერს მოეწყო შეხვედრა ცნობილ ხელოვნებათმცოდნესთან, პროფესორ ვასილ კიკნაძესთან თემაზე – „ფურცლები ქართული თეატრის ისტორიიდან“.

2011 წელი

11 თებერვალს ჩატარდა ცნობილი ქართველი კინორეჟისორის, პოეტის, მთარგმნელისა და დიპლომატის ლანა ლოლობერიძის საჯარო ლექცია „გზა ევროპისაკენ თანამედროვე მსოფლიო გლობალიზაციისა და ქართულ-ევროპულ კულტურათა ურთიერთობის ფონზე“.

20 ივნისს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზანტინისტიკის ინსტიტუტის დირექტორმა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დირექტორმა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა რისმაგ გორდეზიანმა წაიკითხა ლექცია თემაზე „ელინური კულტურა. ჰომეროსი“.

16 დეკემბერს გაიმართა შეხვედრა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორთან, პროფესორ ვალერი ასათიანთან თემაზე – „მოგზაურობა ათონის მთაზე. ჯვრის მონასტერი და ათონის მთის სინმინდებები“.

2012 წელი

9 მარტს მოსმენილ იქნა კომპოზიცია „ირაკლი აბაშიძე“. ავტორი და შემსრულებელი თინათინ ელბაქიძე.

27 მარტს ჩატარდა გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორის ლაშა ბაქრაძის საჯარო ლექცია: „ქართული წიგნის საგანძური“.

12 მაისს ცნობილმა ქართველმა ტელეჟურნალისტმა ნინო ხოფერიამ ისაუბრა გრიგოლ რობაქიძის ცხოვრებისა და შემოქმედების ბოლო წლების შესახებ.

19 ოქტომბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ 1991-1999 წლებში, სტრასბურგის ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოსამართლემ 2000-2009 წლებში, სამართალმცოდნეობის დოქტორმა, პროფესორმა მინდია უგრეხელიძემ წაიკითხა ლექცია თემაზე – „სამართლის უზენაესობა და ადამიანის უფლებათა დაცვა“.

21 ნოემბერს პოსტსაბჭოთა პერიოდის ქართული არქიტექტურის შესახებ სასაუბროდ მოწვეული იყო გამოჩენილი ქართველი არქიტექტორი, საქართველოს ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე, შოთა რუსთაველის პრემიის ლაურეატი, არქიტექტურის საერთაშორისო აკადემიის აკადემიკოსი ვახტანგ დავითაია.

შინაარსი

ჩემი ვეფხისტყაოსანი

ვეფხისტყაოსნის პირველი, ვახტანგისაშვილი გამოცემა – 300
მარიამ კარბალაშვილი, ვახტანგ მეექვსე –

რუსთველოლოგიური მეცნიერების ფუძემდებელი ----- 3

ვეფხისტყაოსნის პირველი ინგლისური გამოცემა – 100
მარიამ კარბალაშვილი, „წმინდა ასული

დიდებულის ალბიონისა“ ----- 22

ვახტანგ ორბელიანი - 200

ზაზა აბგინიძე, ვახტანგ ორბელიანი ----- 37

დავით კლდიაშვილი - 150

ლადო მინაშვილი, განუმეორებელი მხატვრული სამყარო --- 45

ლალი ავალიანი, ემპირიული და გამონაგონი

დავით კლდიაშვილის პროზაში ----- 59

წიგნი და ცხოვრება

წინო მახათაძე, საერო და სამოქალაქო პრობლემები
კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის სიტყვებში,

ეპისტოლეებსა და ქადაგებებში ----- 66

ლევან ბრეგვაძე, თუ ვინმეს მწიგნობარი ჰქვია... ----- 75

მეცნიერული აზრის სადარაჯოზი

ვალვა ნაჭყებია, ივანე გორგიძე, რაფიელ ჩიქოვანი,

ტექნიკური უნივერსიტეტი – ისტორია და თანამედროვეობა --- 80

საიუბილეო მისალმება

დავით მუსხელიშვილი, ალექსანდრე დაშვილი, როცა

შემოქმედება ასე ფასეულია... ----- 92

ბიბლიოთეკები და ბიბლიოფილები

ალექსანდრე ლორია, გენადი მახარაძე, ბათუმის საჯარო

ბიბლიოთეკა – პირველი დღიდან დღემდე ----- 96

მერაბ ცაგარელი, ივანე ბერიტაშვილი –

ბიბლიოფილი ----- 110

ქართული ბიბლიოგრაფია

გურამ თაყნიაშვილი, პირველი ნაშრომი ქართულ ანალიტიკურ
ბიბლიოგრაფიაში ----- 115

წიგნის მოამბენი

კელო ღელეშვა, სამოცი წელი ქართული წიგნის სამსახურში 119

ჩვენი იუბილარები

ნინო ხვედელიძე, ვალერიან გუნიას საგამომცემლო
მოღვაწეობა ----- 130

ზორბა ცხადაია, „შენშია თვითონ მიზეზი ტანჯვის...“ ----- 145

ძიებანი

რუსუდან ჩაბუნაშა, მელქისედეკ კათოლიკოსის საბუთის
შესავლის ტექსტის დადგენისათვის ----- 164

მიხეილ ქავთარიძე, Q-1346 ხელნაწერი კოდიკოლოგის
თვალთ ----- 171

წარსულის ფურცლები

დალი მაჩაიძე, განძადშეთენილი სურვილი
სიბრძნისმოყვარეობისა ----- 185

გორის დარჩიბა, ბაბუაჩემი, სისონა დარჩიბა და ეგნატე
ნინოშვილი ----- 197

ყალბით და ფუნჯით

სამსონ ლეჟავა, ლადო (ვლადიმერ) ქუთათელაძე – ქართული
გრაფიკის გამოჩენილი დიდოსტატი ----- 202

მანანა სამაშვილი, უძველეს ექსლიბრისთა მეტყველი
ხელოვნება ----- 215

წიგნის სამყაროდაც

იოსებ გომორიშვილი, ველით ახალ გამოცემას ----- 226

რაფიელ ჩიქოვანი, მონოგრაფია დიდ ქართველ მეცნიერზე ----- 230

ქრონიკა

მწიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები, ღონისძიებები... --- 234

გეოგრაფიკული კარტა

საგამომცემლო განყოფილების
ხელმძღვანელი შოთა კობიაშვილი
უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი
რედაქტორი რუსუდან ბუღისკერია

ტექსტი ააწყო და
დააკაბადონა სოფიო კობიაშვილმა

აღმანახის მასალების რედაქციის
ნებართვის გარეშე გამოყენება არ შეიძლება.

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 293-29-12, 293-31-79

030/20

MTSIGNOBARI

'12

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980 year, it provides articles on books and book's authors, libraries and bibliophiles, researches in the world of books, old books and on book-lovers of different countries and sides.

Editor-in-chief NODAR TABIDZE

Painter ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze
Georgian Association
Of Book-Lovers

Tbilisi-2012

